Bronisław Lednicki
Małgorzata Walczak
Janusz Witkowski

1. Metodologia i organizacja badania

1.1 Znaczenie badań o sytuacji młodzieży i absolwentów na rynku pracy

Jedną z cech polskiego rynku pracy od początku transformacji systemowej było i jest duże bezrobocie wśród młodzieży. Wprawdzie sytuacja młodzieży na rynku pracy jest trudna we wszystkich krajach, które doświadczają wysokiego bezrobocia, jednakże w Polsce jest ona szczególnie niekorzystna. Wystarczy odnotować, że w najtrudniejszych latach blisko 1 milion osób w wieku do 24 lat było zarejestrowanych w Powiatowych Urzędach Pracy jako bezrobotne i stanowili oni wówczas 1/3 ogółu bezrobotnych w Polsce. Także na początku tego wieku liczba bezrobotnej młodzieży była ogromna, gdyż wynosiła 800-900 tys. osób i dopiero od roku 2004 obserwujemy systematyczny spadek tej populacji. Jednakże jeszcze pod koniec 2006 roku liczba bezrobotnej młodzieży wynosiła prawie 480 tys., by w połowie 2007 roku zmniejszyć się do 360 tysięcy (19% ogółu bezrobotnych). Tę trudną sytuację na rynku pracy potwierdza także natężenie bezrobocia, mierzone stopą bezrobocia młodzieży. W świetle badań aktywności ekonomicznej ludności (BAEL), które ze względu na definicję bezrobotnych zapewniają międzynarodową porównywalność danych, jeszcze na początku 2003 roku stopa bezrobocia młodzieży w Polsce wynosiła 46,5%, co sytuowało Polskę wśród krajów o zdecydowanie najtrudniejszej sytuacji młodzieży na rynku pracy. Stopa bezrobocia poniżej 40% ukształtowała się dopiero w drugiej połowie 2004 roku, a poniżej 30% - w drugiej połowie 2006 roku. W czwartym kwartale 2006 roku stopa bezrobocia młodzieży wyniosła 27%, a w drugim kwartale 2007 roku – już tylko 21,6%. Poprawa sytuacji młodzieży na rynku pracy jest zatem bardzo wyraźna, co w szczególności miało miejsce w ostatnich 9 kwartałach, a więc od połowy 2005 roku, ale nie doprowadziło zlikwidowania problemu bezrobocia młodzieży.

Ta pozytywna ocena zmian na rynku pracy zachęca do poszukiwania odpowiedzi na pytanie o przyczyny tej poprawy. Jako główną przyczynę spadku bezrobocia w Polsce, w tym wśród młodzieży dość często podaje się masową emigrację Polaków, zwłaszcza po naszej integracji z Unią Europejską. Nie ulega wątpliwości, że był to czynnik łagodzący sytuację na rynku pracy z punktu widzenia zmniejszenia rozmiarów bezrobocia w Polsce. Z jednej strony wyjazdy Polaków za granicę obejmowały w pewnym zakresie osoby bezrobotne, czyli bezpośrednio zmniejszały bezrobocie, ale z drugiej strony – wyjeżdżały także osoby, które nie zdążyły jeszcze wkroczyć na polski rynek pracy, co z kolei sprzyjało zmniejszeniu demograficznej presji na polski rynek pracy i w ślad za tym zahamowaniu tempa przyrostu bezrobocia obserwowanego we wcześniejszych latach. Tym samym migracje zagraniczne Polaków stanowiły z pewnością istotny czynnik stabilizujący sytuację na rynku pracy. Należy jednak podkreślić, że począwszy od 2003 roku w polskiej gospodarce powstało wiele nowych miejsc pracy, liczba pracujących zwiększyła się o ponad 1,8 mln (do połowy 2007 roku). Początkowo był to stosunkowo niewielki przyrost liczby pracujących, ale od 2005 roku jest on już znaczący z punktu widzenia normalizacji polskiego rynku pracy (prawie 700 tys. w okresie od drugiego kwartału 2006 roku do drugiego kwartału 2007 roku oraz ponad 1,2 mln w ciągu 2 lat, czyli od drugiego kwartału 2005 roku).Te miejsca pracy powstawały także dla młodzieży. Od początku 2003 roku liczba pracującej młodzieży zwiększyła się o ponad 480 tys., co z pewnością przyczyniło się do zmniejszenia bezrobocia. Warto jednak

podkreślić, że w tym samym okresie liczba bezrobotnej młodzieży zmniejszyła się o 430 tys., a więc w skali mniejszej niż przyrost liczby miejsc pracy dla młodzieży. Statystycznie cały ubytek liczby bezrobotnej młodzieży został wchłonięty przez przyrost liczby pracujących (miejsc pracy). W rzeczywistości zależność ta nie jest tak prosta i różne czynniki, w tym emigracja czasowa, wzajemnie się przenikały i uzupełniały. Mimo to można sugerować, że emigracja w większym stopniu zneutralizowała demograficzną presję na rynek pracy (przyrost liczby młodzieży) i dzięki temu w sposób pośredni wpłynęła na malejący poziom bezrobocia młodzieży, a przyrost nowych miejsc pracy silniej wpływał na bezpośrednie zmniejszenie liczby bezrobotnej młodzieży.

Wśród bezrobotnej młodzieży istotną grupę stanowią absolwenci różnych typów szkół, którzy po raz pierwszy wkraczają na rynek pracy. Ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych i bezrobotnej młodzieży zmienia się w czasie, gdyż jest on zależny od wielkości populacji kończącej szkoły i studia, a więc od liczebności kolejnych roczników demograficznych oraz aspiracji edukacyjnych przesądzających o skłonności do dalszej nauki. Jak wiemy aspiracje edukacyjne, głównie na poziomie szkolnictwa wyższego bardzo silnie wzrosły w okresie ostatnich latach, zwłaszcza na początku tego wieku, co spowodowało wydłużenie okresu nauki oraz zmniejszenie populacji absolwentów niższego poziomu edukacji wkraczających na rynek pracy (poszukującej pracy). Z tego zapewne powodu w połowie lat dziewięćdziesiątych bezrobotni absolwenci stanowili ponad 21% bezrobotnej młodzieży oraz ponad 7% ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy. W końcu 2006 roku bezrobotni absolwenci - w świetle badania aktywności ekonomicznej ludności (BAEL) stanowili 27% bezrobotnej młodzieży oraz ponad 9% ogółu bezrobotnych, a więc ich udział w populacji bezrobotnych ogółem i bezrobotnej młodzieży jest nadal duży i w dużym stopniu determinuje skalę całego zjawiska**.**

Mimo istotnej poprawy sytuacji na rynku pracy w ostatnich latach, bezrobocie absolwentów nadal stanowi jeden z najważniejszych problemów polskiego rynku pracy, tak ze względu na skalę zjawiska, jak i znaczenia statusu na rynku pracy dla kształtowania drogi życiowej młodych ludzi. Jeśli bowiem wziąć pod uwagę fakt, że pierwszy kontakt z rynkiem pracy ma istotne znaczenie dla przebiegu dalszej aktywności zawodowej i często decyduje o postawach młodzieży wobec pracy, w tym o wyborze kraju i miejsca zatrudnienia, to jednym z podstawowych zadań w zakresie aktywnej polityki rynku pracy jest zapewnienie prawidłowego wejścia absolwentów na rynek pracy. Z tego względu wyłączenie z regulacji prawnej dotyczącej rynku pracy pojęcia absolwenta nie było rozwiązaniem korzystnym, ograniczyło bowiem dostęp do odpowiednich danych oraz osłabiło pozycję tej kategorii aktywnych (w tym bezrobotnych) w zadaniach polityki rynku pracy. Na szczęście niezależnie od przyjętych definicji, istnieje możliwość wyodrębnienia kategorii absolwentów poprzez uwzględnienie daty ukończenia nauki. W okresie 12 miesięcy od ukończenia nauki są oni zaliczani do absolwentów. A ten właśnie okres jest szczególnie trudny dla młodych ludzi, którzy wkraczają na rynek pracy. Tak było na początku transformacji, co wykazały wcześniejsze badania losów zawodowych absolwentów, i tak jest obecnie, na co wskazują wysokie nadal poziomy stopy bezrobocia młodzieży.

1.2 Cel i zakres badania

Na tle tej ogólnej oceny sytuacji absolwentów nasuwa się szereg pytań dotyczących czynników, które utrudniają wejście młodych ludzi na rynek pracy bądź tych, które sprzyjają pomyślnemu rozpoczęciu pracy zawodowej zaraz po ukończeniu nauki. Czynniki te są związane zarówno z właściwościami i kwalifikacjami absolwentów (wykształcenie, zawód,

umiejętności, doświadczenie wyniesione z praktyk lub wcześniejszej pracy, elastyczność w działaniu, zdolność wzbogacania swojej wiedzy, płeć, wiek, a także sytuacja rodzinna, miejsce zamieszkania itp.), jak i cechami rynku pracy, na którym absolwent poszukuje pracy (struktura gospodarki z punktu widzenia możliwości kreowania nowych miejsc pracy, dynamika rozwoju, przedsiębiorczość podmiotów działających na rynku, wielkość podaży zasobów pracy, stan zbilansowania podaży i popytu na pracę znajdujący odzwierciedlenie w bezrobociu lub ofertach pracy, itp.). Nie mniej ważne wydają się odpowiednie działania różnych instytucji rynku pracy lub wspomagających rynek pracy jako efekt realizacji określonych programów pomocowych w ramach aktywnej polityki rynku pracy. Czy te programy, a także konkretne działania pomagają absolwentom pokonać bariery na drodze między szkołą i uczelnią a pracą? Czy są one skuteczne w zwiększeniu szans młodych ludzi na znalezienie właściwego miejsca w procesie pracy?

Obserwując dynamiczną rzeczywistość społeczno-ekonomiczną naszego kraju można stwierdzić, że systematycznie zmieniają się uwarunkowania sytuacji absolwentów na rynku pracy. Te czynniki, które odgrywały istotną rolę w pierwszych latach transformacji systemowej obecnie nie muszą stanowić barier w podejmowaniu pracy przez absolwentów, mogły się natomiast pojawić inne wcześniej nieznane lub o mniejszym znaczeniu. Można przypuszczać, że zmiany sytuacji gospodarczej, demograficznej, a także w systemie szkolnictwa, które wpływają zarówno na popyt na pracę, jak i na podaż zasobów pracy spowodowały, że zmieniły się także warunki wejścia absolwentów na rynek pracy. Dotyczy to w szczególności zmian, które dokonały się na przełomie wieków, a zwłaszcza po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Te uwarunkowania sytuacji na rynku pracy absolwentów w początkowych latach procesu transformacji (do 1997 roku) zostały rozpoznane za pomocą dwóch badań losów zawodowych absolwentów, które przeprowadził GUS we współpracy z ówczesnym Ministerstwem Pracy i Polityki Socjalnej[1]. Pojawiła się jednak luka w wiedzy o barierach wejścia absolwentów na rynek pracy, gdyż od blisko 10 lat nie przeprowadzono w Polsce szerokich, kompleksowych badań sytuacji absolwentów na rynku pracy. Brak tych badań ograniczył możliwości analizy i oceny zmian sytuacji absolwentów i ukazania aktualnych uwarunkowań ich położenia na rynku pracy, a także oceny skuteczności (efektywności) podejmowanych działań w ramach polityki rynku pracy na rzecz aktywizacji absolwentów i ułatwienia im startu zawodowego. Nie było więc możliwości udzielenia odpowiedzi na wiele pytań, jakie nasuwały się w trakcie ogólnej oceny sytuacji młodzieży na rynku pracy, która po 1997 roku drastycznie się pogorszyła (przypomnijmy, że stopa bezrobocia młodzieży przekraczała 40%), a od kilku lat wyraźnie się poprawia. Wśród pytań o szczególnej doniosłości w odniesieniu do losów zawodowych absolwentów można wymienić następujące:

- Jaka jest rola systemu edukacji w przygotowaniu młodych ludzi (absolwentów) do podejmowania aktywności zawodowej i skutecznego wejścia na rynek pracy: jakie wykształcenie i kwalifikacje posiadają absolwenci; na ile są one zgodne z oczekiwaniami pracodawców; jak absolwenci oceniają zdobyte wykształcenie, kwalifikacje w kontekście szans na rynku pracy; jakie jest ich doświadczenie zawodowe zdobyte w trakcie nauki?
- Jakie są sposoby (drogi, ścieżki) wejścia absolwentów na rynek pracy: jaki jest ich status na rynku pracy po ukończeniu nauki; jakie czynniki utrudniają, a jakie ułatwiają start w życiu zawodowym?

[1] Por. Losy zawodowe absolwentów w latach 1989-1994, Studia i Analizy Statystyczne, GUS, Departament Pracy, Warszawa 1995 oraz Losy zawodowe absolwentów w latach 1994-1997, Studia i Analizy Statystyczne, GUS, Departament Pracy, Warszawa 1998

- Jaką przejawiają aktywność w poszukiwaniu pierwszej pracy: jakie są ich oczekiwania w stosunku do pierwszej pracy; jakie są sposoby poszukiwania pracy przez absolwentów; na ile wykazują postawy przedsiębiorcze i od czego one zależą?
- W jakim stopniu absolwenci korzystają z pomocy różnych instytucji rynku pracy: jaka jest rola PUP; jakie jest miejsce w systemie pomocy innych instytucji; czy korzystają i w jakim zakresie z Programu Pierwsza Praca?
- Jakie są cechy charakterystyczne pierwszej pracy: gdzie absolwenci najczęściej znajdują pracę; jaki jest charakter i trwałość tej pracy?
- Jakie są typowe ścieżki aktywności zawodowej absolwentów: jakie są ich losy na rynku pracy w późniejszym okresie po ukończeniu nauki; czy potrafią utrzymać pracę jeśli ją zdobyli lub czy udaje się im znaleźć pracę po okresie bezrobocia lub bierności zawodowej; jaka jest trwałość danego statusu na rynku pracy?
- Jaka jest skłonność absolwentów do mobilności pracowniczej: czy są gotowi do zmiany zawodu w celu uzyskania pracy; czy w podążaniu za pracą zmieniają miejsce zamieszkania; czy mobilność w czasie nauki sprzyja otwartości (elastyczności) absolwentów po ukończeniu nauki?
- Jaka jest aktualna sytuacja absolwentów na rynku pracy: jaki jest ich status w momencie badania, a więc po upływie roku lub kilku lat; czy pierwsza praca ma wpływ na przebieg dalszej kariery zawodowej?
- Jakie czynniki związane z właściwościami samych absolwentów różnicują ich status na rynku pracy: czy cechy demograficzne, społeczne bądź zawodowe mają wpływ na ich losy zawodowe; czy miejsce zamieszkania determinuje ich szanse na rynku pracy (zróżnicowanie terytorialne); czy rodzaj szkoły i jakość kształcenia ma znaczenie dla przebiegu ich drogi zawodowej?
- Jakie zmiany w sytuacji absolwentów na rynku pracy nastąpiły w ciągu ostatnich 10 lat: jakie są zmiany dotyczące absolwentów na tle ogólnych tendencji na rynku pracy, a w szczególności na tle położenia młodzieży; czy nastąpiły zmiany czynników determinujących losy zawodowe absolwentów; czy zmieniły się typowe ścieżki zawodowe absolwentów; czy zwiększyła się i z jaką skutecznością pomoc dla absolwentów; jakie czynniki sprzyjają poprawie sytuacji absolwentów (spadek bezrobocia, wzrost zatrudnienia)?

Odpowiedź na tak postawione pytania możemy uzyskać tylko poprzez przeprowadzenie specjalnego badania poświęconego populacji absolwentów. Możliwość taka pojawiła się w ramach badania aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji Programu „Pierwsza Praca", które zainicjował Departament Rynku Pracy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Inicjatywa ta była możliwa do zrealizowania w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwoju Zasobów Ludzkich, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Badanie zostało zrealizowane przez specjalnie powołany zespół badaczy i ekspertów, którzy mają ogromne doświadczenie i dorobek naukowy zarówno w zakresie badania rynku pracy w ogóle, jak i absolwentów różnego typu szkół. Badanie to miało znacznie szerszy zasięg, niż badanie losów zawodowych absolwentów jednej lub nawet kilku szkół. Jednakże w polu zainteresowania badawczego znalazły się przede wszystkim osoby, które niedawno opuściły szkoły i dopiero rozpoczynały swoją aktywność na rynku pracy, dzięki czemu możliwe było formułowanie wniosków na temat m.in. jakości edukacji i jej adekwatności w stosunku do potrzeb pracodawców.

Ogólnym celem tego badania było poznanie problemów związanych z wejściem absolwentów na rynek pracy oraz przebiegu ich ścieżek (karier) zawodowych po ukończeniu nauki. Tak określony cel wynika z założenia, że absolwenci spotykają się z bardzo różnymi sytuacjami i warunkami w momencie wejścia na rynek pracy, a ich aktywność w poszukiwaniu pracy przybiera różne formy. Zależą one od wielu okoliczności zarówno sprzyjających aktywności zawodowej, jak i stanowiących bariery czy ograniczenia. Okoliczności te mają charakter „zewnętrzny" (jak np. sytuacja na rynku pracy, dostępność oferty instytucji statutowo sprzyjających integracji absolwentów na rynku pracy, etc.) lub „wewnętrzny" (poziom, struktura i jakość kwalifikacji absolwenta, postawa aktywna vs. pasywna podczas poszukiwania pracy, skłonność do zawodowej lub przestrzennej mobilności, etc.). W związku z powyższym w projekcie przyjęto następujące cele szczegółowe badania:

- określenie ścieżek karier absolwentów wraz ze wskazaniem najważniejszych czynników je kształtujących, ze szczególnym uwzględnieniem pierwszej pracy oraz aktualnej sytuacji zawodowej, a także charakterystyki kwalifikacji i ich odpowiedniości do oczekiwań pracodawców,

- ocena stopnia wykorzystania możliwości tworzonych przez instytucje statutowo zorientowane na pomoc w integracji absolwentów na rynku pracy oraz ewaluacja skuteczności ich działania,

- określenie rzeczywistej roli Powiatowych Urzędów Pracy w kontekście integracji absolwentów na rynku pracy.

Wymienione cele wraz z innymi pytaniami, które zostały wcześniej przedstawione zadecydowały o zakresie merytorycznym niniejszego badania. Przede wszystkim badanie to powinno umożliwić diagnozę sytuacji absolwentów na rynku pracy z punktu widzenia ich statusu: pracujący, bezrobotni czy bierni zawodowo, w powiązaniu z najważniejszymi cechami demograficznymi i społeczno-zawodowymi. Diagnoza ta powinna wykraczać poza możliwości badawcze jakie dostarczają bieżące badania statystyki publicznej. Z punktu widzenia aktualności wiedzy o losach zawodowych absolwentów niezwykle ważne było, aby badanie to pozwoliło ocenić zmiany w sytuacji absolwentów, jakie dokonały się od momentu ostatniego badania losów zawodowych absolwentów, a więc po 1997 roku. Chodzi mianowicie o to jak się zmieniły ich możliwości zatrudnieniowe oraz jakie czynniki determinują ich położenie na rynku pracy. W tym zakresie znaczącą rolę powinny odegrać programy pomocy adresowane do absolwentów i aktywna polityka rynku pracy realizowana przez urzędy pracy oraz inne instytucje wspomagające. Nie bez znaczenia jest w tym przypadku aktywność i przedsiębiorczość samych absolwentów. Badanie powinno zatem umożliwić odpowiedź na pytanie czy postawy absolwentów w tym zakresie zmieniają się, czy wykorzystują oni nowe możliwości, czy dostrzegają potrzebę większej swojej aktywności zarówno po zakończeniu, jak i w trakcie nauki. **Badanie miało więc wypełnić lukę w wiedzy o losach zawodowych absolwentów za okres ostatnich 10 lat, a zatem z jednej strony stanowić merytoryczną kontynuację badań zrealizowanych w latach 90-tych, ale jednocześnie z drugiej strony miało zidentyfikować problemy absolwentów w nowej rzeczywistości społeczno-gospodarczej.**

Takie oczekiwania związane z potrzebą pozyskania nowej wiedzy (założenia dotyczące badania) zadecydowały o koncepcji i zakresie badania. Z uwagi na konieczność uwzględnienia specyfiki regionalnej sytuacji absolwentów na rynku pracy oraz zachowania porównywalności z wcześniejszymi badaniami, ale także zagwarantowania ciągłości

informacji o losach zawodowych absolwentów – zdecydowano, że badanie będzie ogólnokrajowe i obejmie wszystkie roczniki absolwentów z lat 1998-2005. **W ten sposób rozstrzygnięto, że badaną populację stanowią osoby, które w okresie od 1 stycznia 1998 roku do 31 grudnia 2005 roku zakończyły naukę szkolną** (w zasadniczej szkole zawodowej, liceum, technikum, w szkole policealnej/pomaturalnej) **lub ukończyły studia i w momencie zakończenia edukacji były w wieku do 27 lat, a pomiędzy ostatnim i poprzednim etapem edukacji nie miały przerwy dłuższej niż 12 miesięcy.** Przy określeniu badanej populacji nawiązano zatem do wcześniej obowiązującej w regulacjach prawnych i statystyce publicznej definicji absolwenta.

Jeżeli chodzi natomiast o zakres merytoryczny badania, to znalazł on odzwierciedlenie w strukturze kwestionariusza do badania. Zawiera on 9 modułów poświęconych specyficznym problemom absolwentów. Nie dotyczyły one wszystkich badanych absolwentów, gdyż w zależności od konkretnej sytuacji poszczególne osoby odpowiadały na pytania z modułów, do których zostały zaklasyfikowane zgodnie z przyjętymi kryteriami. **Moduł pierwszy obejmował kwestie dotyczące wykształcenia i ścieżki kształcenia.** Pytania tego modułu podzielone były na części i dotyczyły podstawowych informacji o wykształceniu (część A), warunków zdobywania wykształcenia - programy, nauczyciele i dotyczyły ostatniej ukończonej szkoły (część B), przebiegu kształcenia w systemie szkolnym i uzyskanych umiejętności (część C) oraz kształcenia ustawicznego po ukończeniu szkoły i jego efektów (część D). **Moduł drugi** podejmował szczególnie ważną z punktu widzenia badania tematykę, a mianowicie **poszukiwanie pierwszej pracy po ukończeniu szkoły/studiów (w ciągu pierwszych 12 miesięcy).** W tym module znalazły się między innymi pytania, które miały odpowiedzieć czy absolwent wcześniej już pracował, czy poszukiwał pracy, a jeśli nie to dlaczego, kiedy podjął poszukiwania i w jaki sposób, jakiej pracy szukał, co był gotów zrobić aby uzyskać zatrudnienie, z pomocy jakich instytucji korzystał poszukując pierwszej pracy i jakie były tego efekty?

Poszukiwanie pierwszej pracy nie zawsze kończy się szybkim sukcesem. Niekiedy absolwenci muszą poświęcić więcej czasu w związku z czym pozostają bezrobotni, a niekiedy decydują się na bierność zawodową. Historia zawodowa absolwentów różni się często dość istotnie, dlatego dla oceny ich sytuacji na rynku pracy bardzo ważne jest prześledzenie przebiegu aktywności zawodowej w dłuższym okresie po ukończeniu nauki. Tej problematyce poświęcony był **moduł trzeci**, który nosił tytuł: „**Aktywność zawodowa po ukończeniu szkoły''.** W pierwszej części tego modułu zbierane były informacje o historii aktywności zawodowej absolwentów w okresie 36 miesięcy od ukończenia szkoły. Ta charakterystyka obejmowała głównie status na rynku pracy, zawód wykonywany w każdej pracy oraz charakter wykonywanej pracy. W tym module znalazły się dodatkowe pytania (w części B) dla absolwentów, którzy jako pierwszą wykonywali pracę niezarobkową (wolontariat, niepłatny staż).

Dla poprawnej oceny sytuacji absolwentów na rynku pracy nie wystarczy informacja o przebiegu ich aktywności, ale niezbędna jest bardziej **szczegółowa charakterystyka pracy**, którą wykonywali. Tej problematyce poświęcony był **moduł czwarty**. Zawiera on wiele pytań, które ustalają między innymi w jaki sposób absolwent znalazł pracę, jak długo jej poszukiwał, gdzie jest zlokalizowana, jakimi właściwościami się charakteryzuje, ile godzin pracuje w tygodniu, na ile jest zgodna z kwalifikacjami absolwenta, czy dawała możliwości awansu, czy ją kontynuuje, a jeśli nie – to dlaczego zaprzestał ją wykonywać. Warto podkreślić, że szczegółowa charakterystyka dotyczyła pierwszej pracy oraz aktualnie wykonywanej jeśli była inna niż pierwsza.

W badaniu ważne miejsca zajmowała **problematyka przedsiębiorczości młodzieży, która znalazła się w module piątym.** Dużych możliwości rozwiązania problemów rynku pracy młodzieży i absolwentów należy poszukiwać w zwiększeniu ich przedsiębiorczości. Z tego względu już na etapie edukacji szkolnej należy wspierać młodzież w zdobywaniu odpowiednich umiejętności oraz przekonywać o potrzebie takich działań. Te kwestie były badane w części dotyczącej kształcenia, w tym natomiast module skupiono się na rozpoznaniu faktycznych działań przedsiębiorczych młodzieży w zakresie podejmowania zadań zmierzających do prowadzenia własnej działalności, podejmowania tej działalności oraz ustalenia przyczyn ograniczających oraz czynników sprzyjających podejmowaniu tej działalności. Podjęto także próbę oceny efektywności ekonomicznej funkcjonowania firm prowadzonych przez absolwentów. Zwrócono także uwagę na formy wspierania przedsiębiorczości (część B tego modułu).

Z punktu widzenia celu badania bardzo ważną problematyką była **pomoc urzędów pracy w kształtowaniu sytuacji zawodowej absolwentów**. Ta tematyka znalazła się w **module siódmym** i obejmowała wiele pytań dotyczących korzystania z pomocy PUP, charakteru i skuteczności tej pomocy oraz problemów z tym związanych. Współpracę z urzędami pracy oceniano zarówno w okresie pierwszych 12 miesięcy po ukończeniu nauki, jak i w okresie późniejszym. Z kolei **problematyce mobilności przestrzennej absolwentów poświęcony był moduł ósmy.** Rozróżniono przy tym zachowania przestrzenne absolwentów w trakcie nauki oraz po zakończeniu ostatniego szczebla kształcenia. Skupiono się głównie na wyjazdach zagranicznych zakładając, że mogą one w znaczący sposób wpływać na postawy absolwentów, zwiększą ich elastyczność w wyborze miejsca pracy po zakończeniu edukacji. Nie pominięto także migracji krajowych w związku z poszukiwaniem pracy.

Dwa pozostałe moduły miały na celu ukazanie aktualnej sytuacji absolwentów, jeden w **zakresie aktywności bieżącej absolwentów** według kryteriów zgodnych z badaniem aktywności ekonomicznej ludności (**moduł szósty**), a drugi w zakresie **ogólnej charakterystyki absolwentów**, tak z punktu widzenia ich cech społeczno-demograficznych, jak i charakterystyki ich kapitału społecznego (**moduł dziewiąty**).

Jak z powyższego opisu wynika, badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji Programu „Pierwsza Praca" ma charakter unikalny zarówno jeżeli chodzi o zasięg badania (ogólnokrajowe według województw na próbie liczącej 20181 osób), jak i jego zakres merytoryczny (wcześniejsze badania GUS miały węższy zakres tematyczny). Jednocześnie zostało zaprojektowane w taki sposób, aby zagwarantować maksymalną ciągłość i porównywalność wyników w stosunku do wcześniejszych badań.

1.3 Algorytm losowania próby badawczej oraz metoda uogólniania wyników

Algorytm doboru próby był ściśle związany (zależny) z przyjętą koncepcją badania. W celu uzupełnienia wiedzy o losach zawodowych absolwentów w całym okresie transformacji systemowej, przyjęto, że badanie to będzie miało ogólnokrajowy zasięg i obejmuje wiele kohort absolwentów. Przypomnijmy zatem, że badaną populację stanowiły osoby, które w okresie pomiędzy 1 stycznia 1998 roku a 31 grudnia roku 2005 zakończyły naukę szkolną (w zasadniczej szkole zawodowej, liceum, technikum, policealnej/pomaturalnej) lub studia i w momencie ukończenia edukacji były w wieku do 27 lat a pomiędzy ostatnim a poprzednim etapem edukacji nie miały przerwy dłuższej niż 12 miesięcy oraz – co było ważne z punktu widzenia przestrzennej lokalizacji próby - zamieszkują na terenie podregionu, z którego losowano próbę.

W celu wyboru próby zastosowany został schemat losowania dwustopniowego, warstwowego z różnymi prawdopodobieństwami wyboru na pierwszym stopniu. Operat losowania oparty został na systemie TERYT, tj. systemie podziału terytorialnego kraju, który wykorzystywany jest przez GUS w spisach powszechnych i badaniach reprezentacyjnych. Jednostkami losowania pierwszego stopnia były obwody spisowe, zaś na drugim stopniu losowane były mieszkania. Ze względu na przyjęty cel badania, tj. uzyskanie określonych informacji na poziomie podregionu, województwa i kraju, jednostki pierwszego stopnia były przed losowaniem, warstwowane oddzielnie w każdym z podregionów. Warstwami były duże miasta, grupy mniejszych miast, części wiejskie powiatów. W m. st. Warszawie (podregion 22) warstwami były poszczególne dzielnice, zaś w pozostałych największych miastach: Łódź, Wrocław, Kraków i Poznań jako warstwy przyjęto dawne dzielnice tych miast. Szczegółowość warstwowania tj. liczba warstw zależała od specyfiki podregionu, założonej liczebności próby i wielkości podregionu określonej przez liczbę mieszkań. Najwięcej warstw, tj. 30 utworzono w podregionie 20 (warszawski) najmniej, czyli 3 - w podregionie 30 (Gdański – Gdynia – Sopot). Łącznie utworzono 737 warstw.

Ustalono, że próba dla Polski liczyć będzie 20181 mieszkań. Rozdział próby pomiędzy województwa zależał m.in. od liczby podregionów w województwie. Przyjęto, że minimalna liczebność próby w podregionie wynosić będzie 385 mieszkań, zaś w województwie – 1068. Z kolei, wewnątrz podregionu, alokacja próby pomiędzy warstwy była proporcjonalna do liczby mieszkań w warstwie.

Losowanie obwodów spisowych przeprowadzone zostało oddzielnie w każdej warstwie danego podregionu zgodnie z procedurą Hartley'a–Rao. Metoda ta polega na systematycznym doborze jednostek losowania z prawdopodobieństwem wyboru proporcjonalnym do wielkości jednostki, po uprzednim losowym uporządkowaniu tych jednostek. W przypadku losowania obwodów spisowych jako miarę wielkości przyjęto liczbę mieszkań w obwodzie. Prawdopodobieństwo wyboru k-tego obwodu spisowego w h-tej warstwie p-tego podregionu w-tego województwa wynosiło:

(1) $$\pi_{wphk} = \frac{n_{wph} * M_{wphk}}{M_{wph}},$$

gdzie:

$\boldsymbol{n_{wph}}$ – liczba obwodów spisowych losowanych z h-tej warstwy p-tego podregionu w-tego województwa,

$\boldsymbol{M_{wphk}}$ - liczba mieszkań w k-tym obwodzie wylosowanym z h-tej warstwy p-tego podregionu w-tego województwa,

$\boldsymbol{M_{wph}}$ - liczba mieszkań w h-tej warstwie p-tego podregionu w-tego województwa.

W celu wylosowania $\boldsymbol{n_{wph}}$ obwodów z h-tej warstwy utworzono najpierw skumulowany ciąg liczb $\boldsymbol{\{S_{wphk}\}}$:

(2) $$S_{whpk} = S_{wph,k-1} + M_{wphk}, \quad \boldsymbol{(k = 1, 2, ..., N_{wph})}$$

gdzie:

$\boldsymbol{N_{wph}}$ - liczba obwodów w h-tej warstwie p-tego podregionu w-tego województwa,

przy czym:

$\boldsymbol{S_{wph0} = 0, \; S_{wph,Nh} = M_{wph}}$.

Ponadto, obliczony został interwał losowania:

(3) $IN_{wph} = \frac{M_{wph}}{n_{wph}}$,

Następnie wylosowano początek losowy $P0_{wph}$ z przedziału $(0;IN_{wph})$. Wartości IN_{wph} i $P0_{wph}$ były liczbami rzeczywistymi. Utworzono z kolei ciąg liczbowy $\{X_{wphi}\}$:

(4) $X_{wphi} = P0_{wph} + IN_{wph} * (i - 1)$, $(i = 1, 2, \ldots, n_{wph}-1)$

Z warstwy h-tej zaliczono do próby k-ty obwód, jeżeli spełniona była następująca nierówność:

(5) $S_{wph,k-1} < X_{wphi} \leq S_{wphk}$, $(i = 1, 2, \ldots, n_{wph};\ k = 1, 2, \ldots, N_{wph})$

W analogiczny sposób zrealizowano losowanie w każdej warstwie kolejnego podregionu i województwa. W każdym wylosowanym obwodzie spisowym, wylosowane zostało jedno mieszkanie, które stanowiło punkt startowy dla metody random route. W przypadku niemożności zrealizowania wywiadu w mieszkaniu stanowiącym punkt startowy (odmowa udziału w badaniu, nieobecność w domu osoby spełniającej kryteria rekrutacyjne, itd.) ankieter odwiedzał kolejne mieszkania aż do przeprowadzenia wywiadu z respondentem w tym obwodzie.

Tabela nr 1.3.1 Rozkład próby wg województw i podregionów w podziale na miasta i wieś

Województwo	Podregion	Liczba mieszkań		
		Ogółem	Miasto	Wieś
POLSKA		***20181***	***12760***	***7411***
02 – dolnośląskie		**1540**	**1117**	**423**
	01 – jeleniogórsko-wałbrzyski	385	275	110
	02 – legnicki	385	288	97
	03 – wrocławski	385	169	216
	04 – m. Wrocław	385	385	0
04 – kujawsko-pomorskie		**1068**	**727**	**341**
	05 – bydgoski	534	377	157
	06 – toruńsko-włocławski	534	350	184
06 - lubelskie		**1155**	**541**	**614**
	07 – bialsko-podlaski	385	161	224
	08 – chełmsko-zamojski	385	153	232
	09 – lubelski	385	227	158
08 – lubuskie		**1068**	**736**	**332**
	10 – gorzowski	534	372	162
	11 – zielonogórski	534	364	170
10 – łódzkie		**1155**	**807**	**348**
	12 – łódzki	385	219	166
	13 – piotrkowsko-skierniewicki	385	203	182
	14 – m. Łódź	385	385	0
12 - małopolskie		**1155**	**694**	**461**
	15 – krakowsko-tarnowski	385	161	224
	16 – nowosądecki	385	148	237
	17 – m. Kraków	385	385	0
14 - mazowieckie		**1925**	**1173**	**752**
	18 – ciechanowsko-płocki	385	203	182
	19 – ostrołęcko-siedlecki	385	165	220

	20 – warszawski	385	221	164
	21 – radomski	385	199	186
	22 – m. Warszawa	385	385	0
16 – opolskie		**1068**	**621**	**447**
	23 – opolski	1068	621	447
18 – podkarpackie		**1068**	**486**	**582**
	24 – rzeszowsko-tarnobrzeski	534	270	264
	25 – krośnieńsko-przemyski	534	216	318
20 – podlaskie		**1068**	**636**	**432**
	26 – białostocko-suwalski	534	353	181
	27 – łomżyński	534	283	251
22 – pomorskie		**1155**	**829**	**326**
	28 – słupski	385	236	149
	29 – gdański	385	208	177
	30 – Gdańsk -Gdynia-Sopot	385	385	0
24 - śląskie		**1540**	**1124**	**416**
	31 – częstochowski	385	250	135
	32 – bielsko-bialski	385	216	169
	33 – centralny śląski	385	350	35
	45 – rybnicko- jastrzębski	385	308	77
26 – świętokrzyskie		**1068**	**548**	**520**
	34 – świętokrzyski	1068	548	520
28 – warmińskie-mazurskie		**1155**	**739**	**416**
	35 – elbląski	385	244	141
	36 – olsztyński	385	259	126
	37 – ełcki	385	236	149
30 – wielkopolskie		**1925**	**1224**	**701**
	38 – pilski	385	232	153
	39 – poznański	385	208	177
	40 – kaliski	385	212	173
	41 – koniński	385	187	198
	42 – m. Poznań	385	385	0
32 – zachodniopomorskie		**1068**	**768**	**300**
	43 – szczeciński	534	410	124
	44 - koszaliński	534	358	176

W celu uogólnienia wyników badania z próby na całą populację niezbędne było obliczenie wag. Ze względu na przyjętą koncepcję badania – połączenie doboru losowego z metodą random route, przy obliczaniu wag postępowano następująco:

1. Oszacowano liczbę absolwentów spełniających warunki badania w poszczególnych podregionach w podziale na część miejską - $A1_{wp}$ i wiejską - $A2_{wp}$ wg wzoru:

$$(6)\quad A1_{wp} = \sum_h \sum_i \frac{1}{\pi_{wphi}} * M_{wphi} * \frac{A1_{wphi}}{m_{wphi}},$$

gdzie:

m_{wphi} – liczba mieszkań odwiedzonych przez ankietera do momentu zrealizowania wywiadu w i-tym obwodzie h-tej warstwy p-tego podregionu w-tego województwa,

$A1_{wphi}$ - liczba absolwentów spełniających warunki badania w obwodzie spisowym zdefiniowanym wyżej.

W analogiczny sposób szacowana jest wartość $A2_{wp}$ odnosząca się do części wiejskiej podregionu. Wartości $A1_{wphi}$ i $A2_{wphi}$ ustalone zostały na podstawie danych z **Kart kontaktu z respondentem** i równe są liczbie wszystkich absolwentów w obwodzie tj. tych z którymi

przeprowadzono wywiad jak i tych, którzy odmówili udziału w badaniu, a także absolwentów nieobecnych w mieszkaniu podczas wizyty ankietera.

2. Obliczone zostały wagi dla zbadanych respondentów oddzielnie dla części miejskiej i wiejskiej w każdym podregionie tj.

(7) $waga1_{wp} = \frac{A1_{wp}}{a1_{wp}}$ oraz $waga2_{wp} = \frac{A2_{wp}}{a2_{wp}}$,

gdzie:

$a1_{wp}$ – liczba absolwentów z którymi przeprowadzono wywiad w części miejskiej p-tego podregionu w-tego województwa,
$a2_{wp}$ – jak wyżej, ale dotyczy części wiejskiej.

Wagi wyliczone wg wzoru (7) przypisane zostały respondentom, z którymi zrealizowany został wywiad. W ten sposób wyniki tego badania uogólniane były oddzielnie dla 45 populacji, a następnie wyniki badania z podregionów były agregowane na poziomie województw i Polski.

1.4 Realizacja badania

Istotą realizowanego projektu: Badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji Programu „Pierwsza Praca" było przeprowadzenie badania ankietowego wśród absolwentów, w celu pozyskania informacji o ich sytuacji na rynku pracy oraz uwarunkowaniach przejścia ze szkoły do pracy. Jednym z najważniejszych zadań w ramach tego projektu było badanie ankietowe. Zgodnie z przyjętą praktyką badawczą, a także z uwagi na złożoność i trudność tego przedsięwzięcia badawczego, wynikającą m.in. z obszerności narzędzia badawczego i dużej liczebności próby założonej do realizacji (20 181 wywiadów), realizacja badania właściwego poprzedzona była pilotażem.

1.4.1 Pilotaż

Realizacja badania pilotażowego miała przede wszystkim za zadanie ocenę przyjętego schematu realizacji badania i samego narzędzia badawczego.
Celem realizacji badania pilotażowego było więc zweryfikowanie:

a) poprawności konstrukcji kwestionariusza wywiadu jako całości oraz poszczególnych znajdujących się w nim pytań. Dodatkowo zweryfikowane zostały materiały wspomagające proces zbierania danych (instrukcja dla ankietera, karty wspomagające, karta kontaktu z respondentem),
b) bazy teleadresowej, z punktu widzenia aktualności znajdujących się w niej adresów („punktów startowych"),
c) metod doboru respondentów do badania (metoda random route; założenie poszukiwania respondenta w co 5 mieszkaniu licząc od punktu startowego; założenie trzykrotnego powrotu do punktu startowego w przypadku nie zastania nikogo przy wizycie poprzedniej).

Założona do realizacji w ramach pilotażu wielkość próby badawczej liczyła 105 jednostek co w ocenie zespołu pozwoliło na realizację założonych celów przy określonym czasie i budżecie oraz przy założeniu, że wywiady te nie zostaną włączone do badania właściwego z uwagi na zakładane zmiany. Adresy startowe wylosowane były z bazy TERYT (na etapie przygotowania próby badawczej) i miały postać pliku z adresami wylosowanych mieszkań o liczbach porządkowych od 23 791 do 24 000 – próba do pilotażu (105 adresów). Dodatkowo plik zawierał adresy zapasowe (104) na wypadek istnienia „pustych" rekordów w bazie właściwej.

Przed przystąpieniem do realizacji badania pilotażowego opracowano ramowy plan szkoleń ankieterskich, zgodnie z którym odbyły się 3 szkolenia: 2 w Łodzi i 1 w Kutnie, w których uczestniczyli wszyscy koordynatorzy i ankieterzy, którzy realizowali badanie oraz pracownicy działu kontroli i osoby bezpośrednio nadzorujące badanie. W trakcie szkoleń szczególny nacisk położono na kwestie doboru respondentów do badania a szczegółowej analizie poddano sposoby kwalifikacji respondentów do poszczególnych modułów, reguły przejścia i pytania mające formę tabel. Spotkania te służyły zarówno przygotowaniu zespołu do badania, jak i zapewnieniu standaryzacji realizacji badania. Ponadto zweryfikowano przyjęty schemat szkolenia.

Pilotaż zrealizowano w formie wywiadu kwestionariuszowego, a więc w bezpośrednim kontakcie z respondentem. Miejscem realizacji wywiadu było mieszkanie w jakim przebywał respondent. Pilotaż realizowano na terenie województwa łódzkiego w 3 podregionach równolicznie:

- podregion miasto Łódź,
- podregion łódzki wschodni,
- podregion piotrkowsko – skierniewicki.

Na etapie projektowania pilotażu nie znaleziono uzasadnienia dla konieczności różnicowania terytorialnego (różne województwa) obszaru realizacji badania. Istotne natomiast było to by realizacja pilotażu w jak największym stopniu zbliżona była do warunków w jakich przebiegać miało badanie właściwe. Stąd też praca na specjalnie przygotowanej do tego celu bazie, według określonych procedur. Warstwy zostały tak dobrane, aby test został przeprowadzony zarówno w miastach większych, mniejszych oraz na terenach wiejskich. W podregionie – miasto Łódź, test objął wszystkie dzielnice Łodzi. Za takim rozwiązaniem przemawiały również względy organizacyjne, w tym m.in. możliwość bezpośredniego nadzoru nad badaniem i kontaktów z osobami w nie zaangażowanymi.

Badanie realizowane było w okresie od 18.09.2006 r. do 05.10.2006 r. a długość przeciętnego wywiadu to nieco ponad godzinę. W realizację badania zaangażowano 2 koordynatorów (ASM i koordynator zewnętrzny współpracujący z ASM). Ze strony ASM badanie realizowane było przez 6 ankieterów. Koordynatorowi zewnętrznemu nie narzucono określonej liczby ankieterów, którzy realizowali badanie. W sumie jednak w badaniu udział wzięło 17 ankieterów. Posługując się przygotowaną do badania pilotażowego bazą rekordów i kwestionariuszem wyposażonym w „przekładki" umożliwiające notowanie uwag, ankieterzy przystąpili do zbierania danych w terenie.
Po zakończeniu realizacji badania w terenie grupa ankieterów wzięła udział w sesji fokusowej (Łódź – 06.10.06 r.) służącej omówieniu ich doświadczeń, przekazaniu uwag realizacyjnych, itp. Założona wielkość próby pilotażowej wynosiła 105 wywiadów, czyli po 35 na każdy podregion. Natomiast zrealizowana próba to: 37 wywiadów w podregionie łódzkim, 34 w podregionie piotrkowsko-skierniewickim i 35 w podregionie m. Łódź.

Daje to łączną liczbę 106 wywiadów, z czego 1 został wyłączony z próby ze względu na błędny dobór respondenta do badania.

Zgodnie z przyjętymi standardami badanie pilotażowe poddane zostało kontroli w oparciu o standardy PKJPA (Program Kontroli Jakości Pracy Ankieterów). Proces ten prowadzony był przez komórkę kontroli (2 osoby). Kontrola dotyczyła realizacji badania w terenie (metoda telefoniczna), jak i miała charakter merytoryczny. W rezultacie powstał raport prezentujący wyniki kontroli.

Wyniki badania pilotażowego zostały zbiorczo opracowane w postaci tabel z rozkładami częstości, zestawienia uwag przekazanych przez respondentów, ankieterów, koordynatorów i kontrolerów oraz rezultatów sesji fokusowej. Zostały one poddane szczegółowej dyskusji w trakcie spotkania zespołu. Pilotaż wykazał, że badanie zaprojektowano prawidłowo pod względem merytorycznym i organizacyjnym oraz w zakresie kwestionariusza wywiadu poddanego ocenie w trakcie pilotażu. Jednakże w odniesieniu do niektórych kwestii szczegółowych uzyskano informacje sugerujące potrzebę pewnych modyfikacji, których następnie dokonano.

1.4.2 Badanie właściwe

Zgodnie z przyjętym harmonogramem, realizacja badania właściwego w terenie miała miejsce od października 2006 roku do lutego 2007 roku i obejmowała szkolenia regionalne, zbieranie danych w terenie oraz proces kontroli.

W celu wyboru próby zastosowany został schemat losowania dwustopniowego z różnymi prawdopodobieństwami wyboru na pierwszym stopniu. Założona do realizacji w ramach badania właściwego wielkość próby badawczej liczyła 20 181 wywiadów. Adresy startowe wylosowane były z bazy TERYT (na etapie przygotowania próby badawczej) i miały postać pliku z adresami wylosowanych mieszkań o liczbach porządkowych od 1 do 20 181 – próba właściwa (20 181 adresów). Dodatkowo stworzono plik zawierający adresy zapasowe (3 609) na wypadek istnienia „pustych” rekordów w bazie właściwej.

Przed przystąpieniem do realizacji badania właściwego zrealizowano szkolenia. Pierwszym etapem było szkolenie dla koordynatorów z udziałem całego zespołu nadzorującego badanie (7 osób), które odbyło się na koniec października 2006 roku w momencie kiedy dostępne były materiały realizacyjne. Następnie w okresie od 06.11.06 r. do 29.11.06 r. odbyło się 35 szkoleń w ośrodkach regionalnych z udziałem koordynatorów i ankieterów. Prowadzone one były przez dwa dwuosobowe zespoły wyjazdowe, a dodatkowo jedno ze szkoleń nagrano jako materiał szkoleniowy do ewentualnego późniejszego wykorzystania w doszkalaniu lub szkoleniu nowych ankieterów. Rozwiązanie takie należało przyjąć na wypadek przewidywanej rotacji ankieterów tak by zagwarantować, iż każda z osób biorących udział w badaniu została uprzednio do tego przygotowana. W trakcie szkoleń przekazywane były również częściowo materiały realizacyjne.

Badaną populację stanowiły osoby, które w okresie pomiędzy 1 stycznia 1998 roku a 31 grudnia roku 2005 zakończyły naukę szkolną (w zasadniczej szkole zawodowej, liceum, technikum, policealnej/pomaturalnej) lub studia i w momencie ukończenia edukacji były w wieku do 27 lat, a pomiędzy ostatnim a poprzednim etapem edukacji nie miały przerwy dłuższej niż 12 miesięcy oraz zamieszkują na terenie podregionu. Badanie właściwe zrealizowano w formie wywiadu kwestionariuszowego, a więc w bezpośrednim kontakcie

z respondentem. Miejscem realizacji wywiadu było zazwyczaj mieszkanie w jakim przebywał respondent. W nielicznych przypadkach (na prośbę respondenta) wywiad realizowany był w innym miejscu. Pierwsze mieszkanie, w którym miała być zrealizowany wywiad określał punkt startowy wylosowany z bazy. Kolejne mieszkania do próby ankieter dobierał techniką random router. Szczegółowy schemat wyboru kolejnych mieszkań do badania opisano poniżej.
W miastach punktem docelowym/startowym było mieszkanie wylosowane z bazy TERYT, którego adres (miejscowość, ulica, nr budynku, nr mieszkania) Koordynator zapisał na Karcie Kontaktu z Respondentem. Dane te zawarte były w elektronicznej bazie wylosowanych jednostek drugiego stopnia. Po otrzymaniu danych ankieter próbował zrealizować wywiad w punkcie docelowym/startowym. Jeśli z różnych powodów nie udało się zrealizować wywiadu w czasie pierwszej wizyty mimo, iż zamieszkiwała tam osoba spełniająca kryteria absolwenta, wówczas ankieter miał obowiązek powrócić do tego punktu startowego (nawet dwukrotnie).

W przypadku braku osoby spełniającej kryteria w mieszkaniu stanowiącym punkt startowy, ankieter przemieszczał się do kolejnego mieszkania/budynku (dochodząc do skrzyżowania ankieter zawsze skręcał w prawo, jeśli zrobił już „pętlę" wracając do ulicy skąd zaczął i nie miał jeszcze zrealizowanego wywiadu, wchodził w dowolną ulicę i szedł do pierwszego mieszkania po prawej stronie ulicy – Rysunek nr 1.4.2.1).

Na wsiach punktem docelowym/startowym była miejscowość i numer mieszkania a system odliczania mieszkań/domów był zgodny z systemem stosowanym w miastach.

Rysunek nr 1.4.2.1 Ścieżka przemieszczania się ankietera w celu realizacji kolejnych wywiadów

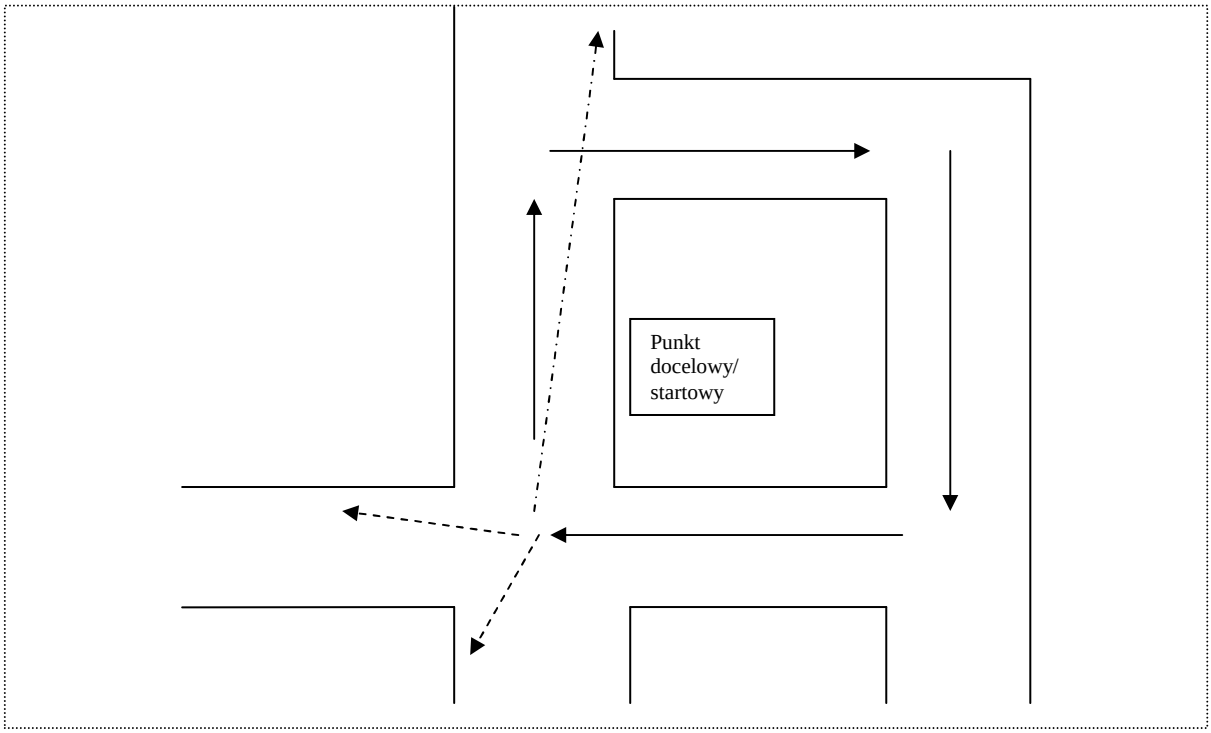

Zgodnie z założeniami badanie realizowano na terenie całego kraju z uwzględnieniem podziału na województwa, podregiony i miasto/wieś. Badanie realizowane było w okresie od 07.11.2006 r. do 22.02.2007 r. a długość przeciętnego wywiadu to nieco ponad godzinę.

Pierwszy spływ ankiet odnotowano 30.11.06 r. Ze względu na specyfikę populacji badanie było trudne, co wydłużyło początkowo planowany okres jego realizacji i spowodowało prowadzenie procesu kontroli równolegle ze zbieraniem danych. Badanie realizowało 36 koordynatorów regionalnych, z łączną liczbą ankieterów ponad 800 osób.
Podobnie jak badanie pilotażowe, także badanie właściwe zostało poddane kontroli zgodnie z przyjętymi standardami w oparciu o standardy PKJPA (Program Kontroli Jakości Pracy Ankieterów). Na uwagę zasługuje fakt, iż proces kontroli toczył się etapowo (5 etapów) i równolegle z procesem zbierania danych, co wymuszone było koniecznością wydłużenia czasu terenowej realizacji badania. W konsekwencji zapobiegło to opóźnieniom w realizacji IV etapu. Proces ten nadzorowany był przez komórkę kontroli (2 osoby), a realizował go zespół 14 przeszkolonych kontrolerów. Kontrola dotyczyła realizacji badania w terenie (metoda telefoniczna) oraz miała charakter merytoryczny, którą wzbogacono o kontrolę techniczną.

Wyniki badania właściwego zostały wprowadzone do specjalnie przygotowanej dla tego celu bazy, a następnie poddane obróbce statystycznej, której rezultaty dają podstawę do prac analitycznych nad opracowaniem finalnym – raportem.

1.5 Ocena reprezentatywności próby w badaniu absolwentów

W badaniach reprezentacyjnych dążymy zawsze do zbadania takiej populacji próbnej, która charakteryzuje się możliwie najbardziej zgodnymi z populacją generalną cechami strukturalnymi. Temu celowi służą odpowiednie schematy doboru próby i reguły prowadzenia badań w terenie. Te zabiegi są niezbędne, aby wyniki uzyskane z próby można było uogólnić na całą populację będącą obiektem badania (populację generalną). Jednakże mimo zastosowania odpowiedniego warsztatu statystycznego w badaniach reprezentacyjnych, nie zawsze udaje się uzyskać wystarczającą reprezentatywność wyników z próby. Dzieje się tak dlatego, że – z jednej strony - stosowane schematy losowania charakteryzują się dużą złożonością, a z drugiej strony – nie zawsze udaje się zebrać informacje od wszystkich wylosowanych respondentów, co jest źródłem błędów nielosowych, zniekształcających strukturę populacji próbnej. Wyniki badań reprezentacyjnych realizowanych na losowo dobranej próbie są także obarczone błędami losowymi. Z tych powodów rozkłady zmiennych z próby nie zawsze są zgodne z odpowiednimi rozkładami populacji generalnej.

Aby to sprawdzić, niezbędna jest ocena reprezentatywności uzyskanych wyników z próby, polegające na zbadaniu zgodności rozkładów najważniejszych zmiennych tzw. zmiennych kontrolnych z próby z odpowiednimi rozkładami odnoszącymi się do populacji generalnej. Chodzi tu o tzw. zmienne kontrolne, które powinny być skorelowane z badanymi zmiennymi. W badaniach społecznych dotyczy to głównie zmiennych demograficznych takich jak płeć, wiek, a także miejsce zamieszkania (miasto, wieś). Najczęściej dane o populacji generalnej pozyskuje się ze spisów ludności, szacunków demograficznych czy też innych badań pełnych (także administracyjnych źródeł danych) bądź reprezentacyjnych, ale zrealizowanych na odpowiednio dużej próbie. Dysponując informacjami o rozkładach pożądanych zmiennych w populacji generalnej możemy porównywać je z rozkładami analogicznych zmiennych w populacji próbnej i w ten sposób oceniać reprezentatywność próby.

Takie podejście zamierzano zastosować w przypadku omawianego badania. Okazało się jednak, że dla populacji badanych absolwentów nie dysponujemy odpowiednimi (porównywalnymi) informacjami o populacji generalnej. Przypomnijmy, że w omawianym projekcie badaną populację stanowiły osoby, które w okresie pomiędzy 1 stycznia 1998 roku

a 31 grudnia roku 2005 zakończyły naukę szkolną (w zasadniczej szkole zawodowej, liceum, technikum, policealnej/pomaturalnej) lub studia i w momencie ukończenia edukacji były w wieku do 27 lat, a pomiędzy ostatnim a poprzednim etapem edukacji nie miały przerwy dłuższej niż 12 miesięcy oraz zamieszkują na terenie podregionu.

Ocena reprezentatywności próby wymagałaby zatem dysponowania danymi dla populacji wyżej zdefiniowanej, które dotyczyłyby płci i wieku absolwentów, poziomu wykształcenia oraz miejsca zamieszkania (podregion). Polska statystyka nie dysponuje danymi statystycznymi dla tak zdefiniowanej populacji. Roczniki Statystyczne GUS w dziale „Edukacja i Wychowanie" informują wprawdzie o liczbie absolwentów w poszczególnych latach wg płci i poziomie wykształcenia, ale dane dotyczą innej populacji niż ma to miejsce w przypadku omawianego projektu. Jest to tzw. populacja „osobo-absolwentów", tj. dyplomów i świadectw ukończenia szkół wyszczególnionych wyżej. Populacja ta różni się od populacji prezentowanego projektu tym, że:

- dwukrotnie (a może trzykrotnie) ujmuje te same osoby, jeśli w okresie pomiędzy 1 stycznia 1998 roku a 31 grudnia 2005 roku ukończyły dwie (względnie trzy) szkoły np. liceum i szkołę wyższą,
- obejmuje osoby, które w momencie zakończenia edukacji przekroczyły 27 rok życia,
- obejmuje osoby, które miały przerwę pomiędzy ostatnim a poprzednim etapem edukacji większą niż 12 miesięcy,
- część absolwentów danego poziomu edukacji kontynuowała naukę,
- obejmuje osoby, które wyemigrowały z Polski, a także osoby nieżyjące.

Populacja prezentowana w Rocznikach Statystycznych GUS liczy ok. 7,4 mln osób, zaś populacja oszacowana w obecnym projekcie ok. 5,7 mln. Różnica pomiędzy tymi populacjami to podane wyżej przypadki nie ujęte w omawianym projekcie. Dane te przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 1.5.1 Liczba absolwentów wg GUS i projektu: Badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji Programu ,,Pierwsza Praca''

Rok	GUS	Projekt: Badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji Programu ,,Pierwsza Praca''
1998	798 824	464 744
1999	813 350	372 652
2000	855 308	480 403
2001	949 451	464 413
2002	982 913	582 701
2003	988 493	734 486
2004	967 241	996 270
2005	1 037 959	1 630 979
Razem	**7 393 539**	**5 726 647**

Oszacowana na podstawie tego projektu wielkość populacji absolwentów w latach 1998-2003 jest mniejsza od liczby absolwentów podawanej przez GUS. W roku 2004 populacja absolwentów w badaniu jest nieco większa od liczby absolwentów podawanej przez GUS, zaś w roku 2005 jest większa o ok. 600 tys. Przeszacowanie w badaniu liczby absolwentów za rok 2005 wynika z nadreprezentacji tego rocznika absolwentów, którzy okazali się grupą tzw. respondentów łatwo dostępnych. Powyższe uwagi dotyczące statystyki publicznej odnoszą się także do danych regionalnych, a dodatkowo obejmują one osoby kończące szkoły w danym województwie (podregionie), a nie zamieszkałe w województwie (podregionie), z których

wywodzili się badani absolwenci. Te okoliczności ograniczają w jeszcze większym stopniu możliwości porównań na poziomie województw.
W zaistniałej sytuacji braku danych o populacji generalnej, zdecydowano na próbę oceny reprezentatywności tego badania w porównaniu z danymi o absolwentach, jakie pozyskano z badania aktywności ekonomicznej ludności (BAEL). Jest to także badanie reprezentacyjne, ale realizowane w sposób ciągły, a zatem dane o absolwentach gromadzone są dla każdego kwartału i dla każdego roku. Bez trudu zatem można utworzyć zbiorowość absolwentów za lata 1998-2005 i ustalić dla niej strukturę populacji według pożądanych do oceny reprezentatywności zmiennych. Zaletą tego podejścia jest bardzo podobna (identyczna) definicja absolwenta w BAEL i omawianym badaniu. Nie bez znaczenia jest także fakt, że wyniki BAEL są reprezentatywne dla populacji ludności Polski z punktu widzenia ich sytuacji na rynku pracy, a badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji Programu ,,Pierwsza Praca'' miało głównie na celu ukazanie ich sytuacji na rynku pracy.

Jednakże pewnym utrudnieniem przy wykorzystaniu danych z BAEL do oceny reprezentatywności wyników omawianego projektu jest relatywnie mała populacja absolwentów objętych BAEL. Przy skumulowaniu liczby absolwentów z ośmiu lat, populacja ta obejmuje jednak około 4 tys. absolwentów, a zatem jest na tyle liczna, że daje możliwość wykonania takich porównań w pożądanych przekrojach. Dodatkową ułomnością BAEL jako podstawy oceny reprezentatywności badania aktywności zawodowej absolwentów jest poziom kompletności w BAEL, który wynosi nieco ponad 70%, jednak w dużych aglomeracjach miejskich jest jeszcze niższy. Inną okolicznością utrudniającą porównywalność wyników tych badań jest zakres podmiotowy badanych respondentów ze względu na wiek. W BAEL badani są absolwenci w wieku 15 – 29 lat, zaś w opisywanym projekcie założono grupę wieku 18 – 27 lat. Okoliczności te powodują występowanie rozbieżności pomiędzy wynikami z omawianego projektu a odpowiednimi wynikami z BAEL. Dotyczy to zarówno liczb bezwzględnych jak i rozkładów dla części zmiennych.

Wspomniane wyżej niedoskonałości związane z BAEL, tj. stosunkowo mała próba i określony poziom kompletności, mogą powodować zaniżenie liczby absolwentów. Z kolei, w prezentowanym badaniu występują czynniki, które mogą zawyżać oszacowaną liczbę absolwentów. Dotyczyć to może przede wszystkim oszacowania liczby absolwentów niezbadanych z powodu odmów, względnie nieobecności w domu podczas wizyty ankietera. Jednak najwięcej wątpliwości budzi oszacowana liczba absolwentów w latach 2004 i 2005. Można domniemywać, że byli to tzw. respondenci łatwo dostępni. Należy przypomnieć, że aby zrealizować założoną liczbę ok. 20 tys. wywiadów, ankieterzy musieli odwiedzić ponad 230 tys. mieszkań.

Mimo tych ograniczeń, które nakazują dużą ostrożność we wnioskowaniu o reprezentatywności wyników niniejszego badania, zdecydowano się na porównanie rozkładów dla najważniejszych zmiennych takich jak: płeć, wiek, miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia i województwo oddzielnie dla czterech kategorii absolwentów, tj.: ogółem, pracujący, bezrobotni i bierni zawodowo. Rozkłady te (z wyjątkiem biernych zawodowo) zaprezentowane zostały w tabeli nr 1.5.2.

Tabela nr 1.5.2 Struktura absolwentów w badaniu aktywności ekonomicznej ludności (BAEL) i zrealizowanym badaniu aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji Programu ,,Pierwsza Praca''(w odsetkach)

Zmienna	BAEL			Badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji Programu ,,Pierwsza Praca''		
	Ogółem	Pracujący	Bezrobotni	Ogółem	Pracujący	Bezrobotni
	w %					
	Płeć					
razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
mężczyźni	44,4	44,7	45,8	43,2	46,8	40,9
kobiety	55,6	55,3	54,2	56,8	53,2	59,1
	Wiek					
razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
15-19 lat	33,3	23,8	39,3	41,0	32,2	44,3
20-24	43,9	44,6	45,6	48,1	51,7	47,0
25-29	22,7	31,6	15,2	10,9	16,1	8,7
	Wykształcenie					
razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
wyższe	35,3	46,5	24,9	28,7	38,4	24,7
policealne	6,0	6,1	6,3	6,8	7,2	7,1
średnie zawodowe	27,4	25,9	29,3	27,4	24,6	29,7
średnie ogólnokształcące	10,8	7,4	12,7	16,7	11,9	16,0
zasadnicza szkoła zawodowa	20,3	14,2	26,6	20,4	17,9	22,5
	Miejsce zamieszkania					
razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
miasta	62,0	62,5	61,4	63,0	64,4	62,4
wieś	38,0	37,5	38,6	37,0	35,6	37,6
	Województwo					
Polska	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
dolnośląskie	6,7	6,6	6,2	7,2	7,1	8,1
kujawsko-pomorskie	6,3	7,1	5,5	6,2	7,1	5,9
lubelskie	6,3	6,4	6,1	4,9	4,8	4,6
lubuskie	3,2	3,3	2,9	2,4	2,2	2,4
łódzkie	7,5	7,7	7,6	5,0	4,9	5,6
małopolskie	9,6	8,3	11,2	10,7	12,1	10,1
mazowieckie	11,7	13,4	9,9	14,9	15,4	12,7
opolskie	2,4	2,0	2,4	1,7	1,6	1,8
podkarpackie	5,1	4,7	5,7	7,0	5,3	8,0
podlaskie	2,8	2,8	3,0	2,3	3,1	1,7
pomorskie	5,5	5,1	5,8	6,6	6,3	6,7
śląskie	11,5	11,3	11,9	12,7	11,7	14,3
świętokrzyskie	3,3	2,9	3,5	2,9	1,9	3,9
warmińsko-mazurskie	3,6	3,3	3,5	4,2	3,7	3,5
wielkopolskie	9,9	10,7	10,2	7,0	7,2	7,5
zachodniopomorskie	4,6	4,4	4,6	4,4	5,5	3,1

Porównanie rozkładów podanych w tej tabeli pozwala sformułować następujące wnioski:

1) dla takich cech jak płeć i miejsce zamieszkania rozkłady dla BAEL i niniejszego badania są zbliżone we wszystkich grupach absolwentów.
2) dla zmiennej "Wykształcenie"[2] w BAEL występuje (z wyjątkiem bezrobotnych) większy odsetek absolwentów z wyższym wykształceniem, a mniejszy ze średnim ogólnokształcącym. W przypadku bezrobotnych w BAEL większy jest odsetek osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, a mniejszy ze średnim ogólnokształcącym.
3) w przypadku zmiennej „Wiek" w odniesieniu do ogółu absolwentów oraz pracujących odsetek najmłodszych absolwentów (15-19 lat) większy jest w badaniu przeprowadzonym w ramach omawianego projektu niż w BAEL, mimo, że BAEL z założenia obejmował respondentów poniżej 18 roku życia. Z kolei, w BAEL większy jest odsetek absolwentów w wieku 25 lat i więcej.
4) dla zmiennej „Województwo" rozkłady częstości z tych badań są podobne dla trzech rozpatrywanych kategorii respondentów (ogółem, pracujący, bezrobotni). Współczynniki podobieństwa rozkładów[3] wynoszą $W_p \approx 0{,}9$.

Przytoczone porównania rozkładów niektórych zmiennych wskazują na pewne ich rozbieżności, ale są one relatywnie niewielkie, a zatem potwierdzają dobrą jakość wyników prezentowanego badania. Przyjęty do porównań wzorzec jakim jest badanie aktywności ekonomicznej ludności (BAEL) z lat 1998-2005, jak każde badanie społeczne, nie jest pozbawione obciążeń wynikających z małej próby oraz niepełnej kompletności badania. Ponadto wskazywaliśmy już, że oba badania nie są w pełni tożsame z punktu widzenia badanej populacji. Z tych powodów w ocenie reprezentatywności wyników niniejszego badania istotne jest wysokie podobieństwo rozkładów dla takich zmiennych jak płeć, miejsce zamieszkania i województwo oraz w trochę mniejszym stopniu w odniesieniu do wykształcenia i wieku. Podobieństwa te dotyczą zarówno ogółu absolwentów, jak i pracujących oraz bezrobotnych. W konkluzji możemy więc stwierdzić, że **badana populacja próbna absolwentów jest wystarczająco dobrze reprezentatywna dla całej zbiorowości absolwentów uwzględnianych w BAEL. Daje to podstawy do ostrożnego wnioskowania uogólniającego otrzymanych wyników.**

1.6 Struktura raportu

Raport został przygotowany przez zespół realizujący badanie, a jego struktura odzwierciedla wszystkie obszary badawcze uwzględnione w projekcie. Składa się on z 10 części, a każda z nich podejmuje jeden z aspektów sytuacji absolwentów na rynku pracy. Część pierwsza poświęcona jest omówieniu metodologii i organizacji badania, a więc ma charakter informacyjny.

Podkreślano wielokrotnie specyficzną sytuację absolwentów zarówno w odniesieniu do całej populacji aktywnych zawodowo, jak i w porównaniu z sytuacją młodzieży. W okresie

[2] Przy analizowaniu danych dotyczących wykształcenia pominięto, w odniesieniu do BAEL, absolwentów szkół podstawowych i gimnazjów w celu zachowania porównywalności z omawianym projektem.

[3] Współczynnik podobieństwa rozkładów przyjmuje wartości z przedziału [0;1] i obliczany jest ze wzoru: $W_p = 1 - \frac{1}{2} ABS\left(f1_k - f2_k\right)$, gdzie: $f1_k$ jest frakcją w k-tym przedziale dla pierwszego rozkładu, zaś $f2_k$ frakcją w k-tym przedziale dla drugiego rozkładu..

ostatnich kilku lat sytuacja na rynku pracy zmieniała się i to w różnym kierunku. Pod koniec ubiegłego wieku i na początku obecnego obserwowano systematyczne pogarszanie sytuacji na rynku pracy. Pierwsze oznaki poprawy sytuacji odnotowano w 2003 roku, a ich nasilenie w kolejnych latach. Czy te zmiany sytuacji na rynku pracy miały wpływ na położenie absolwentów? Aby udzielić odpowiedzi na to pytanie, w raporcie zamieszczone są rozważania (część druga) mające na celu porównanie sytuacji absolwentów z młodzieżą w ogóle i ludnością ogółem. Porównanie to dotyczy sytuacji na rynku pracy, a więc oceny tych grup ludności pod względem poziomu aktywności zawodowej, stopnia wykorzystania tych zasobów w procesie pracy oraz zagrożenia bezrobociem. Na tej podstawie można wnioskować o specyficznej sytuacji absolwentów na rynku pracy. Jest to główny cel tej części raportu, ale uzupełniony także o dwa inne, a mianowicie ukazanie zmian sytuacji absolwentów w okresie objętym analizą, a więc w latach 1998-2006 oraz zidentyfikowanie cech absolwentów różnicujących ich sytuację na rynku pracy. Ten pierwszy cel wymaga analizy w czasie, ten drugi zakłada bardziej szczegółową analizę absolwentów w momencie badania (koniec 2006 roku). Wszystkie te rozważania zostały przeprowadzone na podstawie wyników badania aktywności ekonomicznej ludności, co gwarantuje pełną porównywalność wyróżnionych subpopulacji i stanowi dobre tło do wnioskowania na podstawie szczegółowych badań zrealizowanych w ramach projektu.

Przy ocenie trudnej sytuacji na rynku pracy dość często podkreśla się niedopasowanie strukturalne kwalifikacji osób poszukujących pracy z wymaganiami zmieniającego się rynku pracy. Przy tej okazji dość często sugeruje się niedostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy, wręcz nienadążanie zmian w szkolnictwie za zmieniającymi się oczekiwaniami na kwalifikacje i umiejętności w gospodarce. Z tego względu przyjmuje się, że przygotowanie zawodowe i umiejętności wyniesione ze szkoły często decydują o szansach absolwentów na znalezienie odpowiedniej pracy w momencie pierwszego wejścia na rynek pracy. Nie ulega więc wątpliwości, że wiedza o jakości kształcenia absolwentów i jej efektach czyli poziomu wykształcenia oraz kwalifikacjach i umiejętnościach absolwentów jest punktem wyjścia do analizy czynników warunkujących sytuację absolwentów na rynku pracy. Tej problematyce jest poświęcona trzecia część raportu, w której przedstawiono analizę programów i warunków kształcenia, ścieżek edukacyjnych prowadzących do osiągniętego obecnego poziomu wykształcenia, kwalifikacji i umiejętności, a także czynników determinujących wybory edukacyjne w kontekście cech społeczno-demograficznych i ekonomicznych. Ważnym elementem rozważań w tej części raportu jest kształcenie ustawiczne, które w Polsce nie jest jeszcze powszechne i popularne stosownie do potrzeb, ale rozwija się i ułatwia dostosowanie struktury podaży zasobów pracy do popytu na pracę według kwalifikacji i umiejętności.

W czwartej części raportu zaprezentowano wyniki badania ukazujące zachowania absolwentów na rynku pracy. W pierwszej kolejności zaprezentowano charakterystykę poszukiwań pracy. Uwzględniono tu zarówno metody i czas poszukiwań pracy, jak i pewne postawy absolwentów zaobserwowane w tym procesie, a między innymi zachowania mobilne zwiększające elastyczność na rynku pracy, oczekiwania płacowe, gotowość akceptacji proponowanych ofert pracy. Z punktu widzenia oceny skuteczności poszukiwań ważne jest podjęcie pierwszej pracy. Ta problematyka jest także przedmiotem rozważań w tej części raportu. Z jednej strony opis ten uwzględnia czas, jaki upłynął od ukończenia nauki do momentu podjęcia pracy oraz sposób znalezienia pracy, a z drugiej strony – charakterystykę właściwości i cechy pierwszej pracy. Te właściwości pierwszej pracy często decydują o dalszym losie absolwentów, a więc o trwałości pracy bądź konieczności dalszych poszukiwań miejsca pracy odpowiadającego oczekiwaniom absolwentów.

W pewnym zakresie odpowiedzią na tę ostatnią kwestię jest analiza aktualnej (w momencie badania) aktywności ekonomicznej absolwentów.

Jednym ze sposobów poprawy sytuacji na rynku pracy jest zwiększenie przedsiębiorczości zainteresowanych pracą. Dotyczy to także absolwentów, którzy na ogół wykazywali dość małą przedsiębiorczość, zwłaszcza w pierwszym okresie po ukończeniu nauki. Takie postawy absolwentów – jak oceniano – były rezultatem nieodpowiedniego szkolnego przygotowania do tego typu zachowań. Czy większy nacisk na przedsiębiorczość w programach zajęć szkolnych spowodował zmianę zachowań absolwentów? Jest to pierwszy problem omawiany w tej części raportu. Celem tych rozważań jest ustalenie obecności i charakterystyki zajęć z zakresu przedsiębiorczości w programach różnych typów szkół oraz ocena ich wpływu na podejmowanie działalności gospodarczej jako przejawu przedsiębiorczości. A jakie są tego efekty dowiadujemy się z dalszej części rozważań poświęconych analizie podejmowania działalności gospodarczej przez absolwentów. W tym zakresie ważna jest zarówno skala tej przedsiębiorczości, jak i charakterystyka firm zakładanych przez absolwentów. W tej części raportu znajduje się także ocena uwarunkowań przedsiębiorczości, a w szczególności rozpoznanie barier, które stają na drodze młodych ludzi w podejmowaniu działalności na własny rachunek. W przypadku absolwentów bardzo pomocna może być dla nich wiedza o istnieniu różnych form wspierania przedsiębiorczości. Jest to ważny element analizy, podejmujący ocenę stopnia korzystania i efektywności różnych form wsparcia rozwoju przedsiębiorczości absolwentów, także w kontekście programu „Pierwsza Praca – Pierwszy Biznes."

Młodzi ludzie kończący swoją edukację nie zawsze są dobrze zorientowani w możliwościach znalezienia pracy i nie zawsze mają świadomość potrzeby aktywnej i elastycznej postawy na rynku pracy. Część z nich, zwłaszcza ci, którzy w okresie nauki mieli kontakt z praktyką zawodową w różnej postaci, jest lepiej przygotowana do zaprezentowania się na rynku pracy. Większość jednak potrzebuje pomocy, także instytucjonalnej wynikającej z programów polityki rynku pracy. Ta problematyka jest przedmiotem rozważań części szóstej raportu. Znajdujemy tu analizę częstotliwości i skuteczności korzystania z usług i programów instytucji działających na rynku pracy. Szczególne miejsce zajmują tu instytucje pośrednictwa na rynku pracy, z którego korzystają absolwenci oraz ich wpływ na mobilne zachowania absolwentów oraz szanse pozyskania pracy. Jednakże zakres korzystania z pomocy tych instytucji zależny jest także od cech osobistych absolwentów, tak demograficznych, społecznych, jak i zawodowych – i ta problematyka jest także przedmiotem rozważań. Dla oceny skuteczności różnych programów rynku pracy konieczna jest analiza porównawcza tych programów z punktu widzenia dostępności dla absolwentów, częstotliwości korzystania oraz efektów bezpośrednich (podejmowanie pracy) i pośrednich (zwiększenie umiejętności, kompetencji czy szerszego kapitału społecznego).

Jedną z przyczyn trudności na rynku pracy jest niedopasowanie kwalifikacji pracowników do oczekiwań pracodawców. Próbę przybliżenia tego problemu podejmuje analiza zawarta w części siódmej. Przedmiotem rozważań jest ocena podejmowania pracy przez absolwentów z punktu widzenia właściwego łączenia ich kapitału ludzkiego (wiedzy, umiejętności, kompetencji) z oczekiwaniami pracodawców, a w efekcie stopnia dopasowania ich kwalifikacji (niedostatków kwalifikacyjnych lub nadmiaru kwalifikacji) do tych oczekiwań. Analiza w tej części uwzględnia kilka płaszczyzn. Z jednej strony uwzględnia porównanie zatrudnienia i bezrobocia w przekroju kwalifikacyjnym, które pozwala stwierdzić, które z charakterystyk zapewniły sukces na rynku pracy w postaci zatrudnienia. Z drugiej strony uwzględnione są także inne cechy absolwentów (poza kwalifikacyjnymi), głównie

demograficzne, społeczne i terytorialne, które stanowią punkt odniesienia dla ukazania roli cech kwalifikacyjnych w porównaniu z innymi determinantami zatrudnienia i bezrobocia. To ujęcie analityczne pozwoliło także na zbadanie wpływu kwalifikacji na trwałość zatrudnienia i wysokość płac.

Jedną z barier w lepszym dopasowaniu podaży zasobów ludzkich do popytu na pracę jest – w opinii wielu ekspertów – niska mobilność pracownicza. Czy ta ocena dotyczy także młodzieży i absolwentów? Na to pytanie próbujemy odpowiedzieć w ósmej części raportu, w której podjęto analizę dwóch rodzajów mobilności: zawodowej oraz przestrzennej. Ocenę mobilności zawodowej dokonano poprzez charakterystykę zbieżności zawodu wyuczonego z aktualnie wykonywanym bądź z pierwszym zawodem wykonywanym jeśli w trakcie kariery zawodowej wystąpiły zmiany zawodu. W istocie chodziło o ustalenie jak często absolwenci podejmują pracę w zawodzie innym niż wyuczony i jakie cechy mają na to wpływ. W ramach analizy mobilności zawodowej uwzględniono także zmiany wykonywanego zawodu w ciągu 3 lat od zakończenia nauki, co posłużyło do oceny skłonności do mobilności zawodowej badanych absolwentów. Drugi rodzaj mobilności pracowniczej obejmuje migracje (mobilność przestrzenna) i to zarówno zagraniczne, jak i wewnątrzkrajowe. W tym zakresie wyróżniono mobilność w trakcie nauki oraz po zakończeniu edukacji. Szczególnie dużo uwagi poświęcono na charakterystykę migracji zagranicznej, a to z uwagi na dość powszechny zasięg tego typu przemieszczeń w ciągu ostatnich 2-3 lat. Chodziło przy tym zarówno o częstotliwość wyjazdów zagranicznych, jak i cele, formy, czas trwania oraz kierunki wyjazdów.

Z punktu widzenia oceny losów zawodowych absolwentów szczególnie interesująca i wartościowa jest analiza ścieżek karier absolwentów. Jest ona zaprezentowana w dziewiątej części raportu. Uwzględnia ona charakterystykę statusu na rynku pracy w okresie 3, 6 i 12 miesięcy liczonych od momentu ukończenia edukacji. W ten sposób uchwycono zmiany statusu na rynku pracy w okresie 12 miesięcy, czyli w czasie służącym do wyróżnienia absolwenta. Analiza zmian statusu absolwentów w całym okresie objętym badaniem (w ciągu 3 lat od ukończenia nauki) pozwoliła określić typowe ścieżki zawodowe absolwentów. Rozważania te zostały podsumowane oceną aktualnego statusu absolwentów na rynku pracy: praca, bezrobocie, bierność w przekroju zmiennych społeczno-demograficznych.

Ostatnia część raportu poświęcona jest na omówienie trudności absolwentów na rynku pracy. Rozważania zawierają przede wszystkim próbę wyjaśnienia determinant trudniejszej sytuacji absolwentów na rynku pracy. Jako symptomy trudności na rynku pracy uznano brak pracy, długotrwałe bezrobocie i bierność powodowana zniechęceniem do poszukiwania pracy; niestabilność pracy i liczne przerwy w zatrudnieniu; niekorzystne warunki zatrudnienia w ujęciu obiektywnym i w opiniach absolwentów; odrzucanie ofert pracy przez pracodawców i gotowość absolwentów do mobilności w celu uzyskania pracy. Właśnie skala niekorzystnych zjawisk na rynku pracy absolwentów z punktu widzenia wymienionych symptomów jest punktem wyjścia do analizy populacji absolwentów odczuwających te trudności, a także przyczyn i uwarunkowań środowiskowych tych trudności w odniesieniu do absolwentów.

Małgorzata Kałaska

2. Młodzież i absolwenci na rynku pracy

2.1 Wprowadzenie

Polska rzeczywistość społeczno – gospodarcza ostatniego dziesięciolecia charakteryzowała się wieloma dynamicznymi zmianami, wśród których szczególne znaczenie miały procesy zachodzące na rynku pracy.

Najważniejsze zmiany zaistniałe na rynku pracy, to zmniejszająca się aktywność zawodowa ludności, znaczne wahania poziomu zatrudnienia i wciąż masowy charakter bezrobocia.

Negatywne skutki nierównowagi podaży pracy i popytu na pracę w różnym stopniu dotykały różne grupy ludności, zróżnicowane według cech demograficznych i społeczno-zawodowych. Grupą będącą w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy jest młodzież, a wśród niej absolwenci różnego typu szkół.

W niniejszej części opracowania pokażemy sytuację młodzieży i absolwentów na rynku pracy w latach 1998-2006, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji aktualnej, tj. w roku 2006, na tle ogólnej sytuacji na rynku pracy w Polsce. Ta część opracowania ma bowiem charakter wprowadzający do raportu poświęconego aktywności zawodowej absolwentów. Jednocześnie stanowi nawiązanie do analiz prowadzonych w oparciu o wyniki poprzedniego badania losów zawodowych absolwentów, które zrealizowane było w 1997 roku.

Analiza dokonana została w oparciu o uogólnione wyniki reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (ludności w wieku 15 lat i więcej), prowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny. Dla wszystkich lat przyjęto wyniki z badań realizowanych w IV kwartale. Podstawowym kryterium podziału ludności na pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo jest praca, czyli wykonywanie, posiadanie bądź poszukiwanie pracy. Przyjęta kolejność wyodrębniania poszczególnych kategorii ludności gwarantuje zaklasyfikowanie każdej osoby tylko do jednej kategorii.

Podstawą metodologii BAEL są definicje dotyczące ludności aktywnej zawodowo, pracujących i bezrobotnych zalecane do stosowania przez Międzynarodową Organizację Pracy:

- **ludność aktywna zawodowo** (inaczej mówiąc siła robocza) obejmuje wszystkie osoby uznane za pracujące lub bezrobotne, zgodnie z definicjami podanym poniżej;
- do **pracujących** zaliczono wszystkie osoby w wieku 15 lat i więcej, które w okresie badanego tygodnia:
    - wykonywały przez co najmniej 1 godzinę pracę przynoszącą zarobek lub dochód, tzn. były zatrudnione w charakterze pracownika najemnego, pracowały we własnym (lub dzierżawionym) gospodarstwie rolnym lub prowadziły własną działalność gospodarczą poza rolnictwem, pomagały (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa rolnego lub rodzinnej działalności gospodarczej poza rolnictwem,
    - miały pracę, ale jej nie wykonywały:
        - z powodu choroby, urlopu macierzyńskiego lub wychowawczego,

- z innych powodów, przy czym długość przerwy w pracy wynosiła:
  - do 3 miesięcy,
  - powyżej 3 miesięcy, ale osoby te były pracownikami najemnymi i w tym czasie otrzymywały co najmniej 50% dotychczasowego wynagrodzenia (od 2006 roku),

do pracujących – zgodnie z międzynarodowymi standardami – zaliczani byli również uczniowie, z którymi zakład pracy lub osoby fizyczne zawarły umowę o naukę zawodu lub przyuczenie do określonej pracy, jeśli otrzymywali wynagrodzenie;

- **bezrobotni** są to osoby w wieku 15-74 lata (od 2001 roku; wcześniej – bez ograniczeń wieku „z góry"), które spełniły jednocześnie trzy warunki:
  - w okresie badanego tygodnia nie były osobami pracującymi (według wyżej zamieszczonej definicji),
  - aktywnie poszukiwały pracy, tzn. podjęły konkretne działania w ciągu 4 tygodni (wliczając jako ostatni tydzień badany), aby znaleźć pracę,
  - były gotowe (zdolne) podjąć pracę w ciągu dwóch tygodni następujących po tygodniu badanym,

  do bezrobotnych zostały zaliczone także osoby, które nie poszukiwały pracy, ponieważ miały pracę załatwioną i oczekiwały na jej rozpoczęcie przez okres nie dłuższy niż 3 miesiące oraz były gotowe tę pracę podjąć (do 2003 roku włącznie definicja nie uwzględniała ich gotowości do podjęcia pracy);
- **ludność bierna zawodowo**, tzn. pozostająca poza siłą roboczą, są to wszystkie osoby w wieku 15 lat i więcej, które nie zostały zaklasyfikowane jako pracujące lub bezrobotne.

Kompleksowy charakter badań aktywności ekonomicznej ludności pozwala zarówno na pogłębioną charakterystykę różnych grup ludności, jak i analizę ich sytuacji na rynku pracy, z wykorzystaniem współczynników aktywności zawodowej, wskaźników zatrudnienia i stóp bezrobocia.

Głównym obszarem naszych zainteresowań są absolwenci i stąd tej populacji będzie poświęcony odrębny podrozdział. Jednakże dla porównawczej oceny ich sytuacji na rynku pracy na tle innych grup ludności, przedstawimy także sytuację młodzieży. Punktem wyjścia wszystkich porównań będzie jednak krótka analiza aktywności ekonomicznej całej ludności Polski.

2.2 Aktywność ekonomiczna ludności Polski; zmiany w okresie 1998-2006

Niemal 20-letni okres reformowania polskiej gospodarki charakteryzował się bardzo dynamicznymi i najczęściej negatywnymi – ze społecznego punktu widzenia – zmianami na rynku pracy. W latach 1998-2006 można wydzielić dwa podokresy, cechujące się odmiennymi tendencjami. Pierwszy podokres, to lata 1998-2002/2003, w których notowano ciągły spadek liczby pracujących (do 2003 r.) i równoczesny wzrost liczby bezrobotnych (do 2002 r.) oraz drugi – kolejne lata do roku 2006, w których tendencje odwróciły się, tzn. nastąpił wzrost liczby pracujących oraz spadek bezrobocia.

Generalnie, w latach 1998-2003 liczba osób aktywnych zawodowo, w porównaniu do 1997 roku, spadła o 61 tys. Na ten spadek złożyły się: obniżenie liczby pracujących o 1597 tys. osób oraz wzrost liczby bezrobotnych o 1536 tys. osób. Wprawdzie w latach 2004-2006 liczba aktywnych zawodowo również obniżyła się - tylko o 4 tys., ale było to wynikiem

pozytywnych zmian, tj. wzrostu (w stosunku do 2003 r.) liczby pracujących o 1193 tys. osób oraz spadku liczby bezrobotnych o 1197 tys. osób.

Wykres nr 2.2.1 Aktywność zawodowa ludności Polski w latach 1998-2006

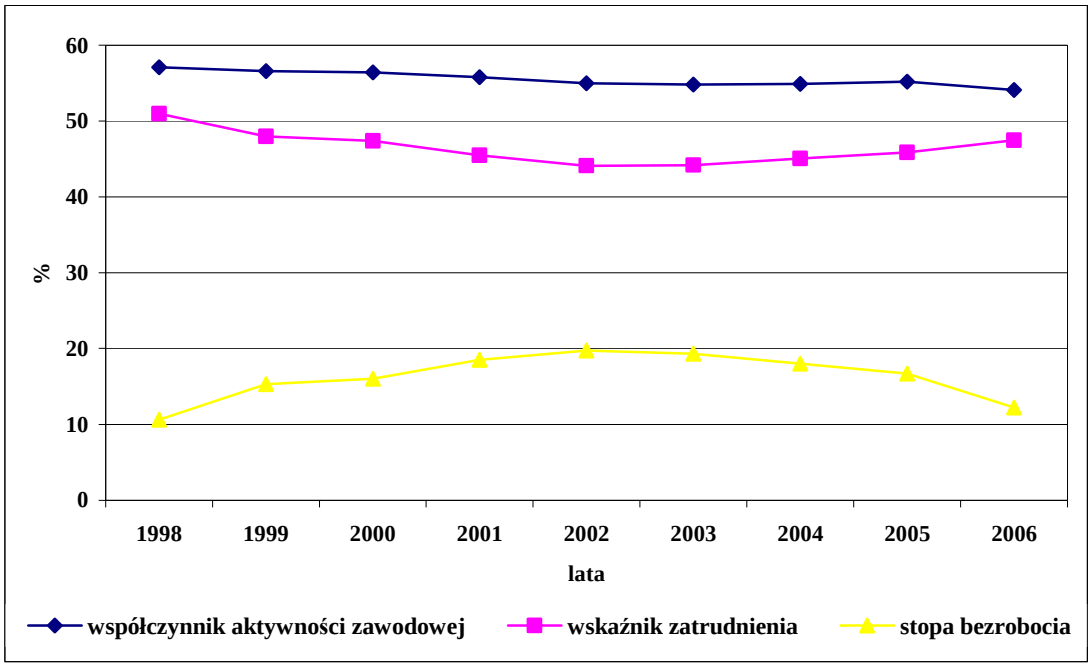

Systematyczny spadek współczynnika aktywności zawodowej, obserwowany w latach 1998-2003 (o 2,6 pkt proc. w stosunku do osiągniętego w 1997 r.) dotyczył zarówno mężczyzn (analogiczny spadek o 3,1 pkt proc.), jak i kobiet (spadek o 2,1 pkt proc.). Lata 2004-2006, to w sumie, po pewnych wahaniach, dalsze obniżenie współczynnika aktywności zawodowej, do poziomu 54,1% w 2006 roku (wobec 57,4% w 1997 roku), przy czym wśród mężczyzn wyniósł on 62,3%, a wśród kobiet – 46,7%.

Spadek wskaźnika zatrudnienia w latach 1998-2006 miał jeszcze gwałtowniejszy charakter niż współczynnika aktywności zawodowej, bowiem z poziomu 51,5% w 1997 roku obniżył się do 47,5% w 2006 roku, przy czym w roku 2002 wyniósł tylko 44,1%. Ten lawinowy wręcz spadek wskaźnika zatrudnienia w latach 1998-2002 dotyczył tak mężczyzn (59,8% w 1997 r. i 50,7% w 2002 r.), jak i kobiet (odpowiednio: 44,0% i 38,1%) oraz mieszkańców miast (odpowiednio: 50,1% i 42,7%) i wsi (odpowiednio: 53,9% i 46,4%). Kolejne lata przyniosły poprawę sytuacji i w 2006 r. wskaźnik zatrudnienia osiągnął w subpopulacji mężczyzn poziom 55,5%, wśród kobiet – 40,3%, wśród mieszkańców miast – 46,8%, a wśród mieszkańców wsi – 48,8%. Jeśli weźmiemy pod uwagę ekonomiczne grupy wieku, to we wszystkich grupach również notujemy znaczne obniżenie wskaźnika zatrudnienia. Ilustruje to poniższe zestawienie, dla wybranych lat:

	wiek:		
	przedprodukcyjny	produkcyjny	poprodukcyjny
1997	3,2	65,2	11,3
1998	2,5	64,9	10,4
2002	2,5	56,1	7,3
2006	2,8	60,8	5,8

Jeśli popatrzymy na zmiany wskaźników zatrudnienia dla grup ludności podzielonej ze względu na poziom wykształcenia, to widać, że w okresie 1998-2006 obniżyły się one we wszystkich grupach, aczkolwiek nie równomiernie, co jednak oznacza, że nawet najwyższy stopień wykształcenia nie gwarantował stabilnej sytuacji na rynku pracy. W wybranych latach wskaźnik zatrudnienia według poziomu wykształcenia przedstawiał się następująco:

	wyższe	policealne	średnie zawodowe	średnie ogólne	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne i niższe
1997	79,8	72,3	66,6	43,3	65,5	26,7
1998	79,9	73,2	67,6	41,4	64,7	24,6
2003	73,7	61,0	56,7	36,4	52,4	17,8
2006	74,6	63,2	59,3	38,2	56,4	16,9

Dla pełniejszego obrazu zmian na rynku pracy, jakie miały miejsce w latach 1998-2006, należy pokazać, jak w tym okresie kształtowała się stopa bezrobocia. Otóż w latach 1998-2002 następował gwałtowny wzrost stopy bezrobocia: jeśli w roku 1997 zanotowano stopę bezrobocia w wysokości 10,2%, to już w 1998 r. wzrosła do 10,6%, w 2000 r. - 16,0%, a w 2002 roku osiągnęła bardzo wysoki poziom – 19,7%. Kolejne lata przyniosły spadek stopy bezrobocia, początkowo powolny – do 16,7% w 2005 roku i już bardzo znaczny w 2006 roku – stopa bezrobocia spadła do poziomu 12,2%. Przez cały obserwowany okres stopa bezrobocia mężczyzn była niższa niż kobiet, jednak w 2006 r. w stosunku do 1997 r. wzrosła aż o 26,4%, podczas gdy stopa bezrobocia kobiet – o 14,2%. Warto przypomnieć, że „najczarniejszym" był rok 2002, kiedy stopa bezrobocia mężczyzn sięgnęła 19,0%, stopa bezrobocia kobiet aż 20,6%. W omawianym okresie w trudniejszej sytuacji, z punktu widzenia skali bezrobocia, byli mieszkańcy miast niż mieszkańcy wsi. W miastach stopa bezrobocia w 2006 roku osiągnęła poziom 12,7%, co oznacza wzrost w stosunku do 1997 r. o 18,7%, podczas gdy na wsi stopa bezrobocia w 2006 r. wyniosła 11,5%, tj. o 23,7% więcej niż w 1997 roku. Zarówno w miastach, jak i na wsi najtrudniejszy był 2002 rok, w którym stopa bezrobocia w miastach osiągnęła rekordowy poziom 21,3%; na wsi – 17,2%.

Bierni zawodowo, to bardzo liczna zbiorowość, która w obserwowanym okresie notowała ciągły wzrost (z wyjątkiem roku 2005), w 2006 r. w stosunku do 1997 r. wyniósł on 13,6%. Jedną z przyczyn było zapewne wydłużanie okresu nauki wśród młodzieży, spowodowane zdobywaniem możliwie najwyższych kwalifikacji, które ułatwiłyby wejście na rynek pracy; inną – wzrost dezaktywizacji zawodowej (emerytury).

Podsumowując, aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej w 2006 roku „w liczbach" wyglądała następująco:

aktywni zawodowo	-	16.987	tys.
pracujący	-	14.911	tys.
bezrobotni	-	2.076	tys.
bierni zawodowo	-	14.394	tys.
współczynnik aktywności zawodowej	-	54,1	%
wskaźnik zatrudnienia	-	47,5	%
stopa bezrobocia	-	12,2	%

Generalnie, lata 1998-2006 charakteryzowały się zdecydowanym pogorszeniem sytuacji na rynku pracy w pierwszej fazie (5-letniej), a w drugiej – odwróceniem niekorzystnych tendencji. Rok 2006 był czwartym rokiem z kolei, w którym odnotowano ogólną poprawę sytuacji na rynku pracy, wyrażającą się wzrostem wskaźnika zatrudnienia i spadkiem stopy bezrobocia.

2.3 Młodzież na rynku pracy

Kategoria młodzieży, zdefiniowana na potrzeby niniejszej analizy, obejmuje osoby w wieku 15-29 lat. W rozdziale tym zostaną przedstawione informacje dotyczące aktywności zawodowej młodzieży, wykorzystania zasobów pracy młodzieży oraz bezrobocia młodzieży. Pokazane będą zmiany, jakie zaszły w latach 1998-2006 oraz zróżnicowanie omawianej populacji według cech demograficznych i społeczno-zawodowych w 2006 roku.

2.3.1 Aktywność zawodowa młodzieży

W 2006 roku aktywni zawodowo w wieku 15-29 lat stanowili 26,5% ogółu ludności aktywnej zawodowo. W analizie aktywności zawodowej młodzieży istotne znaczenie ma zróżnicowanie według kryteriów demograficznych i społeczno – zawodowych. Punktem wyjścia do pokazania pozycji młodzieży na rynku pracy będzie wiek.

Wśród młodzieży będącej w wieku 15-29 lat nieco ponad połowa (51,3%) była czynna zawodowo. Zbiorowość ta była bardzo niejednolita z punktu widzenia zachowań na rynku pracy. W grupie tzw. młodocianych, tj. osób w wieku 15-17 lat, poza rynkiem pracy, z przyczyn oczywistych, czyli z powodu nauki, pozostaje niemal 97%. W grupie osób w wieku 18-19 lat również zdecydowana większość – 83,5% - jest bierna zawodowo. W kolejnych grupach wiekowych już dominują aktywni zawodowo, czyli pracujący bądź aktywnie poszukujący pracy, przy czym wśród młodzieży w wieku 20-24 lat jeszcze 43% pozostaje poza rynkiem pracy, a wśród najstarszej młodzieży – już tylko 16%.

Tabela nr 2.3.1.1 Aktywność zawodowa młodzieży według wieku w 2006 roku

Wiek	Ogółem	Aktywni zawodowo			Bierni zawodowo
		razem	pracujący	bezrobotni	
	w tysiącach				
OGÓŁEM	8790	4509	3626	883	4281
15 – 17	1603	49	45	4	1553
18 – 19	1112	183	123	61	928
20 – 24	3061	1746	1277	469	1315
25 – 29	3015	2530	2181	349	485
	w %				
OGÓŁEM	100,0	51,3	41,3	10,0	48,7
15 – 17	100,0	3,1	2,8	0,3	96,9
18 – 19	100,0	16,5	11,0	5,5	83,5
20 – 24	100,0	57,1	41,7	15,4	42,9
25 – 29	100,0	83,9	72,4	11,5	16,1

Struktura młodzieży według statusu na rynku pracy osiągnięta w 2006 roku nieco różniła się od struktury z 1998 roku – udział aktywnych zawodowo obniżył się o 1 pkt proc. Duże różnice w strukturach wystąpiły w przekroju według wieku, głównie w grupie wieku 18-19 lat. W 1998 roku aktywni zawodowo stanowili w tej grupie 27,4%, podczas gdy w 2006 roku tylko 16,5%. W grupie wiekowej 20-24 lata udział aktywnych zawodowo

zmniejszył się z 66,1% w 1998 roku do 57,1% w 2006 roku. Oznacza to, iż w 2006 roku udział młodzieży biernej zawodowo był wyższy niż w 1998 roku. W wymienionych grupach wieku wyglądało to następująco: w grupie wieku 18-19 lat – bierna zawodowo młodzież stanowiła 72,6%, a w 2006 r. – 83,5%, w grupie wieku 20-24 lata – odpowiednio 33,9% i 42,9%. Świadczyć to może o wydłużeniu się przeciętnego okresu kształcenia młodych ludzi, związanym m.in. z niekorzystną sytuacją na rynku pracy.

Ogólny współczynnik aktywności zawodowej młodzieży w latach 1998-2006 kształtował się na poziomie od 52,3% w 1998 roku do 51,3% w 2006 roku. Najwyższą wartość osiągnął w 1999 roku – 54,0%, po czym obniżał się osiągając niespełna 51% w 2002 roku, a w latach 2003-2005 oscylował wokół 52%.

Dla młodzieży w wieku 18-19 lat najwyższy współczynnik aktywności zawodowej zanotowano w 1999 roku – 30,1%; w kolejnych latach obniżał się – do 16,5% w 2006 roku. Podobnie, co do tendencji, układała się wartość współczynnika aktywności dla młodzieży w wieku 20-24 lat – najwyższy poziom osiągnięto w 1999 roku (68,1%), a po kolejnych spadkach – 57,1% w 2006 roku. W grupie wieku 25-29 lat zróżnicowanie współczynnika aktywności zawodowej w omawianych latach było znacznie mniejsze niż w młodszych grupach wieku; podczas gdy w 1998 roku ukształtował się na poziomie 83,4%, to w 2006 roku osiągnął 83,9%.

Kształtowanie się współczynnika aktywności zawodowej młodzieży według wieku w latach 1998-2006 pokazuje poniższy wykres.

Wykres nr 2.3.1.1 Współczynniki aktywności zawodowej młodzieży według wieku

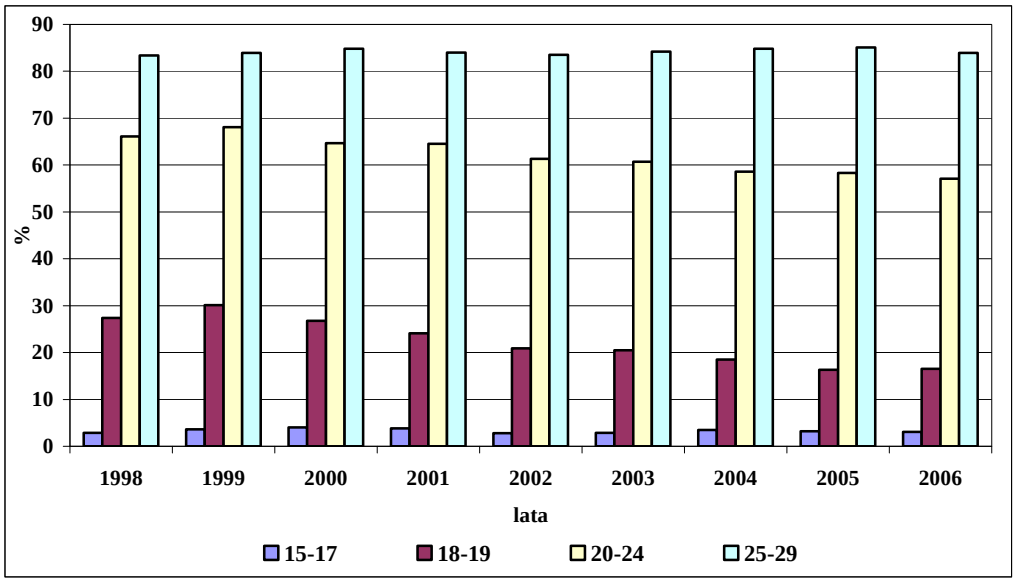

Poziom aktywności zawodowej młodzieży jest przede wszystkim funkcją jej kształcenia – w miarę wzrostu poziomu skolaryzacji następuje opóźnienie czasu wejścia młodzieży na rynek pracy. W 2006 roku ogólny poziom aktywności zawodowej młodzieży w wieku 15-29 lat wynosił 51,3%. Współczynnik aktywności zawodowej wzrastał począwszy od 3,1% w najmłodszej grupie wieku (15-17 lat), poprzez 16,5% w grupie 18-19 lat oraz 57,1% w grupie 20-24 lat, aż do 83,9% w grupie 25-29 lat.

Porównanie współczynników aktywności zawodowej według płci w 2006 roku wskazuje na znacznie wyższy poziom aktywności zawodowej młodych mężczyzn niż kobiet; sytuacja taka ma miejsce we wszystkich wyodrębnionych grupach wieku:

wiek	*mężczyźni*	*kobiety*
razem	56,2%	46,3%
15-17	4,2%	1,9%
18-19	18,7%	14,2%
20-24	62,1%	52,0%
25-29	92,3%	75,4%

Zaobserwowane różnice w poziomie aktywności zawodowej według płci w poszczególnych grupach wieku wynikają z różnic w strukturze wykształcenia, a w konsekwencji z różnych momentów wejścia na rynek pracy po zakończeniu edukacji. Trzeba również pamiętać, iż kobiety będące w starszych grupach wieku ze względu na macierzyństwo rezygnują czasowo z pracy zawodowej.

Miejsce zamieszkania młodzieży również jest elementem różnicującym poziom aktywności zawodowej. Otóż generalnie współczynniki aktywności zawodowej młodzieży mieszkającej na wsi są wyższe niż młodzieży mieszkającej w miastach; sytuację taką obserwujemy w trzech młodszych grupach wieku, czyli 15-24 lat, natomiast w najstarszej grupie wieku 25-29 lat wyższy jest poziom aktywności młodzieży w miastach. Wynika to z różnic w strukturze wykształcenia młodzieży z miast i wsi, co znajduje odbicie w długości okresu pobierania nauki, a w konsekwencji – późniejszym okresem aktywizacji zawodowej młodzieży miejskiej.

wiek	*miasta*	*wieś*
razem	50,8%	52,1%
15-17	1,4%	5,2%
18-19	13,0%	21,2%
20-24	51,7%	65,3%
25-29	85,0%	82,0%

Analiza kształtowania się współczynników aktywności zawodowej młodzieży wskazuje na znaczne zróżnicowanie sytuacji młodych ludzi na rynku pracy w zależności od regionu Polski, w którym mieszkają. Różnica w wysokości współczynnika pomiędzy województwami o najniższym i najwyższym współczynniku aktywności wynosi ponad 11 pkt proc:

ogółem	*51,3 %*
dolnośląskie	49,5 %
kujawsko – pomorskie	49,2 %
lubelskie	48,8 %
lubuskie	49,1 %
łódzkie	52,0 %
małopolskie	51,9 %
mazowieckie	55,9 %
opolskie	50,1 %
podkarpackie	47,1 %

podlaskie	44,9 %
pomorskie	53,0 %
śląskie	53,3 %
świętokrzyskie	50,9 %
warmińsko – mazurskie	44,6 %
wielkopolskie	54,9 %
zachodniopomorskie	44,6 %

2.3.2 Wykorzystanie zasobów pracy młodzieży

W 2006 roku pracująca młodzież, będąca w wieku 15-29 lat, stanowiła 24,3% ogółu pracujących. W sumie była to grupa licząca ponad 3,6 mln osób. W tej zbiorowości 6 z 10 pracujących było w wieku 25-29 lat.

Tabela nr 2.3.2.1 Młodzież pracująca według wieku oraz płci i miejsca zamieszkania w 2006 roku

Wiek	Razem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta	Wieś
	w tysiącach				
OGÓŁEM	3626	2066	1560	2174	1452
15-17	45	32	13	9	35
18-19	123	75	48	54	69
20-24	1277	728	549	690	587
25-29	2181	1230	951	1421	761
	w %				
OGÓŁEM	100,0	57,0	43,0	60,0	40,0
15-17	100,0	71,1	28,9	20,0	80,0
18-19	100,0	61,0	39,0	43,9	56,1
20-24	100,0	57,0	43,0	54,0	46,0
25-29	100,0	56,4	43,6	65,1	34,9

Wśród pracującej młodzieży większość stanowią mężczyźni, ich udział jest jednak zróżnicowany w zależności od wieku. Wśród młodocianych udział ich jest najwyższy i stanowi ponad 71%, w grupie 18-19 lat już 61%, wśród osób w wieku 20-29 lat – około 57%.

Większość pracującej młodzieży mieszka w miastach – 6 na 10 pracujących osób. Wśród młodocianych udział ten jest najniższy, bowiem w tej grupie tylko 2 pracujących na 10 mieszka w miastach. W grupie pracujących, będących w wieku 18-19 lat w miastach mieszka niemal 44%, w grupie 20-24 lat – 54%, a w najstarszej grupie, tj. w wieku 25-29 lat – już ponad 65%.

Popatrzmy jak zmieniała się struktura pracującej młodzieży w ciągu ostatnich ośmiu lat.

Tabela nr 2.3.2.2 Młodzież pracująca według płci i miejsca zamieszkania w latach 1998-2006

Lata	w tys.	w %				
	razem		mężczyźni	kobiety	miasta	wieś
1998	3659	100,0	56,9	43,1	58,3	41,7
1999	3525	100,0	57,6	42,4	58,1	41,9
2000	3498	100,0	57,5	42,5	58,1	41,9
2001	3280	100,0	56,6	43,4	57,7	42,3
2002	3059	100,0	56,6	43,4	58,3	41,6
2003	3211	100,0	56,7	43,3	59,1	40,9
2004	3310	100,0	57,4	42,6	59,4	40,6
2005	3429	100,0	56,4	43,6	59,3	40,7
2006	3626	100,0	57,0	43,0	60,0	40,0

W oparciu o powyższe zestawienie należy stwierdzić, iż struktura pracującej młodzieży według płci w latach 1998-2006 ulegała tylko nieznacznym zmianom, np. najniższy udział mężczyzn w omawianej populacji zanotowano w 2005 roku – wyniósł on 56,4%, a najwyższy w 1999 roku – 57,6%, tak więc różnica w udziałach wyniosła tylko 1,2 pkt proc. Nieco większe zmiany zaobserwowano w strukturze według miejsca zamieszkania: najniższy udział pracującej młodzieży mieszkającej w miastach wystąpił w 2001 roku – 57,7%, a najwyższy w 2006 roku – 60,0%.

Wskaźnik zatrudnienia młodzieży wyniósł w 2006 roku 41,3% i w porównaniu z osiągniętym w 1998 roku obniżył się o 1,9 pkt proc. W okresie 1998-2006 obserwujemy początkowo, tzn. do 2002 roku systematyczny spadek wskaźnika zatrudnienia, który w 2002 roku wyniósł tylko 34,4%, po czym nastąpił stopniowy wzrost, najszybszy w 2006 roku.
W roku 2002 wskaźnik zatrudnienia osiągnął najniższy poziom we wszystkich rozpatrywanych grupach wieku, po czym zanotowano systematyczny wzrost. Do roku 2006, wystąpił tylko w dwóch grupach wieku, a mianowicie 20-24 lat i 25-29 lat.

Wykres nr 2.3.2.1. Wskaźniki zatrudnienia młodzieży według wieku

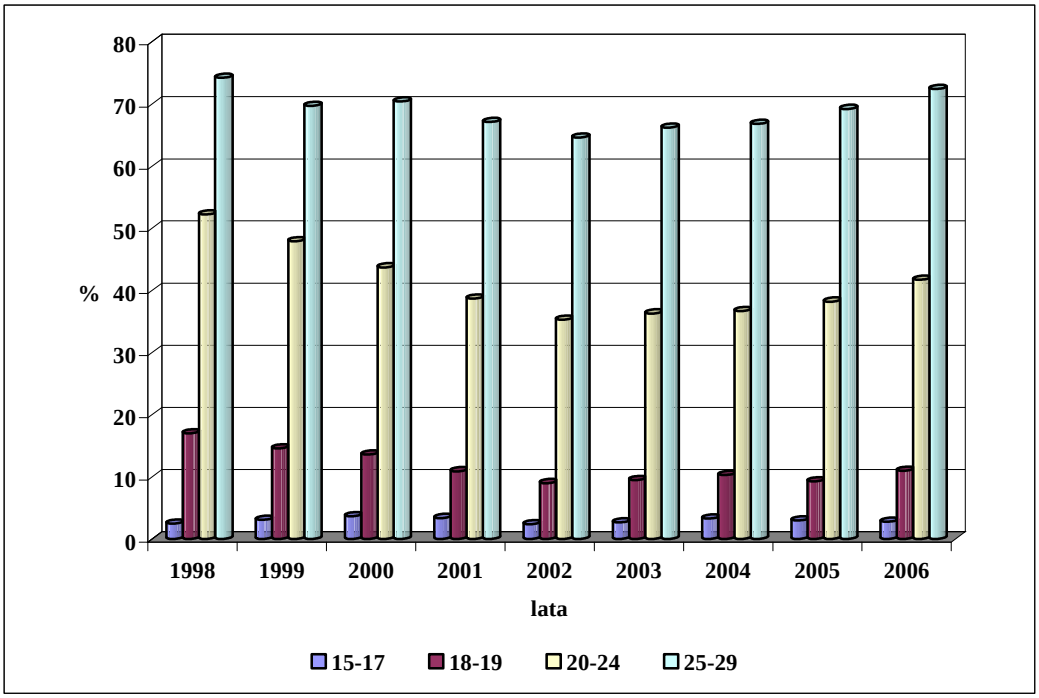

Generalnie, w 2006 roku wskaźnik zatrudnienia młodzieży w okresie ośmiu lat, tj. w stosunku do 1997 roku, obniżył się o 5,1%, z tego wśród młodocianych o 12,5%, w grupie wieku 18-19 lat – o 44,7%, w grupie 20-24 lat – o 20,6%, a w grupie 25-29 lat – o 1,0%.

W 2006 roku wskaźnik zatrudnienia młodych mężczyzn był znacznie wyższy niż kobiet i wynosił 46,4%, podczas gdy kobiet – 35,9%. Zależność ta występuje we wszystkich grupach wieku:

wiek	*mężczyźni*	*kobiety*
razem	46,4%	35,9%
15-17	3,9%	1,6%
18-19	13,2%	8,8%
20-24	47,2%	36,1%
25-29	81,1%	63,5%

Jeśli popatrzymy na kształtowanie się wskaźnika zatrudnienia młodzieży według miejsca zamieszkania, to wyższy wskaźnik obserwujemy wśród mieszkańców wsi niż miast – odpowiednio 41,7% wobec 40,9%, przy czym prawidłowość ta występuje we wszystkich grupach wieku, poza ostatnią - w grupie wieku 25-29 lat na każde 1000 osób: w miastach pracują 734 osoby, a na wsi – 705 osób.

Wskaźniki zatrudnienia młodzieży według miejsca zamieszkania wyglądają następująco:

wiek	*miasta*	*wieś*
razem	40,9%	41,7%
15-17	1,1%	5,0%
18-19	8,4%	14,6%
20-24	37,3%	48,5%
25-29	73,4%	70,5%

Poziom wykształcenia posiadanego przez jednostkę jest czynnikiem znacznie różnicującym prawdopodobieństwo zatrudnienia. Zanim jednak przeanalizujemy stopień wykorzystania zasobów pracy młodzieży ze względu na poziom wykształcenia, popatrzmy, jaka była struktura pracującej młodzieży według osiągniętego wykształcenia, bowiem właśnie ta cecha decyduje często o pozycji młodych ludzi na rynku pracy:

wykształcenie	*ogółem*	*mężczyźni*	*kobiety*	*miasto*	*wieś*
			w %		
ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
wyższe	25,7	19,0	34,5	33,2	14,5
policealne	4,3	3,2	5,6	4,7	3,7
średnie zawodowe	27,3	30,4	23,4	26,5	28,6
średnie ogólnokształcące	14,0	10,6	18,5	16,2	10,5
zasadnicze zawodowe	22,0	28,3	13,7	15,4	31,9
gimnazjalne i niższe	6,7	8,5	4,3	4,0	10,8

Otóż, ponad 71% spośród pracującej młodzieży legitymowała się wykształceniem co najmniej średnim, w tym 25,7% - wykształceniem wyższym. Dla porównania – w roku 1998 odpowiednia struktura wyglądała następująco: wykształcenie co najmniej średnie – 48,6%, w tym wyższe – 9,6%. W okresie 8 lat nastąpił więc znaczący wzrost odsetka osób młodych dobrze wykształconych - z ilościowego punktu widzenia.

W 2006 roku, podobnie jak w latach ubiegłych, obserwujemy prawidłowość, iż zdecydowanie lepiej wykształcone są pracujące kobiety. Wśród mężczyzn częściej niż co 3 nie osiągnął średniego poziomu wykształcenia, podczas gdy wśród kobiet zjawisko to jest o połowę mniejsze.

Widoczne są również znaczne dysproporcje w poziomie wykształcenia pracującej młodzieży zamieszkującej miasta i wieś. W 2006 roku wykształceniem co najmniej średnim legitymowało się 80,6% mieszkańców miast i 57,3% mieszkańców wsi. Odsetek osób posiadających wykształcenie wyższe wynosił 33,2% dla młodzieży miejskiej i 14,5% dla młodzieży wiejskiej. Wymowa tych liczb jest bardzo smutna, bowiem świadczy o ciągłym zapóźnieniu cywilizacyjnym wsi polskiej. Poziom wykształcenia ludności pracującej, należącej do omawianej kategorii wiekowej w istotny sposób wpływa na poziom i strukturę kwalifikacyjną całej ludności aktywnej zawodowo.

Ogólny wskaźnik zatrudnienia młodzieży w wieku 15-29 lat wyniósł w 2006 roku 41,3%. Najwyższy wystąpił w grupie osób o najwyższym poziomie wykształcenia – 76,2%, a najniższy, co oczywiste, w grupie osób o wykształceniu gimnazjalnym lub niższym – 8,7%. Wskaźniki zatrudnienia w porównaniu z zanotowanymi w 1998 roku były niższe i to we wszystkich grupach wyodrębnionych ze względu na poziom wykształcenia, z wyjątkiem wykształcenia średniego ogólnego. Pokazuje to kolejny wykres.

Wykres nr 2.3.2.2 Wskaźniki zatrudnienia młodzieży według poziomu wykształcenia

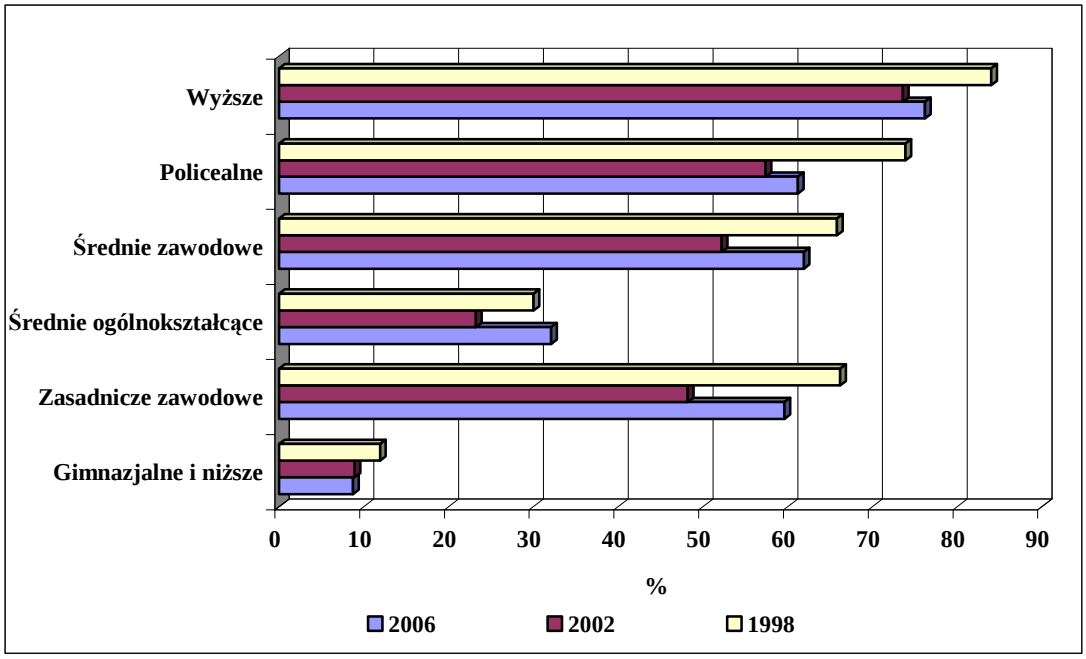

Stopień wykorzystania zasobów pracy młodzieży zależy nie tylko od poziomu wykształcenia, ale również od kierunku kształcenia. Jak wobec tego wyglądała w 2006 roku struktura pracującej młodzieży w wieku 15-29 lat według dziedzin ukończonego wykształcenia?

ogółem	-	100,0 %
w tym:		
kształcenie nauczycieli, pedagogika	-	2,9 %
nauki społeczne, ekonomia, prawo	-	18,6 %
informatyka	-	2,9 %
inżynieria, procesy produkcyjne, budownictwo	-	26,8 %
rolnictwo, weterynaria	-	3,7 %
zdrowie, opieka społeczna	-	2,3 %
usługi	-	15,4 %
programy ogólne	-	20,7 %

Najliczniejsza grupa młodzieży wykształciła się w dziedzinie inżynierii, procesów produkcyjnych i budownictwa – w tej grupie znalazła się głównie młodzież będąca w wieku 20-29 lat. Podobnie wyglądała sytuacja w pozostałych dziedzinach. Młodzież młodsza zasiliła przede wszystkim grupę „programy ogólne". Inżynieria, procesy produkcyjne, budownictwo były również domeną męskiej części młodzieży – tą dziedziną zainteresowało się 41,6% aktualnie pracujących mężczyzn. W następnej kolejności: 19,1% pracujących mężczyzn wykształciło się w zakresie tzw. programów ogólnych, 13,2% w zakresie usług, a 4,6% - w zakresie informatyki. Natomiast wśród pracujących kobiet największa część zdobyła wykształcenie w dziedzinie nauk, społecznych, ekonomii, prawa – 30,0%, a w dalszej kolejności: w zakresie programów ogólnych – 22,8%, w dziedzinie usług – 18,4%, w zakresie inżynierii, procesów produkcyjnych, budownictwa – 7,2%, a w zakresie kształcenia nauczycieli, pedagogiki – 5,1%.

Miejsce zamieszkania pracującej młodzieży również różnicuje ich strukturę według dziedzin wykształcenia, jednak nie w sposób zasadniczy. I tak, wśród mieszkańców miast wysokie odsetki młodzieży zanotowano dla wykształconych w następujących dziedzinach: inżynieria, procesy produkcyjne, budownictwo – 24,6%, nauki społeczne, ekonomia, prawo – 22,1%, programy ogólne – 20,2%, usługi – 13,6%. Natomiast wśród mieszkańców wsi w dziedzinach: inżynieria, procesy produkcyjne, budownictwo – 30,0%, programy ogólne – 21,3%, usługi – 18,2%, nauki społeczne, ekonomia, prawo – 13,4%. Jak więc widać, te same 4 dziedziny są preferowane zarówno przez mieszkańców miast, jak i wsi. To co wydaje się istotne i zastanawiające z punktu widzenia przyszłości i oczekiwanego rozwoju gospodarczego terenów wiejskich, zwłaszcza powiązanych z rolnictwem indywidualnym, to nikłe zainteresowanie młodzieży kształceniem rolniczym – zanotowano, iż na wsi tylko 6,7% młodzieży pracującej zdobyło wykształcenie w dziedzinie rolnictwa i weterynarii (w miastach – 1,6%). Nie jest to dobrym prognostykiem na przyszłość w sytuacji, gdy niemal połowa pracujących w rolnictwie indywidualnym jest w wieku produkcyjnym, ale już niemobilnym i w wieku poprodukcyjnym, a poziom wykształcenia tej części ludności jest niestety niski.

Jedną z interesujących charakterystyk osób pracujących jest status zatrudnienia. Z tego punktu widzenia najbardziej specyficzną grupą wśród młodzieży są osoby w wieku 15-19 lat. W tej grupie 69,0% to pracownicy najemni, a 29,2% - pomagający członkowie rodzin. W pozostałych grupach wieku struktura pracujących jest znacznie bardziej zdominowana przez pracowników najemnych – w grupie wieku 20-24 lat udział pracowników najemnych stanowi 85,3%, a w grupie 25-29 lat odpowiednio 86,7%. W starszych grupach wieku znacząco zmalał odsetek pomagających członków rodzin.

Tabela nr 2.3.2.3 Status zatrudnienia pracującej młodzieży według wieku w 2006 roku

Wiek	Ogółem	Pracownicy najemni	Pracujący na własny rachunek		Pomagający członkowie rodzin
			razem	w tym pracodawcy	
	w tysiącach				
OGÓŁEM	3626	3097	318	55	211
15-17	45	21	0	0	24
18-19	123	95	3	0	25
20-24	1277	1089	97	12	91
25-29	2181	1892	218	43	71
	w %				
OGÓŁEM	100,0	85,4	8,8	1,5	5,8
15-17	100,0	46,7	0,0	0,0	53,3
18-19	100,0	77,3	2,4	0,0	20,3
20-24	100,0	85,3	7,6	0,9	7,1
25-29	100,0	86,7	10,0	2,0	3,3

Młodzież znacznie rzadziej niż osoby starsze pracuje na własny rachunek; w najstarszej z wyodrębnionych grup wieku co 10 osoba pracująca wykonuje pracę na własny rachunek, ale tylko co 50 jest równocześnie pracodawcą. Dla porównania – w populacji pracujących w skali kraju na własny rachunek pracuje niemal co 5 osoba (19,5%), przy czym co 25 jest jednocześnie pracodawcą. Wśród młodzieży, osoby pracujące na własny rachunek najczęściej legitymują się wykształceniem zawodowym – na poziomie średnim i zasadniczym (w sumie ok. 57%).

W porównaniu do sytuacji, jaką zaobserwowano w 1998 roku we wszystkich grupach wieku zwiększył się odsetek pracowników najemnych (poza młodocianymi), a zmniejszył się

odsetek pracujących na własny rachunek, w tym pracodawców. Może to oznaczać zarówno większą możliwość zatrudniania się, jak również trudniejsze warunki do prowadzenia własnej działalności.

Młodzież najczęściej znajduje pracę w przetwórstwie przemysłowym, a następnie w handlu i naprawach oraz rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie. Różnie wygląda ta struktura w poszczególnych grupach wieku. Najmłodsi najczęściej pracują w rolnictwie, często jako pomagający członkowie rodzin, młodzież starsza – najczęściej w firmach zaliczanych do przetwórstwa przemysłowego (około co 4 osoba w wieku 18-29 lat).

Tabela nr 2.3.2.4 Struktura pracującej młodzieży według wieku i wybranych sekcji PKD w 2006 roku

Sekcje PKD	Razem	W wieku			
		15-17	18-19	20-24	25-29
	w %				
OGÓŁEM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:					
Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo	10,3	53,3	21,1	11,7	8,0
Przetwórstwo przemysłowe	24,2	11,1	25,2	24,8	24,0
Budownictwo	6,2	6,7	6,5	6,3	6,0
Handel i naprawy	21,0	8,9	17,1	24,4	19,4
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	5,2	-	3,3	5,2	5,4
Administracja publiczna i obrona narodowa	6,7	-	1,6	4,9	8,1
Edukacja	4,5	-	0,8	2,5	6,0

Im starsze grupy wieku, tym częściej obserwujemy pracę młodzieży w administracji publicznej i obronie narodowej, a także w edukacji. Wynika to zapewne z konieczności dłuższego kształcenia się, umożliwiającego podejmowanie pracy w firmach o tych rodzajach działalności.

Najliczniejsza grupa młodzieży wykonywała zawód zaliczany do kategorii pracownicy usług osobistych i sprzedawcy (18,2%), przy czym były to głównie osoby w wieku 20-29 lat. Przedstawiciele najmłodszej grupy wieku najczęściej pracowali jako rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy.

W grupie specjalistów, a także techników i innego średniego personelu, pracowników biurowych oraz pracowników usług osobistych i sprzedawców liczebnie przeważały kobiety. Natomiast w takich grupach zawodowych, jak robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy oraz operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń sytuacja była odwrotna – te zawody zdominowali mężczyźni.

Generalnie, struktura zawodowa pracującej młodzieży była znacząco zróżnicowana, tak ze względu na płeć, jak i na miejsce zamieszkania. Niemal co 4 mężczyzna pracował w zawodzie zaliczanym do robotników przemysłowych i rzemieślników, podczas gdy częściej niż co 4 kobieta pracowała w zawodzie zaliczanym do grupy pracowników usług osobistych i sprzedawców. Wśród mieszkańców miast niemal co 5 pracujący zaliczał się do grupy pracowników usług osobistych i sprzedawców i niewiele mniej osób – do grupy specjalistów. Natomiast mieszkańcy wsi, to w ponad 22% rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy, a także – w ok. 20% - robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy.

Tabela nr 2.3.2.5 Struktura pracującej młodzieży według wybranych grup zawodów w 2006 roku

Grupy zawodów	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta	Wieś
	w %				
OGÓŁEM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:					
Specjaliści	13,4	10,1	17,8	18,4	5,9
Technicy i inny średni personel	11,3	9,7	13,3	14,0	7,2
Pracownicy biurowi	11,2	6,4	17,6	13,6	7,5
Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	18,2	11,0	27,8	19,5	16,3
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	9,2	10,0	8,1	0,5	22,2
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	15,8	24,3	4,5	13,2	19,6
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	10,1	15,9	2,5	9,6	11,0

Jedną z ważniejszych charakterystyk zatrudnienia jest wymiar czasu pracy. W niepełnym wymiarze czasu pracy pracowało 10,8% młodzieży, przy czym zjawisko to było typowe dla młodocianych. 88,9% wśród osób w wieku 15-17 lat pracowało w niepełnym wymiarze, głównie z powodu nauki i uzupełniania kwalifikacji (95% niepełnego wymiaru). Nauka i uzupełnianie kwalifikacji to także częsta przyczyna pracy w niepełnym wymiarze młodzieży w wieku 18-19 lat.

Przeciętnie w skali tygodnia dłużej pracują mężczyźni niż kobiety – odpowiednio 40,4 godziny i 36,6 godziny. Dłużej również pracuje młodzież w miastach – 39,4 godziny, niż na wsi – 38,1 godziny tygodniowo. Młodociani mężczyźni poświęcają na pracę tyle samo czasu tygodniowo co młodociane kobiety – przeciętnie po 16,5 godziny, natomiast młodociani mieszkańcy miast pracują przeciętnie znacznie dłużej niż młodociani mieszkańcy wsi – odpowiednio 22,5 godziny oraz 15,2 godziny. W starszych grupach wieku znacznie dłużej pracują w ciągu tygodnia mężczyźni niż kobiety, natomiast mieszkańcy miast – nieznacznie dłużej niż mieszkańcy wsi.

Tabela nr 2.3.2.6 Wymiar czasu pracy młodzieży w 2006 roku

Wiek	Razem	Pracujący w		Średnia liczba godzin pracy w tygodniu
		pełnym	niepełnym	
		wymiarze czasu pracy		
	w %			
OGÓŁEM	100,0	89,2	10,8	38,8
15-17	100,0	11,1	88,9	16,5
18-19	100,0	65,9	34,1	33,0
20-24	100,0	87,0	13,0	38,7
25-29	100,0	93,4	6,6	40,1

Część pracującej młodzieży łączy wykonywanie pracy zawodowej z nauką. Dotyczy to 22,2% omawianej zbiorowości, przy czym znacznie częściej taka sytuacja ma miejsce w młodszych grupach wieku. Pracę z nauką łączy 91,1% młodocianych, 61,8% młodzieży w wieku 18-19 lat, 35,2% osób w wieku 20-24 lat oraz 10,9% - w wieku 25-29 lat. Pracująca młodzież najczęściej uzupełnia wykształcenia na poziomie wyższym – magisterskim (34,5%), a następnie wyższym – licencjackim, inżynierskim (32,8%), policealnym (8,3%) oraz średnim zawodowym (7,3%). Młodzież pracując podnosi kwalifikacje korzystając najczęściej z zaocznego systemu nauki – czyni tak 73,0% osób łączących pracę z nauką; w systemie dziennym zdobywa wiedzę 21,4% pracującej młodzieży.

Wykorzystanie zasobów pracy młodzieży w układzie regionalnym najlepiej zilustrują wskaźniki zatrudnienia (w %):

	1998	2006	różnica w punktach procentowych (2006-1998)
ogółem	*43,2*	*41,3*	*-1,9*
dolnośląskie	40,6	39,3	-1,3
kujawsko – pomorskie	42,6	37,8	-4,8
lubelskie	41,4	36,8	-4,6
lubuskie	42,8	40,7	-2,1
łódzkie	46,1	44,9	-1,2
małopolskie	48,2	41,7	-6,5
mazowieckie	45,0	45,9	+0,9
opolskie	41,9	39,4	-2,5
podkarpackie	36,7	35,7	-1,0
podlaskie	48,0	37,4	-10,6
pomorskie	44,5	46,1	+1,6
śląskie	40,6	43,2	+2,6
świętokrzyskie	40,5	37,0	-3,5
warmińsko – mazurskie	39,0	35,6	-3,4
wielkopolskie	46,5	44,3	-2,2
zachodniopomorskie	41,0	33,7	-7,3

Jak pokazuje powyższe zestawienie, sytuacja w zakresie wykorzystania zasobów pracy młodzieży w okresie ostatnich 8 lat uległa pogorszeniu w skali całego kraju, jak i w większości województw. W 2006 roku najkorzystniejsza sytuacja była w województwie pomorskim, a najtrudniejsza w województwie zachodniopomorskim (również współczynnik aktywności zawodowej w tym województwie był najniższy). Zaniepokojenie budzi skala niekorzystnych zmian, jakie wystąpiły zwłaszcza w województwie podlaskim, a także zachodniopomorskim, małopolskim, kujawsko – pomorskim, lubelskim, świętokrzyskim i warmińsko – mazurskim. We wszystkich tych województwach, poza małopolskim, zarówno wskaźnik zatrudnienia, jak i współczynnik aktywności zawodowej jest niższy niż przeciętny w skali kraju. Oczywiście przyczyną takiej skali bierności zawodowej młodzieży może być wydłużenie okresu nauki i podnoszenia kwalifikacji, aby zapewnić sobie większe szanse na uzyskanie pracy zawodowej z chwilą wejścia na rynek pracy. Pozostaje jednak wątpliwość, czy to jedyna przyczyna takiego stanu rzeczy? Można przypuszczać, iż kolejną przyczyną są

wyjazdy młodych ludzi do pracy poza granicami kraju, co w niektórych rejonach może znacząco wpływać na poziom wskaźników zatrudnienia.

2.3.3 Bezrobocie młodzieży

Bezrobocie młodzieży jest ogromnym problemem społecznym od czasu, kiedy w naszym kraju wystąpiło bezrobocie jawne. W 2006 roku bezrobotni w wieku 15-29 lat stanowili aż 42,5% ogółu bezrobotnych tj. zbiorowość liczącą 883 tys. Ponad połowa tej grupy (53,1%), to osoby w wieku 20-24 lat. Kobiety stanowią 51,0% w grupie bezrobotnej młodzieży. Ponad 59% bezrobotnych w wieku 15-29 lat mieszka w miastach.

Tabela nr 2.3.3.1 Młodzież bezrobotna według wieku oraz płci i miejsca zamieszkania w 2006 roku

Wiek	Razem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta	Wieś
	w tysiącach				
OGÓŁEM	883	433	450	523	360
15-17	4	2	2	3	1
18-19	61	32	29	30	31
20-24	469	229	240	265	204
25-29	349	171	178	225	124
	w %				
OGÓŁEM	100,0	49,0	51,0	59,2	40,8
15-17	100,0	50,0	50,0	75,0	25,0
18-19	100,0	52,5	47,5	49,2	50,8
20-24	100,0	48,8	51,2	56,5	43,5
25-29	100,0	49,0	51,0	64,5	35,5

W grupie młodocianych bezrobocie stanowi zjawisko marginalne. Wśród młodzieży młodszej (18-19 lat) niewielką przewagę mają mężczyźni i mieszkańcy wsi. W pozostałych dwóch grupach wiekowych większość stanowią kobiety i mieszkańcy miast.

Stopa bezrobocia młodzieży (15-29 lat) wyniosła w 2006 roku 19,6%. Zważywszy, że w tym czasie stopa bezrobocia wśród całej ludności Polski wyniosła 12,2%, wniosek nasuwa się tylko jeden – młodzież jest szczególnie zagrożona bezrobociem.

Stopa bezrobocia młodzieży w porównaniu z osiągniętą w 1998 wzrosła o 2,3 punktu procentowego. Okres 1998-2006 charakteryzował się różnymi tendencjami jeśli chodzi o poziom stopy bezrobocia. Otóż w latach 1998-2002 następował systematyczny wzrost stopy bezrobocia, aż do dramatycznego poziomu w 2002 roku – 32,6%. Oznacza to, że wśród ludzi młodych niemal co 3 osoba aktywna zawodowo nie miała pracy, poszukiwała jej i była gotowa ją podjąć. Począwszy od roku 2003 stopa bezrobocia zaczęła się obniżać, by w 2006 roku osiągnąć poziom nieco poniżej 20%.

Najwyższym natężeniem bezrobocia charakteryzuje się grupa młodzieży w wieku 18-19 lat. Prawidłowość ta występowała we wszystkich obserwowanych latach 1998-2006. Najwyższą wartość osiągnęła również w 2002 roku – 56,7%, a w 2006 roku obniżyła się do 33,1%, co oznacza spadek w stosunku do 1998 roku o 4,8 punktu procentowego. Przyczyną takiego stanu może być fakt, iż młodzież w tym wieku nie posiada jeszcze, z punktu widzenia pracodawcy, wystarczających kwalifikacji zawodowych, nawet tych, które nabywa się w procesie nauki.

Najliczniejszą grupą bezrobotnej młodzieży, są osoby w wieku 20-24 lata. Wśród tej zbiorowości natężenie bezrobocia w okresie 1998-2006 podlegało wahaniom, od 21,0% w 1998 r., poprzez 42,5% w 2002 r. do 26,9% w 2006 roku.

Tak więc, ogólnie rzecz biorąc, w 2006 roku stopa bezrobocia młodzieży w porównaniu z 1998 rokiem była wyższa, na co miał wpływ wyższy poziom stopy bezrobocia wśród starszej młodzieży (tj. 20-29 lat).

Wykres nr 2.3.3.1 Stopa bezrobocia młodzieży według wieku

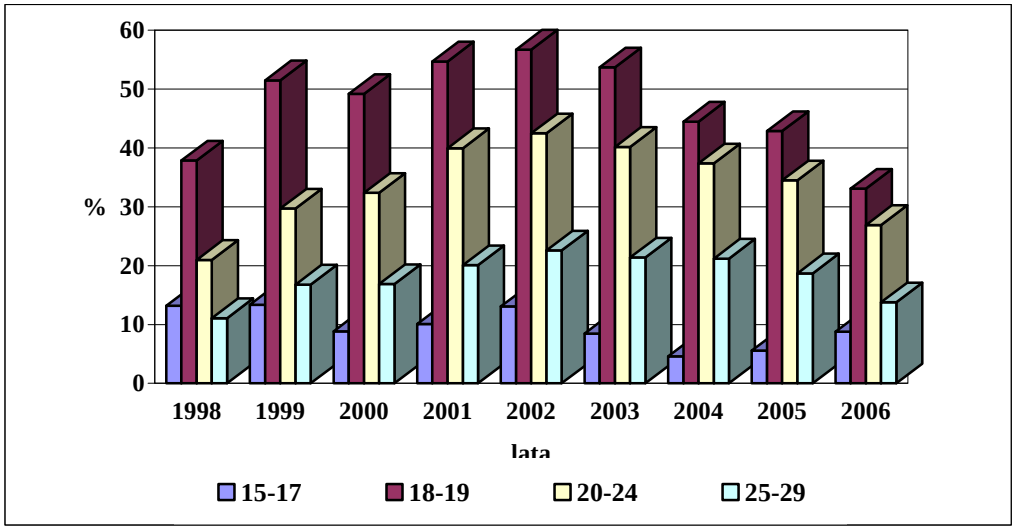

W 2006 roku stopa bezrobocia młodych mężczyzn była znacznie niższa niż młodych kobiet. Ta zależność wystąpiła we wszystkich grupach wieku i świadczy o trudniejszej sytuacji kobiet na rynku pracy, rozumianej jako szczególne zagrożenie bezrobociem.

wiek	*mężczyźni*	*kobiety*
razem	17,3%	22,4%
15-17	5,5%	16,3%
18-19	29,7%	37,8%
20-24	23,9%	30,5%
25-29	12,2%	15,8%

Natężenie bezrobocia wśród młodzieży mieszkającej w miastach było nieco niższe niż młodzieży mieszkającej na wsi, a to za przyczyną niższej stopy bezrobocia młodzieży miejskiej będącej w wieku 25-29 lat.

wiek	*miasta*	*wieś*
razem	19,4%	19,9%
15-17	23,4%	4,0%
18-19	35,6%	31,1%
20-24	27,8%	25,8%
25-29	13,6%	14,0%

Zważywszy na trudną sytuację młodzieży na rynku pracy, warto popatrzeć na ile poziom wykształcenia utrudnia znalezienie pracy zawodowej. Jest oczywiste, że niski poziom wykształcenia skutkuje wysokim natężeniem bezrobocia. Tak było we wszystkich

obserwowanych latach 1998-2006. Najwyższa stopa bezrobocia była wśród młodzieży z wykształceniem gimnazjalnym bądź niższym.

Wykres nr 2.3.3.2 Stopa bezrobocia młodzieży według poziomu wykształcenia

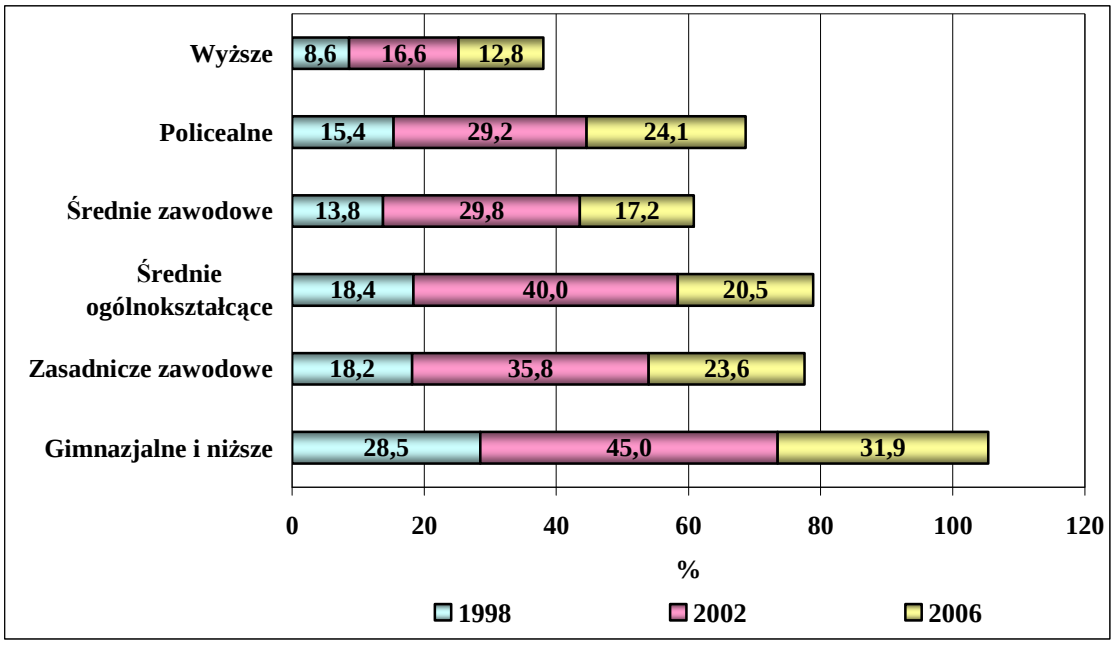

W 2006 roku w porównaniu z 1998 rokiem natężenie bezrobocia było wyższe we wszystkich grupach wydzielonych ze względu na poziom wykształcenia. I chociaż podlegało wahaniom, to w obserwowanym okresie w żadnym roku stopa bezrobocia według wykształcenia nie osiągnęła poziomu niższego niż w 1998 roku.

W 2006 roku wśród młodzieży aktywnej zawodowo, legitymującej się wykształceniem wyższym co 8 osoba poszukiwała pracy. Młodzieży z wykształceniem policealnym trudniej było znaleźć pracę niż młodzieży z wykształceniem średnim zawodowym, średnim ogólnokształcącym czy też zasadniczym zawodowym. Odpowiednie stopy bezrobocia wynosiły: 24,1%, 17,2%, 20,5% i 23,6%.

Spośród bezrobotnej młodzieży, najliczniejsza grupa (27,7% ogółu bezrobotnej młodzieży) miała wykształcenie z dziedziny określanej jako programy ogólne. Zaskakująco dużą grupę – 23,4% - stanowili młodzi ludzie posiadający wykształcenie w zakresie inżynierii, procesów produkcyjnych, budownictwa, a także z dziedziny usług (17,3%) oraz nauk społecznych, ekonomii, prawa (15,7%).

Młodzi ludzie poszukują nie tylko pierwszej pracy, ale również pracy kolejnej z powodu utraty uprzednio wykonywanej, bądź rezygnacji z pracy lub powrotu na rynek pracy po przerwie. Najczęściej jest to jednak aktywizacja zawodowa – ponad połowa bezrobotnych (50,8%) chce podjąć pracę po raz pierwszy; 27,9% bezrobotnej młodzieży straciło pracę, 5,3% - zrezygnowało z wykonywanej pracy, a dla 16,0% jest to reaktywizacja zawodowa.

Wśród bezrobotnych młodych ludzi, którzy jednak mają już doświadczenie zawodowe, najczęściej reprezentowana jest grupa zawodowa „pracownicy usług osobistych i sprzedawcy" (29,2% uprzednio pracujących i deklarujących wykonywany zawód). W dalszej kolejności są to: robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy (18,7%), pracownicy przy

pracach prostych (16,1%), pracownicy biurowi (11,7%), operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń (8,9%) oraz technicy i inny średni personel (7,5%).

Przeciętny czas poszukiwania pracy przez młodych ludzi w wieku 15-29 lat wyniósł ponad rok, a dokładnie 13,3 miesiąca. Jest to bardzo długi okres, który jednak różnie wygląda w poszczególnych grupach wieku: młodociani poszukują pracy przeciętnie 3,4 miesiąca, osoby w wieku 18-19 lat – 5,6 miesiąca, bezrobotni w wieku 20-24 lat – 13,2 miesiąca, a najstarsi bezrobotni, tzn. w wieku 25-29 lat – 15,5 miesiąca.

Dłużej poszukują pracy bezrobotni młodzi mężczyźni – przeciętnie 14,0 miesiąca, niż kobiety – 12,7 miesiąca; dłużej mieszkańcy wsi – 14,7 miesiąca niż mieszkańcy miast – 12,3 miesiąca.

W każdej kategorii bezrobotnej młodzieży wyodrębnionej ze względu na wiek, poza młodocianymi, są osoby długotrwale bezrobotne, czyli osoby, które szukają pracy przez okres dłuższy niż rok. W całej zbiorowości bezrobotnej młodzieży jest 40% długotrwale bezrobotnych, a relatywnie najwięcej jest ich w grupie 25-29 lat – ok. 45%.

Wykres nr 2.3.3.3 Struktura bezrobotnej młodzieży według okresu poszukiwania pracy

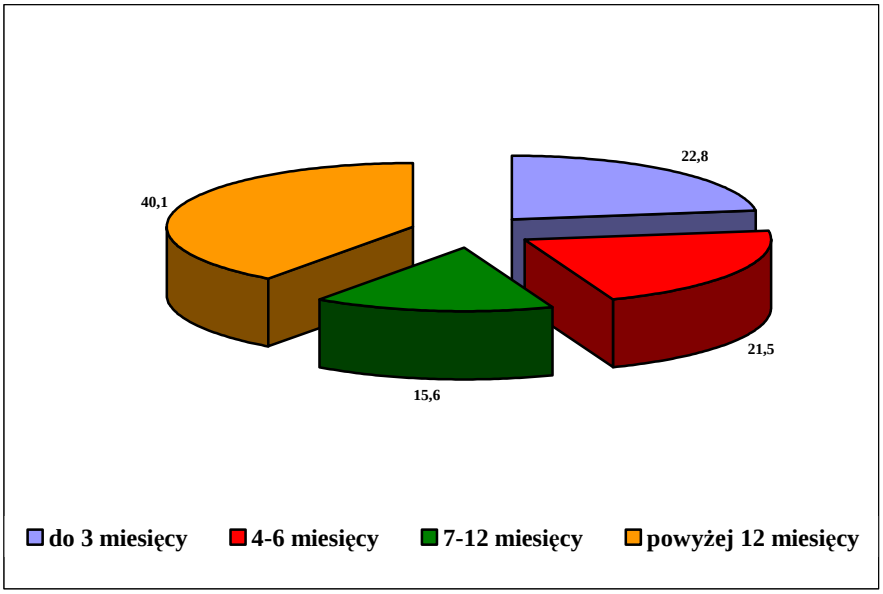

Bezrobocie długotrwałe wśród młodzieży w większym stopniu dotyczyło mężczyzn niż kobiet oraz mieszkańców wsi niż miast.

Bezrobotna młodzież najczęściej poszukuje pracy tylko w pełnym wymiarze – dotyczy to ok. 47% tej zbiorowości; również duża grupa deklaruje chęć podjęcia pracy w jakimkolwiek wymiarze – 32,5% ogółu bezrobotnych. Natomiast niespełna 2% chciałoby pracować tylko w niepełnym wymiarze czasu pracy.

Bezrobocie młodzieży jest znacznie zróżnicowane regionalnie. W okresie 1998-2006 w wielu województwach natężenie bezrobocia wzrosło, najbardziej w województwie lubelskim – o 8,1 punktu procentowego. Ilustruje to poniższe zestawienie stopy bezrobocia (w %):

	1998	2006	różnica w punktach procentowych (2006-1998)
ogółem	17,3	19,6	+2,3
dolnośląskie	20,5	20,5	0,0
kujawsko – pomorskie	20,7	23,2	+2,5
lubelskie	16,4	24,5	+8,1
lubuskie	17,4	17,1	-0,3
łódzkie	17,8	13,7	-4,1
małopolskie	15,4	19,7	+4,3
mazowieckie	13,3	17,8	+4,5
opolskie	20,3	21,3	+1,0
podkarpackie	24,7	24,2	-0,5
podlaskie	14,1	16,8	+2,7
pomorskie	14,6	12,9	-1,7
śląskie	16,1	18,9	+2,8
świętokrzyskie	21,8	27,3	+5,5
warmińsko – mazurskie	23,4	20,3	-3,1
wielkopolskie	12,0	19,2	+7,2
zachodniopomorskie	25,4	24,4	-1,0

W 2006 roku najwyższa stopa bezrobocia wśród młodzieży wystąpiła w województwie świętokrzyskim (27,3%), a najniższa – w województwie pomorskim (12,9%). Jak widać, w skrajnych przypadkach, w układzie wojewódzkim, natężenie bezrobocia wśród młodzieży jest ponad dwukrotnie wyższe.

2.4 Absolwenci na rynku pracy

Kategoria absolwentów jest kategorią „węższą" niż opisywana w poprzednim rozdziale kategoria młodzieży, bowiem zaliczono do niej te osoby w wieku 15-29 lat, które ukończyły szkołę w okresie ostatnich 12 miesięcy i nie kontynuowały nauki. W rozdziale tym zostaną przedstawione informacje dotyczące aktywności zawodowej absolwentów, a także zatrudnienia oraz bezrobocia absolwentów. Pokazane będą zmiany, jakie zaszły w latach 1998-2006 oraz zróżnicowanie omawianej populacji według cech demograficznych i społeczno-zawodowych w 2006 roku.

2.4.1 Aktywność zawodowa absolwentów

Aktywność zawodowa absolwentów jest bardzo wysoka i w latach 1998-2006 kształtowała się przeciętnie w granicach 85-90%. Współczynnik aktywności zawodowej absolwentów był więc zawsze znacznie wyższy niż współczynnik aktywności zawodowej młodzieży. Najogólniej rzecz ujmując oznacza to, iż – relatywnie – znacznie mniej absolwentów niż całej młodzieży pozostaje poza rynkiem pracy (bierność zawodowa), czyli relatywnie więcej absolwentów podejmuje pracę bądź jej poszukuje i wykazuje chęć oraz gotowość do jej podjęcia.

Jak wynika z kolejnego zestawienia (Wykres nr 2.4.1.1) największym wahaniom w ciągu 8 lat podlegały współczynniki aktywności zawodowej absolwentów młodocianych. Wśród absolwentów w wieku 20-24 lat w obserwowanym okresie najwyższy współczynnik aktywności zawodowej zanotowano w 2001 roku – 91,7%, po czym ulegał on pewnym wahaniom, by w 2006 roku obniżyć się do 86,0%. W grupie absolwentów w wieku 25-29 lat współczynniki aktywności zawodowej generalnie były najwyższe, przy czym maximum osiągnęły również w 2001 roku – 95,5%, a w 2006 roku zaobserwowano spadek do 93,0%.

Wykres nr 2.4.1.1 Współczynniki aktywności zawodowej absolwentów według wieku

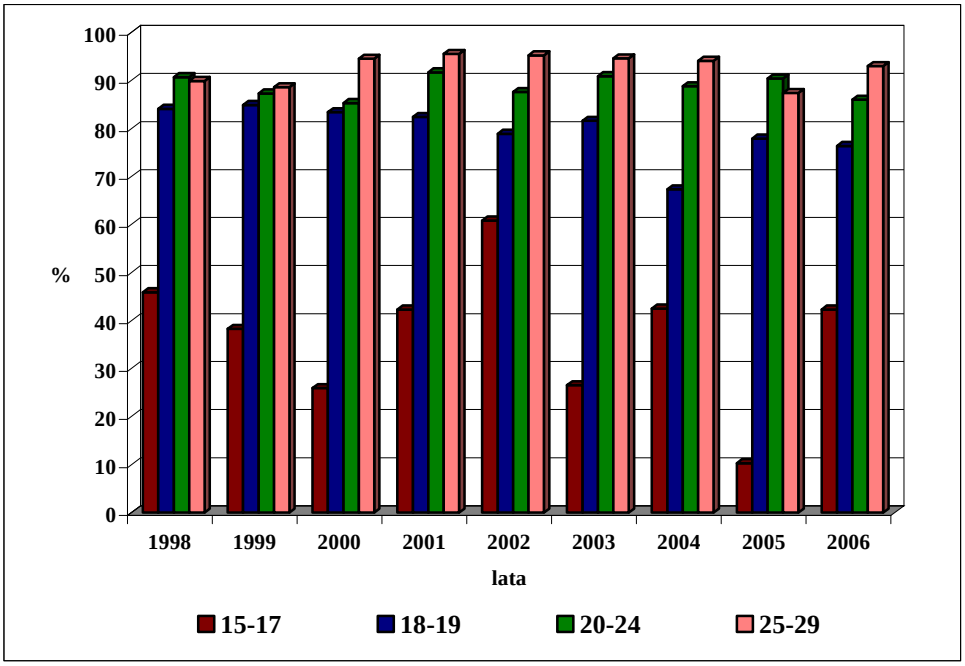

W 2006 roku absolwenci aktywni zawodowo, będący w wieku 15-29 lat stanowili 87,0% wszystkich absolwentów w tym wieku oraz 14,7% aktywnej zawodowo młodzieży, będącej w tym samym przedziale wiekowym.

Popatrzmy jak wyglądała struktura absolwentów w wieku 15-29 lat według statusu na rynku pracy.

Tabela nr 2.4.1.1 Aktywność zawodowa absolwentów według wieku w 2006 roku

Wiek	Ogółem	Aktywni zawodowo			Bierni zawodowo
		razem	pracujący	bezrobotni	
	w %				
OGÓŁEM	100,0	87,0	62,0	25,0	13,0
15 – 17	100,0	42,3	36,6	5,7	57,7
18 – 19	100,0	76,4	42,8	33,6	23,6
20 – 24	100,0	86,0	56,3	29,7	14,0
25 – 29	100,0	93,0	76,3	16,7	7,0

Wśród absolwentów w wieku 15-29 lat tylko 13% pozostawało poza rynkiem pracy. Najwyższy odsetek biernych zawodowo wystąpił wśród młodocianych absolwentów – 57,7% było poza rynkiem pracy, a częściej niż co trzeci pracował. W grupie 18-19 lat niemal co czwarty absolwent był bierny zawodowo, a częściej niż czterech na dziesięciu

wykonywało pracę zawodową. Zdecydowanie odmiennie przedstawiała się sytuacja w starszych grupach wieku: wśród absolwentów w wieku 20-24 lata co siódmy był poza rynkiem pracy, a 56% wykonywało pracę zawodową, natomiast wśród absolwentów wieku 25-29 lat co czternasty był bierny zawodowo, a ponad ¾ tej grupy pracowało zawodowo.

W 2006 roku współczynnik aktywności zawodowej absolwentów wyniósł 87,0%. Porównanie tych współczynników według płci wskazuje na wyższy poziom aktywności zawodowej mężczyzn niż kobiet. Sytuacja taka ma miejsce w niemal wszystkich wyodrębnionych grupach wieku; wyjątkiem są absolwenci w wieku 18-19 lat:

wiek	*mężczyźni*	*kobiety*
razem	89,0%	85,3%
15-17	55,6%	-
18-19	75,8%	77,1%
20-24	88,5%	83,9%
25-29	96,3%	90,6%

Miejsce zamieszkania absolwentów również jest elementem różnicującym poziom aktywności zawodowej. Otóż współczynniki aktywności zawodowej absolwentów mieszkających na wsi są wyższe niż absolwentów mieszkających w miastach. Prawidłowość ta występuje we wszystkich wyodrębnionych grupach wieku. Największą różnicę obserwujemy wśród absolwentów młodocianych (24,5 pkt proc.).W kolejnych grupach wiekowych różnice stopniowo zmniejszają się, by wśród najstarszych wynieść tylko 2,3 pkt proc. Tak więc młodzież po osiągnięciu najwyższego, planowanego poziomu wykształcenia aktywizuje się na rynku pracy i różnice w najstarszej grupie wieku w poziomie współczynnika aktywności zawodowej według płci i miejsca zamieszkania niwelują się.

wiek	*miasta*	*wieś*
razem	86,3%	88,2%
15-17	23,8%	48,3%
18-19	71,6%	81,0%
20-24	83,5%	89,3%
25-29	92,5%	94,8%

Poziom aktywności zawodowej absolwentów jest także zróżnicowany według poziomu wykształcenia. W latach 1998-2006 najwyższą aktywność zawodową przejawiali absolwenci szkół wyższych, z wyjątkiem roku 2001, kiedy najwyższy współczynnik aktywności zawodowej zanotowano dla absolwentów szkół policealnych oraz roku 2005 – najwyżej uplasowali się absolwenci z wykształceniem średnim zawodowym.

Tabela nr 2.4.1.2 Współczynniki aktywności zawodowej absolwentów w 2006 roku

Wykształcenie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta	Wieś
	w %				
OGÓŁEM	87,0	89,0	85,3	86,3	88,2
Wyższe	91,5	92,4	91,0	90,8	93,8
Policealne	86,4	93,8	80,8	86,3	86,7
Średnie zawodowe	91,2	94,6	86,8	90,1	92,4
Średnie ogólnokształcące	76,7	81,9	73,7	70,2	86,6
Zasadnicze zawodowe	82,3	85,1	78,1	78,1	85,1
Gimnazjalne i niższe	45,6	50,6	33,4	48,7	42,3

W 2006 roku wśród mężczyzn-absolwentów najwyższą aktywność zawodową przejawiali absolwenci szkół średnich zawodowych, a wśród kobiet-absolwentek – panie legitymujące się wykształceniem wyższym. Wśród absolwentów zamieszkujących tak miasta, jak i wieś najwyższy poziom aktywności zawodowej zanotowano w grupie legitymującej się wykształceniem wyższym.

Kolejnym elementem różnicującym poziom aktywności zawodowej absolwentów jest region Polski, w którym mieszkają. Zilustrujemy to w oparciu o współczynniki aktywności zawodowej absolwentów według województw:

ogółem	*87,0 %*
dolnośląskie	86,5 %
kujawsko – pomorskie	70,9 %
lubelskie	90,8 %
lubuskie	80,9 %
łódzkie	88,1 %
małopolskie	85,7 %
mazowieckie	87,1 %
opolskie	80,9 %
podkarpackie	90,3 %
podlaskie	92,0 %
pomorskie	86,7 %
śląskie	90,9 %
świętokrzyskie	87,1 %
warmińsko – mazurskie	78,7 %
wielkopolskie	87,9 %
zachodniopomorskie	86,1 %

Najwyższą aktywność zawodową wykazywali absolwenci mieszkający w województwie podlaskim – 92,0%, a najniższą - w województwie kujawsko-pomorskim, tj. 70,9%. Jest to różnica znacząca, wynosi bowiem 21,1 pkt proc.

2.4.2 Zatrudnienie absolwentów

W latach 1998-2006 liczba pracujących absolwentów ulegała dość znacznym wahaniom, przy czym najwyższy poziom osiągnęła w 2006 roku. Natomiast struktury według płci nie podlegały tak istotnym zmianom, z wyjątkiem roku 2001 i 2003, w których udział mężczyzn był zdecydowanie niższy niż w pozostałych latach. Należy tu podkreślić, że we wszystkich obserwowanych latach w grupie absolwentów w wieku 15-29 lat przeważały kobiety.

Tabela nr 2.4.2.1 Absolwenci pracujący według płci i miejsca zamieszkania w latach 1998-2006

Lata	w tys.	w %				
	razem		mężczyźni	kobiety	miasta	wieś
1998	214	100,0	47,7	52,3	61,2	38,8
1999	216	100,0	44,9	55,1	64,4	35,6
2000	207	100,0	44,7	55,3	62,6	37,4
2001	138	100,0	39,9	60,1	59,4	40,6
2002	165	100,0	44,5	55,5	60,6	39,4
2003	205	100,0	37,6	62,4	63,9	36,1
2004	194	100,0	48,2	51,8	62,9	37,1
2005	213	100,0	45,3	54,7	63,4	36,6
2006	471	100,0	48,6	51,4	66,0	34,0

Wśród absolwentów z lat 1998-2006, w każdym roku przeważali mieszkańcy miast i ich udział zamykał się w granicach 60-66%, z wyjątkiem roku 2001, w którym udział absolwentów mieszkających w miastach wyniósł nieco poniżej 60%. Tak więc struktura absolwentów według miejsca zamieszkania w latach 1998-2006 nie ulegała zasadniczym zmianom.

W 2006 roku absolwenci wykonujący pracę zawodową stanowili 13,0% pracującej młodzieży oraz 62,0% wszystkich absolwentów w wieku 15-29 lat.

Wśród pracujących absolwentów w 2006 roku większość stanowią kobiety, ich udział jest jednak zróżnicowany w zależności od wieku. Różnice są zasadnicze, bowiem wśród młodocianych absolwentów nie zanotowano pracujących kobiet. W grupie wieku 18-19 lat przeważają mężczyźni i dopiero w grupach wieku 20-24 lata i 25-29 lat widoczna jest przewaga kobiet, na tyle istotna, że wpływa na ogólne proporcje według płci wśród pracujących absolwentów.

Tabela nr 2.4.2.2 Absolwenci pracujący według wieku oraz płci i miejsca zamieszkania w 2006 roku

Wiek	Razem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta	Wieś
	w tysiącach				
OGÓŁEM	471	229	242	311	160
15-17	3	3	0	0	3
18-19	38	20	18	19	19
20-24	214	105	108	121	93
25-29	216	100	117	172	44
	w %				
OGÓŁEM	100,0	48,6	51,4	66,0	34,0
15-17	100,0	100,0	0,0	0,0	100,0
18-19	100,0	52,6	47,4	50,0	50,0
20-24	100,0	49,3	50,7	56,5	43,5
25-29	100,0	46,1	53,9	79,6	20,4

Większość pracujących absolwentów mieszka w miastach, jednakże struktura pracujących absolwentów według miejsca zamieszkania jest również zróżnicowana w zależności od wieku absolwentów. Przewaga mieszkańców miast występuje w dwóch starszych grupach wieku, czyli wśród absolwentów w wieku 20-29 lat.

Wysoki poziom aktywności zawodowej absolwentów w wieku 15-29 lat nie jest równoznaczny z wysokim wskaźnikiem zatrudnienia tej zbiorowości. Różnica między współczynnikiem aktywności zawodowej i wskaźnikiem zatrudnienia jest bardzo wysoka i wynosi kilkadziesiąt punktów procentowych.

	współczynnik aktywności zawodowej (w %)	wskaźnik zatrudnienia (w %)	różnica (w punktach procentowych)
1998	86,0	54,2	31,8
1999	85,7	46,9	38,8
2000	85,0	45,9	39,1
2001	89,4	43,1	46,3
2002	86,7	43,9	42,8
2003	88,6	48,7	39,9
2004	86,0	49,2	36,8
2005	86,7	51,4	35,3
2006	87,0	62,0	25,0

Sytuacja taka miała miejsce we wszystkich obserwowanych latach i choć skala zjawiska była zróżnicowana, jednak zawsze wybitnie niekorzystna. Świadczy to o bardzo wysokim poziomie bezrobocia wśród absolwentów. Wyjątkowo źle wyglądała sytuacja absolwentów w latach 2001-2002, w których wskaźnik zatrudnienia był mniej więcej o połowę niższy od współczynnika aktywności zawodowej. Pokazuje to skalę problemów z wejściem na rynek pracy. W kolejnych latach wskaźnik zatrudnienia absolwentów wzrastał – do 62% w 2006 roku – co należy interpretować pozytywnie, jeśli mówimy o tendencji, ale zdecydowanie negatywnie, jeśli mówimy o poziomie tego wskaźnika.

Wskaźnik zatrudnienia absolwentów w latach 1998-2006 był zróżnicowany ze względu na wiek absolwentów. Generalnie, najniższe wskaźniki występowały wśród absolwentów młodocianych, a najwyższe – w najstarszej grupie wieku, tj. 25-29 lat.

Wykres nr 2.4.2.1 Wskaźniki zatrudnienia absolwentów według wieku

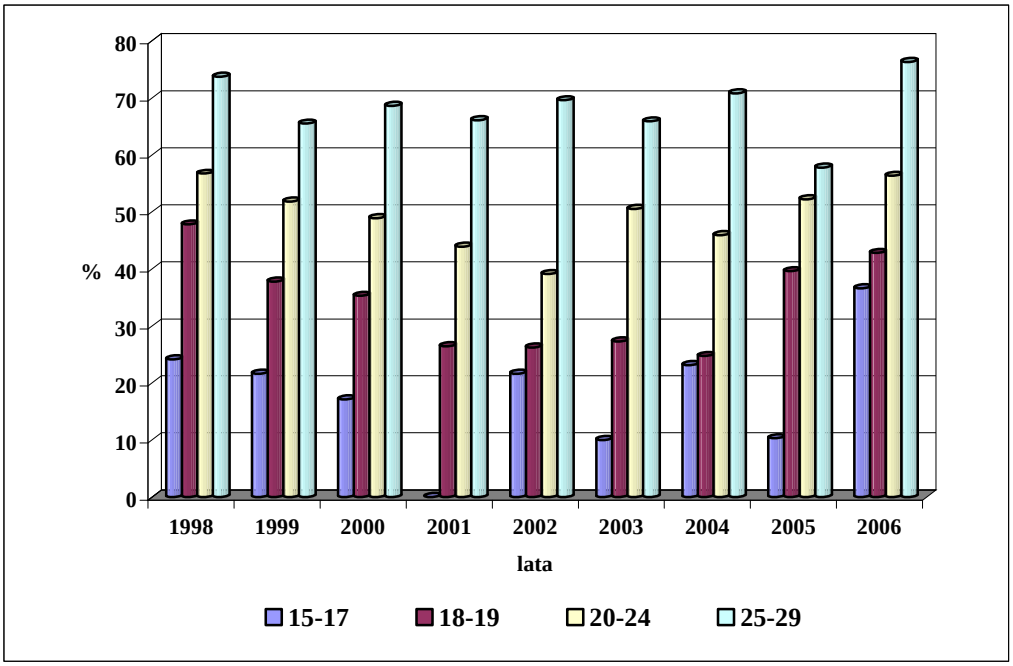

Wskaźnik zatrudnienia absolwentów był zróżnicowany ze względu na płeć – wyższy poziom osiągał wśród mężczyzn niż wśród kobiet. W 2006 roku zróżnicowanie wskaźnika zatrudnienia według płci oraz wieku wyglądało następująco:

wiek	*mężczyźni*	*kobiety*
razem	66,2%	58,5%
15-17	48,0%	-
18-19	46,1%	39,6%
20-24	61,6%	51,9%
25-29	80,6%	73,0%

Zróżnicowany był również wskaźnik zatrudnienia absolwentów według miejsca zamieszkania i wieku. Ogólny wskaźnik zatrudnienia absolwentów był wyższy dla osób mieszkających w miastach, jednakże w poszczególnych grupach wieku układał się różnie dla mieszkańców miast i wsi.

wiek	*miasta*	*wieś*
razem	64,4%	57,7%
15-17	-	48,3%
18-19	43,1%	42,5%
20-24	55,6%	57,3%
25-29	77,9%	70,7%

Istotnym czynnikiem różnicującym poziom zatrudnienia absolwentów jest poziom wykształcenia. Jeśli przeanalizujemy okres 1998-2006, to widać, iż w najkorzystniejszej sytuacji byli i są absolwenci szkół wyższych. Nie oznacza to, że są w sytuacji dobrej, bowiem w 2006 roku przy współczynniku aktywności zawodowej 91,5%, wskaźnik zatrudnienia tej grupy wyniósł 73,5%.

Wykres nr 2.4.2.2 Wskaźniki zatrudnienia absolwentów według poziomu wykształcenia

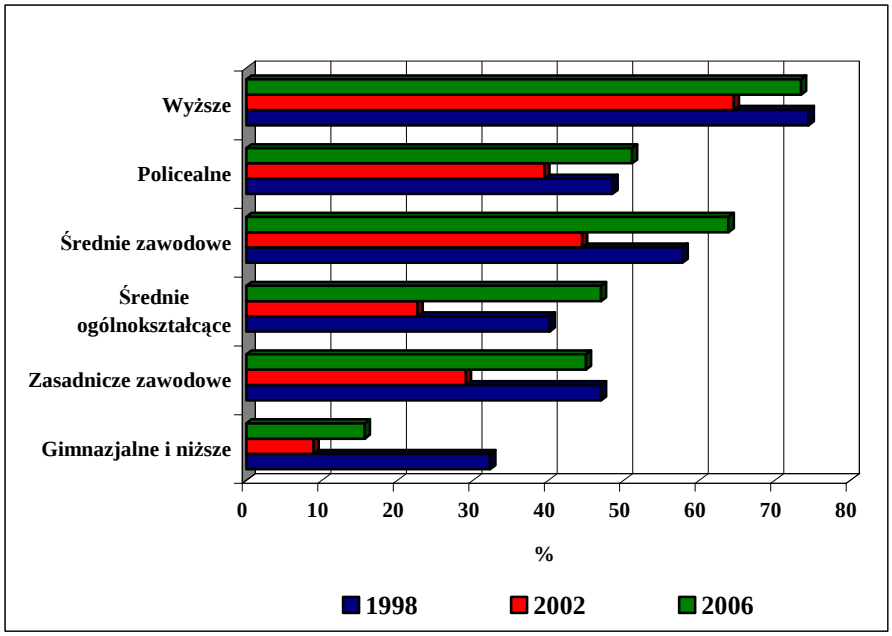

Warto zauważyć, iż w latach 1998-2006 poprawa sytuacji na rynku pracy dotyczyła absolwentów szkół policealnych oraz średnich, zarówno zawodowych, jak i ogólnokształcących. Dla tych grup absolwentów wskaźniki zatrudnienia w 2006 roku były - po wahaniach w poszczególnych latach - ostatecznie wyższe niż w 1998 roku. Natomiast dla absolwentów szkół wyższych oraz o poziomie zasadniczym zawodowym i niższym wskaźniki zatrudnienia w 2006 roku były niższe niż w 1998 roku. Oznacza to, po pierwsze: nawet najwyższy poziom wykształcenia nie zapewnił absolwentom na przestrzeni lat stabilnej, wysokiej pozycji na rynku pracy, chociaż jest ona najlepsza w porównaniu z pozostałymi grupami wyodrębnionymi według poziomu wykształcenia. Po drugie: trudności z wejściem na rynek pracy zdecydowanie potęgowały się w przypadku absolwentów o niskich kwalifikacjach, bez konkretnego przygotowania zawodowego.

Jak wobec tego wyglądała w 2006 roku struktura absolwentów według poziomu wykształcenia oraz wykorzystanie na rynku pracy potencjału, jaki stanowią absolwenci wszelkiego typu szkół.

wykształcenie	*ogółem*	*mężczyźni*	*kobiety*	*miasto*	*wieś*
			w %		
ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
wyższe	55,8	44,1	66,9	64,9	38,1
policealne	5,5	7,0	4,1	5,5	5,6
średnie zawodowe	21,0	27,5	14,9	16,1	30,6
średnie ogólnokształcące	8,2	7,0	9,1	7,7	8,8
zasadnicze zawodowe	8,7	12,7	5,0	5,8	14,4
gimnazjalne i niższe	0,8	1,7	-	-	2,5

W 2006 roku poziom wykształcenia absolwentów w wieku 15-29 lat był zdecydowanie lepszy niż całej młodzieży w tym samym wieku. Otóż, podczas gdy 71,3% młodzieży legitymuje się wykształceniem co najmniej średnim, w tym wyższym – 25,7%, to wśród absolwentów analogiczne odsetki wynoszą - 90,5% oraz 55,8%.

Jak widać z powyższego zestawienia spośród absolwentów lepiej wykształcone są kobiety oraz mieszkańcy miast. Podczas, gdy wśród mężczyzn co siódmy nie osiągnął średniego poziomu wykształcenia, to wśród kobiet tylko co dwudziesta. Wśród absolwentów - mieszkańców miast poziom wykształcenia co najwyżej zasadniczy zawodowy osiągnęło niespełna 6%, podczas gdy na wsi analogiczny odsetek wyniósł niemal 17%.

Wskaźniki zatrudnienia absolwentów w przekroju według płci i miejsca zamieszkania kształtowały się w 2006 roku następująco:

Tabela nr 2.4.2.3 Wskaźniki zatrudnienia absolwentów w 2006 roku

Wykształcenie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta	Wieś
	w %				
OGÓŁEM	62,0	66,2	58,5	64,4	57,7
Wyższe	73,5	73,9	73,3	74,2	71,2
Policealne	51,1	73,8	33,8	55,6	44,4
Średnie zawodowe	63,9	72,0	53,2	60,2	68,0
Średnie ogólnokształcące	47,0	55,5	42,3	49,5	43,3
Zasadnicze zawodowe	45,0	53,4	33,0	49,9	41,7
Gimnazjalne i niższe	15,7	22,2	0,0	0,0	31,8

Jak już powiedziano wcześniej, najwyższym wskaźnikiem zatrudnienia charakteryzuje się największa grupa absolwentów, czyli absolwenci legitymujący się wykształceniem wyższym. Potwierdza się to zarówno w przekroju według płci, jak i miejsca zamieszkania. Druga co do wielkości grupa, to absolwenci z wykształceniem średnim zawodowym. Tym absolwentom łatwiej znaleźć pracę jeśli są mężczyznami i mieszkańcami wsi.

Istotnym czynnikiem wpływającym na stopień wykorzystania siły roboczej na rynku pracy jest kierunek wykształcenia – dotyczy to również absolwentów. W 2006 roku struktura absolwentów w wieku 15-29 lat według dziedzin ukończonego wykształcenia wyglądała następująco:

ogółem	-	100,0 %
w tym:		
kształcenie nauczycieli, pedagogika	-	6,8 %
nauki humanistyczne, nauka o językach, sztuka	-	6,2 %
nauki społeczne, ekonomia, prawo	-	29,9 %
informatyka	-	5,5 %
inżynieria, procesy produkcyjne, budownictwo	-	18,0 %
rolnictwo, weterynaria	-	2,5 %
zdrowie, opieka społeczna	-	3,8 %
usługi	-	13,8 %
programy ogólne	-	8,9 %

Największa grupa absolwentów legitymuje się wykształceniem w dziedzinie nauk społecznych, ekonomii i prawa. W większości są to osoby w wieku 25-29 lat, kobiety i mieszkańcy miast. Drugą co do liczebności grupą są absolwenci różnego typu szkół w dziedzinie inżynierii, procesów produkcyjnych i budownictwa. W tym przypadku większość stanowią absolwenci w wieku 20-24 lat, mężczyźni oraz mieszkańcy miast.

Wśród mężczyzn-absolwentów (około 46% było w wieku 20-24 lat, a około 44% - w wieku 25-29 lat) niemal co trzeci wykształcił się w dziedzinie inżynierii, procesów produkcyjnych, budownictwa. Zaś co piąty – w dziedzinie nauk społecznych, ekonomii i prawa oraz nieco częściej niż co ósmy – w dziedzinie usług.

Wśród kobiet-absolwentek (ponad 48% było w wieku 25-29 lat, a ok. 45% w wieku 20-24 lat) zdecydowanie największa grupa (ok. 39%) wykształciła się w dziedzinie nauk społecznych, ekonomii, prawa. Około 15% - w dziedzinie usług, a ponad 11% to absolwentki szkół o profilu kształcenie nauczycieli, pedagogika.

Większość absolwentów (66%) mieszkała w miastach. W tej grupie ponad połowa (55% absolwentów „miejskich") była w wieku 25-29 lat, a ok. 39% - w wieku 20-24 lat. Kierunkiem kształcenia preferowanym przez uczących się mieszkańców miast były nauki społeczne, ekonomia, prawo – ponad 32% absolwentów legitymowało się dyplomami w tej właśnie dziedzinie. O ponad połowę mniejsza była grupa absolwentów szkół w dziedzinie inżynierii, procesów produkcyjnych, budownictwa (ponad 15%), a w dziedzinie usług wykształciło się ponad 12% absolwentów mieszkających w miastach. Natomiast absolwenci mieszkający na wsi, to głównie osoby w wieku 20-24 lat (ponad 58%); absolwenci w wieku 25-29 lat stanowili około 28%. Co czwarty z grupy absolwentów mieszkających na wsi, to młody człowiek legitymujący się dyplomem w dziedzinie nauk społecznych, ekonomii, prawa. Ponad 23% wykształciło się w dziedzinie inżynierii, procesów produkcyjnych, budownictwa, a co szósty – w dziedzinie usług. Warto dodać, iż spośród absolwentów mieszkających na wsi, tylko niecałe 7% posiadło wykształcenie w dziedzinie rolnictwa, weterynarii.

Zdecydowana większość absolwentów podjęła pracę w charakterze pracowników najemnych. Stanowili oni ponad 88% ogółu absolwentów, a pracujący na własny rachunek oraz pomagający członkowie rodzin stanowili grupy, których udział wynosił po niespełna 6%. Wyjątkowo rzadko absolwenci pracowali na własny rachunek, zatrudniając jednocześnie pracowników. Grupa pracodawców wśród absolwentów stanowiła marginalną pozycję – ich udział nie osiągnął nawet 1%.

Tabela nr 2.4.2.4 Status zatrudnienia pracujących absolwentów według wybranych grup wieku w 2006 roku

Wiek	Ogółem	Pracownicy najemni	Pracujący na własny rachunek		Pomagający członkowie rodzin
			razem	w tym pracodawcy	
	w tysiącach				
OGÓŁEM	471	416	28	4	28
w tym:					
20-24	214	189	12	2	13
25-29	216	195	14	1	7
	w %				
OGÓŁEM	100,0	88,2	5,9	0,8	5,9
w tym:					
20-24	100,0	88,3	5,6	0,9	6,1
25-29	100,0	90,3	6,5	0,5	3,2

W porównaniu z 1998 rokiem struktura pracujących absolwentów według statusu na rynku pracy nie zmieniła się w sposób zasadniczy. Warto jednak zaznaczyć, iż w ciągu ośmiu lat udział pracowników najemnych niemal nie zmienił się (obniżył się z 88,3% do 88,2%),

natomiast wzrósł udział pracujących na własny rachunek (z 4,7% do 5,9%). Ponadto zmniejszył się udział pomagających członków rodzin (z 7,0% do 5,9%).

W 2006 roku struktura absolwentów z punktu widzenia statusu na rynku pracy była zróżnicowana według płci i miejsca zamieszkania. Otóż wśród mężczyzn było relatywnie mniej pracowników najemnych niż wśród kobiet (odpowiednio: 84,7% wobec 91,7%) oraz relatywnie więcej pracujących na własny rachunek (9,2% wobec 2,5%) i pomagających członków rodzin (6,1% wobec 5,8%). Natomiast w podziale według miejsca zamieszkania sytuacja wyglądała następująco: w miastach zanotowano wśród absolwentów relatywnie więcej pracowników najemnych niż na wsi (odpowiednio: 94,5% wobec 76,2%) oraz relatywnie mniej pracujących na własny rachunek (3,9% wobec 10,0%) i pomagających członków rodzin (1,6% wobec 13,8%).

Absolwenci najczęściej znajdowali pracę w firmach zaliczanych do przetwórstwa przemysłowego, a także w jednostkach o rodzaju działalności handel i naprawy. Struktura (w %) absolwentów według wybranych rodzajów działalności zakładu pracy wyglądała następująco:

razem	-	*100,0*
w tym:		
rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo	-	8,1
przetwórstwo przemysłowe	-	20,8
handel i naprawy	-	18,3
obsługa nieruchomości i firm	-	7,6
administracja publiczna i obrona narodowa	-	9,8
edukacja	-	6,8
ochrona zdrowia i pomoc społeczna	-	5,7
działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	-	5,5

W 2006 roku najliczniejsza grupa absolwentów wykonywała zawód zaliczany do kategorii specjaliści (21,7%). Ponieważ, zgodnie z założeniami klasyfikacji zawodów, do tej kategorii zalicza się osoby z wykształceniem wyższym, w większości (8/10) były to osoby w wieku 25-29 lat.

Tabela nr 2.4.2.5 Struktura pracujących absolwentów według wybranych grup zawodów w 2006 roku

Grupy zawodów	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta	Wieś
	w %				
OGÓŁEM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:					
Specjaliści	21,7	18,8	24,4	28,9	7,5
Technicy i inny średni personel	13,6	9,2	17,8	14,8	11,3
Pracownicy biurowi	13,8	3,5	23,6	15,8	10,0
Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	16,1	14,4	17,8	15,4	17,5
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	7,2	8,7	5,8	0,3	20,6
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	12,5	21,4	4,1	10,6	16,3
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	5,9	11,8	0,8	5,8	6,3
Pracownicy przy pracach prostych	5,7	7,4	4,1	4,5	8,8

W grupie specjalistów, a także techników i innego średniego personelu, pracowników biurowych oraz pracowników usług osobistych i sprzedawców liczebnie przeważały kobiety. Natomiast dominacja mężczyzn była widoczna w takich grupach zawodowych, jak: robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy, operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń, pracownicy przy pracach prostych.

Najmłodsi absolwenci, będący w wieku 15-19 lat, najczęściej pracowali jako pracownicy usług osobistych i sprzedawcy, a także robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy oraz rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy. Natomiast najstarsi absolwenci, w wieku 25-29 lat, najczęściej znaleźli zatrudnienie jako specjaliści, a w następnej kolejności jako technicy i inny średni personel oraz jako pracownicy biurowi. Jak więc widać, struktura zawodowa absolwentów była znacząco zróżnicowana, tak ze względu na wiek, jak i płeć oraz miejsce zamieszkania.

Czy w stosunku do 1998 roku zaszły istotne zmiany w strukturze zawodowej pracujących absolwentów? Trudno to jednoznacznie ocenić, bowiem np. zmniejszył się nieco udział specjalistów – o 1,2 pkt proc., ale zwiększył się udział techników – o 3,8 pkt proc. Ponadto zmniejszył się udział rolników, ogrodników, leśników i rybaków – o 1,7 pkt proc., a także, znacząco, robotników przemysłowych i rzemieślników – o 6,7 pkt proc. Zwiększył się natomiast udział operatorów i monterów maszyn i urządzeń – o 3,1 pkt proc. oraz pracowników przy pracach prostych – o 1,0 pkt proc.
Zmiany w strukturze zawodowej absolwentów, jakie zaszły w ciągu ostatnich ośmiu lat, są odzwierciedleniem ciągle wysokiego popytu na kadry z wykształceniem zasadniczym zawodowym bądź średnim technicznym, a niekoniecznie wyższym.

Wykorzystanie zasobów pracy absolwentów jest bardzo zróżnicowane w układzie regionalnym, co ilustruje poniższe zestawienie wskaźników zatrudnienia (w %):

ogółem	*62,0*
dolnośląskie	60,6
kujawsko – pomorskie	51,5
lubelskie	59,2
lubuskie	54,6
łódzkie	72,3
małopolskie	49,3
mazowieckie	68,4
opolskie	52,5
podkarpackie	50,6
podlaskie	72,1
pomorskie	71,2
śląskie	68,1
świętokrzyskie	61,9
warmińsko – mazurskie	57,3
wielkopolskie	61,6
zachodniopomorskie	62,6

Generalnie, w 2006 roku wskaźniki zatrudnienia absolwentów we wszystkich województwach są znacznie wyższe niż analogiczne wskaźniki dla młodzieży. Świadczy to o znacznie lepszej sytuacji na rynku pracy osób w pierwszym roku po zakończeniu procesu edukacji niż pozostałej młodzieży. Może to być wynikiem coraz lepszego przystosowywania się młodych ludzi do, nadal jednak trudnej, sytuacji na rynku pracy, poprzez zdobywanie pierwszych doświadczeń zawodowych już podczas nauki. Nie chodzi nawet o podejmowanie „regularnej" pracy, ale o różnorodne, często krótkotrwałe, nawet bezpłatne, praktyki, okresowe prace np. w okresie wakacyjnym. Jedną z przyczyn mogą być również wyjazdy młodzieży, już nie absolwentów, do pracy poza granicami kraju – stwarza to większe szanse absolwentom na podjęcie pierwszej pracy. Najwyższe wskaźniki zatrudnienia absolwentów (powyżej przeciętnej krajowej) zanotowano w województwach leżących w pasie od północnego wschodu do południowego zachodu, czyli w podlaskim, mazowieckim, łódzkim, śląskim oraz w pasie północno – zachodnim, tj. w pomorskim i zachodniopomorskim. Natomiast najniższe wskaźniki zatrudnienia, to pas południowo – wschodni, czyli województwo małopolskie i podkarpackie.

2.4.3 Bezrobocie absolwentów

Bezrobocie młodzieży w wieku 15-29 lat jest ogromnym problemem społecznym, ale bezrobocie absolwentów ma relatywnie znacznie większy wymiar. Podczas gdy bezrobocie, mierzone stopą bezrobocia, w 2006 roku w skali kraju wynosiło 12,2%, to wśród młodzieży – 19,6%, a w grupie absolwentów – 28,8%. Wymowa tych liczb jest jednoznaczna.

W 2006 roku bezrobotni absolwenci w wieku 15-29 lat stanowili 21,5% bezrobotnej młodzieży, będącej w tym wieku. Grupa bezrobotnych absolwentów liczyła 190 tys.; ponad 84% tej zbiorowości było w wieku 20-29 lat. Wśród młodocianych absolwentów bezrobocie miało charakter marginalny.

Tabela nr 2.4.3.1 Bezrobotni absolwenci według wieku oraz płci i miejsca zamieszkania w 2006 roku

Wiek	Razem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta	Wieś
	w tysiącach				
OGÓŁEM	190	79	111	106	85
15-19	31	14	17	13	18
20-24	113	46	67	61	52
25-29	47	19	28	32	15
	w %				
OGÓŁEM	100,0	41,6	58,4	55,5	44,5
15-19	100,0	45,2	54,8	41,9	58,1
20-24	100,0	40,7	59,3	54,0	46,0
25-29	100,0	40,4	59,6	68,1	31,9

We wszystkich grupach wieku bardziej dotknięte bezrobociem są kobiety-absolwentki. Miejsce zamieszkania również ma wpływ na poziom bezrobocia, przy czym w młodszych grupach wieku więcej bezrobotnych absolwentów mieszka na wsi niż w miastach, natomiast w starszych grupach wieku sytuacja jest odwrotna – większość mieszka w miastach.

Stopa bezrobocia absolwentów w wieku 15-29 lat wyniosła w 2006 roku 28,8% i obniżyła się w stosunku do osiągniętej w 1998 roku o 8,2 pkt proc.

Wykres nr 2.4.3.1 Stopa bezrobocia absolwentów według wieku

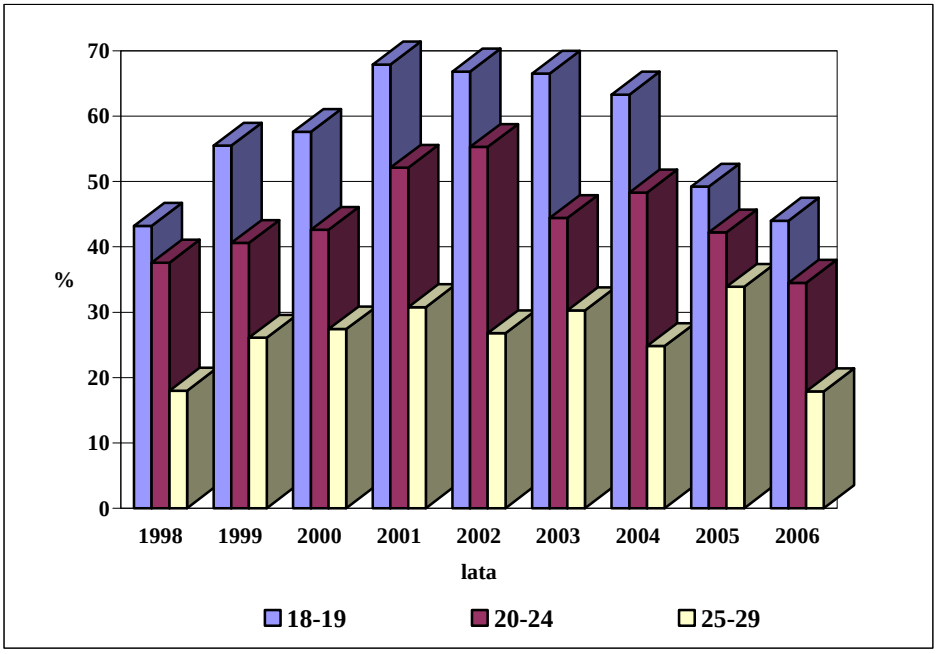

W latach 1998-2001 następował wzrost stopy bezrobocia absolwentów, od 37,0% w 1998 roku do 51,8% w 2001 roku. Od 2002 roku notowany był stopniowy spadek stopy bezrobocia, przy czym najszybsze obniżenie nastąpiło w 2006 roku.

W okresie ośmiu lat spadek stopy bezrobocia, o ponad 3 pkt proc, zanotowano wśród absolwentów w wieku 20-24 lat, w grupie 25-29 lat obniżenie stopy było nieznaczne – o 0,1 pkt proc., natomiast w grupie absolwentów w wieku 18-19 lat nastąpił wzrost stopy bezrobocia w obserwowanym okresie o 0,8 pkt proc.

Największe natężenie bezrobocia, jeśli pominąć młodocianych, występowało wśród absolwentów w wieku 18-19 lat i w każdej kolejnej grupie wieku było niższe. Prawidłowość ta zaznaczyła się we wszystkich obserwowanych latach.

W 2006 roku stopa bezrobocia mężczyzn-absolwentów była niższa niż kobiet-absolwentek:

wiek	*mężczyźni*	*kobiety*
razem	25,7%	31,5%
15-19	36,8%	48,7%
20-24	30,4%	38,1%
25-29	16,2%	19,4%

Wyższa stopa bezrobocia wśród kobiet-absolwentek wystąpiła we wszystkich grupach wieku i potwierdziła fakt, iż kobiety są w trudniejszej sytuacji na rynku pracy.

Natężenie bezrobocia wśród absolwentów mieszkających w miastach było niższe niż absolwentów mieszkających na wsi; prawidłowość ta wystąpiła we wszystkich grupach wieku:

wiek	*miasta*	*wieś*
razem	25,3%	34,6%
15-19	40,6%	45,0%
20-24	33,4%	35,9%
25-29	15,8%	25,4%

Wpływ na stopień zagrożenia absolwentów bezrobociem ma niewątpliwie poziom wykształcenia. Prawidłowość: im niższy poziom wykształcenia, tym wyższe natężenie bezrobocia jest prawdziwa również w przypadku absolwentów. Potwierdziła się we wszystkich obserwowanych latach, tj. 1998-2006 (Wykres nr 2.4.3.2).

W każdej grupie absolwentów, wyodrębnionej ze względu na poziom wykształcenia, stopa bezrobocia podlegała w okresie 1998-2006 znacznym wahaniom. W konsekwencji: spadek stopy bezrobocia w obserwowanym okresie wystąpił wśród absolwentów z wykształceniem policealnym, średnim zawodowym i ogólnokształcącym oraz zasadniczym zawodowym. Natomiast wzrost stopy bezrobocia, niewielki, dotyczył absolwentów legitymujących się wykształceniem wyższym oraz bardzo znaczny w przypadku absolwentów z wykształceniem gimnazjalnym i niższym.

Wykres nr 2.4.3.2 Stopa bezrobocia absolwentów według poziomu wykształcenia

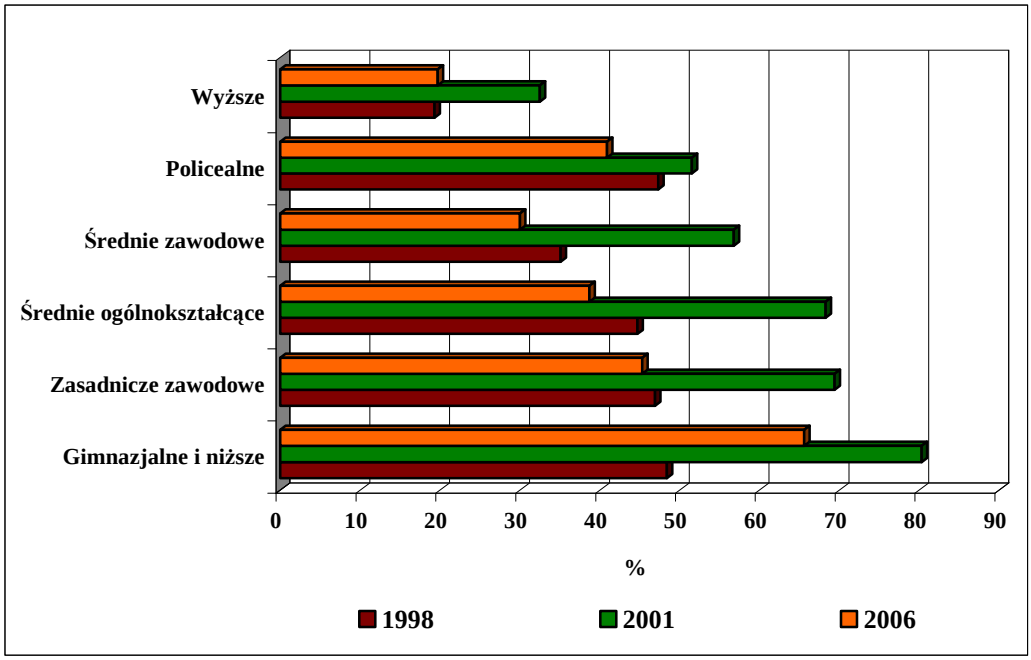

W 2006 roku wśród absolwentów aktywnych zawodowo, legitymujących się wykształceniem wyższym, co piąta osoba poszukiwała pracy. Jeśli popatrzymy na większą grupę absolwentów – osób posiadających wykształcenie co najmniej średnie, to dla tej zbiorowości stopa bezrobocia wynosiła aż 25,9%, co oznacza, iż częściej niż co 4 absolwent, dobrze wykształcony, nie może znaleźć po okresie nauki pracy zawodowej. Jest to sytuacja bardzo trudna, tak z ekonomicznego, jak i społecznego punktu widzenia.

Bezrobotni absolwenci najczęściej wykształceni byli w zakresie nauk społecznych, ekonomii i prawa (21,1%), co piąty absolwent zdobył wykształcenie w zakresie usług. Ponadto 16-17% bezrobotnych legitymowało się wykształceniem z dziedziny inżynierii, procesów produkcyjnych, budownictwa oraz programów ogólnych.

Wśród bezrobotnych mężczyzn-absolwentów najliczniej są reprezentowani fachowcy z dziedziny inżynierii, procesów produkcyjnych, budownictwa (30,4%), a w dalszej kolejności absolwenci wykształceni w zakresie programów ogólnych (16,5%) oraz w zakresie usług (15,2%). Natomiast bezrobotne kobiety-absolwentki najliczniej reprezentują kierunek kształcenia „nauki społeczne, ekonomia, prawo" (27,9%), a następnie usługi (24,3%) oraz programy ogólne (17,1%). W miastach dominowali bezrobotni absolwenci wykształceni w dziedzinie nauk społecznych, ekonomii, prawa (23,6%), a na wsi – w zakresie usług (24,7%).

W 2006 roku bezrobotni absolwenci w wieku 15-29 lat najczęściej poszukiwali pierwszej pracy zawodowej – działo się tak w 7 na 10 przypadków. Jednak 30% bezrobotnych absolwentów miało już doświadczenie zawodowe i poszukiwali pracy przede wszystkim z powodu utraty pracy poprzedniej (17,4%), rezygnacji z pracy poprzedniej (5,8%) oraz chęci powrotu do pracy zawodowej po przerwie (6,8%).

Różny był udział poszczególnych kategorii bezrobotnych absolwentów w przekroju według płci i miejsca zamieszkania, jednak w każdym przypadku dominującą była kategoria „podejmują pracę po raz pierwszy":

	razem	mężczyźni	kobiety	miasta	wieś
			w %		
bezrobotni ogółem	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*
stracili pracę	17,4	14,1	19,8	19,8	15,3
zrezygnowali z pracy	5,8	5,1	6,3	6,6	4,7
powracają do pracy po przerwie	6,8	5,1	8,1	8,5	5,9
podejmują pracę po raz pierwszy	70,0	75,7	65,8	65,1	74,1

Jak widać z powyższego zestawienia, kobiety-absolwentki częściej niż mężczyźni-absolwenci traciły pracę, rezygnowały z pracy czy też powracały do pracy po przerwie. Oznacza to, iż poszukiwanie przez nie pracy rzadziej miało charakter aktywizacji zawodowej. Podobnie układały się relacje absolwentów mieszkających w miastach wobec absolwentów mieszkających na wsi.
Jak już powiedziano wcześniej, 30% absolwentów (57 tys.) miało już doświadczenie zawodowe. Najliczniejsza z nich grupa (ponad 26%) pracowała w zawodzie zaliczanym do kategorii pracownicy usług osobistych i sprzedawcy. Dość znaczna grupa bezrobotnych absolwentów, uprzednio pracujących, zaliczała się do techników i innego średniego personelu (około 18%), pracowników biurowych (14%) oraz pracowników przy pracach prostych (ponad 12%).

Bezrobotni absolwenci w wieku 15-29 lat poszukiwali pracy przeciętnie przez okres 7,5 miesiąca. Okres ten był tym dłuższy, im starsi byli poszukujący pracy: dla absolwentów w wieku 18-19 lat przeciętny okres poszukiwania wyniósł 4,4 miesiąca, dla absolwentów wieku 20-24 lata – 8,0 miesięcy, a dla absolwentów w wieku 25-29 lat – 9,3 miesiąca.
Dłużej poszukiwali pracy mężczyźni-absolwenci – przeciętnie 8,0 miesięcy, podczas gdy kobiety-absolwentki – 7,2 miesiąca. Wśród absolwentów mieszkańców miasta i mieszkańców wsi okres ten był niemal identyczny i wynosił odpowiednio: 7,6 miesiąca i 7,5 miesiąca.

Bezrobotni absolwenci najczęściej poszukują pracy tylko w pełnym wymiarze czasu pracy (51,6%). Pracy w jakimkolwiek wymiarze czasu poszukuje 31,0% bezrobotnych absolwentów, a 17,4% deklaruje, że chcieliby pracować w pełnym wymiarze czasu, ale mogą podjąć pracę w niepełnym wymiarze czasu pracy. Większą elastyczność wykazują kobiety-absolwentki, z których 47,8% poszukuje pracy tylko na pełny etat, a 32,4% - w jakimkolwiek wymiarze, podczas gdy wśród mężczyzn odsetki te wynoszą odpowiednio 57,0% i 29,1%. W przekroju według miejsca zamieszkania, bardziej elastyczni są absolwenci mieszkający na wsi - 45,9% poszukuje pracy pełnowymiarowej, a 37,6% w jakimkolwiek wymiarze, podczas gdy w miastach – odpowiednio 56,2% i 25,7% bezrobotnych absolwentów.

Bezrobocie jest bardzo zróżnicowane regionalnie. Nie inaczej jest w przypadku absolwentów. Natężenie bezrobocia absolwentów będących w wieku 15-29 lat, w 2006 roku w układzie wojewódzkim prezentuje poniższe zestawienie:

ogółem	*28,8 %*
dolnośląskie	29,9 %
kujawsko – pomorskie	27,3 %
lubelskie	34,8 %
lubuskie	32,5 %
łódzkie	17,8 %
małopolskie	42,6 %
mazowieckie	21,5 %
opolskie	35,1 %
podkarpackie	44,0 %
podlaskie	21,6 %
pomorskie	18,0 %
śląskie	25,1 %
świętokrzyskie	28,9 %
warmińsko – mazurskie	27,2 %
wielkopolskie	30,0 %
zachodniopomorskie	27,2 %

Stopa bezrobocia wśród absolwentów najwyższy poziom osiągnęła w województwie podkarpackim (44,0%), a najniższy w województwie łódzkim (17,8%). Jak więc widać, natężenie bezrobocia absolwentów w skrajnych przypadkach, jeśli chodzi o zróżnicowanie regionalne, jest 2,5 krotnie wyższe. Najniższe natężenie bezrobocia absolwentów w województwie łódzkim idzie w parze z najwyższym wskaźnikiem zatrudnienia, a więc możemy mówić o relatywnie najlepszym wykorzystaniu zasobów pracy absolwentów w tym województwie. Chociaż fakt, że 18 absolwentów na 100 bezskutecznie poszukuje pracy daleki jest od ideału. Odwrotną sytuację mamy w województwie podkarpackim i małopolskim – tam absolwenci są w sytuacji wręcz dramatycznej – mniej więcej połowa z nich znajduje pracę, a ¾ pozostałej grupy zasila grono bezrobotnych. Jest tu więc ogromne pole do działań w ramach aktywnej polityki rynku pracy, które złagodziłyby niezwykle trudną sytuację absolwentów na regionalnych i lokalnych rynkach pracy.

2.5 Podsumowanie

Jednym z zadań polskiej praktyki społeczno-gospodarczej jest minimalizowanie negatywnych konsekwencji społecznych związanych z reformowaniem gospodarki. Z tego punktu widzenia wydarzenia na rynku pracy mają wyjątkowe znaczenie w kształtowaniu świadomości społecznej. Na rynku pracy bowiem weryfikują się najważniejsze założenia polityki gospodarczej. Zważywszy więc, że procesy i wydarzenia zachodzące na rynku pracy mają znaczenie nie tylko ekonomiczne, ale także społeczne, niezwykle istotną sprawą dla prowadzenia racjonalnej polityki społeczno-gospodarczej jest diagnoza rynku pracy, nie tylko jako fotografia stanu aktualnego, ale również w retrospekcji.

Jakie są zatem najważniejsze wnioski z przeprowadzonej analizy:
1. W latach 1998-2006 nastąpiły znaczące zmiany w sytuacji na rynku pracy ludności w wieku 15 lat i więcej. Istotę tych zmian najkrócej można przedstawić wydzielając dwa okresy charakteryzujące się odmiennymi tendencjami:

* lata 1998-2002, to okres zdecydowanie pogarszającej się, z roku na rok, sytuacji na rynku pracy, o czym świadczą obniżające się wskaźniki zatrudnienia i rosnąca stopa bezrobocia,

* lata 2003-2006, to okres poprawy sytuacji – wskaźniki zatrudnienia wzrastają, stopa bezrobocia obniża się; szczególnie korzystny był rok 2006.

Jednakże, w konsekwencji tych zmian, w 2006 roku nie udało się jeszcze osiągnąć takiej sytuacji, jaką zanotowaliśmy w 1997 roku, co świadczy z jednej strony o głębokiej zapaści na rynku pracy na przełomie ostatnich dziesięcioleci, a z drugiej – o zbyt wolnym, z punktu widzenia skali podaży siły roboczej, generowaniu przez gospodarkę nowych miejsc pracy.

2. Te same tendencje, które zaobserwowano na rynku pracy w latach 1998-2006 wśród ogółu ludności, dotyczyły również młodzieży w wieku 15-29 lat, a w tym absolwentów różnego typu i poziomu szkół. Należy jednak bardzo silnie podkreślić, że sytuacja młodzieży była zdecydowanie trudniejsza niż całej ludności w wieku 15 lat i więcej, o czym świadczy zarówno stopień wykorzystania zasobów pracy mierzony wskaźnikiem zatrudnienia, który był w zależności od roku o 6 – 10 pkt proc. niższy, jak i natężenie bezrobocia mierzone stopą bezrobocia, która była odpowiedni o 7 – 13 pkt proc. wyższa. Sytuacja absolwentów była specyficzna, ale również niezwykle trudna – wprawdzie przez cały okres 1998-2006 natężenie zatrudnienia absolwentów w wieku 15-29 lat było wyższe niż młodzieży w wieku 15-29 lat, to równocześnie natężenie bezrobocia wśród absolwentów było również zdecydowanie wyższe.

Tak więc generalnie, w okresie 1998-2006 sytuacja młodzieży i absolwentów podążała za ogólnymi zmianami sytuacji na rynku pracy, była jednak zdecydowanie trudniejsza.

3. W 2006 roku wykorzystanie zasobów pracy młodzieży w wieku 15-29 lat było przeciętnie na bardzo niskim poziomie – 413 na 1000 młodych ludzi pracowało. Relatywnie łatwiej było uzyskać pracę młodym mężczyznom, mieszkańcom wsi oraz osobom dobrze wykształconym. Młodzież najczęściej podejmowała pracę w charakterze pracowników najemnych, najczęściej była to praca w pełnym wymiarze czasu. Najliczniejsza grupa młodych ludzi – 58% - pracowała w firmach zaliczanych do sektora usług, 32% pracującej młodzieży zasiliło firmy sektora przemysłowego, a 10% – sektora rolniczego.

W tym samym roku wykorzystanie zasobów pracy absolwentów w wieku 15-29 lat było wyższe niż młodzieży, bowiem 62 spośród 100 absolwentów wykonywało pracę. Relatywnie łatwiej było podjąć pracę absolwentom - mężczyznom, mieszkańcom miast, a także absolwentom wyższych uczelni. Podobnie, jak wśród całej młodzieży, gros absolwentów miało status zatrudnionych, a więc byli pracownikami najemnymi. Podjęli pracę głównie w firmach sektora usług (68%), a następnie – sektora przemysłowego (24%) i sektora rolniczego (8%). Warto odnotować, iż odsetek młodzieży, w tym absolwentów, pracujących w sektorze rolniczym był niższy niż przeciętnie w skali kraju, natomiast w sektorze usługowym – wyższy.

4. Bezrobocie wśród młodzieży w wieku 15-29 lat było w 2006 roku wysokie – dotknęło co 5-tą osobę aktywną zawodowo. Na brak pracy bardziej narażone były młode kobiety, mieszkańcy wsi oraz osoby o niskim poziomie wykształcenia. Wśród bezrobotnej młodzieży najliczniejszą grupę (nieco ponad połowę) stanowiły osoby poszukujące pierwszej pracy. Należy dodać, że młodzi ludzie przeciętnie poszukiwali pracy przez bardzo długi okres - ponad rok, a 4/10 bezrobotnej młodzieży, to długotrwale bezrobotni. Jest to najtrudniejsza do przezwyciężenia kategoria bezrobocia, a zatem szczególnie niepokoi, że w takim stopniu dotyka ludzi młodych.

W grupie absolwentów, niemal 30% bezrobocie (mierzone stopą bezrobocia), to ogromny problem społeczny i ekonomiczny. Wśród absolwentów, podobnie jak w całej grupie młodzieży, bardziej zagrożone bezrobociem są kobiety, mieszkańcy wsi oraz osoby słabo wykształcone.

Bezrobocie jest również silnie zróżnicowane regionalnie – dotyczy to zarówno młodzieży, jak i absolwentów.

5. Na trudną sytuację młodzieży i absolwentów na rynku pracy w 2006 roku złożyły się czynniki działające dwukierunkowo: łagodzące trudności, jak i pogłębiające bądź nie polepszające warunków pozyskania pracy przez młodych ludzi, o różnym horyzoncie czasowym oddziaływania.

Czynniki wpływające na poprawę sytuacji na rynku pracy to:

- wyjazdy za granicę (efekt krótkotrwały),
- osiąganie coraz wyższego poziomu wykształcenia, a więc wydłużenie okresu edukacji, czyli późniejsze wkraczanie na rynek pracy (efekt długotrwały),
- powstawanie nowych miejsc pracy w gospodarce krajowej (efekt długotrwały),
- dezaktywizacja zawodowa (przejścia na emeryturę) czyli wymiana międzygeneracyjna na stanowiskach pracy (efekt długotrwały).

Mimo korzystnego wpływu wyżej wymienionych czynników i wyraźnej poprawy sytuacji na rynku pracy, nadal problemem jest zbyt mała skala generowania nowych miejsc pracy w stosunku do podaży siły roboczej, a także brak dopasowania podaży siły roboczej i popytu na nią według kwalifikacji w skali ogólnokrajowej, jak również na lokalnych rynkach pracy.

Elżbieta Drogosz-Zabłocka
Barbara Minkiewicz

3. Analiza programów i warunków kształcenia

3.1 Wprowadzenie

Edukacja i uzyskane w wyniku jej ukończenia kwalifikacje są jednym z czynników mających znaczący wpływ na jakość życia rozumianą jako kapitał edukacyjny. Od niego bowiem uzależniony jest między innymi odpowiedni poziom dochodów, a ten z kolei ściśle związany jest z sytuacją na rynku pracy. Przeprowadzone wśród absolwentów badania pokazują poziom uzyskanego przez nich wykształcenia, w tym etapy edukacji odbyte za granicą, kierunek kształcenia oraz uzyskany zawód, doświadczenia praktyczne w czasie nauki, „wprowadzenie" na rynek pracy rozumiane jako dostarczenie przez szkołę niezbędnych informacji o możliwościach zatrudnienia. Zwrócono także uwagę na zajęcia z przedsiębiorczości oraz udział w programach zagranicznych szkolnych i pozaszkolnych.

Jednym z głównych przekrojów analizy jest poziom wykształcenia uzyskany w systemie nauki szkolnej, w szkołach określonego typu. Typy szkół są w zasadzie utożsamiane z typami realizowanych w nich programów nauczania[4]. Na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej mamy programy ogólnokształcące, ogólnozawodowe, czy zawodowe, które prowadzą do uzyskania określonego typu wykształcenia i kwalifikacji. Istotnym czynnikiem wyróżniającym programy ogólne od zawodowych są relacje pomiędzy treściami ogólnokształcącymi a zawodowymi oraz zajęciami teoretycznymi i praktyką. Te właśnie aspekty programów stały się przedmiotem naszych analiz. Badanych absolwentów pytaliśmy m.in. o proporcje pomiędzy liczbą zajęć teoretycznych i praktycznych, elastyczność programu rozumianą jako możliwość wyboru przedmiotów/zajęć, m.in. języków obcych, kół zainteresowań, czy kół naukowych. Ważne są także sposoby realizacji tych zamierzeń. Uznając, iż techniki informatyczne towarzyszą wielu dziedzinom codziennego życia, zwróciliśmy się z zapytaniem, w jakim zakresie techniki te są wykorzystywane w szkole poza obowiązkowymi zajęciami, np. z informatyki, gdzie ich obecność jest oczywista. Istotne miejsce w tej analizie zajmuje kształcenie ustawiczne badanych, motywy jego podejmowania, ze zwróceniem szczególnej uwagi na te, które wynikają z konieczności uzupełnienia luk w wykształceniu szkolnym.

Osobne, ważne miejsce zajmuje analiza szkolnych ścieżek edukacyjnych. Ścieżka edukacyjna to następujący po sobie bieg wydarzeń edukacyjnych związany z przechodzeniem z niższego etapu kształcenia na wyższy[5]. Jej pierwszy etap związany jest z realizacją obowiązku szkolnego (szkoła podstawowa i gimnazjum, a przed reformą - szkoła podstawowa), kolejny, z wyborem szkoły ponadgimnazjalnej, nauką i osiągnięciami w tej szkole, następny – z kontynuacją kształcenia na poziomie wyższym. Ścieżka edukacyjna od szkoły podstawowej do wyższej może być ścieżką tzw. „tradycyjną", przypisaną do następujących bezpośrednio po sobie wyborów szkół od podstawowej, poprzez gimnazjum, liceum ogólnokształcące do uczelni. Nazwa „tradycyjna" nawiązuje tu do podstawowej funkcji liceum

[4] Kelly, A.V. 2005, *The Curriculum theory and practice*, London, Thousand Oaks, New Delhi: Wydawnictwo SAGE Publications, s. 17-22.
[5] Kotlarski, Kazimierz, 2006, *Wybrane podmiotowe i środowiskowe korelaty karier edukacyjnych*, Toruń: Wydawnictwo UMK, s. 28.

ogólnokształcącego, jakim jest przygotowanie do kształcenia na poziomie wyższym. Może być też ścieżką „nietradycyjną", związaną z wyborem ponadgimnazjalnej średniej szkoły zawodowej – technikum lub innym wyborem - szkoły zasadniczej zawodowej a następnie liceum lub technikum uzupełniającego. Ponadto, każda z wymienionych ścieżek może być zróżnicowana w zależności od typu własności szkoły, jej uczniów (młodzież bądź dorośli) oraz systemu kształcenia (stacjonarny bądź niestacjonarny).

W ostatniej części zamieszczona została analiza porównawcza wyników tych badań, badań z lat 1989-1993 oraz z lat 1993-1997 pozwalająca na zestawienie przebiegu i efektów edukacji (użyteczności kwalifikacji) absolwentów wchodzących na rynek pracy na początku okresu przemian oraz w kolejnych latach. Takie ujęcie pozwala także na ocenę, chociaż w ograniczonym zakresie, skutków realizowanej polityki edukacyjnej.
W podsumowaniu wskazujemy na mocne i słabe strony systemu edukacyjnego eksponując te jego elementy, które mają zasadnicze znaczenie dla wzmocnienia atutów absolwentów związanych z uzyskaną wiedzą i umiejętnościami istotnymi dla na rynku pracy.

3.2 Podstawowe fakty z przeszłości szkolnej

3.2.1 Poziom i kierunek (profil) wykształcenia absolwentów

Absolwenci objęci badaniem zakończyli edukację szkolną między 1 stycznia 1998 r. a 31 grudnia 2005 r. Ze względu na wprowadzoną w 1999 r. reformę edukacji i zmianę struktury szkolnictwa, należą oni do dwóch grup różniących się przebiegiem ścieżki edukacyjnej. Pierwszą grupę tworzą absolwenci „starego" systemu (sprzed reformy), którzy ukończyli na poziomie średnim zasadnicze szkoły zawodowe, licea ogólnokształcące, licea zawodowe, średnie szkoły zawodowe (technika, technika uzupełniające), a na poziomie wyższym – uczelnie zawodowe i inne szkoły wyższe oferujące studia licencjackie i inżynierskie oraz magisterskie. Wśród badanych znalazły się także osoby legitymujące się dyplomem doktora. Do drugiej grupy należą absolwenci zreformowanego systemu edukacji obowiązującego od 1999 r.; pierwsi absolwenci zreformowanych szkół ponadgimnazjalnych pojawili się już w 2004 r., a zreformowanej szkoły średniej – w 2005 r. Warto zaznaczyć, iż w latach 1999 – 2005 współistniały ze sobą szkoły nowego i starego systemu szkolnego.

Zgodnie z założeniami reformy od 1999 r. zmieniono strukturę systemu szkolnego, wydłużono obowiązek szkolny do ukończenia gimnazjum i wprowadzono system zewnętrznych egzaminów ułatwiający porównanie wyników nauczania w różnych typach szkół. Egzamin maturalny będący jednym z trzech wprowadzonych egzaminów stał się jednocześnie egzaminem wstępnym na studia. O wyniki jednego z tych egzaminów – zawodowego, pytaliśmy badanych.

Uzyskane wyniki potwierdzają dane statystyk publicznych: absolwenci są coraz lepiej wykształceni; maleje, znacząco, odsetek absolwentów zasadniczych (z ponad 31% w latach 1998-2001 do 12,5% w r. 2005) i średnich szkół zawodowych (odpowiednio z ponad 31% do niespełna 24%), rośnie natomiast odsetek absolwentów z wykształceniem wyższym (licencjackim – z ok. 4% do 13% i magisterskim – z 13% do prawie 24%). Na wszystkich poziomach edukacji, z wyjątkiem szkoły zasadniczej oraz średniej zawodowej, przeważają kobiety, a wykształceniem wyższym oraz stopniem doktora legitymuje się blisko co trzecia badana absolwentka.
Zgodnie z Konstytucją istnieje obowiązek nauki do 18 roku, co w praktyce oznacza, iż po zakończeniu edukacji szkolnej można kontynuować naukę w różnych formach –

szkolnych i pozaszkolnych – do lat 18. Obowiązek szkolny oznacza naukę w systemie szkolnym do ukończenia gimnazjum.
W analizowanym okresie liczba absolwentów ZSZ zmniejszyła się 2,5 krotonie, a absolwentów LO i studiów wyższych wzrosła blisko dwukrotnie. Warto jednak podkreślić, iż spadek zainteresowania kształceniem w szkołach zasadniczych został zahamowany w ciągu ostatnich dwóch lat. Przyczyn tego zjawiska można szukać zarówno w sytuacji na rynku pracy, jak i w obszarze edukacji. W polityce edukacyjnej zaczęto bowiem zwracać większą uwagę na „odrzucony" na margines reformy segment szkolnictwa zawodowego.

Wykres nr 3.2.1.1 Struktura wykształcenia badanych w latach 1998 – 2005 (w liczbach bezwzględnych)

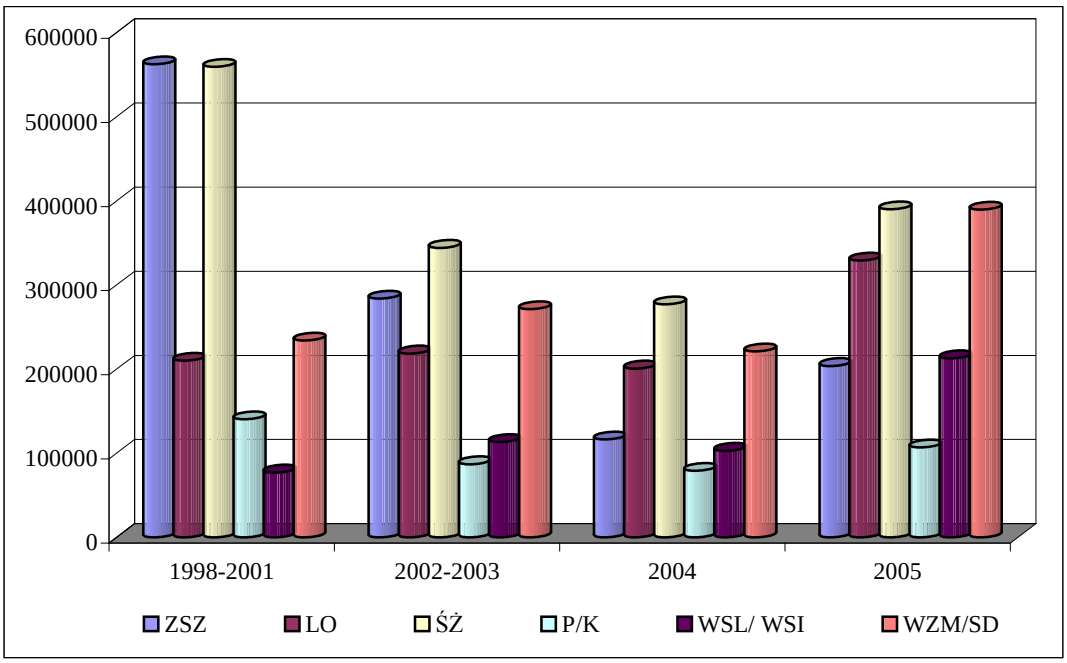

Wyniki osiągnięć szkolnych pokazują uzyskane przez absolwentów oceny na świadectwach i dyplomach szkół oraz uczelni. I chociaż jest to niedoskonałe narzędzie pomiaru, bowiem nieporównywalne między szkołami a nawet klasami w tej samej szkole, wskazuje ono jednak na pewne tendencje obrazujące osiągnięcia uczniów np. danego typu szkoły.
Zdecydowanie lepszymi uczniami okazały się kobiety. Tylko 2,2% z nich (wobec 6% mężczyzn) uzyskało podczas nauki szkolnej oceny poniżej dostatecznej. Podobnie oceny najwyższe - powyżej 4,6 - uzyskało ponad 16% kobiet i tylko 7,6% mężczyzn. Wyniki nauczania są zróżnicowane w zależności od typu ukończonej szkoły. Najwięcej ocen najniższych, poniżej dostatecznej, mają uczniowie szkół zasadniczych (10,5%) oraz średnich zawodowych (tych jest już trzykrotnie mniej 3,3%). Kolejny raz potwierdza się teza, że szkoły zasadnicze wybierają uczniowie najsłabsi. Najmniej słabych ocen mają absolwenci wyższych studiów licencjackich (0,9%) i magisterskich (0,4%). Trzeba jednak wyjaśnić, iż ocena na dyplomie szkoły wyższej jest średnią oceną zarówno z pracy dyplomowej, jak i wszystkich osiągnięć studenta, natomiast oceny na dyplomie ukończenia szkoły średniej nie zawsze wskazują na (lub: świadczą o, mierzą) cały szkolny dorobek, najczęściej (często) odnoszą się tylko do osiągnięć w ostatniej klasie, w której przedmiot był nauczany.
Podstawowym faktem z przeszłości szkolnej, warunkującym często dalszą ścieżkę edukacyjną, sposób wejścia na rynek pracy i przyszłość zawodową, jest kierunek kształcenia w ostatniej ukończonej przez absolwenta szkole. Co siódmy absolwent szkoły zasadniczej zawodowej i co piąty średniej zawodowej ukończył kierunki inżynieryjno-techniczne,

ale trzeba podkreślić, iż w kolejnych latach liczba wszystkich kształcących się w tych kierunkach systematycznie maleje (z 11,3% w 1998 r. do 8,7% w 2005 r.). Podobne tendencje można zaobserwować dla kierunków produkcja i przetwórstwo (spadek z 6,0% do 2,5%), architektura i budownictwo (z 4,5% do 2,4%) oraz usługi (z 15,5% do 9,2%). Dominującym kierunkiem kształcenia na poziomie szkoły zasadniczej są usługi: zawodami z tego obszaru legitymuje się ponad 1/3 badanych posiadających ten poziom wykształcenia, wśród absolwentów szkół średnich zawodowych przeważają zawody inżynieryjno-techniczne (19,0%) oraz ekonomiczne (18,8%), a kończący edukację na poziomie policealnym legitymują się wykształceniem w zawodach z grupy zdrowie i opieka społeczna (16,5%), ekonomia (15,9%) oraz informatyka (11,0%). W szkołach wyższych na poziomie licencjatu i studiów inżynierskich wybierane są kierunki ekonomiczne oraz zarządzanie i marketing (łącznie 27,3%) a także inżynieryjno-techniczne (9,7%). Na poziomie magisterskim dominują, podobnie jak na studiach pierwszego stopnia, kierunek ekonomia oraz zarządzanie i marketing (łącznie 25,1%), a także kształcenie nauczycieli (14,0%). Wybierane kierunki kształcenia zróżnicowane są w zależności od płci. Około 1/3 mężczyzn ukończyła kierunki inżynieryjno-techniczne, produkcji i przetwórstwa oraz architekturę i budownictwo. Zdecydowanie sfeminizowane zaś są kierunki ekonomiczne, zarządzanie i marketing oraz nauki społeczne i prawo: co czwarta badana kobieta jest absolwentką jednego z nich. Od 1998 r. odsetek młodzieży wybierającej kierunki ekonomiczne pozostaje na podobnym poziomie (ok. 10%), wzrasta natomiast zainteresowanie edukacją informatyczną (z 2,3% do 4,9%) w szkołach policealnych, na studiach licencjackich i inżynierskich.

Tabela nr 3.2.1.1 Absolwenci według płci i wyboru kierunku kształcenia w ostatniej ukończonej szkole

Kierunek kształcenia	Kobiety	Mężczyźni
	w %	
Kształcenie nauczycieli	5,9	1,9
Języki obce(filologie)	2,2	0,7
Nauki humanistyczne	2,6	1,5
Sztuka	0,7	0,3
Zarządzanie i marketing	5,7	3,2
Nauki społeczne	2,3	1,0
Ekonomia	14,9	5,5
Prawo	1,7	1,0
Administracja	0,8	1,4
Nauki biologiczne	2,7	1,4
Nauki fizyczne	1,3	1,5
Matematyka, statystyka	0,9	0,6
Informatyka	1,6	5,5
Inżynieryjno-techniczne (mechanika i budowa maszyn, elektrotechnika)	1,5	21,4
Produkcja i przetwórstwo	3,7	4,6
Architektura i budownictwo	1,1	6,5
Rolnictwo, leśnictwo, rybactwo i weterynaria	3,0	4,7
Usługi (dla ludności, transportowe)	13,8	10,1
Zdrowie, opieka społeczna	0,2	1,1
Wojskowy/policyjny	0,0	0,5
Ochrona i bezpieczeństwo	0,3	0,5
Programy ogólne	18,6	11,2
Inne	11,14	10,9
Brak odpowiedzi	3,3	3,0
Ogółem	100,0	100,0

*liczone do liczby wszystkich wyborów

3.2.2 Motywy wyboru szkoły i kierunku kształcenia

O wyborze szkoły i kierunku kształcenia decydują podobne czynniki. W obu przypadkach są to dwa zasadnicze motywy: realizacja zainteresowań oraz chęć nauczenia się określonego zawodu. W kolejnych latach wzrasta znaczenie zainteresowań przy wyborze szkoły i kierunku kształcenia, maleje natomiast chęć uczenia się zawodu. Przyczyn tego zjawiska należy szukać w słabej kondycji szkolnictwa zawodowego, którego podstawowym celem jest przygotowanie do wykonywania zawodu, a także w przekonaniu, iż wybór zawodu na niższych poziomach edukacji może ograniczyć szanse dalszego kształcenia. Wynika to z faktu, iż realizowane w szkołach zawodowych, z konieczności tylko w obowiązkowym zakresie, programy ogólne gorzej przygotowują do matury decydującej o dalszej edukacji. Trzeba tu zaznaczyć, iż o wyborze szkoły zawodowej (zasadniczej, średniej bądź policealnej) decyduje właśnie chęć uczenia się określonego zawodu i że ten motyw przeważa nad chęcią dalszego kształcenia. Licea ogólnokształcące wybierane są przez młodzież planującą dalsze kształcenie (19,7% wskazań), także przez tych, którzy chcą się kształcić zgodnie z zainteresowaniami (13,3%). Ponieważ nauka w liceum to przede wszystkim kształcenie w programach ogólnych, chęć realizacji zainteresowań może odnosić się albo do proponowanych zajęć profilowanych albo poprzedza wybór studiów wyższych zgodnych z zainteresowaniami. Z badań wynika, że o wyborze studiów zarówno pierwszego (28,8%) jak i drugiego stopnia (35,5%) decydują przede wszystkim zainteresowania badanych, ale warto podkreślić, iż co ósmy absolwent kierował się motywem znalezienia pracy w kraju. Takie uzasadnienie swego wyboru brał pod uwagę tylko co dziesiąty absolwent zawodowej szkoły średniej i policealnej oraz co dwunasty szkoły zasadniczej. Podkreślić trzeba także wpływ rodziców na podejmowanie decyzji o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej.

Tabela nr 3.2.2.1 Absolwenci według motywu wyboru typu ukończonej szkoły ponadgimnazjalne

Motywy	ZSZ	LO	ŚZ	PL/PM/K
	w %			
Zdobycie określonego zawodu	38,6	5,9	32,6	30,5
Kształcenie zgodnie z zainteresowaniami	17,7	13,3	23,4	24,7
Sugestie rodziców	9,8	20,0	10,6	7,9
Sugestie doradcy zawodowego/psychologa	0,8	0,7	0,8	0,6
Znalezienie pracy w kraju	8,7	4,9	10,6	10,9
Znalezienie pracza granicą	1,1	0,8	1,3	1,4
Ukończenie szkoły i usamodzielnienie się	7,9	5,4	5,1	4,1
Chęć kontynuacji kształcenia	0,9	19,7	2,1	3,6
Nie dostanie się do innej szkoły	2,4	2,9	2,3	2,9
Koszty edukacji	2,2	3,7	2,2	3,4
Chęć pozostania w rodzinnej miejscowości	1,4	3,4	2,0	1,6
Uniknięcie powołania do wojska	0,6	0,9	0,6	1,9
Łatwość kształcenia w wybranej szkole	4,3	3,4	2,2	2,0
Z innego powodu	3,4	8,8	3,9	4,1
Brak odpowiedzi	0,3	0,3	0,3	0,4
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

*liczone do liczby wszystkich wyborów

Co piąty absolwent szkoły ogólnokształcącej (i tylko co dwunasty absolwent średniej szkoły zawodowej) podejmował decyzje o wyborze szkoły pod wpływem rodziców. Można wnioskować, iż na przebieg ścieżki edukacyjnej coraz większy wpływ wywierają rodzice. Planując dalsze kształcenie swoich dzieci, doradzają im wybór liceum ogólnokształcącego – najpewniejszej, „tradycyjnej" drogi prowadzącej do studiów wyższych.

3.2.3 Absolwenci według zawodu wyuczonego

Wypadkową dokonywanych na poszczególnych etapach edukacji wyborów dotyczących szkoły, kierunku (profilu) kształcenia, aktywności edukacyjnej i zawodowej (też na etapie edukacji), jest posiadany przez absolwenta zasób kompetencji. Ich desygnaty, to m.in. poziom i typ uzyskanego wykształcenia, ścieżka edukacyjna prowadząca do dyplomu oraz wyuczony zawód (zawody).

Fakt posiadania zawodu deklaruje ponad 84% badanych (informacji o tym, jaki ten zawód jest nie podało 8,5% respondentów). Wyuczonego zawodu nie mają absolwenci liceów ogólnokształcących. Warto w tym miejscu raz jeszcze podkreślić, że w badanym okresie (w latach 1998-2005) ich liczba i udział wśród ogółu absolwentów rosły (z 11,8% z latach 1998-2001 do ponad 20% w roku 2005). Podobne odsetki badanych wchodzą w tych latach na rynek pracy bez zawodu wyuczonego.

Brak mechanizmu/reguł przełożenia ukończonych kierunków na wyuczony zawód utrudnia wnioskowanie w tej dziedzinie. Jest to tym bardziej trudne, że badani wskazać mogli kilka kierunków (wskazywali maksymalnie pięć; wszystkie miały dotyczyć najwyższego uzyskanego poziomu wykształcenia). Mogli wskazać także na drugi wyuczony (na niższym poziomie kształcenia) zawód. Ponieważ analiza kierunkowa dotyczyła tylko najwyższego poziomu wykształcenia, ograniczamy ją także do uzyskanego na tym poziomie zawodu.

Wnioskować można w dwojaki sposób. Albo w przekroju kierunków: o strukturze zawodowej każdego z nich, albo w przekroju zawodów: o ich strukturze kierunkowej.

Z analizy w przekroju kierunków kształcenia wynika, że:

1. absolwenci nauk humanistycznych, kierunków pedagogicznych i filologii to przede wszystkim specjaliści szkolnictwa (odpowiednio: 30%, 64% i 39%) i pozostali specjaliści (42%, 19% i 37%);
2. absolwenci sztuki zadeklarowali następujące zawody w grupie pozostali specjaliści (28%), pracownicy pozostałych specjalności (23%) i specjaliści szkolnictwa (10%);
3. zawód absolwentów zarządzania i marketingu mieści się w grupie pozostali specjaliści (55% wskazań) i pracownicy pozostałych specjalności (14%); podobnie w przypadku absolwentów nauk społecznych (wskazania 66% i 7%), ekonomii (po 42%), prawa (odpowiednio: 70% i 8%), administracji (wskazania – odpowiednio: 24% i 38% i dodatkowo 10% na grupę pracownicy obsługi biurowej);
4. absolwenci kierunku z grupy nauki fizyczne wskazali na grupę zawodów specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych (48%), średni personel techniczny (17%) i specjaliści szkolnictwa (11%);
5. wskazania absolwentów kierunków z grupy nauki biologiczne koncentrują się na zawodach z następujących grup: specjaliści nauk przyrodniczych i ochrony zdrowia (24%), średni personel techniczny (21%), specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych (14%) oraz średni personel w zakresie nauk biologicznych i ochrony zdrowia (11%), w sumie prawie 71%;

6. absolwenci matematyki i statystyki mają wyuczony zawód w grupie zawodów specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych (33%) i specjaliści szkolnictwa (21%), absolwenci informatyki – średni personel techniczny (aż 62%) i specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych (17%);
7. zawód wyuczony 38% absolwentów kierunków inżynieryjno-technicznych mieści się w grupie średni personel techniczny, 35% - robotnicy obróbki metali i mechanicy maszyn i urządzeń;
8. wykształcenie w dziedzinie produkcja i przetwórstwo „przekłada się" na zawód w grupie pozostali robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy (35% takich wskazań), średni personel w zakresie nauk biologicznych i ochrony zdrowia (18%) oraz pracownicy usług osobistych i sprzedawcy (12%);
9. absolwenci architektury i budownictwa zadeklarowali zawód w grupie górnicy i robotnicy budowlani (37%), średni personel techniczny (28%) i specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych (14%), w sumie – 78%;
10. zawody wyuczone absolwentów rolnictwa to, wg liczby wskazań, zawody w grupie średni personel w zakresie nauk biologicznych i ochrony zdrowia (36%), rolnicy (22%) i ogrodniczy (7%);
11. ukończenie kierunku z grupy usługi, to cały wachlarz możliwych zawodów: z grupy pracownicy pozostałych specjalności (11%), pracownicy usług osobistych i sprzedawcy (23%), modelki, sprzedawcy i demonstratorzy (14%), robotnicy obróbki metali i mechanicy maszyn i urządzeń (10%) oraz pozostali robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy (15%), w sumie – 73%;
12. specjaliści z zakresu zdrowia i opieki społecznej mogą wykonywać zawody z grupy średni personel w zakresie nauk biologicznych i ochrony zdrowia (46%) oraz specjaliści nauk przyrodniczych i ochrony zdrowia (22%);
13. 78% absolwentów programów ogólnych deklaruje brak wyuczonego zawodu;
14. kierunki z grupy ochrona i bezpieczeństwo dają zawód z grupy pracownicy usług osobistych i sprzedawcy (60%) i średni personel techniczny (16%), a kierunki z grupy wojskowy/policyjny – specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych (9%), średni personel techniczny (14%), pracownicy pozostałych specjalności (27%), pracownicy usług osobistych i sprzedawcy (7%).

Analizę w przekroju zawodów pokazuje kolejna tabela.

Tabela nr 3.2.3.1 Związek zawodu wyuczonego z kierunkiem kształcenia

Zawód wyuczony	Grupa kierunków	% wskazań
brak zawodu	programy ogólne	76,4
przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy, zawodowi działacze	administracja	54,2
	ekonomia	20,6
kierownicy dużych i średnich organizacji	zarządzanie	46,8
	zdrowie, opieka społ.	13,6
	inne	39,7
specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych	nauki fizyczne	16,3
	informatyka	14,0
	inżynieryjno-techniczne	26,5
	architektura i budownictwo	12,0
specjaliści nauk przyrodniczych i ochrony zdrowia	nauki biologiczne	29,8
	zdrowie, opieka społ.	34,6
	rolnictwo	17,3
specjaliści szkolnictwa	pedagogiczne	54,1
	nauki humanistyczne	12,7
	języki obce	12,1
pozostali specjaliści	zarządzanie	18,3
	nauki społeczne	8,3
	ekonomia	33,0
	prawo	7,0
średni personel techniczny	inżynieryjno-techniczne	35,8
	informatyka	18,8
	architektura i budownictwo	8,9
	usługi	7,6
średni personel w zakresie nauk biologicznych i ochrony zdrowia	rolnictwo	24,9
	zdrowie, opieka społeczna	22,6
	produkcja i przetwórstwo	13,6
	usługi	9,4
nauczyciele praktycznej nauki zawodu i instruktorzy	inne	100,0
pracownicy pozostałych specjalności	ekonomia	42,0
	administracja	10,7
	usługi	12,2
pracownicy obsługi biurowej	administracja	41,4
	ekonomia	14,4
pracownicy obrotu pieniężnego i obsługi klientów	ekonomia	20,8
	zarządzanie	10,9
	inżynieryjno-techniczne	12,0
	usługi	16,2
pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	usługi	47,1
	inne	25,0
modelki, sprzedawcy i demonstratorzy	usługi	44,8
	inne	35,0
rolnicy	rolnictwo	84,9
ogrodnicy	rolnictwo	71,5
leśnicy i rybacy	rolnictwo	61,1
	produkcja i przetwórstwo	28,1
rolnicy i rybacy pracujący na własne potrzeby	rolnictwo	100,0
górnicy i robotnicy budowlani	architektura i budownictwo	53,0
	usługi	18,8
robotnicy obróbki metali i mechanicy maszyn i urządzeń	inżynieryjno-techniczne	48,7
	usługi	17,0
robotnicy zawodów precyzyjnych, ceramicy, wytwórcy wyrobów galanteryjnych, robotnicy poligraficzni i pokrewni	inżynieryjno-techniczne	19,0
	usługi	23,4
	inne	35,0
pozostali robotnicy przemysłowi i rzemieślniczy	usługi	36,6
	produkcja i przetwórstwo	28,7
	inne	20,6
operatorzy maszyn i urządzeń wydobywczych i przetwórczych	inżynieryjno-techniczne	28,0
	architektura i budownictwo	10,9
	inne	30,8
operatorzy i monterzy maszyn	inżynieryjno-techniczne	24,4
	usługi	24,4

	inne	26,1
kierowcy i operatorzy pojazdów	usługi	37,1
	inżynieryjno-techniczne	22,8
	rolnictwo	16,4
pracownicy przy pracach prostych w handlu i usługach	programy ogólne	24,7
	inne	75,3
robotnicy pomocniczy w górnictwie, przemyśle, budownictwie i transporcie	architektura i budownictwo	50,9
	inżynieryjno-techniczne	38,9

Pod względem posiadanego zawodu badana populacja jest zróżnicowana, podobnie jak pod względem dziedzin kształcenia, chociaż wystąpiła dosyć znacząca koncentracja wskazań na niektórych z nich. Najliczniejsza grupa zawodowa to technicy i inny średni personel (26% ogółu badanych absolwentów, w tym ok. 11% stanowi średni personel techniczny), specjaliści (ok. 23% badanych), robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy (prawie 15%), pracownicy usług osobistych i sprzedawcy (niespełna 10%). W sumie zawód wyuczony w jednej z tych czterech dużych grup zawodów deklaruje 78% respondentów. Warto zwrócić uwagę na fakt, że w badanym okresie rośnie odsetek absolwentów bez zawodu, co ma przede wszystkim związek ze zmianą struktury kształcenia (wzrost zainteresowania nauką w liceach ogólnokształcących), ale też odsetek specjalistów – absolwentów szkolnictwa wyższego (z niespełna 16% w latach 1988-2001 do ponad 27% w roku 2005).

Zebrane dane wskazują na lepsze wykształcenie kobiet: jest ich zdecydowanie więcej w grupie specjalistów (27,5% wobec 16,5% w subpopulacji mężczyzn)[6]. Mężczyźni mają zaś wyraźną przewagę w zawodach technicznych, zarówno wyższego (specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych), jak i niższego szczebla (średni personel techniczny oraz robotnicy obróbki metali i mechanicy maszyn i urządzeń).[7] W zbiorowości osób „bez zawodu" także dominują kobiety – ok. 18% kobiet wobec niespełna 12% mężczyzn kończy naukę na tym poziomie edukacji.

Populację absolwentów w tym przekroju (zawodu wyuczonego) różnicuje także miejsce zamieszkania. Podkreślić należy, że około 13% absolwentów mieszkańców wsi, ponad 18% absolwentów dużych miast i ok. 16% absolwentów z miast pozostałych wchodzi na rynek pracy bez wyuczonego zawodu. Porównanie tych wielkości z odsetkami absolwentów, którzy kończą edukację na poziomie liceum ogólnokształcącego wskazuje, że niektórzy absolwenci, przede wszystkim mieszkańcy wsi i mniejszych miast zdobywają uprawnienia zawodowe w jakichś formach nauki pozaszkolnej.

Największe różnice pomiędzy tymi subpopulacjami w przekroju zawodu wyuczonego dotyczą grupy specjalistów. Zawód w tej grupie posiada ponad 1/5 absolwentów – mieszkańców dużych miast, prawie 18% absolwentów z miast liczących poniżej 100 tys. mieszkańców i tylko nieco ponad 13% mieszkańców wsi[8]. Wskazuje to ciągle istniejącą zależność pomiędzy miejscem zamieszkania a dokonywanymi wyborami edukacyjnymi (a więc na różnice w dostępności studiów wyższych) (por. Tabela nr 3.1 w aneksie).

Analiza deklarowanego zawodu wyuczonego w przekroju posiadanego wykształcenia uzyskanego w systemie nauki szkolnej pokazuje, że postawienie znaku równości pomiędzy zawodem z grupy specjaliści a najwyższym poziomem wykształcenia nie znajduje w przypadku badanej populacji uzasadnienia, bo chociaż zdecydowana większość specjalistów ukończyła studia licencjackie i/lub magisterskie, to zawód z tej grupy posiada także 0,7% absolwentów zasadniczych szkół zawodowych, 0,8% absolwentów LO, 7% absolwentów średnich szkół zawodowych i ponad 16% absolwentów szkół policealnych.

[6] Bo znacznie wyższy jest odsetek kobiet – absolwentek studiów wyższych (w przypadku studiów magisterskich 7 pkt proc).
[7] Bo znacznie wyższe odsetki mężczyzn deklarują zakończenie edukacji na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej (różnica ponad 12 pkt proc.) i średniej zawodowej (różnica 7 pkt proc.).
[8] Udział grupy specjalistów w miastach jest prawie trzykrotnie wyższy niż na wsi (prawie 39% wobec 13%).

3.3 Programy edukacyjne (krajowe i zagraniczne) w systemie szkolnym i pozaszkolnym

3.3.1 Identyfikacja programów realizowanych w różnych typach szkół

Bogata literatura na temat programów nauczania wymaga krótkiego omówienia zagadnienia i przyjęcia założeń będących punktem odniesienia naszych analiz. Warto tylko podkreślić, że nie ma zgody wśród specjalistów, czym jest program, nie ma też wspólnego języka, który ułatwiałby porozumienie. W tym opracowaniu programy nauczania traktowane będą jako uporządkowany i spójny zbiór celów, treści, sytuacji dydaktycznych i oczekiwanych osiągnięć[9]. W przeprowadzonych badaniach zwróciliśmy uwagę tylko na niektóre aspekty programów, jak elastyczność rozumiana jako możliwość wyboru języka obcego czy zajęć dodatkowych oraz relacje pomiędzy treściami ogólnokształcącymi a zawodowymi.

Analizowane zagadnienie dotyczy różnych typów szkół – od podstawowych/gimnazjalnych do wyższych. Programy obowiązujące na tych poziomach edukacji są konstruowane wg różnych zasad, mimo, iż idea ich tworzenia jest podobna: obowiązkowy w danym typie szkoły lub na danym kierunku studiów trzon programu nazywany jest w szkołach ponadgimnazjalnych podstawą programową, a w szkołach wyższych - standardem kształcenia. Różnica w sposobie konstruowania programów polega przede wszystkim na mniejszej lub większej swobodzie w doborze treści kształcenia i realizacji założonych celów oraz oczekiwanych osiągnięć. Tak rozumiany program w szkole ponadgimnazjalnej jest konstruowany w oparciu o podstawę programową, tj. „obowiązkowe na danym etapie kształcenia, zestawy celów i treści nauczania oraz umiejętności, a także zadania wychowawcze szkoły, które uwzględniane są odpowiednio w programach wychowania przedszkolnego i programach nauczania oraz umożliwiają ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych”[10]. Jeśli uznamy program za sekwencję edukacyjnych działań zmierzających do realizacji założonych celów, istotne staje uzyskanie informacji o instytucjach szkolnych, w których realizowane było kształcenie (publicznych i niepublicznych) oraz o trybie kształcenia (szkoły dla młodzieży i dorosłych, studia stacjonarne i niestacjonarne). Z punktu widzenia rynku pracy istotna jest charakterystyka tych absolwentów, którzy ukończyli swoją edukację na poziomie obowiązkowym oraz ponadobowiązkowym zarówno w systemie szkolnym jak i pozaszkolnym.

[9] Ornstein, Allan C., Hunkins, Francis P. 1998. *Program szkolny. Założenia, zasady, problematyka*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 30-33.
[10] Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r. z póź. zm. Tekst jednolity Dz. U. z 2004 r. nr 256, poz. 2572, art. 3.

Tabela nr 3.3.1.1 Program kształcenia i jego realizacja w podziale na typ ukończonej szkoły ponadgimnazjalnej

Wyszczególnienie	Ocena	ZSZ	LO	ŚŻ	PL/PM/K
		w %			
Możliwość wyboru języków obcych w szkole/uczelni	ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
	złe i bardzo złe	56,8	31,9	44,4	36,3
	budzą pewne zastrzeżenia	19,0	27,1	25,8	25,4
	dobre i bardzo dobre	12,8	34,0	22,4	28,6
	brak odpowiedzi	11,4	7,0	7,4	9,7
Zajęcia praktyczne	ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
	złe i bardzo złe	11,1	18,8	13,6	13,1
	budzą pewne zastrzeżenia	28,4	10,5	28,3	24,9
	dobre i bardzo dobre	57,8	8,3	49,0	50,4
	brak odpowiedzi	2,7	62,4	9,1	11,6
Możliwość wyboru przedmiotów/zajęć		100,0	100,0	100,0	100,0
	złe i bardzo złe	52,2	42,3	46,5	42,5
	budzą pewne zastrzeżenia	20,2	19,0	22,8	22,3
	dobre i bardzo dobre	12,4	13,1	17,1	20,8
	brak odpowiedzi	15,2	25,6	13,6	14,4
Proporcje pomiędzy liczbą zajęć praktycznych i teoretycznych	ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
	złe i bardzo złe	19,8	21,2	24,0	21,4
	budzą pewne zastrzeżenia	43,5	13,7	39,1	32,9
	dobre i bardzo dobre	32,4	7,1	28,3	35,8
	brak odpowiedzi	4,2	58,0	8,5	9,8
Dostosowanie programu do pracy zawodowej		100,0	100,0	100,0	100,0
	złe i bardzo złe	16,1	24,1	15,6	13,6
	budzą pewne zastrzeżenia	35,3	16,6	37,0	33,1
	dobre i bardzo dobre	46,7	10,3	44,4	48,0
	brak odpowiedzi	1,9	49,1	2,9	5,3

Z punktu widzenia potrzeb rynku pracy ważniejsza od informacji o przyjmowanych przez absolwentów strategiach edukacyjnych jest informacja na temat poziomu nauczania w ostatniej ukończonej przez nich szkole, dostosowania programu kształcenia do potrzeb pracy zawodowej, co znajduje swoje odzwierciedlenie m.in. w proporcji pomiędzy zajęciami teoretycznymi i praktycznymi oraz realizowanych zajęciach praktycznych i praktykach zawodowych, a także w możliwości wyboru języka obcego, szczególnie na poziomie edukacji obowiązkowej i ponadobowiązkowej.

Na efekty oraz możliwość realizacji założonych celów kształcenia mają wpływ treści oraz elastyczność programów. Istotnego znaczenia nabiera także wykorzystanie technik informatycznych podczas zajęć oraz różnorodność oferowanych kół zainteresowań, czy kół naukowych. Badani absolwenci wskazują, iż techniki informatyczne nie są wykorzystywane, chociaż – paradoksalnie - w kolejnych latach wzrasta liczba ocen pozytywnych tego wykorzystania (z 22,2% w latach 1998-2001 do 41,4% w 2005 r.), maleje natomiast liczba ocen negatywnych (w analogicznym okresie z 43,2% do 25,8%). Na uwagę zasługuje fakt, że nadal znaczny odsetek (około 30%) badanych (choć nie formułują oni ocen negatywnych) uważa, że budzi ono pewne zastrzeżenia. Dane pozwalają stwierdzić, że chociaż w procesie kształcenia obecne są komputery i możliwy jest dostęp do Internetu, to jednak wykorzystanie technik komputerowych podczas konkretnych zajęć jest nadal ograniczony, co może wskazywać na stosowanie w procesie kształcenie tradycyjnych metod dydaktycznych, szczególnie w szkołach zasadniczych zawodowych. Wydaje się, że uzyskane wyniki pozwalają twierdzić, iż zmiany dotyczące zarówno warunków, jak i programów kształcenia powinny objąć w pierwszej kolejności właśnie te szkoły.

3.3.2 Warunki realizacji programu – czy zmieniają się i w jakim kierunku?

Warunki realizacji programów kształcenie są w ocenie absolwentów zróżnicowane. Dostęp do komputerów i Internetu, wyposażenie sal lekcyjnych/wykładowych oraz laboratoriów, zasoby biblioteczne, warsztaty szkolne i miejsca realizacji praktycznej nauki zawodu oraz baza rekreacyjna uzyskały zróżnicowane oceny badanych, w zależności od roku i typu ukończonej przez nich szkoły oraz miejsca zamieszkania. Kobiety i mężczyźni są zgodni w swoich ocenach, podobne odsetki badanych wskazywały w każdej z wymienionych kategorii oceny złe i bardzo złe oraz dobre i bardzo dobre. Warto jednak zaznaczyć, iż znaczny odsetek absolwentów (około 1/3) uznał, iż warunki realizacji programów budzą pewne zastrzeżenia. Najwyżej oceniono zasoby biblioteczne i czytelnie jako dobre i bardzo dobre uznało je 62,3% kobiet i 55,3% mężczyzn, podobnie wysokie oceny przypisano dostępności do komputerów i Internetu – za dobre i bardzo dobre uznało je 48,1% kobiet i 46,5% mężczyzn. Kolejne roczniki absolwentów uczą się w coraz lepiej wyposażonych szkołach nie tylko ze względu na lepszy dostęp do komputerów i Internetu, ale także wyposażenie sal lekcyjnych/wykładowych oraz laboratoriów (Tabela nr 3.3.2.1). Najgorsze warunki kształcenia mają w tym obszarze absolwenci zasadniczych szkół zawodowych: ponad 2/5 z nich uznaje, że dostęp do komputerów i Internetu jest zły i bardzo zły, co w praktyce może oznaczać jego brak. Oni także formułują najmniej ocen pozytywnych: tylko co piąty absolwent szkoły zasadniczej uznaje, że wyposażenie to jest dobre i bardzo dobre, podczas gdy taką samą ocenę wystawia co drugi absolwent liceum ogólnokształcącego. Oceny różnicuje także miejsce zamieszkania. Najlepsze warunki korzystania z komputerów i Internetu mają mieszkańcy dużych miast liczących ponad 100 tys. mieszkańców (ponad połowa z nich ocenia je jako dobre i bardzo dobre), najgorsze – mieszkańcy wsi (tylko 43% mieszkańców wsi formułuje takie oceny). Z punktu widzenia realizacji zajęć praktycznych istotne jest wyposażenie warsztatów szkolnych oraz miejsc realizacji praktycznej nauki zawodu. Chociaż blisko 40% ogółu badanych wskazuje na oceny pozytywne, to niepokoi zmniejszający się w kolejnych latach odsetek tych ocen, co może wskazywać na pogarszające się warunki realizacji zajęć praktycznych.

Tabela nr 3.3.2.1 Warunki zdobywania wykształcenia w ocenie absolwentów w podziale na rok ukończenia szkoły

Warunki realizacji programu	Ocena	1998-2001	2002-2003	2004	2005
		w %			
Dostęp do komputerów i Internetu	ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
	zły i bardzo zły	34,6	22,1	16,2	14,6
	budzi pewne zastrzeżenia	27,6	29,7	26,6	24,7
	dobry i bardzo dobry	32,3	46,2	56,1	59,4
	brak odpowiedzi	5,5	2,0	1,2	1,3
Wyposażenie sal lekcyjnych/wykładowych, laboratoriów itp.	ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
	złe i bardzo złe	25,6	18,5	14,6	14,3
	budzi pewne zastrzeżenia	35,9	34,0	34,4	32,2
	dobre i bardzo dobre	36,6	45,9	50,1	52,3
	brak odpowiedzi	1,9	1,7	0,9	1,1
Zasoby biblioteczne i czytelnie	ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
	złe i bardzo złe	13,8	11,5	10,5	9,5
	budzą pewne zastrzeżenia	31,1	26,6	26,3	25,9
	dobre i bardzo dobre	53,3	60,4	62,1	63,0
	brak odpowiedzi	1,7	1,4	0,9	1,6
Warsztaty szkolne i miejsca praktycznej nauki zawodu	ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
	złe i bardzo złe	15,3	14,5	15,3	16,1
	budzą pewne zastrzeżenia	25,1	22,6	22,7	21,4

	dobre i bardzo dobre	43,6	41,6	39,9	38,1
	brak odpowiedzi	16,0	21,4	22,1	24,3
Baza rekreacyjno-socjalna (Internet, stołówka, kluby, sala gimnastyczna, boisko, basen)	ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
	zła i bardzo zła	26,5	22,1	21,0	21,5
	budzi pewne zastrzeżenia	33,1	33,1	31,6	30,2
	dobra i bardzo dobra	37,0	41,4	44,0	44,3
	brak odpowiedzi	3,5	3,3	3,4	4,1

3.3.3 Obecność praktyki w programach nauczania oraz inne drogi zdobywania doświadczeń zawodowych

Zajęcia praktyczne są obowiązkowym elementem programów kształcenia w szkołach zawodowych. Mogą one mieć postać zajęć obowiązkowych przewidzianych w programie, ale coraz częściej składają się na nie zajęcia nieobowiązkowe, podejmowane dobrowolnie przez młodzież, mające charakter staży i praktyk oraz pracy zarobkowej zgodnej lub niezgodnej z kierunkiem kształcenia. Doświadczenia praktyczne sprzyjają rozwojowi przydatności do zatrudnienia oraz mobilności zawodowej. Z uzyskanych danych wynika, że 64,2% kobiet oraz 72,7% mężczyzn miało w procesie kształcenia w ostatniej ukończonej szkole kontakt z praktyką w postaci obowiązkowych zajęć przewidzianych w programie. Analiza tego zagadnienia w kolejnych latach wskazuje na negatywne tendencje w tym zakresie - że spada odsetek absolwentów mających kontakt z praktyką. Przyczyn tego zjawiska należy szukać w zwiększającej się każdego roku liczbie osób kształcących się w liceach ogólnokształcących, w których program kształcenia nie przewiduje zajęć praktycznych. Szczególnie niepokojące są wskazania absolwentów szkół policealnych i kolegiów nauczycielskich. Co piąty absolwent kończący te szkoły nie miał kontaktu z praktyką. Ponadto, część szkół zawodowych ma trudności w organizowaniu zajęć praktycznych ze względu na warunki lokalowe i wyposażenie placówek, w których zajęcia takie są realizowane. Systematycznie wzrasta natomiast udział absolwentów w wolontariacie, nieobowiązkowych praktykach i stażach oraz podejmujących pracę zawodową. Dynamika tego wzrostu jest jednak powolna. Największy odsetek wolontariuszy stanowią absolwenci studiów magisterskich (0,9%), a najmniejszy - liceów ogólnokształcących (0,1%).

Wykres nr 3.3.3.1 Kontakt z praktyką absolwentów ZSZ (w liczbach bezwzględnych)

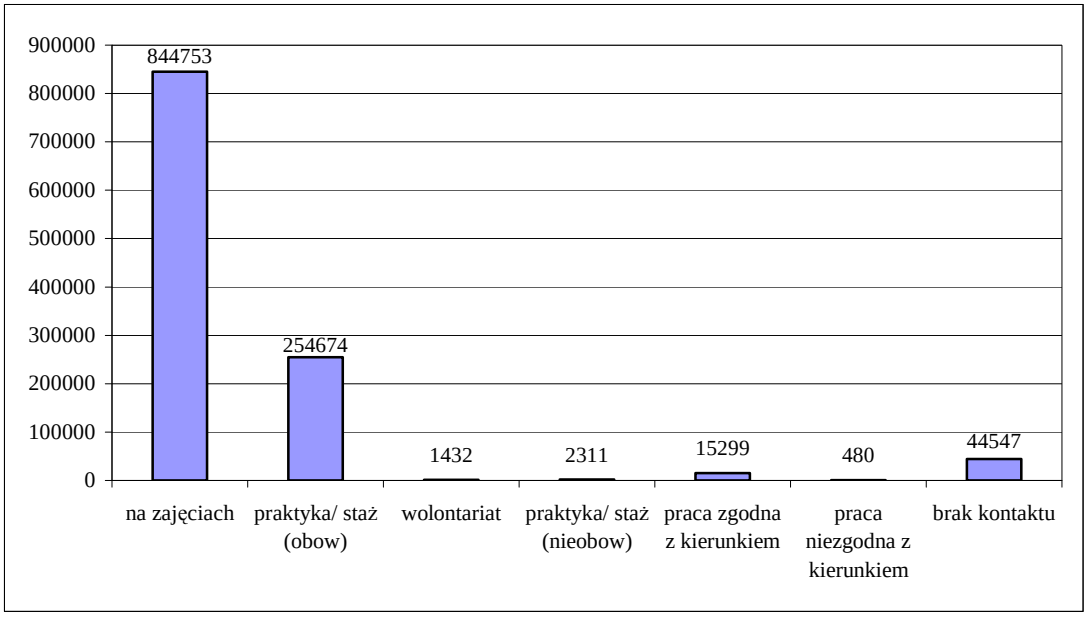

3.3.4 Kształtowanie postaw przedsiębiorczych i umiejętność poszukiwania pracy

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty jednym z podstawowych zadań tego systemu jest „kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczych sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym”[11]. W realizacji tego zadania mają pomagać zajęcia z przedsiębiorczości nakierowane na osiągnięcie tego celu. Z uzyskanych danych wynika, że blisko ¾ badanych nie uczestniczyło jednak w takich zajęciach. Jest to zaskakujący wynik, ponieważ w programach nauczania, już od wprowadzenia reformy edukacji (1999 r.), zwracano uwagę na potrzebę ich realizacji Warto też podkreślić, że aż ponad 4/5 absolwentów zasadniczych szkół zawodowych nie uczestniczyło w takich zajęciach. Również i w tym obszarze uczniowie ZSZ uzyskują najgorsze wyniki. Pozytywne zmiany widać natomiast w kolejnych analizowanych latach nauki. Od 1998 r. do 2005 r. udział w obowiązkowych zajęciach z przedsiębiorczości wzrósł ponad dwukrotnie - z 13,3% do 27,6%. Warto podkreślić, że jeśli już zajęcia takie są organizowane, to trwają one co najmniej dwa semestry, na co wskazuje blisko 2/3 badanych (65,7% kobiet i 64,7% mężczyzn). W kolejnych latach i we wszystkich typach szkół zajęcia te mają charakter teoretyczny, a tylko nieliczni (4,2% kobiet i 6% mężczyzn) uczestniczą w warsztatach. Potwierdza się teza, że w szkole przeważają zajęcia teoretyczne, a samodzielna praca uczniów, podczas której rzeczywiście uczą się przedsiębiorczości (nie tylko o niej słyszą), stanowi marginalną liczbę zajęć.

Tabela nr 3.3.4.1 Forma – zajęcia obowiązkowe z przedsiębiorczości wg terminu ukończenia szkoły/ uczelni

Forma zajęć z przedsiębiorczości	1998-2001	2002-2003	2004	2005
	w %			
Zajęcia teoretyczne	71,9	72,7	70,2	74,4
Zajęcia warsztatowe	6,1	4,9	6,6	3,3
Zajęcia teoretyczno-praktyczne	15,6	17,8	19,0	18,1
Symulacja działalności gospodarczej	3,1	1,5	1,8	1,2
Spotkania z ekspertami/ przedsiębiorcami	0,9	0,9	0,5	0,6
Inne	0,5	0,5	0,6	0,9
Brak odpowiedzi	1,9	1,7	1,3	1,5
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Zadaniem systemu edukacji, obok kształtowania postaw przedsiębiorczych, jest także dostosowywanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy. Ponad 3/5 badanych kobiet i mężczyzn samodzielnie zdobywało informacje o możliwościach zatrudnienia po zakończeniu nauki. Co dziesiąty absolwent, zarówno kobieta jak i mężczyzna, uzyskiwał te informacje na spotkaniach organizowanych przez szkołę lub uczelnię. Tylko 4,1% kobiet oraz 4,3% mężczyzn korzystało ze wsparcia doradców zawodowych podczas spotkań indywidualnych. Trzeba jednak zaznaczyć, iż w kolejnych latach wzrasta liczba osób korzystających z takiej pomocy z 3,4% w latach 1998-2001 do 4,3% w 2005 r. Podobne tendencje można zaobserwować w korzystaniu z usług szkolnego bądź uczelnianego biura karier. W omawianym okresie liczba korzystających z tego źródła informacji wzrosła ponad dwukrotnie z 3,0% do 6,2%. Mimo, iż nadal niewielki odsetek absolwentów korzysta z tej pomocy, widać wyraźnie, że informacje o możliwościach zatrudnienia są coraz częściej przekazywane przez instytucje szkolne i powołane do tego celu działające wewnątrz nich osoby (doradcy zawodowi) i placówki (biura karier). Przekazywanie informacji staje się zatem coraz bardziej profesjonalne. Zwiększa się także liczba absolwentów korzystających ze stron www szkoły i uczelni w celu pozyskania informacji o możliwościach zatrudnienia. Z informacji tych korzysta najwięcej absolwentów studiów licencjackich i inżynierskich

[11] Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r., *Ibidem*, art. 1

(6,0%), najmniej - absolwentów zasadniczych szkół zawodowych (0,7%). Korzystanie z tych źródeł informacji różnicuje także miejsce zamieszkania. Najwięcej absolwentów zamieszkałych w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców wykorzystuje do tego celu Internet, najmniej korzysta z tego medium mieszkańców wsi.

3.3.5 Etapy kształcenia za granicą oraz korzystanie z programów zagranicznych

Zagraniczne doświadczenia edukacyjne mogą mieć różny wymiar i odnosić się do doświadczeń związanych z odbywaniem pewnego etapu (w naszym badaniach był to co najmniej semestr) kształcenia – obowiązkowego bądź ponadobowiązkowego – w systemie szkolnym innego kraju. Taką możliwość mają np. dzieci i młodzież rodziców pracujących za granicą. Doświadczenia edukacyjne zdobywane tą drogą to doświadczenia uczestniczenia w edukacji zorganizowanej przez inny niż krajowy system edukacji. Mają one wprawdzie zbliżone cele i zadania, ale wymagają od uczestnika znajomości języka kraju, w którym się uczy i stosowania się do wymagań tamtejszego systemu. Doświadczeń tych nie można przecenić, wiedza i umiejętności zdobyte na tej drodze służą zarówno w późniejszej edukacji, jak i pierwszych doświadczeniach na rynku pracy. Ich wartość jest ogromna, pozwala bowiem przygotować przyszłego absolwentowi pod względem językowym, wyposaża także w umiejętności funkcjonowania w wielokulturowym środowisku kształcenia. Innym doświadczeniem jest udział w programach UE pozwalających odbyć praktyki lub staże, bądź semestr nauki poza granicami kraju.

Tylko niewielki odsetek badanych (od 0,6 do 4,1) uczestniczył w edukacji szkolnej (przynajmniej jeden semestr) poza granicami kraju. Najwięcej absolwentów korzystało z takich możliwości podczas studiów, tylko nieliczni realizowali w ten sposób kształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym (0,1% - 0,2%).

Tabela nr 3.3.5.1 Absolwenci realizujący wybrany etap kształcenia za granicą według typu ukończonej szkoły ponadgimnazjalnej (w tym kolegia nauczycielskie) i wyższej

Wyszczególnienie	ZSZ	LO	ŚZ	PL/PM/K	lic/inż	mgr/dr
	w %					
W szkole podstawowej	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2
W szkole gimnazjalnej	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0
W szkole ponadgimnazjalnej	0,0	0,7	0,4	0,5	0,4	0,4
Na studiach	0,0	0,0	0,0	0,0	1,6	3,5
Nie, nigdy	98,9	98,4	98,6	99,0	97,1	95,1
Brak odpowiedzi	1,0	0,5	0,8	0,4	0,7	0,8
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pojawiające się od kilku lat możliwości udziału w programach UE nie są dostępne w takim samym stopniu dla wszystkich absolwentów. O ile uczestnictwo w nich nie jest zasadniczo zróżnicowane w zależności od płci – możliwość udziału w nich wysoko (dobrze i bardzo dobrze) ocenia 14,3% kobiet i 12,9% mężczyzn, o tyle typ szkoły i miejsce zamieszkania mają tu dużo większe znaczenie. Najgorzej swoje możliwości w tym zakresie oceniają absolwenci zasadniczych szkół zawodowych – blisko połowa z nich (47,6%) uznała je za złe i bardzo złe, najlepiej – absolwenci legitymujący się dyplomem magisterskim i doktorskim. Podobnie mieszkańcy dużych miast, powyżej 100 tys., oceniają wyżej swoje możliwości w tym zakresie niż mieszkańcy wsi. Prawie co piąty mieszkaniec dużego miasta i tylko co dziesiąty mieszkaniec wsi uznaje, iż ma dobre i bardzo dobre możliwości korzystania z unijnych programów.

Tabela nr 3.3.5.2 Możliwość udziału w programach UE absolwentów szkół wyższych

Wyszczególnienie	Ocena	studia lic i inż.	studia mgr i dr
	w%		
Możliwość udziału w programach wymian, praktyk, staży w ramach programów UE i innych (np. LdV, Sokrates, Grundtvig)	ogółem	100,0	100,0
	złe i bardzo złe	42,7	35,3
	budzi pewne zastrzeżenia	19,7	20,7
	dobre i bardzo dobre	19,8	30,4
	brak odpowiedzi	17,8	13,6

Warto też zwrócić uwagę na pozytywne tendencje w tym zakresie. W kolejnych latach pojawia się coraz większy odsetek ocen pozytywnych tych możliwości (od 8,4% takich wskazań w 1998 r. do 18,8% w 2005 r.).

3.3.6 Udział w programach pozalekcyjnych organizowanych w szkole i w programach pozaszkolnych

Aktywność edukacyjna badanych, na wszystkich poziomach edukacji, nie ogranicza się tylko do realizacji zajęć przewidzianych w programie. Nie ma także wyraźnego podziału (w czasie) pomiędzy ich aktywnością edukacyjną i zawodową. Badani uczestniczą w dodatkowym kształceniu zarówno w czasie, jak i po zakończeniu edukacji szkolnej, dotyczy to jednak tylko ok. 1/3 z nich. Pozaszkolną i pozalekcyjną edukację zawodową – w różnych formach – podejmują na wszystkich etapach edukacji.

Nie brało udziału w dodatkowych zajęciach szkolnych blisko ¾ badanych (73% kobiet, 27% dlatego, że szkoła nie organizowała takich zajęć, 46% - chociaż były takie możliwości i prawie 71% mężczyzn, odpowiednio: ok. 24% i ponad 47%).

Analiza tych wielkości w przekroju terminu ukończenia szkoły/uczelni wskazuje, że zmniejsza się odsetek wskazań informujących o braku takich zajęć w szkole (z ponad 30% w latach 1998-2001 do niespełna 22% w roku 2005), pozostaje prawie na tym samym poziomie odsetek osób nie zainteresowanych tymi zajęciami (odpowiednio: 47,1% i 46,2%).

Nieco większa jest aktywność w tym zakresie szkół w dużych miastach (o ok. 4 pkt proc.) i uczniów tych szkół (też o 4 pkt proc), większa liceów ogólnokształcących i uczelni, które posiadają uprawnienia magisterskie (odpowiednio: tylko niespełna 19% i ok. 1/5 nie organizowało dodatkowych zajęć) niż pozostałych typów szkół. Najmniejszą aktywność w tym zakresie wykazali absolwenci, którzy zakończyli edukację na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej (ponad połowa z nich nie była zainteresowane udziałem w tych zajęciach), studiów licencjackich/inżynierskich (prawie 49% takich wskazań) i średniej zawodowej (ok. 46%). Średnia dla pozostałych poziomów wykształcenia wyniosła ok. 43%.

W dodatkowych zajęciach pozaszkolnych nie brało udziału ok. 72% badanych absolwentów (bardzo zbliżony odsetek kobiet i mężczyzn), ponad 78% w latach 1998-2001 i niespełna 70% w r. 2005. Największą aktywność na tym polu wykazują absolwenci o najwyższych kwalifikacjach (w dodatkowych zajęciach pozaszkolnych brało udział ok. 40% absolwentów wyższych studiów magisterskich), absolwenci liceów ogólnokształcących i studiów licencjackich/ inżynierskich (po ok. 30% wskazań na tę formę aktywności edukacyjnej) i absolwenci z dużych miast (przewaga ok. 10 pkt proc. w porównaniu z absolwentami z miast mniejszych i o 13 pkt proc w porównaniu z mieszkańcami wsi). Najmniejszą, absolwenci którzy zakończyli edukację na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej – tylko niespełna 11%, absolwentów tych szkół, wskazało na jakąś z form tej aktywności.

Podobnie, jak w przypadku zajęć dodatkowych organizowanych w szkole, w zajęciach pozaszkolnych uczestniczył większy odsetek absolwentów miast (od 1/3 z miast pow. 100 tys. mieszkańców i ok. 23% absolwentów, mieszkańców miast liczących poniżej 100 tys.) niż wsi (niespełna 19% wskazań).

Paleta zajęć dodatkowych organizowanych w szkole i pozaszkolnych jest szeroka, ale większość wskazań skupia się tylko na niektórych z nich. W obu przypadkach dominują języki obce, zajęcia sportowe i turystyczne oraz zajęcia z informatyki, dodatkowo – w zajęciach pozaszkolnych – korepetycje.

W pozalekcyjnych zajęciach z języków obcych organizowanych w szkole brało udział 6% kobiet i 3,6% mężczyzn, i – jak pokazują dane – zainteresowanie nimi rośnie (3,5% wskazań w latach 1998-2001 i ponad 6% wskazań w roku 2005). Ten rodzaj aktywności jest ściśle związany z wykształceniem (ponad 8% absolwentów LO, ponad 7% absolwentów wyższych studiów magisterskich i tylko 1% absolwentów zasadniczych szkół zawodowych) i – w nieco mniejszym stopniu – z miejscem zamieszkania (ok. 6% wskazań absolwentów, mieszkańców dużych miast i 4,5% - mieszkańców wsi).

Podobne tendencje (chociaż nieco niższa jest liczba wskazań) występują przy zajęciach z informatyki (tylko spadek udziału w nich w 2005 r. w stosunku do r. 2004 o ok. ½ pkt proc.). W zajęciach sportowych i turystycznych częściej biorą udział mężczyźni (13% wobec ok. 7% wskazań kobiet), zainteresowanie nimi rośnie (o 2 pkt proc., z ok. 8% do ok. 10%, w analizowanym okresie), są bardziej popularne w LO (13% wskazań) i w średnich szkołach zawodowych (ponad 11% wskazań) niż w innych typach szkół oraz w dużych miastach.

W pozalekcyjnych zajęciach z języków obcych organizowanych w placówkach pozaszkolnych brało udział ponad 11% kobiet i 8% mężczyzn, głównie uczniów LO (13% wskazań), szkół policealnych (ponad 11% wskazań) i studentów (ok. 13% - studiów licencjackich i prawie 19% - magisterskich). Warto podkreślić śladowe wręcz zainteresowanie tą aktywnością w zasadniczych szkołach zawodowych (niespełna 2% wskazań) i niewielkie – ok. 6% - w średnich szkołach zawodowych. Dostęp do nich ogranicza znacznie miejsce zamieszkania (brało w nich udział blisko 17% mieszkańców dużych miast, ok. 9% mieszkańców miast liczących do 100 tys. mieszkańców i niespełna 7% mieszkańców wsi).

Podobnie jak w przypadku zajęć językowych organizowanych w szkolnych placówkach, zainteresowanie pozaszkolnymi zajęciami językowymi rośnie (z ok. 7% wskazań w latach 1998-2001 do ponad 11% w roku 2005).

Warto jeszcze zwrócić uwagę na wzrost znaczenia korepetycji (1,7% wskazań w latach 1998-2001 i 3,1% w 2005 r.) i fakt, że korzystało z nich np. 5,7% uczniów LO i tylko 0,7% zasadniczych szkół zawodowych (co może być związane i z poziomem wymagań w obu typach szkół i z sytuacją finansową uczniów i ich rodzin).

Na uzasadnienie tej aktywności wskazuje, pośrednio – wystawiona przez badanych ocena uzyskanym w ostatniej ukończonej szkole/uczelni składowym kwalifikacji (chociaż, jak wynika ze wskazań respondentów, udział w zajęciach poszerzających wiedzę z innych niż języki i informatyka przedmiotów szkolnych oraz w szkoleniach i kursach o charakterze zawodowym ma znaczenie marginalne) oraz – w jakiejś mierze – średnia ocen na dyplomie/ świadectwie ukończonej szkoły.

3.3.7 Czy wiedza i umiejętności nabyte w szkole są przydatne w pracy – jakie zmiany proponują absolwenci?

Szanse na rynku pracy badani absolwenci oceniali także przez pryzmat uzyskanych w szkole lub uczelni wiedzy i umiejętności. Zdecydowana większość badanych jest zgodna, że są one przydatne w późniejszej pracy zawodowej (oceny takie formułuje 72,2% mężczyzn oraz 69,7% kobiet), a tylko co dziesiąty uznaje, że są one nieprzydatne. Oceny te nie zmieniają się w kolejnych latach od 1998 – 2001 do 2005 r. Trzeba podkreślić, że od oceny ogółu badanych odbiega ocena, jaką swoim kwalifikacjom wystawili absolwenci liceów ogólnokształcących. Co szósty badany licealista uznaje, że wiedza i umiejętności wyniesione z liceum są zupełnie nieprzydatne z punktu widzenia szans na rynku pracy, a 40,7% ocenia, że są raczej nieprzydatne. Wynik ten potwierdza, iż liceum ogólnokształcące jest szkołą przygotowującą do dalszego kształcenia, nie zaś do pracy. Problem może powstać wówczas, gdy LO jest ostatnim etapem edukacji. Brak kwalifikacji oczekiwanych przez rynek wydłuża okres poszukiwania pracy, albo przekreśla w ogóle, jeśli nie będą one poszerzane/uzupełniane, szanse jej znalezienia.

Wykres nr 3.3.7.1 Ocena przydatności kwalifikacji według płci

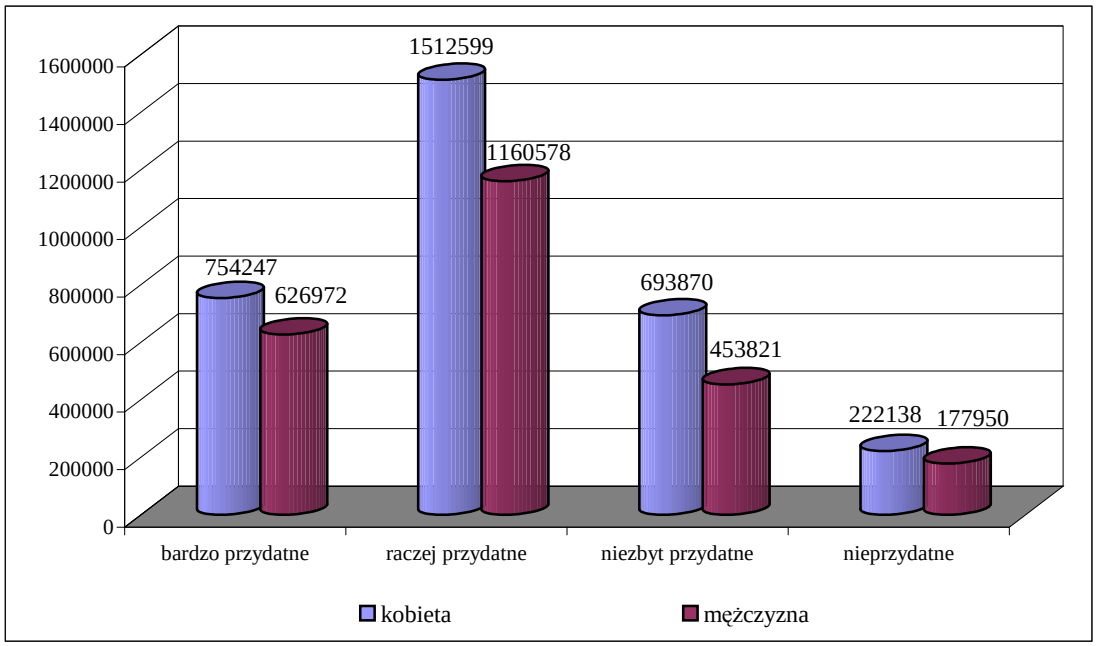

Tylko absolwenci liceów ogólnokształcących nie postulują zmian w zakresie wprowadzenia zajęć praktycznych. Co piąty/szósty absolwent szkoły zasadniczej i średniej zawodowej oraz policealnej a także studiów wyższych chciałby zwiększyć w programie nauczania udział zajęć praktycznych. Generalnie jednak uwaga absolwentów skupiona jest na zmianach w systemie nauczania języków obcych. Badani są świadomi znaczenia tych umiejętności zarówno w przyszłym życiu (np. w planach emigracyjnych), jak i na rynku pracy. Istotne jest także podkreślenie znaczenia wymagań pracodawców i ich obecności (i wpływu na) w programach nauczania.

Tabela nr 3.3.7.1 Proponowane przez absolwentów zmiany programów i sposobów ich realizacji

Obszary zmian	Kobiety	Mężczyźni
	w %	
Lepiej zorganizować naukę języka obcego	20,1	17,4
Zwiększyć udział zajęć praktycznych	16,2	16,7
Zwiększyć udział zajęć teoretycznych	2,3	2,9
Wykorzystywać techniki informatyczne podczas lekcji	7,8	8,1
Uczyć tego, czego chcą od nas pracodawcy	15,0	15,1
Stworzyć większe możliwości wyboru przedmiotów/zajęć	7,3	6,5
Uczyć na wyższym poziomie (bardziej zaawansowane programy)	4,4	4,4
Dawać okazje do samodzielnej pracy uczniów/studentów	5,5	5,2
Dokładniej oceniać pracę uczniów/studentów, żeby wiedzieli co mają poprawić	3,7	3,7
Podnieść poziom wiedzy i kompetencji nauczycieli	4,3	5,1
W inny sposób	2,5	3,2
Nie	10,6	11,2
Brak odpowiedzi	0,3	0,5
Ogółem	100,0	100,0

3.4 Edukacja ustawiczna po ukończeniu szkoły i jej efekty

3.4.1 Wstęp

Trudności metodologiczne i nieporównywalność informacji o kształceniu ustawicznym realizowanym w różnych formach, mających różne cele i czas trwania, nie pozwalają na jednoznaczne wskazanie liczby osób uczestniczących w tym obszarze kształcenia. Z danych Eurostat dotyczących udziału dorosłych (w wieku 25-60/65 lat) w szkoleniach wynika, iż wskaźnik ten dla Polski wynosił w 2004 r. 5,6% (przy średniej w UE 9,9%) i należał do najniższych w Europie. Z różnych badań[12] wynika, że głównym czynnikiem różnicującym uczestnictwo w kształceniu ustawicznym jest poziom wykształcenia. Najczęściej dokształcają się osoby z wykształceniem wyższym, dbające o utrzymanie swojej pozycji na rynku pracy. Innym ważnym elementem decydującym o podejmowaniu kształcenia ustawicznego jest wiek. Wyraźna jest przewaga osób w wieku 25-29 lat nad innymi grupami wiekowymi. A zatem można zakładać, iż opisywana w tych badaniach grupa absolwentów będzie należeć do najbardziej aktywnych uczestników tego kształcenia.

3.4.2 Uczestnictwo w edukacji ustawicznej i cel jej podejmowania

Niezależnie od innych uzasadnień można sądzić, że kształcenie po zakończeniu edukacji podejmują w pierwszej kolejności absolwenci, którzy na wyjściu z sytemu nie mają zawodu wyuczonego (wskazuje na to fakt, że „tylko" niespełna 78% badanych, którzy zakończyli kształcenie na poziomie liceum ogólnokształcącego deklaruje brak zawodu; prawie 20% absolwentów LO podejmowało dalsze kształcenie po zakończeniu edukacji).

Na pytanie o dalsze kształcenie twierdząco odpowiedziało tylko 16% badanych (prawie 17% kobiet i ok. 15% mężczyzn). Tendencje w tym zakresie potwierdzają opinie ekspertów i są zgodne z wynikami innych badań: im wyższy poziom wykształcenia absolwentów tym wyższy ich odsetek deklaruje uczestnictwo w tej formie edukacji (8,4 absolwentów zasadniczych szkół zawodowych i ok. 24% absolwentów studiów magisterskich). Podobna zależność dotyczy miejsca zamieszkania: odsetek wskazań w subpopulacji absolwentów, mieszkańców dużych miast wynosi ponad 18%, w subpopulacjj absolwentów, mieszkańców

[12] Badanie ustawicznego szkolenia zawodowego w przedsiębiorstwach. Raport, 2003; Warszawa: Wydawnictwo MPiPS, Szkolenia w Polsce. Badanie dotyczące potrzeb szkoleniowych, 2006; Obserwatorium Zarządzania, IPSOS, Warszawa Nowoczesna Firma

miast liczących do 100 tys. mieszkańców – ponad 17% i niespełna 13% absolwentów, mieszkańców wsi.

Głównym uzasadnieniem dalszego kształcenia była potrzeba/chęć poszerzenia kwalifikacji zawodowych (prawie 38% takich wskazań), zdobycie zawodu, dlatego, że ukończona szkoła nie zapewniła przygotowania zawodowego (prawie 16% wskazań) i potrzeba przekwalifikowania się (ok. 13% takich odpowiedzi). Inne przytaczane argumenty – cele kształcenia ustawicznego - miały wyraźnie mniejsze znaczenie (ok. 7% badanych wskazało na poszerzenie zainteresowań, ponad 5% - na konieczność uzupełnienia luk w wykształceniu zdobytym w czasie studiów).

Nie napawa optymizmem fakt, że w analizowanym okresie spada odsetek badanych podejmujących kształcenie na tym etapie życia zawodowego (z 16% w latach 1998-2001 do 13,5% w roku 2005) i że, jak wynika z analiz szczegółowych – rośnie odsetek podejmujących je w celu zdobycia zawodu, ponieważ ukończona szkoła go nie zapewnia (z 11% w latach 1998-2001 do prawie 21% w 2005 r.). Zapewne większość w tej subpopulacji stanowią absolwenci LO, ale nie tylko. Także absolwenci szkół zawodowych, policealnych i studiów wyższych.
Maleje także znaczenie potrzeba/konieczność przekwalifikowania się, tj. zdobycia innego zawodu lub innej specjalności z prawie 18% wskazań w latach 1988-2001 do niespełna 9% w roku 2005 i poszerzenia kwalifikacji zawodowych (odpowiednio: z ponad 39% do ok. 35%).

Jak można było oczekiwać potrzeba zdobycia zawodu jest głównym celem podejmowania kształcenia ustawicznego przez absolwentów LO (prawie 55% takich wskazań), poszerzenie kwalifikacji i przekwalifikowanie się przez pozostałych absolwentów, przy czym na potrzebę poszerzenia kwalifikacji wskazują częściej absolwenci o wyższym poziomie wykształcenia (policealnym i wyższym), na potrzebę przekwalifikowania się – absolwenci o niższym poziomie wykształcenia (średnim i zasadniczym zawodowym).

Tabela nr 3.4.2.1 Cel kształcenia po zakończeniu edukacji szkolnej wg wykształcenia

Cel kształcenia	ZSZ	LO	Średnie zawodowe	Policealne/ pomaturalne + kolegium	Wyższe licencjackie lub inżynierskie	Wyższe magisterskie + stopień doktora
	w %					
Zdobycie zawodu (ukończona szkoła nie zapewniała przygotowania zawodowego)	5,3	54,8	6,8	10,8	4,7	4,6
Przekwalifikowanie (uzyskanie innego zawodu, innej specjalności)	20,5	3,2	21,2	13,0	11,1	10,0
Poszerzenie kwalifikacji zawodowych	35,8	9,8	33,6	49,2	50,1	55,3
Uzyskanie formalnych uprawnień zawodowych	2,0	2,5	2,0	7,6	2,0	5,1
Uzupełnienie luk w wykształceniu uzyskanym w szkole/uczelni	8,8	4,8	5,1	1,9	7,1	5,2
Przygotowanie do podjęcia własnej działalności gospodarczej	1,0	1,5	1,9	0,3	2,8	0,6
Poszerzenie swoich zainteresowań	3,8	6,9	8,4	5,5	9,6	7,4
Inny	9,5	4,3	6,8	3,8	6,0	4,2
Brak odpowiedzi	13,3	12,2	14,2	7,9	6,6	7,5
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Formy edukacji ustawicznej są zróżnicowane. Najbardziej popularne – szkolenia i kursy – wybrało ponad 62% kobiet dokształcających się w taki sposób i niespełna 57% mężczyzn. 16% kobiet i 12% mężczyzn wskazało na studia podyplomowe, po ok. 17% - na samokształcenie. Inne formy edukacji ustawicznej były udziałem znacznie mniejszych subpopulacji absolwentów podejmujących kształcenie po zakończeniu edukacji szkolnej.
Struktura zapotrzebowania na nie (i udziału w nich) zmienia się w czasie tylko w niewielkim stopniu: zmniejsza się odsetek badanych uczestniczących w kursach i szkoleniach, studiach podyplomowych oraz seminariach i konferencjach, rośnie – korzystających z prywatnych lekcji i innych form. Udział w określonych formach edukacji różnicuje w pewnej mierze posiadane wykształcenie. Na studia podyplomowe wskazują zdecydowanie częściej, absolwenci uczelni niż innych szkół, także dlatego, że najczęściej warunkiem ich podjęcia jest posiadanie dyplomu ukończenia uczelni (prawie 15% absolwentów studiów licencjackich i ok. 34% absolwentów studiów magisterskich), na samokształcenie – większe odsetki absolwentów posiadających policealne i wyższe wykształcenie (5% wskazań w subpopulacji absolwentów zasadniczych szkół zawodowych, ok. 11% - średnich szkół zawodowych, 17% - policealnych, prawie 20% - wyższych studiów licencjackich i prawie 28% - magisterskich), tak samo na seminaria i konferencje.

Tabela nr 3.4.2.2 Forma edukacji ustawicznej wg wykształcenia

Forma edukacji	ZSZ	LO	Średnie zawodowe	Policealne/ pomaturalne + kolegium	Wyższe licencjackie lub inżynierskie	Wyższe magisterskie + stopień doktora
	w%					
Szkolenia, kursy	58,3	47,7	59,4	67,0	67,5	66,4
Seminaria, konferencje	0,7	2,5	1,8	4,0	9,2	17,6
Studia podyplomowe	-	-	-	-	14,6	34,2
Samokształcenie	5,1	15,2	11,2	17,4	19,9	27,6
Prywatne lekcje	2,3	6,7	3,6	9,2	5,9	6,0
Inne	31,3	35,4	26,5	30,0	14,4	9,1

Formy kształcenia ustawicznego związane są z dziedzinami kształcenia, dotyczą tylko niektórych z nich (co pokazuje koncentracja wskazań). Szkolenia i kursy prowadzone są z języków obcych (prawie 18% wskazań), w dziedzinie kształcenia nauczycieli, z informatyki i usług dla ludności i transportowych (po 9-10% wskazań), w seminariach i konferencjach związanych z kształceniem nauczycieli i w studiach podyplomowych z tego zakresu uczestniczyło po 21-22% badanych, w studiach podyplomowych z ekonomii – ok. 12%. Samokształcenie dotyczyło głównie języków obcych (wskazania ok. 1/5 badanych), informatyki i pedagogiki (po ok. 10%), prywatne lekcje – języków obcych (ok. 61%).

Odsetek wskazań na określone dziedziny różnicuje płeć badanych, termin ukończenia szkoły i rodzaj posiadanego wykształcenia oraz miejsce zamieszkania. Analiza dotyczy dwóch najbardziej znaczących form – ze względu na odsetek uczestniczących w nich absolwentów i na fakt, że kończą się uzyskaniem dyplomu, świadectwa lub zaświadczenia potwierdzającego zdobyte uprawnienia i kwalifikacje – studiów podyplomowych i kursów i szkoleń.

Tabela nr 3.4.2.3 Dziedziny kształcenia ustawicznego na kursach i szkoleniach

Wyszczególnienie	Dziedziny na kursach				
	kształcenie nauczycieli, pedagogika	języki obce	informatyka	usługi dla ludności i transportowe	ekonomia
	w %				
Ogółem	9,2	17,7	9,2	9,7	6,6
Miejsce zamieszkania					
Miasto powyżej 100 tys.	9,1	21,7	8,4	7,6	6,6
Miasto do 100 tys.	11,1	15,6	8,4	9,7	6,1
Wieś	7,4	14,3	11,0	12,7	7,1
Płeć					
Kobiety	12,1	19,7	8,4	8,5	8,0
Mężczyźni	4,2	14,4	10,5	11,6	4,3
Wykształcenie					
Wyższe magisterskie	19,3	24,3	6,1	2,1	6,8
Wyższe licencjackie/ inżynierskie	9,3	24,4	11,7	3,5	7,2
Policealne	5,5	13,8	14,2	9,6	6,3
Średnie zawodowe	1,5	9,0	10,9	12,9	9,6
Średnie ogólne	4,3	21,3	12,0	11,8	4,5
Zasadnicze zawodowe	1,4	3,6	4,7	33,2	2,0

Trudno tu o uogólnienia. Widoczne, ale już wcześniej sygnalizowane, dotyczą języków obcych: w kursach i szkoleniach z tego zakresu uczestniczy coraz więcej badanych. Udział w nich jest ściśle związany z poziomem wykształcenia i miejscem zamieszkania badanych.

Warto także zwrócić uwagę na skalę, dziedziny i tendencje w zakresie samokształcenia. Dotyczy tych samych dziedzin, ma ścisły związek z poziomem wykształcenia, odsetek kształcących się w taki sposób w analizowanym okresie kształtuje się w różnych latach na różnym poziomie – waha się w latach 1998-2001: 17,2%, w 2002-2003: 16,5%, w 2004: 20,5%, w 2005: 16,1%.

Struktura finansowania kształcenia ustawicznego jest zróżnicowana – ściśle związana z jego formą, chociaż w przypadku kilku form – oczywiście samokształcenia i lekcji prywatnych, ale także studiów podyplomowych i innych form - dominuje finansowanie ze środków własnych (na poziomie 84%-88%). To może mieć bezpośrednie przełożenie na skalę edukacji ustawicznej.

Tabela nr 3.4.2.4 Główne źródła finansowania edukacji ustawicznej

Wyszczególnienie	% wskazań wg formy edukacji					
	szkolenia, kursy	seminaria, konferencje	studia podyplomowe	samo-kształcenie	prywatne lekcje	inne
Środki własne, rodzice lub inni członkowie rodziny	65,7	52,0	84,0	84,9	87,8	84,4
Urząd pracy	11,3	0,0	0,0	0,1	1,6	1,0
Pracodawca	11,0	29,5	6,7	0,9	2,4	2,0
Programy UE	6,2	2,5	2,6	0,9	0,0	0,5
Inne niż wymienione	2,3	8,0	2,5	1,8	0,8	8,0
Brak odpowiedzi	3,5	8,0	4,2	11,4	7,4	4,2
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kursy i szkolenia finansowane są z trzech głównych źródeł: ze środków własnych, przez pracodawców i urzędy pracy, udział w konferencjach i seminariach – z dwóch, tj. ze środków własnych i przez pracodawców. Pracodawca dofinansowuje także, w różnym zakresie, studia podyplomowe, sporadycznie prywatne lekcje. Wraz z wejściem Polski do Unii Europejskiej pojawiła się dodatkowa możliwość finansowania niektórych z tych przedsięwzięć z funduszy UE.

3.5 Ścieżki edukacyjne absolwentów – analiza wyborów na kolejnych poziomach kształcenia

3.5.1 Ścieżki edukacyjne badanych

Przebieg ścieżki edukacyjnej jest konsekwencją dokonywanych wyborów na poszczególnych poziomach kształcenia. Możliwości wyboru, poza wieloma innymi uwarunkowaniami, ogranicza system – funkcjonujące typy szkół na kolejnych jego etapach oraz drożność w szkolnictwie, tj. możliwość przechodzenia bez straty czasu ze szkoły niższego stopnia do wyższego[13].

Reforma systemu edukacji wprowadziła sześcioletnią szkołę podstawową i trzyletnie gimnazjum, od roku szkolnego 2002/2003 – szkoły ponadgimnazjalne - dwu i trzyletnie zasadnicze szkoły zawodowe, trzyletnie licea ogólnokształcące, trzyletnie licea profilowane i czteroletnie technika, od roku 2004/2005 – dwuletnie uzupełniające licea ogólnokształcące i trzyletnie technika uzupełniające działające na podbudowie zasadniczych szkół zawodowych. Oprócz tego, funkcjonują trzyletnie szkoły specjalne, na podbudowie gimnazjum, przysposabiające do pracy.

Suma indywidualnych decyzji dotyczących wyboru ścieżki kształtuje strukturę uczniów w szkolnictwie – odsetki uczniów szkół niższego szczebla kontynuujących edukację na szczeblu wyższym są pochodną tych decyzji. Wskazują one, że zainteresowanie edukacją ciągle rośnie.

1. W latach 1990/1991- 2006/2007 wzrósł odsetek młodzieży kształcącej się, zarówno na etapie szkoły podstawowej (z 97,5% do 99,1%), średniej (z 74,8% do 90,3%) i wyższej (z 10% do 39%).
2. Zmieniła się struktura kształcenia na poziomie średnim: wzrosło zainteresowanie kształceniem w LO (z 18,6% do 43,9%).
3. Od roku 2005/2006 wzrasta – ponownie – zainteresowanie szkołami zawodowymi: ponadgimnazjalnymi technikami i zasadniczymi szkołami zawodowymi, spada – licami profilowanymi.

[13] Okoń, Wincenty, 2001. *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa: Wydawnictwo „Żak", s. 80.

4. Im wyższy szczebel kształcenia, tym mniejszy odsetek młodzieży z danej grupy wieku kontynuuje kształcenie.[14]

Wachlarz możliwości wyboru ścieżki prowadzącej do określonego poziomu wykształcenia był szeroki. Udało się zidentyfikować dwie ścieżki dojścia do zasadniczego zawodowego poziomu wykształcenia, cztery – do wykształcenia średniego ogólnokształcącego, osiem ścieżek – do średniego zawodowego, sześć – do policealnego i tyle samo do kolegium. Na wyższych szczeblach edukacji możliwości wyboru jest znacznie więcej. Do wykształcenia licencjackiego lub inżynierskiego w wyższej szkole zawodowej można dojść na 18 różnych sposobów, a do wykształcenia wyższego magisterskiego – prowadzi – jak wynika z naszych badań aż 36 możliwości.

Większość wskazań na każdym etapie kształcenia, co potwierdzają dane w kolejnej tabeli, koncentruje się na 2-3 ścieżkach. Do uzyskania kwalifikacji zawodowych na poziomie szkoły zasadniczej (ZSZ) oraz wykształcenia średniego w liceum ogólnokształcącym (ŚO) – prowadzą dwie dominujące ścieżki, właściwe dla osób, które kształciły się w starym systemie edukacji: przejście z SP do ZSZ (ponad 80% odpowiedzi) i przejście z SP do LO (prawie 68%). Wśród tych, którzy skończyli edukację na poziomie LO było prawie 8% tych, którzy skończyli także zasadniczą szkołę zawodową.

Wykształcenie średnie zawodowe można zdobyć (ta droga była także możliwa przed wprowadzeniem reformy) albo poprzez ukończenie szkoły średniej zawodowej (bezpośrednio po ukończeniu SP) – 54% badanych, albo liceum profilowanego lub technicznego – ponad 22%. Dłuższa ścieżka prowadzi przez zasadniczą szkołę zawodową – wskazania 16% badanych.

Trzy najbardziej typowe ścieżki policealne, to kontynuowanie w nich edukacji po ukończeniu liceum ogólnokształcącego (58% wskazań), średniej szkoły zawodowej (16%) i liceum profilowanego lub technicznego (15%). Badani, którzy zakończyli edukację na poziomie kolegium, to w ogromnej większości absolwenci liceów ogólnokształcących (80%) i liceów profilowanych oraz technicznych (15%).
Na kolejnych poziomach wykształcenia możliwych ścieżek jest znacznie więcej. Na wyższym zawodowym (dot. uczelni zawodowej) - dwanaście, ale dominują „trzystopniowe". Szczeblem pośrednim, pomiędzy szkołą podstawową, a wyższą szkołą zawodową jest albo liceum ogólnokształcące (ponad 52% takich wyborów), albo średnia szkoła zawodowa (prawie ¼ wskazań) i liceum profilowane lub techniczne (11%).

[14] Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2006/2007, Informacje i opracowania statystyczne GUS, Warszawa 2007, s. 33 i dalsze.

Tabela nr 3.5.1.1 Zidentyfikowane ścieżki edukacyjne badanych na poszczególnych poziomach kształcenia

Poziom wykształcenia	Liczba absolwentów	Ścieżka	Liczba wskazań	% wskazań
ZSZ	1093633	Szkoła podstawowa – ZSZ	899 598	82,3
		SP – gimnazjum – ZSZ	194 035	17,7
Średni ogólnokształcący	872240	**SP – LO**	**589173**	**67,5**
		SP – ZSZ – LO	69176	7,9
		SP – gimnazjum – LO	213891	24,5
Średnie zawodowe	1348900	**SP – ŚZ**	**729339**	**54,1**
		SP – ZSZ – ŚZ	217355	16,1
		SP – LP/LT	301829	22,4
		SP – ZSZ – LP/LT	32301	2,4
		SP – gimnazjum – LP/LT	68076	5,0
Policealne	315025	**SP – LO – policealne**	**183385**	**58,2**
		SP – LP/LT – policealne	47398	15,0
		SP – ŚZ – policealne	51460	16,3
		SP – ZSZ – LO – policealne	9572	3,0
		SP – ZSZ – LP/LT - policealne	7316	2,3
		SP – ZSZ – ŚZ – policealne	15894	5,0
Kolegium	18397	**SP – LO – kolegium**	**14759**	**80,2**
		SP – LP/LT – kolegium	2709	14,7
		SP – ŚZ – kolegium	585	3,2
		SP – ZSZ – ŚZ – kolegium	344	1,9
WSZ	178712	**SP – LO – WSZ**	**93983**	**52,6**
		SP – LP/LT – WSZ	20523	11,5
		SP – ŚZ – WSZ	44107	24,7
		SP – LO – policealne – WSZ	8246	4,6
		SP – LP/LT – policealne – WSZ	1350	0,8
		SP – ŚZ – policealne – WSZ	2178	1,2
		SP – LO – kolegium – WSZ	308	0,2
		SP – ZSZ – LO – WSZ	3130	1,8
		SP – ZSZ – LP/LT – WSZ	989	0,6
		SP – ZSZ – ŚZ – WSZ	3723	2,1
		SP – ZSZ – ŚZ – policealne - WSZ	76	0,0
		SP – ZSZ – LP/LT – policealne – WSZ	99	0,1
Lic lub inż. Szw	212485	**SP – LO – SW lic lub inż.**	**130279**	**61,3**
		SP – LP/LT – SWL	30218	14,2
		SP – ŚZ – SWL	37868	17,8
		SP – LO – policealne – SWL	7067	3,3
		SP – LP/LT – policealne - SWL	710	0,3
		SP – ŚZ – policealne – SWL	1824	0,9
		SP – LO – kolegium – SWL	268	0,1
		SP – ZSZ – LO – SWL	491	0,2
		SP – ZSZ – ŚZ – SWL	3380	1,6
		SP – ZSZ – ŚZ – policealne - SWL	380	0,2
SWM	992820	**SP – LO - SWM**	**606295**	**61,1**
		SP – LP/LT – SWM	59163	6,0
		SP – ŚZ - SWM	103116	10,4
		SP – LO – policealne - SWM	13601	1,4
		SP – LP/LT – policealne – SWM	850	0,1
		SP – ŚZ – policealne	1480	0,1
		SP – ŚZ – kolegium – SWM	705	0,1
		SP – LO – kolegium – SWM	7972	0,8
		SP – ZSZ – LO - SWM	1868	0,2
		SP – ZSZ – LP/LT - SWM	1531	0,2
		SP – ZSZ – ŚZ - SWM	6911	0,7
		SP – LO – WSZ - SWM	48785	4,9
		SP – LP/LT – WSZ – SWM	17556	1,8
		SP – ŚZ – WSZ – SWM	16731	1,7
		SP – LO – SWL – SWM	68002	6,8
		SP – LP/LT – SWL – SWM	13562	1,4
		SP – ŚZ – SWL – SWM	17020	1,7

		SP – LP/LT – policealne – SWL – SWM	317	0,0
		SP – LO – policealne – SWL – SWM	1997	0,2
		SP – ŚZ – policealne – WSZ – SWM	1429	0,1
		SP – LP/LT – policealne – WSZ - SWM	651	0,1
		SP – LO – policealne – WSZ – SWM	2447	0,2
		SP – LO – kolegium – WSZ – SWM	357	0,0
		SP – LP/LT – kolegium – SWL – SWM	237	0,0
		SP – LO – kolegium – SWL – SWM	237	0,0
Doktorskie		SP – LO – SWM - SD	1212	100,0

* uwaga: do liczby badanych, których ścieżki udało się zidentyfikować

Dojście do dyplomu licencjata lub inżyniera to, podobnie jak w przypadku studiów w uczelniach zawodowych, przede wszystkim ścieżka „trzystopniowa" (ponad 93% wskazań). 61% badanych z takim wykształceniem to absolwenci LO, prawie 18% - średnich szkół zawodowych i 14% - liceów profilowanych i technicznych.
Rozkład wskazań na ścieżki prowadzące do dyplomu magistra – z uwagi na znacznie więcej możliwych wariantów ścieżek – wygląda nieco inaczej. Na trzy ścieżki :trzystopniowe: wskazało 77% badanych (dla 61% szczeblem pośrednim było LO, dla 10% - ŚZ, dla 6% - LP/LT). Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że skutkiem zmian na mapie edukacyjnej kraju (powstania państwowych wyższych szkół zawodowych i uczelni niepublicznych, z uprawnieniami do nadawania tytułu licencjata) było pojawienie się nowych ścieżek „czterostopniowych" – wskazało na nie 18% badanych.

Dodatkowo, wybrane ścieżki, różnicuje forma własności szkoły (publiczna bądź niepubliczna), tryb studiowania (stacjonarny lub niestacjonarny) i wiek, w którym absolwent niższego szczebla edukacji wchodzi na szczebel wyższy (szkoły podstawowe, gimnazja, licea ogólnokształcące i uzupełniające licea ogólnokształcące, szkoły zawodowe i licea profilowane dla młodzieży) (do 18 lat) lub dla dorosłych (osoby w wieku 18 lat i więcej).

Być może zasadne jest, po pierwsze, z uwagi na wzrost od roku 2005/2006 zainteresowania szkołami umożliwiającymi naukę zawodu (zarówno zasadniczymi szkołami zawodowymi dla młodzieży, jak i ponadgimnazjalnymi technikami dla młodzieży), po drugie, kontrowersje wokół zawodowej edukacji, wreszcie po trzecie, ze względu na brak takich informacji, przyjrzeć się, jakie są ścieżki absolwentów, którzy wychodzą z systemu na tym właśnie poziomie i jakie są losy edukacyjne tych absolwentów ZSZ, którzy kontynuują edukację.

W grupie badanych znaleźli się absolwenci, którzy zakończyli edukację w poprzednim systemie szkolnym (stanowili oni ponad 82% tych, których ścieżkę udało się odtworzyć) oraz absolwenci, którzy przeszli także przez gimnazjum (niespełna 18%).

Jak wyglądała ścieżka edukacyjna absolwentów sprzed reformy? Otóż wszyscy, którzy tą drogą doszli do wykształcenia zasadniczego zawodowego ukończyli dzienną, państwową szkołę podstawową dla młodzieży. Zdecydowana większość z nich – prawie 99% - kształciła się dalej (w ZSZ) w systemie dziennym, 92% w placówce państwowej, prawie 99% w placówce dla młodzieży.

Od kształtu ścieżki dla ogółu badanych odbiega (tylko) nieco ścieżka absolwentów województwa mazowieckiego: zasadniczą szkołę zawodową w systemie dziennym ukończyło tu niespełna 93%, 6% w systemie wieczorowym, 97% - w szkole państwowej, niespełna 96% w szkole dla młodzieży.

Analiza ścieżek tych, którzy pomiędzy szkołą podstawową a zasadniczą szkołą zawodową skończyli gimnazjum pokazuje, w przekroju województw, ich większe wewnętrzne zróżnicowanie. Otóż w niektórych województwach nieco większe odsetki badanych kończyły szkoły w systemie niestacjonarnym (ok. 6% gimnazja w województwie śląskim; 5-8%

zasadnicze zawodowe – w województwie lubelskim, łódzkim, mazowieckim i świętokrzyskim) i w szkołach dla dorosłych (po ok. 5% zasadnicze zawodowe w łódzkim, śląskim i świętokrzyskim).

Losy edukacyjne absolwentów zasadniczych szkół zawodowych pokazuje poniższa tabela. Może na początek warto jeszcze dodać, że wśród absolwentów kolejnych szczebli stanowią oni:

1. wśród absolwentów, którzy kończą edukację na poziomie ogólnokształcącym – 8%,
2. wśród absolwentów, którzy wychodzą z systemu na poziomie średnim zawodowym – 18,5%,
3. wśród kończących szkoły policealne – 10%,
4. na poziomie kolegiów jest ich niespełna 2%, wyższych szkół zawodowych – 4,5%, studiów licencjackich i inżynierskich – 2% i studiów magisterskich – tylko 1%.

Jeśli analizę ograniczyć tylko do tej populacji badanych, to zebrane dane wskazują wyraźnie, na ich koncentrację na niższych szczeblach edukacji (ponad 18% z nich ukończyło LO, aż 67% - średnie szkoły zawodowe i 9% - szkoły policealne i kolegia). Tylko 6% absolwentów zasadniczych szkół zawodowych ukończyło studia wyższe.

Tabela nr 3.5.1.2 Losy edukacyjne absolwentów zasadniczych szkół zawodowych kontynuujących edukację

Poziom wykształcenia	Ścieżka	Liczba absolwentów	% absolwentów (łącznie)
Średni ogólny	SP – ZSZ – LO	69176	18,5
Średni zawodowy	SP – ZSZ – ŚZ	217355	66,7
	SP – ZSZ – LP/LT	32301	
Policealny	SP – ZSZ – LO – policealne	9572	8,8
	SP – ZSZ – LP/LT – policealne	7316	
	SP – ZSZ – ŚZ – policealne	15894	
Kolegium	SP – ZSZ – ŚZ – kolegium	344	0,1
Wyższy uzyskany w uczelni zawodowej (licencjat lub inż.)	SP – ZSZ – LO – WSZ	3130	2,1
	SP – ZSZ – LP/LT – WSZ	989	
	SP – ZSZ – ŚZ – WSZ	3723	
	SP – ZSZ – ŚZ – policealne – WSZ	76	
	SP – ZSZ – LP/LT – policealne – WSZ	99	
Wyższy – dyplom licencjata lub inż.	SP – ZSZ – LO – SWL	491	1,1
	SP – ZSZ – ŚZ – SWL	3380	
	SP – ZSZ – ŚZ – policealne – SWL	380	
Wyższy – dyplom mgr	SP – ZSZ – LO – SWM	1868	2,8
	SP – ZSZ – LP/LT – SWM	1531	
	SP – ZSZ – ŚZ – SWM	6911	
Razem		374536	100,0

Zupełnie inne ścieżki edukacyjne, co wskazuje na znacznie większą dostępność wyższych poziomów edukacji i szanse uzyskania wykształcenia wyższego, ma młodzież, która na średnim szczeblu wybrała liceum ogólnokształcące. Ponad 3/5 absolwentów LO legitymuje się dyplomem magisterskim, około 12% - ma wykształcenie licencjackie, niespełna 9% - ukończyło uczelnię zawodową a 17% - ma wykształcenie policealne.

Tabela nr 3.5.1.3 Losy edukacyjne absolwentów LO kontynuujących edukację

Poziom wykształcenia	Ścieżka	Liczba absolwentów	% absolwentów (łącznie)
Policealne	SP – LO – policealne	183385	15,4
Kolegium	SP – LO - kolegium	14759	1,2
Wyższy uzyskany w uczelni zawodowej (licencjat lub inż.)	SP – LO – WSZ	93983	8,6
	SP – LO – policealne – WSZ	8246	
	SP – LO – kolegium – WSZ	308	
Wyższy – dyplom licencjata lub inż.	SP – LO – SW lic lub inż.	130279	11,6
	SP – LO – policealne – SWL	7067	
	SP – LO – kolegium – SWL	268	
Wyższy – dyplom mgr oraz dyplom doktora	SP – LO - SWM	606295	63,1
	SP – LO – policealne - SWM	13601	
	SP – LO – kolegium – SWM	7972	
	SP – LO – WSZ - SWM	48785	
	SP – LO – SWL – SWM	68002	
	SP – LO – policealne – SWL – SWM	1997	
	SP – LO – policealne – WSZ – SWM	2447	
	SP – LO – kolegium – WSZ – SWM	357	
	SP – LO – kolegium – SWL – SWM	237	
	SP – LO – SWM - SD	1212	
Razem		1189200	100,0

Porównanie ścieżek edukacyjnych absolwentów zasadniczych szkół zawodowych i liceów ogólnokształcących pokazuje, jak wybór szkoły ponadgimnazjalnej (ponadpodstawowej) wpływa na późniejsze wybory edukacyjne, a w konsekwencji na sytuacje na rynku pracy.

3.5.2 Uwarunkowania środowiskowe

Analiza struktury wykształcenia absolwentów – mieszkańców miast (liczących powyżej i do 100 tys. mieszkańców) i wsi wskazuje na wyraźnie większe szanse osiągnięcia najwyższego poziomu wykształcenia przez mieszkańców dużych miast. Różnica odsetków absolwentów o najwyższych kwalifikacjach w dużych miastach i na wsi wynosi 12 pkt proc.

I tak, w grupie osób o najwyższych kwalifikacjach (ukończone wyższe studia magisterskie i stopień doktora) prawie 45% stanowią mieszkańcy dużych miast, niespełna 27% - mieszkańcy wsi. W grupie osób o najniższych kwalifikacjach struktura jest odwrotna: ponad 48% stanowią absolwenci – mieszkańcy wsi, tylko około 23% mieszkańcy dużych miast.

Tabela nr 3.5.2.1 Struktura wykształcenia według miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Ogółem	Poziom wykształcenia					
		ZSZ	LO	średnie zawodowe	policealne/ pomaturalne + kolegium	wyższe licencjackie/ inżynierskie	wyższe magisterskie + stopień doktora
	w %						
Miasto pow. 100 tys. mieszkańców	100,0	14,4	18,9	22,6	7,7	9,9	26,5
Miasto do 100 tys. mieszkańców	100,0	19,2	17,0	28,0	7,9	9,4	18,5
Wieś	100,0	26,6	14,6	31,2	6,2	7,4	14,0
Razem	100,0	20,4	16,7	27,4	7,2	8,8	19,5

Wskazania mieszkańców miast koncentrują się na dwóch poziomach wykształcenia: wyższym (36,4% - łącznie licencjacki i magisterski) i średnim zawodowym (niespełna 23% wskazań) w miastach dużych, odpowiednio – po 28% w miastach mniejszych, mieszkańców wsi – na kształceniu średnim zawodowym (ponad 31%) i zasadniczym zawodowym (prawie 26%).

3.5.3 Sytuacja rodzinna i bytowa absolwentów

Tak jak istnieje związek pomiędzy stylem pracy nauczycieli i ich metodami oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych na aspiracje uczniów, tak istnieje związek pomiędzy metodami oddziaływań i aspiracjami rodziców oraz modelem rodziny, w których wychowują się uczniowie, studenci i absolwenci. Nasze badanie potwierdziło tę zależność tylko w pewnym stopniu.
W subpopulacjach absolwentów, w których i ojciec i matka byli aktywni zawodowo odsetek osób z wykształceniem wyższym był wyższy niż w innych. Widać także różnicę w odsetku osób o najwyższych kwalifikacjach pomiędzy dwoma innymi subpopulacjami, taką, w której ojciec był zawodowo aktywny i taką, w której aktywna była matka. Odsetek absolwentów z wyższym wykształceniem jest wyższy w tej drugiej. Najwyższe odsetki absolwentów kończące edukację na najniższym poziomie wykształcenia są w subpopulacji, w której matka zajmuje się prowadzeniem domu (27,6%) i w grupie absolwentów, którzy nie wychowywali się w rodzinie.

Tabela nr 3.5.3.1 Model rodziny a poziom wykształcenia badanych

Wyszczególnienie	Ogółem	Poziom wykształcenia					
		ZSZ	LO	średnie zawodowe	policealne/ pomaturalne + kolegium	wyższe licencjackie/ inżynierskie	wyższe magisterskie + stopień doktora
	w %						
Ojciec zajmował się pracą zawodową a matka prowadzeniem domu	100,0	27,6	14,7	31,1	6,4	7,6	12,7
Oboje rodzice w równym stopniu dzielili się obowiązkami zawodowymi i rodzinnymi	100,0	17,2	17,2	27,3	7,4	9,4	21,5
Oboje rodzice pracowali zawodowo, ale za obowiązki rodzinne	100,0	19,2	17,6	24,8	7,2	8,9	22,3
Matka pracowała zawodowo, a ojciec zajmował się domem	100,0	23,8	14,2	27,6	7,4	5,8	21,2
Inny niż wymienione	100,0	22,3	17,8	25,3	8,5	9,2	16,8
Wychowywałem/am się poza własną rodziną	100,0	32,4	18,4	19,9	6,3	7,3	15,7
Brak odpowiedzi	100,0	26,5	14,3	34,6	3,2	6,3	15,1
Razem	100,0	20,4	16,7	27,4	7,2	8,8	19,5

Zebrane dane potwierdzają zależność pomiędzy wykształceniem rodziców, a poziomem wykształcenia badanych absolwentów.
Można także poszukiwać zależności pomiędzy wykształceniem absolwentów a ich sytuacją rodzinną. Najmniejszy odsetek absolwentów, którzy założyli rodziny (i mają dzieci) jest w subpopulacji absolwentów, którzy zakończyli edukację na poziomie liceum ogólnokształcącego (po ok. 1/5 z nich). Brak zawodu i najprawdopodobniej niejasne perspektywy w tym zakresie odsuwają taką decyzję w czasie. W subpopulacjach absolwentów

o wyższych kwalifikacjach te odsetki (absolwentów żonatych, zamężnych lub/ i w związkach partnerskich) są wyższe.

Tabela nr 3.5.3.2 Stan cywilny badanych o określonych poziomach wykształcenia

Wyszczególnienie	Poziom wykształcenia					
	ZSZ	LO	średnie zawodowe	policealne/ pomaturalne + kolegium	wyższe licencjackie/ inżynierskie	wyższe magisterskie + stopień doktora
	w %					
Kawaler, panna	68,5	76,6	67,3	58,6	59,7	51,5
Żonaty, zamężna, w związku partnerskim	29,7	21,7	31,1	39,4	38,1	46,2
Rozwiedziony, rozwiedziona lub w separacji	0,9	1,2	0,7	1,2	1,7	1,5
Wdowiec/ wdowa	0,0		0,2	0,1	0,1	0,2
Brak odpowiedzi	0,9	0,4	0,7	0,7	0,4	0,5
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Aż ponad 41% absolwentów, których matki zakończyły edukację na poziomie podstawowym lub niższym zakończyło edukację na poziomie zasadniczej, 30% - na poziomie średniej szkoły zawodowej. Tylko niespełna 10% absolwentów z tej subpopulacji ukończyło studia. Ok. 60% absolwentów, dzieci matek z wyższym wykształceniem ma wyższe wykształcenie. Im wyższy poziom wykształcenia matki, tym większy odsetek absolwentów kończących studia (od ok. 12%, gdy matka ma wykształcenie podstawowe lub niepełne podstawowe, do 59%, gdy ma wyższe), im niższy (z wyjątkiem wykształcenia ogólnokształcącego) – tym większy odsetek absolwentów kończących szkoły zawodowe (zasadnicze i średnie łącznie).

Tabela nr 3.5.3.3 Sytuacja rodzinna absolwentów a poziom wykształcenia

Wyszczególnienie	Poziom wykształcenia					
	ZSZ	LO	średnie zawodowe	policealne/ pomaturalne + kolegium	wyższe licencjackie/ inżynierskie	wyższe magisterskie + stopień doktora
	w %					
Jednoosobowe	7,9	8,5	7,9	8,7	13,7	16,9
Więcej niż jedna osoba; zamieszkuje z nimi	87,9	85,5	87,2	86,1	82,2	79,9
Więcej niż jedna osoba, ale przebywa czasowo poza miejscem zamieszkania	3,9	5,8	4,7	5,2	4,0	3,1
Brak odpowiedzi	0,2	0,1	0,1		0,1	0,1
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Informacja o liczności gospodarstwa domowego świadczy, pośrednio, o sytuacji materialnej badanych. Największe odsetki absolwentów, którzy mieszkają sami, jest w grupach najwyżej wykształconych. Najprawdopodobniej ma to związek z ich zarobkami – albo kupili, albo odziedziczyli, albo wynajmują mieszkanie. Można więc z dużym prawdopodobieństwem powiedzieć, że ich wyższa stopa zwrotu z edukacji (związana z wyższym poziomem kompetencji) przekłada się na sytuację bytową badanych.

Tabela nr 3.5.3.4 Źródła utrzymania według poziomu wykształcenia absolwentów

Wyszczególnienie	Poziom wykształcenia					
	ZSZ	LO	średnie zawodowe	policealne/ pomaturalne + kolegium	wyższe licencjackie/ inżynierskie	wyższe magisterskie + stopień doktora
	w %					
Nie mam żadnych, własnych dochodów	27,6	36,0	24,7	19,9	16,5	10,7
Dochody z pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym	5,0	1,5	4,2	2,3	3,1	1,7
Wynagrodzenia za pracę najemną	52,7	45,9	56,4	61,5	60,4	74,3
Dochody z pracy na rachunek własny poza rolnictwem indywidua	2,4	2,4	3,8	3,8	7,0	4,9
Renta inwalidzka	0,7	0,6	0,4	0,3	0,1	0,2
Inna renta (socjalna, rodzinna)	1,4	1,3	0,8	0,7	0,8	0,2
Inne świadczenia z ZUS	0,9	0,6	0,9	1,2	0,5	1,1
Zasiłek dla bezrobotnych	1,2	0,8	1,1	0,8	1,0	0,6
Dochody z pomocy społecznej	1,7	0,9	0,8	0,9	0,6	0,4
Oszczędności własne	1,3	3,7	2,4	3,0	2,3	1,5
Inne	3,8	4,9	3,6	5,0	6,6	3,1
Brak odpowiedzi	1,3	1,2	1,0	0,8	1,1	1,4
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Potwierdzają to, w pewnej mierze, informacje o źródłach dochodów absolwentów. Tylko (czy aż?) co 10 absolwent studiów magisterskich nie ma żadnych własnych dochodów (jest na utrzymaniu żony/ partnerki – 48,2% wskazań, rodziców – 48,6%, innych osób – 0,6%). Dane wskazują na jeszcze jedną prawidłowość: im wyższy poziom wykształcenia, tym większy odsetek absolwentów, którzy utrzymują się z pracy najemnej (od ok. 53% w subpopulacji absolwentów z wykształceniem zasadniczym zawodowym do 74,3% - z wyższym magisterskim). Nie ma żadnych własnych dochodów aż 36% absolwentów, którzy zakończyli edukację na etapie liceum ogólnokształcącego, prawie 28% absolwentów zasadniczych szkół zawodowych i ¼ absolwentów z wykształceniem średnim zawodowym.

Zdecydowaną większość tych absolwentów (poza absolwentami po studiach magisterskich), którzy nie mają żadnych własnych dochodów, utrzymują rodzice (ponad 72% po LO, prawie 65% - po średnich szkołach zawodowych, 60% - po zasadniczych szkołach zawodowych).

Warto jeszcze, mówiąc o uwarunkowaniach wyborów edukacyjnych, wspomnieć o uwarunkowaniach zdrowotnych. Wprawdzie niepełnosprawni absolwenci stanowią w badanej populacji margines, to istotne jest, że zdecydowana ich większość kończy edukację na poziomie zawodowym, częściej zasadniczym, niż średnim.

3.5.4 Awans edukacyjny - porównanie wykształcenia absolwentów i ich rodziców

Z porównania wykształcenia absolwentów i sytuacji społeczno-zawodowej rodziny (także wykształcenia rodziców) wnioskować można o znaczeniu tej sytuacji dla aspiracji i wyborów edukacyjnych dokonywanych na różnych poziomach edukacji, a szczególnie na etapie wyboru szkoły średniej.

Związek aspiracji (też dotyczących wykształcenia dzieci) z wykształceniem (tu: rodziców) jest oczywisty. Wskazują na to także wyniki i naszych, i wcześniejszych badań (m.in. Białecki, 1998).

Tabela nr 3.5.4.1 Poziom wykształcenia matki a poziom wykształcenia badanych

Wyszczególnienie	Ogółem	Poziom wykształcenia					
		ZSZ	LO	średnie zawodowe	policealne/ pomaturalne + kolegium	wyższe licencjackie/ inżynierskie	wyższe magisterskie + stopień doktora
	w %						
Podstawowy lub niższy	100,0	41,1	11,1	30,0	5,6	4,3	7,9
Zasadniczy zawodowy	100,0	31,8	14,4	32,2	6,5	5,8	9,2
Średni ogólnokształcący	100,0	11,0	23,5	26,2	7,8	10,6	20,9
Średni zawodowy	100,0	11,2	15,9	29,6	8,3	10,7	24,4
Policealny/ pomaturalny	100,0	7,4	18,7	18,1	8,9	13,1	33,9
Wyższy	100,0	3,4	19,0	11,7	6,8	14,4	44,6
Nieznany	100,0	25,2	18,5	25,4	9,5	5,7	15,7
Brak odpowiedzi	100,0	18,3	10,0	33,5	3,9	9,6	24,6
Razem	100,0	20,4	16,7	27,4	7,2	8,8	19,5

Zależność ta, jeśli wziąć pod uwagę wykształcenie ojców, jest jeszcze bardziej wyraźna. Wraz ze wzrostem wykształcenia ojców, rośnie odsetek absolwentów kończących studia (od ok. 14% do prawie 61%); im niższe wykształcenie ojców (z wyjątkiem, tak jak w przypadku matek, wykształcenia ogólnokształcącego), tym wyższy odsetek absolwentów kończy szkoły zawodowe (łącznie zasadnicze i średnie).

Tabela nr 3.5.4.2 Poziom wykształcenia ojca a poziom wykształcenia badanych

Wyszczególnienie	Ogółem	Poziom wykształcenia					
		ZSZ	LO	średnie zawodowe	policealne/ pomaturalne + kolegium	wyższe licencjackie/ inżynierskie	wyższe magisterskie + stopień doktora
	w %						
Podstawowy lub niższy	100,0	39,5	11,1	29,8	5,7	4,4	9,5
Zasadniczy zawodowy	100,0	28,6	14,7	32,0	6,8	6,5	11,4
Średni ogólnokształcący	100,0	11,2	24,9	24,0	7,2	12,2	20,6
Średni zawodowy	100,0	9,3	18,0	27,6	7,9	11,3	25,8
Policealny/ pomaturalny	100,0	6,1	18,3	18,8	12,8	13,9	30,1
Wyższy	100,0	3,2	18,8	10,4	6,8	13,1	47,7
Nieznany	100,0	27,0	18,3	26,6	8,6	7,1	12,3
Brak odpowiedzi	100,0	20,0	13,0	33,1	3,4	10,3	20,2
Razem	100,0	20,4	16,7	27,4	7,2	8,8	19,5

Rodzice badanych absolwentów mieli niższe niż oni wykształcenie. Aż prawie 53% ojców i 44% matek i tylko ok. 1/5 badanych nie miało pełnego wykształcenia średniego. Najwyższy szczebel edukacji przeszło tylko niespełna 10% ojców, ponad 10% matek i ponad 28% absolwentów.

Największy odsetek rodziców, zarówno matek (prawie 34%), jak i ojców (o 10 pkt proc więcej niż matek) ukończył szkoły zasadnicze, po ok. 1/5 – średnie szkoły zawodowe. Wielkości te dla absolwentów wynoszą – odpowiednio – ok. 1/5 i 27,4%. To niewątpliwie korzystna zmiana, potwierdzająca ich edukacyjny awans. Kolejną widoczną korzystną zmianą pokoleniową jest także brak wśród badanych absolwentów z wykształceniem podstawowym.

Jednocześnie aż 40% absolwentów, których matka ma wykształcenie wyższe (i 39% absolwentów, których ojciec ma takie wykształcenie), ma niższe wykształcenie niż któreś z rodziców. Widoczna jest także dosyć oczywista prawidłowość: im niższy poziom wykształcenia rodziców, tym niższy odsetek absolwentów wskazujący na najwyższy poziom kwalifikacji.

3.6 Analiza porównawcza: badania GUS z lat 1989-1994 oraz 1994-1997

3.6.1 Wstęp

Badania losów zawodowych absolwentów w latach 1998-1994 oraz 1994-1997 prowadzone były przez GUS jako dodatkowe badania modułowe w ramach badania aktywności ekonomicznej ludności. Zrealizowano je w listopadzie 1994 i 1997 roku. Oba zawierały trzy płaszczyzny analizy: poziom i typ wykształcenia absolwentów, poszukiwania i podjęcia pierwszej pracy oraz opis dalszej ścieżki zawodowej po wykonywaniu pierwszej pracy. Wiele z zagadnień szczegółowych z obu tych badań podjęto także w tym badaniu, a przedmiotem analiz stały się m.in. posiadane przez absolwentów z lat 1998-2005 kwalifikacje zawodowe i dodatkowe umiejętności oraz motywy dokonywanych wyborów edukacyjnych.

Można wyróżnić kilka obszarów, w których porównania takie są możliwe. Ograniczymy się, z konieczności do kilku z nich: kierunku i poziomu wykształcenia absolwentów, motywów wyborów edukacyjnych, awansu edukacyjnego, posiadanych kwalifikacji i ich oceny oraz zawodu wyuczonego.

Analizując społeczne tło aktywności edukacyjnej absolwentów we wszystkich omawianych edycjach badań, obszarem porównań można uczynić sytuację rodzinną i bytową absolwentów. Zestawienie posiadanych na ten temat informacji pozwala na sformułowanie pewnych wniosków generalnych, chociaż w pewnym zakresie utrudnia to inna konstrukcja kwestionariusza ankiety w badaniach GUS i ASM. Istotny jest także fakt, iż badania GUS objęły tylko absolwentów studiów stacjonarnych, ostatnie – także niestacjonarnych, co może rzutować na występujące prawidłowości i formułowane oceny.

1. Jeśli przedmiotem porównań uczynimy cechy społeczne badanych, to już na wstępie analiz możemy sformułować kilka spostrzeżeń, znaczących dla dalszych porównań. Dotyczą one zarówno problemów metodologicznych, jak i wyników badań. Do tych pierwszych można zaliczyć porównywalne liczebności badanych w dwóch pierwszych edycjach i odbiegające od tych założeń liczebności (znacznie większe) w badaniu obecnym. Dwa pierwsze (o czym już wspominano), stanowiły badanie modułowe towarzyszące BAEL, ostatnie - było badaniem niezależnym. W każdej omawianej edycji większość absolwentów stanowili mieszkańcy miast i kobiety (wyjątkiem był rok 1994, gdzie widoczna była równowaga). Zdecydowana większość badanych nie założyła jeszcze rodzin, a ich głównym źródłem utrzymania była praca. Strukturę absolwentów według głównego źródła utrzymania różnicował poziom wykształcenia.

3.6.2 Poziom i kierunek wykształcenia absolwentów

W tej części porównamy ze sobą poziomy wykształcenia absolwentów i kierunek kształcenia. Warto pamiętać o tym, że kierunki kształcenia opisywane w poprzednich edycjach badań były agregowane według innych zasad niż obecnie, dlatego też trudno szukać w niektórych przekrojach odpowiedniości.

Tabela nr 3.6.2.1 Absolwenci według poziomu wykształcenia i roku ukończenia szkoły/ uczelni

Rok ukończenia szkoły	Ogółem	Wykształcenie					
		podstawowe	ZSZ	LO	średnie zawodowe	policealne	wyższe, licencjat
				w %			
I badanie							
Ogółem	100,0	10,1	45,5	7,0	23,3	5,6	8,5
1989	100,0	12,7	46,6	7,1	23,8	4,5	5,3
1990	100,0	11,6	46,3	5,9	22,9	5,9	7,1
1991	100,0	12,8	46,5	5,6	23,4	4,2	7,5
1992	100,0	9,7	43,2	6,5	24,1	5,2	11,2
1993	100,0	8,7	45,2	8,4	21,9	6,6	9,0
1994	100,0	5,1	45,2	8,6	23,7	7,1	10,5
II badanie							
Ogółem	100,0	6,9	39,7	7,7	27,8	5,2	12,7
1994	100,0	8,4	42,9	8,1	26,1	5,3	10,9
1995	100,0	8,1	43,3	6,0	27,3	4,2	11,0
1996	100,0	6,4	36,8	8,6	29,8	4,7	13,4
1997	100,0	4,5	37,1	8,2	28,0	6,8	15,6
III badanie							
Ogółem	100,0		20,4	16,7	27,4	7,2	28,3
1998-2001	100,0		31,5	11,8	31,4	7,9	17,4
2002-2003	100,0		21,5	16,6	26,1	6,6	29,2
2004	100,0		11,7	20,1	27,8	7,9	32,5
2005	100,0		12,5	20,2	23,9	6,5	36,9

Źródło: *Losy zawodowe absolwentów 1989-1994 oraz 1994-1997*, GUS, 1995, 1998: *Badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji programu* „Pierwsza Praca", ASM, 2007

Zestawienie danych pozwala w kolejnych latach zaobserwować wzrost poziomu wykształcenia badanych, a wyniki szczegółowe potwierdzają wyższy poziom wykształcenia kobiet. Chociaż w pierwszych dwóch edycjach badania w strukturze wykształcenia dominują absolwenci zasadniczych szkół zawodowych, to ich udział zmniejsza się. W drugiej edycji było ich o 6 pkt proc. mniej, a w trzeciej już o 25 pkt proc. mniej niż w pierwszej. Absolwenci ZSZ nie stanowią już najliczniejszej grupy wśród badanych. Dotyczy to zarówno kobiet, jak i mężczyzn.

W ostatniej edycji badania nie ma już wśród absolwentów osób z wykształceniem podstawowym (w drugiej edycji badania ich udział był wyraźnie mniejszy niż w pierwszej), co jest równoznaczne z tym, że na rynek nie wchodzą już osoby o najniższym poziomie wykształcenie, bez kwalifikacji zawodowych. W kolejnych latach rośnie natomiast odsetek absolwentów kończących licea ogólnokształcące (z 7,7% w drugiej do 16,7% w trzeciej edycji badania). W tym kontekście szczególnie istotna jest oferta edukacji ustawicznej pozwalająca uzyskać tej grupie młodzieży kwalifikacje zawodowe. W analizowanym okresie tylko w niewielkim stopniu zmienił się odsetek młodzieży kończącej średnie szkoły zawodowe. Warto jeszcze zwrócić uwagę na zmianę udziału kobiet i mężczyzn w tym poziomie edukacji (w trzeciej edycji badania wzrósł udział mężczyzn kosztem udziału kobiet).

Z roku na rok, zwiększa się w sposób widoczny, udział wśród wchodzących na rynek, osób o najwyższych kwalifikacjach (8,5% w pierwszej edycji badania, 12,7% w drugiej i aż 28,3% - w trzeciej). W badanych zbiorowościach przewaga co najmniej pełnego wykształcenia średniego była po stronie miast (ok. 53% w pierwszej edycji badania, 62% w drugiej i ponad 83% w trzeciej edycji). Na wsiach dominowało wykształcenie zasadnicze zawodowe (53% w pierwszej, 49% w drugiej edycji), dziś absolwenci tych szkół stanowią już niespełna 27% ogółu mieszkańców wsi, dominuje tam wykształcenie średnie zawodowe (ponad 31% wskazań).

Wśród mieszkających na wsi badanych z lat 1989-1994 absolwenci wyższych uczelni stanowili tylko 2,7%, w drugiej edycji badania tylko 4,5%, a w ostatniej już 21,4%. Trzeba jednak pamiętać o poczynionych dla celów tego porównania założeniach. W dwóch pierwszych edycjach badano tylko absolwentów studiów niestacjonarnych, podczas gdy badanie ostatnie uwzględniało zarówno tych, którzy ukończyli studia stacjonarne, jak i niestacjonarne. To prawdopodobnie wpłynęło na tak znaczący wzrost odsetka osób legitymujących się wykształceniem wyższym na wsi.

Warto może jeszcze zwrócić uwagę na zbiorowość absolwentów nieprzygotowanych do wejścia na rynek pracy. Atutów istotnych dla wyboru i zdobycia pracy nie mają na pewno ani absolwenci szkół podstawowych, ani absolwenci liceów, chyba, że równolegle - ucząc się - mają oni kontakt z rynkiem, albo realizują zajęcia, które dostarczają im tej wiedzy. Wśród ogółu absolwentów z lat 1989-1994, 1994-1997 oraz 1998-2005 było, odpowiednio, około 15%, niespełna 15% i 18% absolwentów bez zawodu. W wyniku wprowadzonej reformy zmieniła się struktura szkolnictwa, pojawiły się gimnazja, skrócono cykl kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych.

Badane w kolejnych edycjach roczniki absolwentów są zróżnicowane także pod względem ukończonego kierunku nauki. Niestety, porównania w tym zakresie utrudnia brak porównywalnych danych. W tabelach i opisie uwzględnione są tylko niektóre z nich. I tak, np. w raporcie z 1995 r. są informacje na temat struktury kierunkowej w przekroju ukończonych uczelni, w raporcie z 1998 r. – tylko według roku ukończenia szkoły. Z kolei w ostatniej edycji badania przyjęto inną niż w poprzednich strukturę kierunkową kształcenia.

W podsumowaniu raportu z I edycji badań stwierdzono, że począwszy od 1989 r. najwięcej absolwentów szkół zasadniczych i średnich zawodowych kształciło się w kierunku mechaniczno-technologicznym. Na przełomie 1993/1994 zmniejszyła się w sposób widoczny liczba absolwentów kierunków rolniczych, leśnych, włókienniczych i chemicznych, wzrosła – kierunków ekonomiczno-finansowych, elektronicznych i informatycznych, oświatowych, medycznych, elektrycznych i energetycznych. Na kierunkach ekonomiczno-finansowym, włókienniczym i chemicznym, medycznym, usługowo-gospodarczym i oświatowym kobiety stanowią ponad ¾ absolwentów; w zawodach ekonomiczno-finansowych oraz włókienniczych i chemicznych nawet 90%.

Wyniki badań przeprowadzonych w 1997 roku potwierdziły, iż nadal największy odsetek badanych stanowili absolwenci kierunków: mechaniczno-technologicznego (zdecydowanie częściej kończyli go mężczyźni), ekonomiczno-finansowego (był domeną kobiet) oraz usługowo-gospodarczego. Struktura kierunkowa kształcenia według płci potwierdziła istnienie podziału na „męskie" i „sfeminizowane" kierunki kształcenia. Wśród tych drugich znalazły się m.in. włókiennicze, chemiczne, medyczne oraz oświatowe, wśród „męskich" – budowlane, inżynieria środowiska oraz elektryczne i energetyczne.

Przedstawione analizy upoważniają, mimo poczynionych zastrzeżeń, do sformułowania następujących wniosków. W analizowanym okresie dominują trzy kierunki kształcenia: ekonomia, programy ogólne oraz usługi (dla ludności i transportowe), typowo „męskim"

kierunkiem jest inżynieryjno-techniczny, informatyka, architektura i budownictwo, bardziej „sfeminizowanym" – ekonomia i programy ogólne. W roku 2005 w stosunku do lat 1998-2001 maleje udział absolwentów kierunków z grupy produkcja i przetwórstwo oraz inżynieryjno-techniczne i usługi, rośnie – programów ogólnych i – nieznacznie – informatyki. W zasadniczych szkołach zawodowych dominują usługi, kierunki inżynieryjno-techniczne oraz produkcja i przetwórstwo.

3.6.3 Motywy wyboru kierunku kształcenia

W tym zakresie możliwe jest tylko porównanie dwóch ostatnich edycji absolwenckiego badania. W pierwszym poddano analizie tylko motywy wyboru szkoły. Ich zestawienie, w świetle zmian struktury kształcenia w tym zakresie, może wskazać na pewne stałe uwarunkowania, inne niż sytuacja na rynku pracy i zmiana opłacalności kształcenia lub na uwzględnianie właśnie tego czynnika przy podejmowaniu decyzji edukacyjnych w tym zakresie.

I tak, głównym motywem wyboru szkoły dla absolwentów z lat 1989-1994 były zainteresowania (wskazania 43% ogółu badanych, ale aż 76% absolwentów szkół wyższych), kolejnym – łatwość uzyskania pracy w zawodzie (14,6% wskazań ogółu absolwentów; wskazania co 6 absolwenta średnich szkół zawodowych). Trzecim w hierarchii motywem, głównie absolwentów szkół zasadniczych (dla 20% absolwentów tych szkół), okazała się konieczność szybkiego zdobycia zawodu. Tradycja rodzinna i oczekiwane zarobki okazały się istotne dla wyboru szkoły wyższej, zaś dla wyboru LO – perspektywa studiów, do których LO przygotowuje (ok. 56% takich wskazań) i – w drugiej kolejności – położenie szkoły w pobliżu miejsca zamieszkania (ok. 17% wskazań).

Trzeba jeszcze podkreślić, że znaczącym dla wyboru szkoły motywem w przypadku mieszkańców wsi, było położenie szkoły w miejscu zamieszkania (prawie 19% wskazań).

Dziś, a więc w przypadku absolwentów z lat 1998-2005, najbardziej istotnym motywem okazało się zdobycie określonego zawodu. I chociaż analiza wskazań w poszczególnych latach wskazuje, że to uzasadnienie powoli traci na znaczeniu (ok. 31% wskazań w latach 1998-2001 i już ok. 25% w 2005 r.) na korzyść zainteresowań (wzrost z ok. 22% do ok. 27%), to jednak ciągle ma swoją wagę. Inne decydujące o wyborach motywy, to sugestie rodziców (na poziomie ok. 10%) i możliwość znalezienia pracy w kraju (także ok. 10% wskazań).

Dla wyboru szkoły zasadniczej, średniej zawodowej i policealnej najistotniejsze jest czy daje zawód poszukiwany na rynku pracy, o wyborze LO w przypadku prawie 18% absolwentów decydują rodzice i chęć kontynuowania edukacji, o wyborze studiów licencjackich i magisterskich – chęć kształcenia zgodnie z zainteresowaniem, zdobycie zawodu i znalezienie pracy w kraju. Najbardziej znaczące dla wyborów kierunkowych motywy i ich trwałość pokazuje kolejne zestawienie (Tabela nr 3.6.3.1).

Tabela nr 3.6.3.1 Absolwenci szkół według motywów wyboru kierunku nauki i roku ukończenia szkoły/ uczelni

Motywy	Rok ukończenia szkoły				
	1994	1997	1998-2001	2004	2005
	w %				
Zdobycie określonego zawodu*	12,7	9,8	29,1	24,5	25,3
Kształcenie zgodne z zainteresowaniami	41,3	44,7	26,3	29,8	29.8
Sugestie rodziców**	4,2	3,9	8,0	8,6	7,7
Sugestie doradcy zawodowego/psychologa	0,6	1,2	0,7	0,6	0,6
Znalezienie pracy w kraju***	14,4	15,4	10,8	9,8	10,3
Znalezienie pracy za granicą		1,2	1,2	1,4	1,6
Ukończenie szkoły i usamodzielnienie się			5,2	4,5	3,7
Chęć kontynuacji kształcenia****	5,5	5,3	2,8	5,1	5,4
Nie dostanie się do innej szkoły			2,2	1,8	2,1
Koszty edukacji			1,7	2,4	1,5
Chęć pozostania w rodzinnej miejscowości******	8,0	7,4	1,2	1,5	1,4
Uniknięcie powołania do wojska			0,4	0,4	0,5
Łatwość kształcenia w tym kierunku			2,8	3,4	3,2
Z innego powodu*******	13,3	12,3	4,4	4,3	4,2
Brak odpowiedzi			3,2	2,2	2,7

* w 1998: konieczność szybkiego zdobycia zawodu
** w 1998: tradycja rodzinna i preferencje rodziców/ opiekunów
*** łatwość znalezienia pracy w wyuczonym zawodzie
**** możliwość zdobycia uprawnień do podjęcia studiów
****** położenie szkoły w pobliżu miejsca zamieszkania
******* dogodniejszy dojazd niż do innych szkół, przewidywanie wysokich zarobków, namowa kolegów, brak innej szkoły w okolicy, brak egzaminów wstępnych, wolne miejsca i inne powodu.

Źródło: *Losy zawodowe absolwentów 1989-1994 oraz 1994-1997*, GUS, 1995, 1998; *Badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji programu* „Pierwsza Praca”, ASM,2007

Z tego porównania wynika przede wszystkim, że coraz bardziej znacząca dla wyboru kierunku staje się stopa zwrotu z edukacji (wzrost wskazań na zdobycie określonego zawodu, spadek wskazań na motyw „kształcenie zgodnie z zainteresowaniami”). Analizę tej kwestii w innych przekrojach pomijamy z uwagi na ograniczoną porównywalność tych wielkości.

3.6.4 Awans edukacyjny w aspekcie porównawczym

Różnice pomiędzy wykształceniem absolwentów i wykształceniem rodziców wskazywać mogą, jeśli wykształcenie absolwentów jest wyższe, na ich awans edukacyjny, jeśli niższe – najprawdopodobniej na niezrealizowanie przez absolwentów aspiracji ich rodziców, albo obojga, albo któregoś z nich. Inne badania wskazują[15],że bardziej znaczące dla aspiracji i wyborów edukacyjnych jest wykształcenie matki, warto więc i na to w analizie tych zależności zwrócić uwagę. Porównania w tym zakresie pokazują także skalę dziedziczenia wykształcenia.

[15] Szapiro, Tomasz. 2004, *Mechanizmy kształtujące decyzje edukacyjne,* Warszawa: Wydawca Szkoła Głowna Handlowa, Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji

Tabela nr 3.6.4.1 Wykształcenie absolwentów a wykształcenie rodziców w kolejnych edycjach badania – porównania

Wykształcenie	I edycja			II edycja			III edycja		
	A	M	O	A	M	O	A	M	O
	w %								
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W tym:									
Wyższe	8,5	5,5	6,0	12,6	5,0	6,5	28,2	10,3	9,7
Policealne	5,6	1,6	0,5	5,2	3,1	0,9	7,2	5,2	3,0
Średnie zawodowe	23,3	14,5	15,3	27,8	18,3	17,7	27,4	21,0	22,1
Średnie ogólne	7,0	9,1	3,0	7,7	10,1	2,4	16,7	17,8	9,9
Zasadnicze zawodowe	45,5	**24,4**	**33,3**	39,7	**29,2**	**39,7**	20,4	**33,6**	**43,9**
Podstawowe	10,1	**43,0**	**37,2**	6,9	**32,7**	**29,2**	0,0	**10,2**	**8,6**
Niepełne podstawowe		**1,2**	**2,0**		**0,4**	**0,5**		**1,2**	**2,4**
Nie dotyczy		0,7	2,7		0,1	0,2		0,7	0,4
Brak odpowiedzi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

A – absolwent; M – matka; O – ojciec;
Źródło: *Losy zawodowe absolwentów 1989-1994 oraz 1994-1997*, GUS, 1995, 1998; *Badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji programu* „Pierwsza Praca", ASM, 2007

Z analizy tych danych wynika, że chociaż rodzice badanych absolwentów charakteryzowali się niskim wykształceniem, to ich sytuacja zmieniała się na korzyść. I tak, w pierwszej edycji badania prawie 67% matek i 73% ojców nie miało pełnego wykształcenia średniego, w trzeciej - już tylko 45% matek i ok. 55% ojców. Szkoły wyższe ukończyło – odpowiednio – 5,5% matek i 6% ojców, a w trzeciej edycji już 10,3% i 9,7%. Zmniejszał się w ten sposób dystans edukacyjny pomiędzy tymi dwoma pokoleniami.
Korzystną tendencją jest niewątpliwie zmniejszenie się w drugiej edycji badania, i brak w trzeciej, liczby absolwentów kończących edukację na poziomie podstawowym i znaczny wzrost odsetka tych, którzy mają wykształcenie wyższe (8,5% w pierwszej edycji badania, 12,6% w drugiej, ponad 28% w trzeciej).
Dominującym typem wykształcenia absolwentów było w dwóch pierwszych edycjach badania wykształcenie zasadnicze zawodowe (45,5% oraz 39,7% wskazań), a w trzeciej – wyższe (28% wskazań) i średnie zawodowe. Sytuacja rodziców jest nieco inna. W pierwszej edycji badania dominowało wykształcenie podstawowe, w drugiej – podstawowe (matek) i zasadnicze zawodowe (ojców), w trzeciej – zasadnicze zawodowe w przypadku obojga rodziców. Te wielkości wskazują na awans edukacyjny, nie tylko absolwentów, chociaż przede wszystkim ich, ale także ich rodziców.

3.6.5 Kwalifikacje zawodowe i umiejętności absolwentów – atuty na rynku pracy

Konkurencyjność na rynku pracy, zmienność warunków pracy i wymagań pracodawców stawiają nowe wyzwania przed systemem edukacji. Absolwenci powinni być przygotowani nie tylko do pracy, ale także do wejścia na rynek, a więc jej poszukiwania, do zmiany pracy (kilkakrotnie, w czasie aktywności zawodowej), bo to staje się dziś standardem, do ciągłego doskonalenia swoich kompetencji, żeby nie wypaść z rynku.
Zajęcia z zakresu przedsiębiorczości, pakiety informacji na temat możliwości zatrudnienia po okresie nauki, bogata oferta zajęć dodatkowych szkolnych i pozaszkolnych to niektóre z odpowiedzi na te wyzwania. Jak pokazują zebrane informacje, zainteresowanie nimi i ich użyteczność rośnie. Wzrasta zarówno liczba uczestników zajęć na temat poszukiwania pracy (w latach 1994-1997, z 15,5% do 23,4%), jak i baza dostępnych informacji, chociaż dosyć wolno, na temat możliwości zatrudnienia.

Z porównania zasobów kompetencyjnych absolwentów wynika, że są wśród nich i tacy, którzy posiadają dodatkowe umiejętności, które są ich atutem na rynku pracy. Można

porównać informacje na ich temat z pierwszej edycji badania GUS i badań ASM. Wskazują one, jednoznacznie, na ograniczony do nich dostęp lub mniejsze nimi zainteresowanie mieszkańców wsi, więc także ich mniejsze szanse na rynku pracy. Postęp w tej dziedzinie trudno uznać za satysfakcjonujący.

Tabela nr 3.6.5.1 Absolwenci wg miejsca zamieszkania i dodatkowych umiejętności (absolwenci z lat 1989-1994)

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta			wieś
		razem	o liczbie mieszkańców		
			pow. 100 tys.	do 100 tys.	
	w %				
Tak, znajomość języka obcego	100,0	78,5	50,2	57,0	21,5
Tak, obsługa komputera	100,0	77,2	44,1	54,4	22,8
Tak, obsługa urządzeń biurowych	100,0	74,5	42,9	49,0	25,5
Tak, prawo jazdy	100,0	58,4	28,6	16,8	41,6
Tak, inne	100,0	67,7	34,7	35,4	32,3

Źródło: *Losy zawodowe absolwentów 1989-1994 Warszawa:* GUS, 1995

Tabela nr 3.6.5.2 Absolwenci wg miejsca zamieszkania i dodatkowych umiejętności

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta			wieś
		razem	o liczbie mieszkańców		
			pow. 100 tys.	do 100 tys.	
	w %				
Tak, biegłą znajomość języka obcego	100,0	76,4	53,5	22,9	23,6
Tak, biegłą umiejętność korzystania z różnych programów komputerowych	100,0	71,2	38,1	33,1	28,8
Tak, prawo jazdy	100,0	63,4	33,0	30,4	36,6
Tak, inny, dodatkowy zawód	100,0	66,2	32,8	33,4	33,8
Tak, zdolności przywódcze, umiejętności kierowania zespołami	100,0	70,1	36,9	33,1	29,9
Tak, łatwość przystosowywania się do nowych zadań i nowych l	100,0	66,9	33,9	33,0	33,1
Tak, znaczne doświadczenie praktyczne (jak na młodą osobę)	100,0	68,9	35,0	33,8	31,1
Tak, umiejętność funkcjonowania w międzynarodowym środowisku	100,0	72,3	37,9	34,4	27,7
Tak, liczne kontakty w środowisku zawodowym	100,0	69,1	35,1	34,0	30,9
Inne ważne, korzystne cechy dla pracy zawodowej	100,0	63,0	32,7	30,3	37,0
Żadne	100,0	57,2	29,8	27,4	42,8

3.6.6 Zawód wyuczony badanych

Efektem dokonywanych wyborów edukacyjnych przez absolwentów i ścieżek, które przeszli, zarówno w systemie szkolnym, jak i pozaszkolnym, jest ich zawód wyuczony. Porównanie wyników badań wskazuje na znaczne zróżnicowanie w tym zakresie.

Tabela nr 3.6.6.1 Absolwenci według zawodu wyuczonego, porównanie badań z lat: 1989-1994, 1994-1997, 1998-2005

Wyszczególnienie	1989-1994	1994-1997	1998-2005
	w %		
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Przedstawiciele władz publicznych	bd.	bd.	0,1
Specjaliści	11,0	13,3	22,7
Technicy i inny średni personel	20,1	23,3	26,0
Pracownicy biurowi	4,8	7,9	0,8
Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	8,7	8,9	9,6
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	3,1	1,8	1,4
Robotnicy przemysłowi, rzemieślnicy	34,5	30,2	14,9
Operatorzy maszyn i urządzeń	3,2	1,3	0,5
Pozostali	0,2	0,2	0,1
Bez zawodu	14,4	13,1	15,5
Brak odpowiedzi			

Źródło: *Losy zawodowe absolwentów 1989-1994 oraz 1994-1997*, GUS, 1995, 1998; *Badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji programu* „Pierwsza Praca", ASM, 2007

Systematycznie wzrasta udział specjalistów wśród absolwentów (z 11% w pierwszej edycji badania do prawie 23% w ostatniej) oraz techników i innego średniego personelu (z 20% do 26%), spada – wyraźnie – robotników przemysłowych (z ponad 34% do niespełna 15%), co wskazuje na zmianę struktury wykształcenia. Widoczna jest bardzo wyraźna koncentracja wyborów zawodowych kobiet (przede wszystkim specjaliści i technicy i inny średni personel; odpowiednio – 12% i 23% wskazań w pierwszej edycji badania i ponad 27% i ponad 24% w trzeciej edycji) i zmianę, w tym zakresie, w populacji mężczyzn (ponad 51% w zawodach robotniczych w pierwszej edycji badania, tylko 27% w trzeciej, co wskazuje na wyraźną poprawę ich wykształcenia). Poprawiło się także znacznie wykształcenie absolwentów, mieszkańców wsi, co potwierdzają odsetki wskazań na grupy zawodowe.

3.7 Podsumowanie

Do korzystnych tendencji w latach 1998-2005 można zaliczyć:

- wzrost udziału absolwentów z wykształcenie średnim (ogólnokształcącym i zawodowym) oraz wyższym (licencjackim i magisterskim) z 60,6% w latach 1998 - 2001 do 81,0% w 2005 r.;
- zwiększający się odsetek absolwentów legitymujących się dodatkowymi umiejętnościami, w tym biegłością korzystania z różnych programów komputerowych, prowadzenia pojazdów, kierowania zespołami oraz funkcjonowania w międzynarodowym środowisku;
- wzrost odsetka absolwentów kierunków informatycznych legitymujących się wykształceniem policealnym oraz licencjackim i inżynierskim;
- polepszenie się, w kolejnych latach, w szkołach ponadgimnazjalnych, warunków zdobywania wykształcenia, w tym dostępu do komputerów i Internetu, wyposażenia sal lekcyjnych, laboratoriów oraz bazy rekreacyjno-socjalnej;
- wzrost elastyczności programów kształcenia rozumianej jako możliwość wyboru przedmiotów/zajęć oraz języków obcych, we wszystkich typach szkół. Warto podkreślić, że jednocześnie znaczny odsetek absolwentów ocenia, iż warunki te budzą pewne zastrzeżenia;
- zwracanie przez absolwentów uwagi na te elementy programów i działań podejmowanych we wszystkich typach szkół, które im przybliżają i pomagają rozwiązywać problemy związane z podjęciem pracy;

- znaczący wzrost liczby/ pakietu, zasobów i różnorodności informacji o możliwościach zatrudnienia oferowanej przez szkoły w formie elektronicznej na stronach www;
- wzrost udziału w kształceniu ustawicznym, szczególnie osób legitymujących się wykształceniem wyższym oraz znaczący udział samokształcenia jako formy edukacji ustawicznej.

Pozytywnym zjawiskom towarzyszą, niestety, liczne zjawiska niekorzystne wśród których trzeba wymienić następujące:

- zróżnicowanie warunków i programów kształcenia w zależności od typu szkoły ponadgimnazjalnej (ponadpodstawowej sprzed reformy). Zdecydowanie najniższą ocenę uzyskują zasadnicze szkoły zawodowe, a co piaty ich absolwent nie posiada żadnych dodatkowych umiejętności stanowiących atut na rynku pracy. Absolwenci ZSZ nie uczestniczą też w kształceniu ustawicznym, aby te braki nadrobić;
- spadek, w kolejnych latach, liczby absolwentów kształcących się w kierunkach inżynieryjno-technicznych oraz usługowych,
- brak w programach kształcenia treści i działań związanych z ich dostosowywaniem do pracy zawodowej, mimo iż są takie oczekiwania młodzieży,
- znaczne zróżnicowane treści i elastyczności programów kształcenia oraz warunków ich realizacji między szkołami: najmniejsze możliwości wyboru języków obcych, przedmiotów i zajęć mają absolwenci zasadniczych szkół zawodowych i to oni najbardziej krytycznie oceniają dostosowanie programu do pracy zawodowej oraz poziom nauczania w swoich szkołach. Znaczny odsetek absolwentów tych szkół nie posiada żadnych dodatkowych umiejętności stanowiących atut na rynku pracy,
- krytyczna ocena wykorzystania technik informatycznych podczas zajęć; negatywne oceny formułowane są przede wszystkim przez absolwentów szkół zasadniczych oraz mieszkańców wsi,
- zmniejszający się, w kolejnych latach, udział obowiązkowych zajęć praktycznych i wzrost liczby absolwentów nie mających w szkole kontaktu z praktyką; dotyczy to szczególnie średnich szkół ogólnokształcących i zawodowych oraz policealnych, a także studiów inżynierskich i licencjackich,
- małe możliwości udziału w programach wymian, praktyk, staży w ramach programów UE i innych; oceny te formułowane są przez absolwentów wszystkich typów szkół i mieszkańców miast i wsi.

Leszek Wincenciak

4. Zachowania na rynku pracy, w tym podejmowanie i charakterystyka pierwszej pracy

4.1 Wprowadzenie

W niniejszej części opracowania przedmiotem analizy jest charakterystyka statusu absolwentów na rynku pracy po ukończeniu szkoły/uczelni, w tym identyfikacja sposobu wejścia na rynek pracy i tzw. wczesnej ścieżki kariery zawodowej. Przede wszystkim przeanalizowany zostanie proces poszukiwania pracy. Opis będzie uwzględniał czas poszukiwania pracy, metody, fakt rezygnacji z ofert pracy (i jej przyczyny), analizowane będą zachowania mobilne, sprzyjające większej elastyczności na rynku pracy, oczekiwania płacowe i ich zmiany w trakcie poszukiwania pracy. W analizie pierwszej pracy absolwentów zostaną uwzględnione takie czynniki jak: czas, jaki upłynął od momentu ukończenia edukacji do momentu uzyskania pierwszego zatrudnienia, sposób znalezienia pierwszej pracy, charakterystyka samego miejsca pracy. Omówiona zostanie też obecna sytuacja absolwentów w kontekście ich indywidualnych cech, sposobów, w jaki szukali pracy i charakterystyk pierwszej pracy, którą podjęli.

Uzupełnieniem opisu będzie ekonometryczna analiza determinant znalezienia pierwszej pracy w ciągu 12 miesięcy od momentu ukończenia szkoły/uczelni. W analizie będą wykorzystane charakterystyki typowe dla teorii poszukiwań pracy. Wykorzystano model probitowy oszacowany metodą największej wiarygodności.

W rozdziale pierwszym scharakteryzowano poszukiwanie pracy przez absolwentów, rozpoczynając od krótkiego opisu ich aktywności w okresie edukacji. Z uwagi na niemożność określenia statusu na rynku pracy absolwentów w trakcie edukacji, skupiono się na aktywności przejawiającej się w udziale w zajęciach pozaszkolnych oraz w praktykach zawodowych, wychodząc z założenia, że działania te podejmowane przez absolwentów są sygnałem skłonności do przejawiania własnej inicjatywy, co może mieć wpływ na sposoby i skuteczność poszukiwania pracy. Rozdział drugi jest poświęcony charakterystyce pierwszej pracy. Warto od razu we wstępie zauważyć, że pierwsza praca jest rozumiana dwojako, z powodu podwójnego jej zdefiniowania w ankiecie badania. Pierwszą pracę można rozumieć jako pierwszą w sensie chronologicznym, bez uwzględnienia jej formy i charakteru. Taką definicję przyjęto dla zasadniczej części tego fragmentu opracowania. Drugie ujęcie pierwszej pracy wiąże się z rozróżnieniem pierwszej pracy na dwie kategorie: typu A (pomagający członek rodziny w gospodarstwie rolnym, pomagający członek rodziny w firmie poza rolnictwem indywidualnym, praca najemna na podstawie umowy o pracę na czas określony trwający do 1 roku, praca najemna na podstawie umowy cywilno-prawnej, praca najemna bez umowy, praca w ramach stażu lub praktyki zawodowej) oraz typu B (praca na własny rachunek w gospodarstwie rolnym, praca na własny rachunek poza rolnictwem, praca najemna na podstawie umowy na czas nieokreślony lub umowy na czas określony powyżej jednego roku). Rozróżnienie to sprawia, że możemy mówić de facto o dwóch pierwszych pracach. Mogło się bowiem zdarzyć tak, że absolwent podjął najpierw pierwszą pracę opisaną typem A, a następnie po jakimś czasie zmienił ją i znalazł zatrudnienie opisywane typem B (lub mogło być odwrotnie). Analiza pierwszej pracy z uwzględnieniem tego rozróżnienia jest przedstawiona na początku rozdziału drugiego.
Rozdział trzeci jest analizą bieżącej aktywności absolwentów w kontekście cech pierwszego miejsca pracy. Celem takiej analizy jest pokazanie, w jakim stopniu sposób wejścia na rynek

pracy jest związany z tym, co się z absolwentami na rynku pracy dzieje obecnie. Celem tej części nie jest szczegółowa analiza ścieżek zmian stanów na rynku pracy absolwentów, gdyż jest ona przedmiotem analizy osobnej części opracowania.

4.2 Charakterystyka poszukiwań pierwszej pracy

4.2.1 Aktywność absolwentów w czasie edukacji szkolnej

W niniejszym podrozdziale zostanie opisana aktywność absolwentów rozumiana jako działania podejmowane przez nich w czasie edukacji szkolnej, które mogły mieć wpływ na późniejsze poszukiwanie pracy (jej metody i skuteczność). Aktywność absolwentów szkół i uczelni w poszukiwaniu pracy po zakończeniu edukacji, a także sposób i intensywność samych poszukiwań jest pochodną bardzo wielu czynników. Wymienić tu należy czynniki związane z procesem kształcenia (będącym przedmiotem analizy osobnego rozdziału), aktywnością przejawiającą się udziałem w zajęciach pozaszkolnych oraz cechami wynikającymi z szeroko rozumianego kapitału społecznego (będącego także przedmiotem dokładniejszej analizy osobnego rozdziału opracowania). Aktywność w czasie edukacji zostanie opisana przez pryzmat uczestnictwa w zajęciach pozaszkolnych oraz udziału w praktykach zawodowych.

Analizując ten rodzaj aktywności absolwentów w czasie ostatniego etapu edukacji należy z przykrością zauważyć, że aż 46,2% z nich deklaruje, że nie brało udziału w żadnych zorganizowanych zajęciach pozalekcyjnych, mimo że szkoła zapewniała takie możliwości. Odpowiedź negatywna została udzielona łącznie przez 71,9% absolwentów (wliczając tych, którym szkoła nie zapewniła możliwości udziału w zajęciach pozalekcyjnych). Jedynie 28,1% absolwentów zetknęło się zatem w czasie swej edukacji z aktywnością wykraczającą poza ustalone ramy systemu edukacji[16].

Niewielka część absolwentów skorzystała z możliwości wyjazdu zagranicznego w celu podniesienia zdobytych umiejętności, odbycia szkolenia bądź w celu zarobkowym. Wyjazd zagraniczny w czasie edukacji deklaruje jedynie 5,3% absolwentów, choć wyraźny jest trend wzrostowy, gdyż o ile absolwenci z lat 1998-2001 deklarowali wyjazd zagraniczny jedynie w 3,4% przypadków, to z roku 2005 było to już 6,8%, wzrost udziału jest zatem dwukrotny[17]. Głównym celem wyjazdu zagranicznego okazuje się motyw zarobkowy. Wskazuje go 48,0% w pierwszym wyjeździe, 55,4% w drugim oraz 55,9% w trzecim.

Ważnym elementem aktywności w okresie edukacji w kontekście zawodowym jest odbywanie praktyk zawodowych. Ogółem, 70,2% absolwentów deklaruje, że miało kontakt z praktyką zawodową. Formy praktyk według poszczególnych kohort absolwentów i miejsca zamieszkania przedstawia Tabela nr 4.2.1.1.

[16] Gdy przeanalizujemy zajęcia zorganizowane poza szkołą, odsetek uczestniczących w nich absolwentów wyniesie zaledwie 25,2%. Warto też zauważyć, że z roku na rok odsetek absolwentów deklarujących brak uczestnictwa w zajęciach pozalekcyjnych z powodu braku ich w ofercie szkoły zmniejszył się. Dla absolwentów z lat 1998-2001 było to 30,4%, zaś dla 2005 roku już tylko 21,7%.

[17] Wśród wyjeżdżających dominują osoby wyjeżdżające nie więcej niż 2 razy – 80,5%.

Tabela nr 4.2.1.1 Praktyki zawodowe odbywane w trakcie nauki szkolnej według kohort i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	1998-2001	2002-2003	2004	2005	Miasto 100 tys. i więcej	Miasto do 100 tys.	Wieś	Razem
	w %							
Podczas praktycznej nauki zawodu w ramach zajęć	51,2	45,1	39,5	36,7	39,2	45,0	46,6	43,7
Podczas obowiązkowej praktyki/stażu	23,1	22,6	23,1	23,2	24,6	20,1	24,0	23,0
Podczas pracy jako wolontariusz	0,2	0,2	0,2	0,4	0,3	0,2	0,2	0,3
Podczas nieobowiązkowej praktyki/stażu	0,8	1,4	1,2	1,8	2,1	0,9	0,9	1,3
W pracy zarobkowej zgodnej z kierunkiem kształcenia	1,6	1,7	1,2	1,1	2,0	1,2	1,0	1,4
W pracy zarobkowej, ale niezgodnej z kierunkiem kształcenia	0,3	0,2	0,5	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3
Nie miałem kontaktu z praktyką	22,6	28,5	34,2	36,1	31,3	31,9	26,9	29,8
Brak odpowiedzi	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Z tabeli tej dość jednoznacznie wynika, że brak kontaktu z praktyką staje się z biegiem czasu coraz powszechniejsze. Absolwenci rocznika 2005 deklarują brak kontaktu z praktyką zawodową aż w 36,1%, podczas gdy roczniki 1998-2001 tylko w 22,6%. Absolwenci zamieszkujący wieś częściej spotykają się z praktyką zawodową niż ich koledzy z miast. Najpopularniejszą formą odbywania praktyki zawodowej jest według respondentów praktyczna nauka zawodu w ramach zajęć (43,7%), na drugim miejscu plasuje się obowiązkowa praktyka lub staż (23,0%). Kolejna tabela prezentuje formy praktyk zawodowych według płci i poziomów wykształcenia. Charakterystyczne jest częstsze stykanie się z praktyką zawodową wśród mężczyzn (75,4% wobec 66,2% dla kobiet) oraz wśród kończących edukację na niższym poziomie wykształcenia (wyjątek – wykształcenie średnie ogólnokształcące).

Tabela nr 4.2.1.2 Praktyki zawodowe odbywane w trakcie nauki szkolnej według płci i wykształcenia

Wyszczególnienie	Kobiety	Mężczyźni	ZSZ	LO	ZAW	POLIC	W-LIC	W-MGR	Razem
	w %								
Podczas praktycznej nauki zawodu w ramach zajęć	39,2	49,5	72,5	3,8	58,6	46,5	33,1	30,4	43,7
Podczas obowiązkowej praktyki/stażu	23,6	22,2	21,9	1,8	24,7	26,0	29,4	36,0	23,0
Podczas pracy jako wolontariusz	0,3	0,3	0,1	0,1	0,1	0,4	0,5	0,6	0,3
Podczas nieobowiązkowej praktyki/stażu	1,3	1,2	0,2	0,3	0,8	1,3	2,7	3,4	1,3
W pracy zarobkowej zgodnej z kierunkiem kształcenia	1,3	1,6	1,3	0,1	0,8	1,3	2,9	2,8	1,4
W pracy zarobkowej, ale niezgodnej z kierunkiem kształcenia	0,3	0,3	0,0	0,3	0,2	0,4	1,0	0,5	0,3
Nie miałem kontaktu z praktyką	33,8	24,6	3,8	93,4	14,5	24,1	30,0	26,1	29,8
Brak odpowiedzi	0,2	0,3	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

UWAGA: Poziomy wykształcenia oznaczono następująco:
ZSZ – zasadnicze zawodowe
LO – średnie ogólnokształcące
ZAW – średnie zawodowe (technika i licea profilowane)
POLIC – policealne i pomaturalne (kolegia nauczycielskie i nauczycielskie kolegia językowe)
W-LIC – wyższe licencjackie i inżynierskie
W-MGR – wyższe magisterskie i stopień doktora

4.2.2 Poszukiwanie pierwszej pracy

4.2.2.1 Czas i metody poszukiwania pierwszej pracy

W tej części opracowania opisano czas i metody poszukiwania pierwszej pracy przez absolwentów, przy założeniu, że te poszukiwania niekoniecznie musiały zakończyć się sukcesem w postaci podjęcia zatrudnienia. Czas i metody poszukiwania, jakimi absolwenci zdobyli faktycznie wykonywaną pierwszą pracę jest przedmiotem analizy w dalszej części opracowania.

W dniu ukończenia ostatniej szkoły lub uczelni pracowało 20,2% absolwentów rocznika 2005. W porównaniu do roczników 1998-2001 jest to nieznaczny wzrost z 18,9%. Zjawisko to występuje częściej wśród mężczyzn (21,1% wobec 18,9% dla kobiet), mieszkańców wielkich miast (23,1% wobec 16,8% dla wsi) oraz wśród osób legitymujących się wyższym poziomem wykształcenia (37,7% osób z wykształceniem wyższym licencjackim i inżynierskim wobec 12,9% osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i 9,2% ze średnim ogólnokształcącym). W związku z ukończeniem szkoły poszukuje pracy około 2/3 absolwentów[18] (Tabela nr 4.2.2.1.1). Więcej poszukujących obserwujemy wśród kobiet, osób słabiej wykształconych oraz mieszkańców największych miast. Oznacza to, że te osoby rzadziej posiadają pracę już w momencie ukończenia edukacji. Mniejsze odsetki pracujących w momencie ukończenia szkoły i jednocześnie poszukujących pracy w związku jej ukończeniem wśród mieszkańców wsi wskazują na to, że absolwenci zamieszkujący obszary wiejskie częściej zasilają szeregi nieaktywnych zawodowo.

[18] Odsetek ten odnosi się do całej populacji absolwentów. Jeśli populację tę ograniczymy tylko do osób, które w dniu ukończenia szkoły/uczelni nie posiadały pracy zarobkowej, to odsetek poszukujących pracy w związku z ukończeniem szkoły/uczelni wyniesie 74,2%. Oznacza to, że część absolwentów posiadających pracę zarobkową w momencie ukończenia szkoły/uczelni (dokładnie 33,2%) rozpoczyna poszukiwanie nowej pracy w związku z ukończeniem edukacji.

Tabela nr 4.2.2.1.1 Odsetki poszukujących pierwszej pracy w związku z ukończeniem szkoły/uczelni

Wyszczególnienie	Poszukujący pracy	Nie poszukujący pracy	Brak odpowiedzi	Razem
	w %			
Płeć				
Kobiety	67,1	32,7	0,1	100,0
Mężczyźni	64,6	35,2	0,2	100,0
Wykształcenie				
ZSZ	68,1	31,7	0,1	100,0
LO	61,6	38,1	0,3	100,0
ZAW	70,5	29,4	0,1	100,0
POLIC	65,6	34,3	0,1	100,0
W-LIC	56,1	43,9	0,0	100,0
W-MGR	66,2	33,7	0,1	100,0
Kohorty				
1998-2001	68,4	31,4	0,1	100,0
2002-2003	65,7	34,1	0,2	100,0
2004	67,2	32,6	0,2	100,0
2005	63,0	36,9	0,1	100,0
Miejsce zamieszkania				
Miasto 100 tys. i więcej	67,2	32,6	0,1	100,0
Miasto do 100 tys.	66,6	33,3	0,2	100,0
Wieś	64,6	35,2	0,2	100,0
Razem	66,1	33,8	0,2	100,0

Absolwenci najczęściej (67% badanych) rozpoczynali poszukiwanie pracy w momencie ukończenia ostatniej szkoły/uczelni (Tabela nr 4.2.2.1.2). Warto zauważyć, że odsetek ten zmniejszył się dla absolwentów rocznika 2005 do 65,4% z 70,4% dla roczników 1998-2001. Stosunkowo najrzadziej rozpoczynają poszukiwania pierwszej pracy w momencie ukończenia szkoły absolwenci legitymujący się wykształceniem wyższym magisterskim (62,9%). Spośród tych absolwentów, którzy rozpoczynają poszukiwania pierwszej pracy przed ukończeniem szkoły, najliczniejsza grupa czyni to na 1 do 3 miesięcy przed ukończeniem szkoły (60,5% oraz dalsze 24,6% w okresie 4-6 miesięcy przed ukończeniem szkoły). Absolwenci odkładający moment rozpoczęcia poszukiwania pracy po ukończeniu szkoły czynią to najczęściej w okresie od 1 do 3 miesięcy (63,7%) oraz 4-6 miesięcy (20,7%).

Tabela nr 4.2.2.1.2 Moment rozpoczęcia poszukiwań pierwszej pracy w związku z ukończeniem szkoły

Wyszczególnienie	Przed ukończeniem szkoły	W momencie ukończenia szkoły	Po ukończeniu szkoły	Brak odpowiedzi	Razem
	w %				
Płeć					
Kobiety	10,5	67,1	21,9	0,5	100,0
Mężczyźni	9,7	66,9	23,0	0,3	100,0
Wykształcenie					
ZSZ	6,4	72,7	20,7	0,2	100,0
LO	5,0	60,5	33,9	0,5	100,0
ZAW	7,2	68,9	23,5	0,4	100,0
POLIC	12,4	68,8	18,5	0,3	100,0
W-LIC	15,9	66,7	17,2	0,2	100,0
W-MGR	19,9	62,9	16,7	0,6	100,0
Kohorty					
1998-2001	8,6	70,4	20,7	0,4	100,0
2002-2003	10,0	65,6	24,0	0,5	100,0
2004	10,7	65,4	23,6	0,3	100,0
2005	12,1	65,4	22,2	0,4	100,0
Miejsce zamieszkania					
Miasto 100 tys. i więcej	11,4	65,5	22,6	0,5	100,0
Miasto do 100 tys.	10,2	66,8	22,7	0,4	100,0
Wieś	9,1	68,7	21,9	0,3	100,0
Razem	10,2	67,0	22,4	0,4	100,0

Patrząc na podstawowe charakterystyki rozkładu czasu poszukiwania pierwszej pracy (Tabela nr 4.2.2.1.3), można zauważyć, że rozkład ten jest niesymetryczny (mediana wyraźnie mniejsza niż średnia). Średni czas poszukiwania pracy wynosi 8,4 miesięcy. Kiedy jednak popatrzymy na miary pozycyjne rozkładu, zobaczymy, że połowa badanych poszukuje pierwszej pracy nie dłużej niż 3 miesiące, zaś 75% kończy poszukiwania pracy nie później niż w ciągu 11 miesięcy od momentu ukończenia szkoły.

Tabela nr 4.2.2.1.3 Charakterystyki rozkładu czasu poszukiwania pierwszej pracy

Wyszczególnienie	Średnia	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności	Kwartyl 1	Mediana	Kwartyl 3
Płeć						
Kobiety	8,9	13,5	1,5	2	4	12
Mężczyźni	7,8	11,9	1,5	1	3	10
Wykształcenie						
ZSZ	11,1	17,3	1,6	2	4	12
LO	8,5	12,0	1,4	2	4	12
ZAW	8,8	13,2	1,5	2	4	12
POLIC	7,8	11,0	1,4	2	4	10
W-LIC	7,3	9,3	1,3	2	3	10
W-MGR	5,7	7,4	1,3	1	3	6
Kohorty						
1998-2001	10,5	17,7	1,7	1	4	12
2002-2003	8,6	12,5	1,4	2	3	10
2004	7,4	8,8	1,2	2	3	10
2005	6,5	6,7	1,0	1	3	12
Miejsce zamieszkania						
Miasto 100 tys. i więcej	6,2	9,2	1,5	1	3	6
Miasto do 100 tys.	8,8	13,1	1,5	2	4	12
Wieś	10,2	15,1	1,5	2	4	12
Razem	8,4	12,9	1,5	2	3	11

Czas poszukiwania pierwszej pracy jest krótszy dla mężczyzn (7,8 wobec 8,9 dla kobiet). Połowa mężczyzn kończy poszukiwania pracy o miesiąc krócej niż połowa kobiet. W wyraźnie lepszej sytuacji znajdują się absolwenci szkół wyższych – 75% z nich kończy poszukiwania pierwszej pracy w czasie nie dłuższym niż 6 miesięcy, podczas gdy dla całej populacji czas ten wynosi 11 miesięcy. W podobnie korzystnej sytuacji znajdują się mieszkańcy wielkich miast. Zauważalne jest również skrócenie się przeciętnego czasu poszukiwania pierwszej pracy na przestrzeni ostatnich lat, dla roczników 1998-2001 oraz 2005. Najmłodsi absolwenci szukają pierwszej pracy przeciętnie tylko przez 6,5 miesiąca, podczas gdy absolwenci z roczników 1998-2001 średnio poszukiwali pracy przez 10,5 miesiąca.

W zakresie metod poszukiwania pracy (Tabela nr 4.2.2.1.4a i Tabela nr 4.2.2.1.4b) respondenci najczęściej wskazywali „krewnych i znajomych", choć sposób ten nieco stracił na znaczeniu dla najmłodszych absolwentów (26,9% wskazań dla rocznika 2005 wobec 28,8% dla 1998-2001). Drugim w kolejności sposobem poszukiwania pracy jest odpowiedź na zamieszczane w różnych mediach ogłoszenia (20,2% wskazań) i wreszcie w trzeciej kolejności jest to urząd pracy (20,1%). Urząd pracy jest najmniej popularny wśród absolwentów z wykształceniem wyższym (nieco poniżej 17%), najbardziej zaś wśród absolwentów z wykształceniem zasadniczym zawodowym (22,6%). Im niższy poziom wykształcenia tym większa rola przypisywana krewnym i znajomym jako metodzie poszukiwania pracy.

Tabela nr 4.2.2.1.4a Metody poszukiwania pracy

Wyszczególnienie	ZSZ	LO	ZAW	POLIC	W-LIC	W-MGR	Razem
	w %						
Przez urząd pracy	23,8	17,9	22,6	19,8	16,8	16,6	20,1
Odpowiedziałem na ogłoszenie umieszczone w prasie, internecie lub w innym miejscu	15,6	21,9	19,4	20,2	22,8	22,9	20,2
Dałem/am ogłoszenie do prasy, internetu lub w inne miejsce	3,1	6,0	4,7	4,9	7,3	7,1	5,3
Zgłosiłem/am się bezpośrednio do pracodawcy, u którego nigdy przedtem nie pracowałem/am	14,1	8,3	11,3	12,7	11,1	13,3	11,9
Przez krewnych lub znajomych	31,2	30,7	29,9	27,5	23,3	21,9	27,8
Inne	12,2	15,4	12,1	15,0	18,7	18,2	14,7
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela nr 4.2.2.1.4b Metody poszukiwania pracy (c.d.)

Wyszczególnienie	1998-2001	2005	Miasto 100 tys. i więcej	Miasto do 100 tys.	Wieś	Razem
	w %					
Przez urząd pracy	21,4	18,8	14,5	22,5	23,7	20,1
Odpowiedziałem na ogłoszenie umieszczone w prasie, internecie lub w innym miejscu	19,1	20,9	24,2	18,2	17,7	20,2
Dałem/am ogłoszenie do prasy, internetu lub w inne miejsce	4,7	6,3	7,1	4,9	3,9	5,3
Zgłosiłem/am się bezpośrednio do pracodawcy, u którego nigdy przedtem nie pracowałem/am	13,4	10,7	10,5	12,9	12,4	11,9
Przez krewnych lub znajomych	28,8	26,9	26,3	27,4	29,8	27,8
Inne	12,6	16,5	17,3	14,2	12,6	14,7
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

4.2.2.2 Oczekiwania płacowe

Tabela nr 4.2.2.2.1 przedstawia podstawowe miary rozkładu progowych wynagrodzeń netto, jakie absolwenci deklarowali przed podjęciem pierwszej pracy. Średnia wartość płacy progowej netto wyniosła 999 zł. Większe aspiracje płacowe deklarowali absolwenci z wyższymi poziomami wykształcenia, co pokazuje, że zdobywanie wyższego wykształcenia łączy się z oczekiwaniem wyższej stopy zwrotu z edukacji. Aż 25% osób z wykształceniem wyższym magisterskim deklarowało, że nie podejmie zatrudnienia za mniej niż 1500 zł netto, podczas gdy dla osób z wykształceniem do policealnego włącznie analogiczna wartość wynosiła tylko 1000 zł. Większe aspiracje płacowe zgłaszali mężczyźni (średnio 1078 zł wobec 941 zł dla kobiet), a także mieszkańcy wielkich miast (1081 zł wobec 959 zł dla wsi).

Tabela nr 4.2.2.2.1 Charakterystyki rozkładu progowych wynagrodzeń netto wobec pierwszej pracy

Wyszczególnienie	Średnia	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności	Kwartyl 1	Mediana	Kwartyl 3
Płeć						
Kobiety	941,5	416,0	0,4	700	899	1000
Mężczyźni	1078,1	427,3	0,4	800	1000	1200
Wykształcenie						
ZSZ	903,1	400,3	0,4	700	800	1000
LO	944,3	381,1	0,4	750	900	1000
ZAW	941,7	335,4	0,4	700	900	1000
POLIC	949,2	340,1	0,4	800	900	1000
W-LIC	1122,1	433,8	0,4	800	1000	1300
W-MGR	1195,7	543,3	0,5	900	1000	1500
Kohorty						
1998-2001	929,5	442,7	0,5	700	800	1000
2002-2003	995,3	369,6	0,4	800	1000	1000
2004	1048,2	483,3	0,5	800	1000	1200
2005	1045,0	401,4	0,4	800	1000	1200
Miejsce zamieszkania						
Miasto 100 tys. i więcej	1081,4	459,6	0,4	800	1000	1200
Miasto do 100 tys.	955,8	452,7	0,5	700	900	1000
Wieś	959,0	352,3	0,4	750	900	1000
Razem	999,0	426,1	0,4	800	1000	1100

Zmiany oczekiwań płacowych w trakcie poszukiwania pierwszej płacy przedstawia kolejna tabela. Wynika z niej, że absolwenci stosunkowo rzadko zmieniali swoje ustalone oczekiwania płacowe (aż 54,5% z nich deklaruje, że nie zmieniło oczekiwań). Niemniej jednak, mężczyźni zmieniali oczekiwania częściej niż kobiety, z tym, że mężczyźni częściej w górę, zaś kobiety w dół. Z roku na rok obserwujemy coraz większe urealnienie oczekiwań, gdyż coraz większe odsetki absolwentów deklarują brak ich zmiany. W 2005 r. było to 58,1% a w okresie 1998-2001 – 52,4%. Czas poszukiwania pracy miał również wpływ na zmiany oczekiwań. Co jednak zaskakujące, im krótszy okres poszukiwań, tym mniejszy odsetek tych, którzy nie zmienili swoich oczekiwań. Im dłużej trwało poszukiwanie pracy, tym mniej osób deklarowało wzrost oczekiwań płacowych. Wydaje się, że najistotniejsza zmiana w oczekiwaniach zachodzi w okolicach 3 miesiąca poszukiwań pracy, gdy dochodzi do skokowej redukcji oczekiwań płacowych – deklaruje ją 12,7% respondentów.

Tabela nr 4.2.2.2.2 Zmiana oczekiwań płacowych wobec pierwszej pracy

Wyszczególnienie	Wzrost	Spadek	Brak zmiany	Brak odpowiedzi	Razem
	w %				
Płeć					
Kobiety	31,7	11,4	55,2	1,8	100,0
Mężczyźni	35,8	8,9	53,6	1,8	100,0
Wykształcenie					
ZSZ	31,6	8,7	57,5	2,2	100,0
LO	30,5	11,0	57,0	1,6	100,0
ZAW	32,8	10,6	55,1	1,7	100,0
POLIC	36,5	9,9	52,3	1,3	100,0
W-LIC	38,5	8,9	51,4	1,2	100,0

W-MGR	35,2	12,0	50,6	2,2	100,0
Kohorty					
1998-2001	36,2	9,7	52,4	1,8	100,0
2002-2003	34,9	10,6	52,7	1,8	100,0
2004	33,5	10,0	54,8	1,6	100,0
2005	29,0	11,0	58,1	1,9	100,0
Miejsce zamieszkania					
Miasto 100 tys. i więcej	33,6	10,6	54,5	1,3	100,0
Miasto do 100 tys.	35,3	8,7	53,9	2,2	100,0
Wieś	31,6	11,5	55,0	2,0	100,0
Czas poszukiwania pracy					
Do 3 miesięcy	36,5	9,6	52,0	1,9	100,0
4–6 miesięcy	32,2	12,7	53,6	1,5	100,0
7–12 miesięcy	32,7	11,0	54,9	1,5	100,0
Powyżej 12 miesięcy	26,1	10,0	62,1	1,9	100,0
Razem	33,3	10,4	54,5	1,8	100,0

4.2.2.3 Rodzaj poszukiwanej pracy

Wśród rodzajów poszukiwanej pracy (Tabela nr 4.2.2.3.1) dominuje praca stała na czas nieokreślony, choć widać nieznaczny spadek jej wskazań między okresem 1998-2001 a rokiem 2005 (z 63,7 do 60,6%). Pracy stałej szukają częściej kobiety, znaczniej częściej osoby z wyższym wykształceniem oraz mieszkańcy wielkich miast. Widać także nieznaczny wzrost odsetka osób deklarujących poszukiwanie jakiejkolwiek pracy, co należy uznać za sygnał niekorzystny. Jakiejkolwiek pracy częściej poszukują osoby słabiej wykształcone oraz mieszkańcy średnich i małych miast i wsi.

Tabela nr 4.2.2.3.1 Rodzaj poszukiwanej pracy

Wyszczególnienie	Stała (na czas nieokreślony)	Dorywcza	Jakakolwiek	Brak odpowiedzi	Razem
	w %				
Płeć					
Kobiety	63,9	2,1	32,1	1,9	100,0
Mężczyźni	61,2	2,8	33,5	2,4	100,0
Wykształcenie					
ZSZ	54,8	1,5	41,9	1,9	100,0
LO	47,0	5,7	44,9	2,3	100,0
ZAW	59,8	2,3	35,7	2,3	100,0
POLIC	69,5	1,8	27,0	1,7	100,0
W-LIC	73,2	2,3	22,3	2,2	100,0
W-MGR	82,0	1,3	14,6	2,1	100,0
Kohorty					
1998-2001	63,7	1,7	32,2	2,4	100,0
2002-2003	64,5	2,9	30,7	1,9	100,0
2004	62,1	2,7	33,1	2,1	100,0
2005	60,6	2,8	34,6	2,0	100,0
Miejsce zamieszkania					
Miasto 100 tys. i więcej	65,7	2,5	29,7	2,1	100,0
Miasto do 100 tys.	60,8	3,0	34,1	2,1	100,0
Wieś	61,7	1,9	34,3	2,1	100,0
Razem	62,8	2,4	32,7	2,1	100,0

4.2.2.4 Gotowość do adaptacji i zachowań mobilnych w czasie poszukiwania pracy

W okresie poszukiwania pracy, zwłaszcza tej pierwszej, ważna jest umiejętność adaptacji do zastanych warunków i gotowość do zachowań mobilnych, które mogą ułatwić sprawne wejście na rynek pracy. Tabela nr 4.2.2.4.1 – Tabela nr 4.2.2.4.3 przedstawiają katalog dodatkowych działań, jakie podejmowali absolwenci po to, by znaleźć pracę. Niestety, aż dla 61% respondentów, samo poszukiwanie pracy było wystarczające i nie wiązało się z podejmowaniem żadnych dodatkowych działań. Z drugiej strony można argumentować, że absolwenci najlepiej przystosowani do wymagań rynku pracy, nie są zmuszeni do podejmowania dodatkowych działań, zatem tylko ci absolwenci, których kwalifikacje istotnie odbiegają od oczekiwań pracodawców będą podejmować dodatkowe działania w celu znalezienia pierwszej pracy. Do najczęściej wymienianych działań zaliczano dokształcanie przez uczestnictwo w kursach i szkoleniach (zorganizowanych – 8,4% oraz na własną rękę – 7,1%). W drugiej kolejności, popularne było również zgłoszenie się na staż (7,7%). Kobiety okazują się być bardziej elastyczne od mężczyzn w zachowaniach na rynku pracy (zdecydowanie mniejszy odsetek braku działań). Wśród najbardziej aktywnych są mieszkańcy średnich miast oraz osoby najlepiej wykształcone. Warto także zauważyć, że odsetek deklarujących brak działań wyraźnie zmniejszył się między okresem 1998-2001 a 2005, z 67% do 57,9%.

Tabela nr 4.2.2.4.1 Dodatkowe działania mające na celu znalezienie pierwszej pracy według kohort i płci absolwentów

Wyszczególnienie	Kobiety	Mężczyźni	1998-2001	2002-2003	2004	2005	Razem
	w %						
Dokształcanie przez szkolenia/ kursy	9,4	6,9	8,2	9,1	9,3	7,3	8,4
Dokształcanie samodzielne	7,0	7,2	6,3	7,4	7,6	7,3	7,1
Doradztwo zawodowe	1,9	1,2	1,5	1,4	1,6	2,0	1,6
Staż	10,1	4,4	3,6	8,3	9,8	10,5	7,7
Praktyka zawodowa	1,3	1,3	0,8	1,7	1,4	1,4	1,3
Praca jako wolontariusz	1,5	0,6	0,7	1,2	1,3	1,5	1,1
Inne	9,0	11,2	10,4	9,7	9,4	10,0	9,9
Brak działań	58,1	65,1	67,0	59,4	57,4	57,9	61,0
Brak odpowiedzi	1,7	2,3	1,6	2,0	2,1	2,1	1,9
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela nr 4.2.2.4.2 Dodatkowe działania mające na celu znalezienie pierwszej pracy według poziomu wykształcenia

Wyszczególnienie	ZSZ	LO	ZAW	POLIC	W-LIC	W-MGR	Razem
	w %						
Dokształcanie przez szkolenia/ kursy	4,4	9,4	7,1	10,1	10,5	11,8	8,4
Dokształcanie samodzielne	3,6	5,9	6,1	7,4	9,2	11,8	7,1
Doradztwo zawodowe	1,0	1,2	1,6	1,5	2,0	2,4	1,6
Staż	3,0	6,3	7,1	8,5	11,5	12,5	7,7
Praktyka zawodowa	1,1	0,2	0,8	3,2	1,4	2,2	1,3
Praca jako wolontariusz	0,1	0,9	0,4	2,4	1,5	2,8	1,1
Inne	10,1	10,7	10,6	7,5	9,7	9,2	9,9
Brak działań	75,0	62,8	64,2	57,9	52,8	45,9	61,0
Brak odpowiedzi	1,8	2,7	2,2	1,6	1,5	1,4	1,9
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela nr 4.2.2.4.3 Dodatkowe działania mające na celu znalezienie pierwszej pracy według miejsca zamieszkania absolwentów

Wyszczególnienie	Miasto 100 tys. i więcej	Miasto do 100 tys.	Wieś	Razem
	w %			
Dokształcanie przez szkolenia/ kursy	8,8	8,5	7,8	8,4
Dokształcanie samodzielne	7,4	7,4	6,5	7,1
Doradztwo zawodowe	1,5	1,8	1,5	1,6
Staż	6,3	9,4	7,6	7,7
Praktyka zawodowa	1,6	1,2	1,1	1,3
Praca jako wolontariusz	1,6	1,3	0,6	1,1
Inne	9,8	10,7	9,4	9,9
Brak działań	61,4	57,6	63,6	61,0
Brak odpowiedzi	1,6	2,1	2,1	1,9
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Analizując skłonność do realnych działań prowadzących do uzyskania zatrudnienia (Tabela nr 4.2.2.4.4 – Tabela nr 4.2.2.4.6) można stwierdzić, że respondenci najczęściej wskazywali, iż zaakceptują pracę zorganizowaną w nietypowych formach: na zmiany (15,3% wskazań), wieczorami (10,3%), więcej niż 8 godzin dziennie (10,0%), w soboty i niedziele (9,4%). Równie popularne okazywały się wskazania dotyczące dokształcania (14,9%) oraz zmiany zawodu (8,9%). Gotowość do emigracji deklarowano jedynie w 7,7% wskazań, zaś gotowość do mobilności wewnątrz Polski jeszcze rzadziej, bo tylko w 6% wskazań. W okresie 1998-2005 wyraźnie wzrosła gotowość do emigracji (z 6,3% do 9%), co należy wiązać z efektami wstąpienia Polski do Wspólnoty Europejskiej.

Tabela nr 4.2.2.4.4 Skłonność do zachowań mobilnych mających na celu znalezienie pierwszej pracy według kohort i płci absolwentów

Wyszczególnienie	Kobiety	Mężczyźni	1998-2001	2002-2003	2004	2005	Razem
	w %						
Emigracja	6,6	9,0	6,3	7,8	8,2	9,0	7,7
Przeprowadzenie się na terenie kraju	5,6	6,4	5,4	5,8	5,8	6,9	6,0
Praca poza miejscem zamieszkania bez codziennej możliwości powrotu do domu	5,3	5,9	4,9	6,1	5,6	5,8	5,6
Dojeżdżanie do pracy ponad 2 godz. (licząc w obie strony)	7,5	7,2	7,2	7,6	7,3	7,3	7,4
Zmiana zawodu	9,0	8,8	10,2	8,7	8,7	7,9	8,9
Dokształcanie się	17,6	11,7	14,0	14,5	15,2	16,0	14,9
Praca na zmiany	15,3	15,2	16,5	15,0	14,9	14,3	15,3
Praca wieczorami	9,6	11,1	10,3	10,6	10,2	10,2	10,3
Praca w soboty lub/i niedziele	9,7	9,1	9,7	9,2	9,3	9,2	9,4
Praca więcej niż przez 8 godzin dziennie	9,3	10,7	10,0	10,2	10,6	9,4	10,0
Praca w szkodliwych warunkach	1,0	1,9	1,5	1,6	1,3	1,3	1,4
Praca bez ubezpieczenia społecznego (emerytalnego lub zdrowotnego)	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1
Żadne z powyższych	3,2	2,6	3,8	2,6	2,6	2,4	2,9
Brak odpowiedzi	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela nr 4.2.2.4.5 Skłonność do zachowań mobilnych mających na celu znalezienie pierwszej pracy według poziomu wykształcenia absolwentów

Wyszczególnienie	ZSZ	LO	ZAW	POLIC	W-LIC	W-MGR	Razem
	w %						
Emigracja	7,2	8,7	7,7	7,5	7,3	7,7	7,7
Przeprowadzenie się na terenie kraju	4,4	4,8	5,0	5,7	7,3	9,8	6,0
Praca poza miejscem zamieszkania bez codziennej możliwości powrotu do domu	5,2	4,8	5,3	5,3	6,3	6,8	5,6
Dojeżdżanie do pracy ponad 2 godz. (licząc w obie strony)	7,4	6,4	7,1	7,6	8,5	8,0	7,4
Zmiana zawodu	9,7	6,2	10,4	9,0	9,0	7,7	8,9
Dokształcanie się	9,1	17,4	13,6	15,3	17,5	20,3	14,9
Praca na zmiany	19,1	15,5	16,6	14,3	13,1	9,8	15,3
Praca wieczorami	11,7	11,1	11,0	10,2	9,2	7,6	10,3
Praca w soboty lub/i niedziele	10,4	10,8	9,4	9,9	8,6	7,4	9,4
Praca więcej niż przez 8 godzin dziennie	10,3	10,1	10,0	10,0	9,0	10,0	10,0
Praca w szkodliwych warunkach	2,0	1,2	1,4	1,4	1,0	1,1	1,4
Praca bez ubezpieczenia społecznego (emerytalnego lub zdrowotnego)	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1
Żadne z powyższych	3,1	2,5	2,3	3,5	2,8	3,7	2,9
Brak odpowiedzi	0,3	0,5	0,2	0,3	0,3	0,2	0,3
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela nr 4.2.2.4.6 Skłonność do zachowań mobilnych mających na celu znalezienie pierwszej pracy według miejsca zamieszkania absolwentów

Wyszczególnienie	Miasto 100 tys. i więcej	Miasto do 100 tys.	Wieś	Razem
	w %			
Emigracja	7,8	7,3	8,0	7,7
Przeprowadzenie się na terenie kraju	5,5	6,2	6,3	6,0
Praca poza miejscem zamieszkania bez codziennej możliwości powrotu do domu	4,9	5,6	6,1	5,6
Dojeżdżanie do pracy ponad 2 godz. (licząc w obie strony)	6,5	7,2	8,3	7,4
Zmiana zawodu	8,3	9,5	8,9	8,9
Dokształcanie się	15,6	15,0	14,2	14,9
Praca na zmiany	14,4	15,7	15,6	15,3
Praca wieczorami	10,5	10,3	10,1	10,3
Praca w soboty lub/i niedziele	10,6	9,5	8,3	9,4
Praca więcej niż przez 8 godzin dziennie	11,3	9,2	9,4	10,0
Praca w szkodliwych warunkach	1,5	1,5	1,3	1,4
Praca bez ubezpieczenia społecznego (emerytalnego lub zdrowotnego)	0,1	0,1	0,1	0,1
Żadne z powyższych	2,7	2,8	3,2	2,9
Brak odpowiedzi	0,3	0,2	0,3	0,3
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Analizę zachowań mobilnych na koniec warto uzupełnić opisem przyczyn rezygnacji z ofert pracy, jakie absolwenci otrzymywali w trakcie starania się o pracę, a także analizą przyczyn, dla których pracodawcy odrzucali podanie o pracę. Jeśli chodzi o ten pierwszy problem,

to należy zauważyć, że aż 43% absolwentów deklaruje, że nie miało żadnej oferty pracy. Dalsze 27,2% to absolwenci, którym w czasie poszukiwania pracy nie zdarzyło się odrzucić przedstawionej oferty. Pozostaje zatem 29,8% absolwentów, którzy mogli podjąć pracę, ponieważ znaleźli taką ofertę, ale ją odrzucili. Przyczyny odrzucenia oferty pracy przedstawia tabela nr 4.2.2.4.7, odnosząc się tylko do populacji absolwentów, którzy odrzucali oferty pracy. Jak wynika z analizy, dominującą przyczyną odrzucania ofert pracy były zbyt niskie zarobki (48,8%). Znaczenie innych przyczyn jest daleko mniej istotne, niemniej jednak, w dalszej kolejności są to: zbyt ciężka praca (7,2%) oraz zbyt kosztowny dojazd do pracy (6,7%). Z odpowiedzi respondentów wynika, że zbyt wysokie wymagania kwalifikacyjne miało marginalne znaczenie (zaledwie 2,7%).

Tabela nr 4.2.2.4.7 Przyczyny odrzucania ofert pracy przez absolwentów

Wyszczególnienie	w %
Za niskie zarobki	48,8
Za ciężka praca	7,2
Za długi czas pracy	3,0
Zbyt kosztowny dojazd do pracy	6,7
Nie odpowiednie godziny pracy	2,2
Była to praca w szkodliwych warunkach	1,6
Była to praca bez ubezpieczenia zdrowotnego lub emerytalnego	3,8
Była to praca bez perspektyw rozwoju, awansu	3,1
Była to praca doraźna	3,0
Za duże wymagania kwalifikacyjne	2,7
Inne przyczyny	15,0
Brak odpowiedzi	2,9
Razem	100,0

Z odpowiedzi respondentów na kolejne pytanie ankiety wynika, że aż 47,2% z nich nie spotkało się nigdy z odrzuceniem podania o pracę przez pracodawcę. Odsetek ten wydaje się zaskakująco wysoki. Dla pozostałej grupy absolwentów, która zetknęła się z odrzuceniem podania o pracę, można wskazać jego przyczyny. Należy przy tym zaznaczyć, że aż 43% spośród tych absolwentów, którzy zetknęli się z odrzuceniem podań o pracę, nie potrafi wskazać przyczyny ich odrzucenia. Dzieje się tak dlatego, że pracodawcy często nie przekazują informacji zwrotnej z rekrutacji i aplikant dowiaduje się tylko o fakcie akceptacji bądź odrzucenia jego starań o pracę. Przyczyny odrzucania podań przedstawia tabela nr 4.2.2.4.8. Wśród absolwentów, którzy znali przyczyny odrzucenia podania o pracę, zdecydowanie najwięcej z nich wskazuje brak doświadczenia (43,6%), a następnie brak odpowiednich kwalifikacji (33,7%). Pozostałe przyczyny mają zdecydowanie mniej istotne znaczenie.

Tabela nr 4.2.2.4.8 Przyczyny odrzucania podań o pracę przez pracodawców

Wyszczególnienie	w %
Brak odpowiednich kwalifikacji	33,7
Brak doświadczenia	43,6
Zbyt wysokie wymagania finansowe	6,5
Brak zgody na pozapłacowe warunki pracy	1,7
Nieodpowiedni wiek	2,1
Płeć	1,5
Niepełnosprawność	0,3
Inne warunki fizyczne (wzrost, wygląd, sprawność)	0,9
Inne przyczyny	9,7
Razem	100,0

4.2.2.5 Korzystanie z pomocy instytucji pośredniczących w poszukiwaniu pracy

Kwestii korzystania z pomocy różnych instytucji pośrednictwa pracy poświęcony jest osobny rozdział raportu, stąd w niniejszej części jedynie krótka analiza korzystania z takich usług w okresie poszukiwania pierwszej pracy.

Statystycznie co piąty absolwent w okresie poszukiwania pierwszej pracy spotkał się z pomocą ze strony powiatowego urzędu pracy (Tabela nr 4.2.2.5.1). Zdecydowanie większy odsetek korzystających z pomocy PUP obserwujemy wśród kobiet – 23,8%, podczas gdy wśród mężczyzn jest to zaledwie 15,8%. Im wyższy poziom wykształcenia, tym większe odsetki deklarujących korzystanie z pomocy PUP. Korzystanie z pomocy PUP jest również częstsze w średnich miastach i na wsi, natomiast w największych miastach odsetek ten wynosi tylko 14,9%, wobec 20,4% ogółem.

Tabela nr 4.2.2.5.1 Odsetek absolwentów korzystających z pomocy PUP

Wyszczególnienie	Nie	Tak	Brak odpowiedzi	Razem
	w %			
Płeć				
Kobiety	75,5	23,8	0,7	100,0
Mężczyźni	83,5	15,8	0,7	100,0
Wykształcenie				
ZSZ	83,6	15,8	0,6	100,0
LO	82,1	17,0	0,9	100,0
ZAW	77,5	21,8	0,7	100,0
POLIC	76,8	22,6	0,7	100,0
W-LIC	73,8	25,8	0,4	100,0
W-MGR	76,0	23,1	0,9	100,0
Kohorty				
1998-2001	81,1	18,2	0,7	100,0
2002-2003	77,5	21,9	0,6	100,0
2004	78,8	20,5	0,7	100,0
2005	77,5	21,7	0,8	100,0
Miejsce zamieszkania				
Miasto 100 tys. i więcej	84,2	14,9	0,9	100,0
Miasto do 100 tys.	75,0	24,3	0,7	100,0
Wieś	77,3	22,2	0,5	100,0
Razem	78,9	20,4	0,7	100,0

Spośród absolwentów, którzy korzystali z pomocy PUP, około 22% otrzymało pomoc w ramach programu „Pierwsza Praca" (Tabela nr 4.2.2.5.2). Program „Pierwsza Praca – Pierwszy Biznes" miał śladowy udział 0,6%. Większość respondentów nie była w stanie udzielić odpowiedzi, czy pomoc jaką otrzymali była w ramach wyżej wymienionych dwóch programów. Z programu „Pierwsza Praca" częściej korzystały kobiety (23,7%), osoby lepiej wykształcone (wśród absolwentów z wykształceniem wyższym magisterskim 26,6%) oraz co ciekawe mieszkający na wsi – 22,8%.

Tabela nr 4.2.2.5.2 Odsetki absolwentów korzystających z programu „Pierwsza Praca”

Wyszczególnienie	Program „Pierwsza Praca”	Program „Pierwsza Praca – Pierwszy Biznes”	Inny Program
	w %		
Płeć			
Kobiety	23,7	0,6	12,9
Mężczyźni	18,5	0,7	12,3
Wykształcenie			
ZSZ	16,4	0,2	9,3
LO	20,9	0,1	10,5
ZAW	21,5	0,5	10,9
POLIC	19,6	0,3	13,9
W-LIC	25,6	3,1	16,6
W-MGR	26,6	0,5	16,9
Kohorty			
1998-2001	13,2	0,3	10,7
2002-2003	27,0	1,2	11,8
2004	28,0	0,0	16,6
2005	22,6	0,7	13,0
Miejsce zamieszkania			
Miasto 100 tys. i więcej	22,0	0,6	12,8
Miasto do 100 tys.	21,0	0,2	13,8
Wieś	22,8	1,0	11,5
Razem	22,0	0,6	12,7

Jedynie 9,4% absolwentów (Tabela nr 4.2.2.5.3) deklaruje, że w trakcie poszukiwania pierwszej pracy korzystało z pomocy instytucji innych niż powiatowy urząd pracy (klub pracy, szkoła, lokalny samorząd, organizacja pozarządowa, organizacja kościelna, Ochotniczy Hufiec Pracy, inkubator przedsiębiorczości, Wojewódzki Urząd Pracy). Z takiej formy pomocy korzystał nieznacznie większy odsetek kobiet (10%) niż mężczyzn (8,5%). Im wyższy poziom wykształcenia absolwentów, tym częstsze deklarowane korzystanie z pomocy instytucji pośredniczących. Prawdopodobnie wiąże się to z większą wiedzą i świadomością osób lepiej wykształconych, a także z większymi umiejętnościami radzenia sobie w trudnych sytuacjach i szukania pomocy. Większe odsetki deklarujących korzystanie z pomocy obserwujemy także w największych miastach, co z kolei wiąże się z większą dostępnością takich usług i większą liczbą podmiotów świadczących usługi z zakresu pośrednictwa pracy.

Tabela nr 4.2.2.5.3 Odsetek absolwentów korzystających z pomocy instytucji pośredniczących, z wyłączeniem PUP

Wyszczególnienie	Nie	Tak	Brak odpowiedzi	Razem
	w %			
Płeć				
Kobiety	88,4	10,0	1,6	100,0
Mężczyźni	89,4	8,5	2,1	100,0
Wykształcenie				
ZSZ	91,2	7,1	1,7	100,0
LO	90,5	7,3	2,2	100,0
ZAW	89,9	8,3	1,8	100,0
POLIC	88,9	9,6	1,5	100,0
W-LIC	86,3	11,6	2,1	100,0
W-MGR	84,3	14,1	1,6	100,0
Kohorty				
1998-2001	89,4	9,2	1,4	100,0
2002-2003	87,7	10,4	1,9	100,0
2004	88,7	9,4	1,9	100,0
2005	89,2	8,7	2,1	100,0
Miejsce zamieszkania				
Miasto 100 tys. i więcej	86,8	11,0	2,2	100,0
Miasto do 100 tys.	89,3	9,3	1,4	100,0
Wieś	90,3	8,0	1,8	100,0
Razem	88,8	9,4	1,8	100,0

4.2.2.6 Analiza prawdopodobieństwa znalezienia pierwszej pracy w ciągu 12 miesięcy od momentu zakończenia szkoły

W niniejszej części opracowania przedstawiona zostanie ekonometryczna analiza prawdopodobieństwa znalezienia pierwszej pracy w ciągu 12 miesięcy od momentu zakończenia szkoły. Analiza ta ma na celu określenie czynników, które w sposób istotny sprzyjają szybszemu znalezieniu pierwszej pracy przez absolwentów. Z analizy rozkładu czasu poszukiwania pracy wynika, że blisko 88% absolwentom udaje się znaleźć pracę w ciągu pierwszych 12 miesięcy po ukończeniu szkoły, przeanalizowano zatem także prawdopodobieństwo znalezienia pierwszej pracy w ciągu 6 miesięcy. W analizie wykorzystano model probitowy. Analizując taki model, powinniśmy sobie zdawać sprawę, że obserwowany przez nas fakt znalezienia pracy w określonym czasie jest w istocie realizacją pewnego procesu, który nie jest w sposób bezpośredni obserwowalny. Konieczne jest zatem przyjęcie założenia, że wartości 1 lub 0, które przyjmują zmienne bezpośrednio obserwowane (czyli fakt znalezienia pracy lub nie), są w rzeczywistości wynikiem realizacji pewnej zmiennej nieobserwowalnej y^* (*latent variable*), która może przyjmować dowolne wartości z przedziału liczb rzeczywistych. To w rzeczywistości ta zmienna implikuje obserwowany przez nas wynik, który jest tożsamy z tym, że zmienna przyjmuje wartość 1 lub 0 (zwane potocznie sukcesem lub porażką).

Zależność pomiędzy nimi można przedstawić w następującej postaci:

$$z_i = \begin{cases} 1 \Leftrightarrow y^* > \bar{y} \\ 0 \Leftrightarrow y^* > \bar{y} \end{cases}$$

dla pewnej wartości progowej $\bar{y}$. Zakładamy ponadto, że zmienna nieobserwowalna y^*, powiązana jest liniowo z wektorem zmiennych wyjaśniających, *X*:

$$y_i^* = X_i'\beta + \varepsilon_i .$$

Postać funkcji prawdopodobieństwa w tym modelu zależy od postulowanego rozkładu składnika losowego. Przy założeniu, że ma on rozkład normalny, otrzymuje się model probitowy o następującej funkcji prawdopodobieństwa sukcesu, tzn. tego, że zmienna obserwowalna, przyjmie wartość 1:

$$P(z_i = 1 | X) = \int_{-\infty}^{X'\beta} \phi(t)dt = \Phi(X'\beta),$$

gdzie $\Phi(\cdot)$ oznacza dystrybuantę standaryzowanego rozkładu normalnego. Model szacowany jest metodą największej wiarogodności. Ponieważ parametry szacowanych modeli nie mają bezpośrednio intuicyjnej interpretacji, w tabeli z wynikami regresji (Tabela nr 4.2.2.6.2) podano efekty krańcowe (*marginal effects*). W modelu uwzględniono zmienne objaśniające zawarte w poniższej tabeli, oznaczając kategorie bazowe gwiazdką.

Tabela nr 4.2.2.6.1 Zmienne objaśniające w modelu probitowym

Płeć	1	Kobieta*
	2	Mężczyzna
Wykształcenie	1	Zasadnicze zawodowe*
	2	Średnie ogólnokształcące
	3	Średnie zawodowe
	4	Policealne i pomaturalne
	5	Wyższe licencjackie i inżynierskie
	6	Wyższe magisterskie
Rok ukończenia szkoły	1	1998-2001*
	2	2002-2003
	3	2004
	4	2005
Klasa miejscowości	1	Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców
	2	Miasto do 100 tys. mieszkańców
	3	Wieś*
Posiadanie dziecka	0	Nie ma*
	1	Ma
Stan cywilny	1	Kawaler/panna*
	2	Żonaty/zamężna lub związek partnerski
	3	Rozwiedziony lub w separacji
	4	Wdowiec/wdowa
Niezdolność do pracy	0	Brak*
	1	Orzeczenie o niezdolności do pracy
Model rodziny	1	Ojciec zajmował się pracą zawodową a matka prowadzeniem domu*
	2	Oboje rodzice w równym stopniu dzielili się obowiązkami zawodowymi i rodzinnymi
	3	Oboje rodzice pracowali zawodowo, ale za obowiązki rodzinne odpowiedzialna była matka
	4	Matka pracowała zawodowo, a ojciec zajmował się domem
	5	Inny niż wymienione powyżej
Kapitał społeczny: kultura	1	Co najmniej raz w miesiącu: kino, teatr, koncerty wystawy, imprezy rozrywkowe i towarzyskie, spotkania i uroczystości rodzinne

	0	Inne niż wyżej wymienione*
Kapitał społeczny: wspólnota	1	Co najmniej raz w miesiącu: praktyki religijne
	0	Inne niż wyżej wymienione*
Kapitał społeczny: intelekt	1	Co najmniej raz w miesiącu: korzystanie z Internetu, czytanie książek niezawodowych lub zawodowych
	0	Inne niż wyżej wymienione*
Kapitał społeczny: organizacje	1	Co najmniej raz w miesiącu: działalność w organizacjach społecznych, charytatywnych, lokalnych
	0	Inne niż wyżej wymienione*
Zachowania mobilne	1	Gotowość do zachowań mobilnych w trakcie szukania pracy
	0	Brak gotowości do zachowań mobilnych
Źródło dochodu	1	Renta inwalidzka, inna renta (socjalna, rodzinna), inne świadczenia z ZUS, zasiłek dla bezrobotnych, dochody z pomocy społecznej
	0	Inne*
Pomoc organizacji wspierających	1	Tak
	0	Nie*
Pomoc PUP	1	Tak
	0	Nie*
Program „Pierwsza praca”	0	Nie*
	1	Tak – „Pierwsza Praca”
	2	Tak – „Pierwsza Praca – Pierwszy Biznes”
	3	Inny program
	4	Nie wiem
Województwo	2	dolnośląskie*
	4	kujawsko-pomorskie
	6	lubelskie
	8	lubuskie
	10	łódzkie
	12	małopolskie
	14	mazowieckie
	16	opolskie
	18	podkarpackie
	20	podlaskie
	22	pomorskie
	24	śląskie
	26	świętokrzyskie
	28	warmińsko-mazurskie
	30	wielkopolskie
	32	zachodniopomorskie

Prawdopodobieństwo znalezienia pierwszej pracy analizowano w różnych ujęciach, biorąc pod uwagę charakter tej pracy: pracujących ogółem, pracujących najemnie, pracujących na własny rachunek, najemnie lub na podstawie umowy cywilno-prawnej. Wyniki regresji przedstawiono w kolejnej tabeli. Pierwsze trzy specyfikacje modelu dotyczą oszacowania prawdopodobieństwa znalezienia pracy w ciągu 6 miesięcy, specyfikacje od 4 do 6 – dotyczą okresu 12 miesięcy po ukończeniu szkoły/uczelni.

Tabela nr 4.2.2.6.2 Wyniki regresji modelu probitowego, efekty krańcowe

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	Wszyscy pracujący	Pracujący najemnie	Pracujący na własny rachunek, najemnie lub na podst. umowy cywilno-prawnej	Wszyscy pracujący	Pracujący najemnie	Pracujący na własny rachunek, najemnie lub na podst. umowy cywilno-prawnej
Płeć: mężczyzna	0,0451	0,0496	0,0465	0,0363	0,0384	0,035
	[0,017]**	[0,021]**	[0,022]**	[0,005]***	[0,008]***	[0,012]**
Wykształcenie: średnie ogólnokształcące	-0,0105	-0,006	-0,0093	0,0022	-0,0018	-0,0087
	[0,610]	[0,806]	[0,680]	[0,874]	[0,913]	[0,581]
Średnie zawodowe	0,0106	-0,0068	-0,0067	0,0094	0,0001	-0,0065
	[0,551]	[0,742]	[0,730]	[0,433]	[0,992]	[0,625]
Policealne i pomaturalne	0,0161	-0,0108	-0,0054	0,0253	0,0172	0,0167
	[0,501]	[0,709]	[0,838]	[0,111]	[0,365]	[0,345]
Wyższe licencjackie i inżynierskie	0,0353	0,0273	0,019	0,0079	-0,001	-0,0061
	[0,149]	[0,353]	[0,486]	[0,647]	[0,962]	[0,754]
Wyższe magisterskie	0,0568	0,0522	0,0532	0,05	0,0464	0,0435
	[0,003]***	[0,017]**	[0,010]***	[0,000]***	[0,001]***	[0,002]***
2002-2003	0,0204	0,0068	0,0099	0,0178	0,0152	0,013
	[0,074]*	[0,609]	[0,423]	[0,024]**	[0,092]*	[0,127]
2004	0,0489	0,0522	0,0471	0,0269	0,0345	0,0269
	[0,000]***	[0,001]***	[0,001]***	[0,003]***	[0,001]***	[0,006]***
2005	0,0898	0,0905	0,0932	0,0638	0,0682	0,0684
	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	0,07	0,0649	0,0678	0,0513	0,051	0,0511
	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***
Miasto do 100 tys. mieszkańców	0,008	0,0075	0,0103	0,0134	0,0116	0,0155
	[0,432]	[0,537]	[0,360]	[0,058]*	[0,160]	[0,046]**
Kujawsko-pomorskie	-0,0355	-0,0379	-0,0448	-0,0267	-0,0181	-0,0291
	[0,169]	[0,204]	[0,110]	[0,176]	[0,412]	[0,171]
Lubelskie	-0,0915	-0,0959	-0,1073	-0,0662	-0,0809	-0,0924
	[0,000]***	[0,003]***	[0,000]***	[0,001]***	[0,001]***	[0,000]***
Lubuskie	-0,0596	-0,0849	-0,0612	-0,0537	-0,0604	-0,051
	[0,018]**	[0,005]***	[0,027]**	[0,006]***	[0,008]***	[0,016]**
Łódzkie	-0,0758	-0,0606	-0,0679	-0,038	-0,0285	-0,0378
	[0,002]***	[0,036]**	[0,011]**	[0,043]**	[0,179]	[0,060]*
Małopolskie	-0,0646	-0,0559	-0,057	-0,0095	-0,0057	-0,0053
	[0,012]**	[0,052]*	[0,035]**	[0,614]	[0,781]	[0,788]
Mazowieckie	0,0264	0,0298	0,0262	0,0288	0,0449	0,0379
	[0,229]	[0,233]	[0,259]	[0,070]*	[0,009]***	[0,021]**
Opolskie	-0,0409	-0,0678	-0,0571	-0,0395	-0,0515	-0,0515
	[0,115]	[0,025]**	[0,043]**	[0,047]**	[0,024]**	[0,017]**
Podkarpackie	-0,0671	-0,0791	-0,0772	-0,0417	-0,0385	-0,0486
	[0,008]***	[0,008]***	[0,006]***	[0,030]**	[0,079]*	[0,022]**

Podlaskie	-0,0541	-0,0415	-0,0531	-0,0591	-0,0607	-0,0629
	[0,040]**	[0,184]	[0,066]*	[0,004]***	[0,012]**	[0,005]***
Pomorskie	-0,0571	-0,0539	-0,0678	-0,0159	-0,0073	-0,0214
	[0,020]**	[0,059]*	[0,011]**	[0,384]	[0,717]	[0,276]
Śląskie	-0,067	-0,0896	-0,0834	-0,0434	-0,0504	-0,0513
	[0,003]***	[0,001]***	[0,001]***	[0,013]**	[0,012]**	[0,007]***
Świętokrzyskie	-0,1787	-0,2069	-0,2144	-0,1416	-0,1526	-0,1616
	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***
Warmińsko-mazurskie	-0,0546	-0,0615	-0,0561	-0,0296	-0,0214	-0,0241
	[0,051]*	[0,051]*	[0,063]*	[0,162]	[0,352]	[0,282]
Wielkopolskie	-0,0706	-0,0983	-0,0808	-0,0462	-0,0546	-0,0469
	[0,001]***	[0,000]***	[0,001]***	[0,006]***	[0,005]***	[0,010]***
Zachodniopomorskie	0,0158	0,0402	0,0441	0,0139	0,0351	0,0346
	[0,534]	[0,187]	[0,115]	[0,457]	[0,099]*	[0,083]*
Posiadanie dziecka	0,0002	-0,0027	-0,0092	-0,0155	-0,0178	-0,0204
	[0,990]	[0,868]	[0,540]	[0,120]	[0,124]	[0,060]*
Żonaty/zamężna lub związek partnerski	0,0233	0,0298	0,0243	0,0171	0,0216	0,0192
	[0,065]*	[0,043]**	[0,079]*	[0,060]*	[0,037]**	[0,050]*
Rozwiedziony lub w separacji	0,0485	0,0341	0,0444	0,0387	0,0346	0,0397
	[0,238]	[0,443]	[0,299]	[0,157]	[0,228]	[0,154]
Wdowiec/wdowa	0,1939	0,1901	0,192	0,0664	0,0669	0,07
	[0,086]*	[0,111]	[0,093]*	[0,392]	[0,407]	[0,368]
Niezdolność do pracy	-0,0439	-0,0003	-0,0273	-0,0614	-0,034	-0,0474
	[0,303]	[0,996]	[0,582]	[0,053]*	[0,364]	[0,191]
Kapitał społeczny: kultura	0,0279	0,0276	0,0303	0,0291	0,0242	0,0264
	[0,075]*	[0,125]	[0,075]*	[0,009]***	[0,053]*	[0,027]**
Kapitał społeczny: wspólnota	-0,0108	-0,0068	-0,0125	-0,0013	0,0031	-0,0012
	[0,242]	[0,536]	[0,215]	[0,851]	[0,686]	[0,867]
Kapitał społeczny: intelekt	0,0251	0,0242	0,0282	0,0226	0,0258	0,0265
	[0,033]**	[0,078]*	[0,029]**	[0,007]***	[0,008]***	[0,004]***
Kapitał społeczny: organizacje	0,0257	0,0221	0,0244	0,0217	0,0163	0,0186
	[0,138]	[0,270]	[0,192]	[0,086]*	[0,262]	[0,171]
Zachowania mobilne	-0,0494	-0,0693	-0,0607	-0,0217	-0,0346	-0,0302
	[0,000]***	[0,000]***	[0,000]***	[0,002]***	[0,000]***	[0,000]***
Źródło dochodu	-0,0165	-0,024	-0,0197	0,0026	-0,0043	0,0018
	[0,505]	[0,415]	[0,476]	[0,878]	[0,829]	[0,922]
Organizacje wspierające	0,0131	0,0023	0,0148	0,0165	0,0092	0,0177
	[0,381]	[0,900]	[0,378]	[0,127]	[0,483]	[0,136]
Pomoc PUP	-0,0363	0,0583	-0,0286	-0,0132	-0,1246	-0,0399
	[0,757]	[0,760]	[0,828]	[0,871]	[0,000]***	[0,660]
„Pierwsza Praca”	0,0286	-0,0735	0,0226	0,0369	0,0818	0,0526
	[0,799]	[0,737]	[0,859]	[0,602]	[0,000]***	[0,439]
Tak – „Pierwsza Praca – Pierwszy Biznes”	-0,0815	-0,3381	-0,1814	-0,026		-0,0571
	[0,517]	[0,175]	[0,234]	[0,766]		[0,567]
Inny program	-0,0577	-0,194	-0,0879	-0,0225	0,0464	-0,0098

	[0,631]	[0,403]	[0,527]	[0,788]	[0,021]**	[0,909]
Liczba obserwacji	10211	7166	8298	10211	7162	8298
Pseudo R2	0,04	0,052	0,052	0,054	0,072	0,07
Chi2	461,991	415,951	475,022	406,778	375,557	428,674
Prob > chi2	0	0	0	0	0	0
Log likelihood	-5492,533	-3765,28	-4359,96	-3564,51	-2435,27	-2842,82

Z analizy ekonometrycznej wynikają ciekawe wnioski. Okazuje się, że prawdopodobieństwo znalezienia pierwszej pracy w okresie tak do 6, jak i do 12 miesięcy po zakończeniu szkoły, jest istotnie większe dla mężczyzn niż dla kobiet – od 3,5 do 4,9 pkt proc. Badane prawdopodobieństwo jest istotnie większe dla absolwentów z wykształceniem wyższym magisterskim (od 4,4 do 5,7 pkt proc. większe od kategorii bazowej). Wszystkie pozostałe poziomy wykształcenia nie różnią się pod względem prawdopodobieństwa istotnie od kategorii bazowej, czyli osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Wyraźna jest poprawa koniunktury w ostatnich latach, gdyż parametry przy zmiennych charakteryzujących rok ukończenia szkoły są istotne, a znaki dodatnie. Oznacza to, że absolwentom z młodszych roczników coraz łatwiej jest znaleźć pierwszą pracę w okresie do 6 oraz do 12 miesięcy od ukończenia szkoły. Absolwenci rocznika 2005, prawdopodobieństwo znalezienia pierwszej pracy w okresie do 6 miesięcy po ukończeniu szkoły mają wyższe niż absolwenci roczników 1998-2001 o około 9 pkt proc. Gdy badamy okres do 12 miesięcy po ukończeniu szkoły, prawdopodobieństwo to jest wyższe o około 6-7 pkt proc.
Analiza wykazuje, że mieszkańcy największych miast mają istotnie większe prawdopodobieństwo znalezienia pierwszej pracy w badanych okresach czasu. Obserwujemy także istotne różnice w układzie terytorialnym. We wszystkich przypadkach, gdy parametr przy województwie okazywał się istotny statystycznie, był on ujemny. Oznacza to, że szacowane prawdopodobieństwo jest we wszystkich województwach istotnie mniejsze, bądź co najwyżej nie różni się istotnie od województwa dolnośląskiego, które przyjęto za kategorię bazową. Największe odchylenie obserwujemy w przypadku woj. świętokrzyskiego, gdzie prawdopodobieństwo znalezienia pierwszej pracy w okresie do 6 miesięcy jest mniejsze aż o około 17 pkt proc. Gdy analizujemy tylko pracę na własny rachunek, najemną lub na podstawie umowy cywilno-prawnej, to prawdopodobieństwo jest mniejsze aż o 21,4 pkt proc. Oznacza to, że w tym województwie perspektywy wejścia na rynek pracy dla absolwentów są szczególnie słabe, zwłaszcza w odniesieniu do pracy „lepszej" jakości. Pozostałe województwa istotnie różniące się prawdopodobieństwem znalezienia pracy w badanym okresie na niekorzyść względem woj. dolnośląskiego, to: lubelskie, łódzkie, wielkopolskie, podkarpackie, śląskie, małopolskie, lubuskie, pomorskie i podlaskie.

Posiadanie dziecka nie wpływa istotnie na badane prawdopodobieństwo, natomiast obserwujemy istotnie dodatni wpływ faktu pozostawania w związku małżeńskim. Kapitał społeczny absolwentów ma wpływ na łatwość zdobycia pierwszej pracy. Osoby deklarujące częstszy udział w imprezach kulturalnych charakteryzują się wyższym prawdopodobieństwem znalezienia pierwszej pracy w badanym okresie. Podobną zależność ujawnia kapitał intelektualny (czytanie książek, korzystanie z internetu). Zmienna obrazująca zachowania mobilne okazuje się istotnie ujemna, co świadczy o tym, że osoby deklarujące podejmowanie dodatkowych czynności w celu znalezienia pracy (dokształcanie, udział w szkoleniach, stażach itp.) mają istotnie mniejsze prawdopodobieństwo pierwszej pracy w badanym okresie. Być może świadczy to o tym, że osoby te charakteryzują się mniejszymi szansami na znalezienie pracy i stąd konieczność podejmowania przez nie dodatkowych

działań. Prawdopodobnie osoby na starcie lepiej „przystosowane" do wymogów rynku pracy, nie muszą podejmować dodatkowych działań po to, by znaleźć pierwsze zatrudnienie. Pomoc uzyskiwana od organizacji wspierających poszukiwanie pracy (kluby pracy, szkoły, samorządy, OHP, inkubatory przedsiębiorczości) nie wpływa istotnie na badane prawdopodobieństwo znalezienia pierwszej pracy. Pomoc uzyskana od powiatowego urzędu pracy okazuje się być czynnikiem istotnym tylko w jednej specyfikacji – dla prawdopodobieństwa znalezienia pracy w ciągu 12 miesięcy, dla pracujących najemnie. Oszacowany parametr jest istotnie ujemny, co oznacza, że osoby, które zetknęły się z PUP, mają prawdopodobieństwo znalezienia pracy w ciągu 12 miesięcy istotnie mniejsze. Tylko w tej jednej specyfikacji modelu okazało się również, że uczestnictwo w programie „Pierwsza Praca" istotnie dodatnio wpływa na prawdopodobieństwo znalezienia pierwszej pracy najemnej w okresie do 12 miesięcy od ukończenia szkoły. Na ogół wypadałoby uznać, że uczestnicy tego programu nie różnią się istotnie pod względem prawdopodobieństwa znalezienia pierwszej pracy w ciągu 12 miesięcy po ukończeniu szkoły.

4.3 Charakterystyka pierwszej pracy

Zapewnienie absolwentom skutecznego wejścia na rynek pracy jest jednym ze wskaźników wydajnego systemu edukacji. Przez skuteczność tego wejścia na rynek pracy można rozumieć czas, jaki upłynął od momentu zakończenia edukacji do znalezienie pierwszej pracy zarobkowej, formę i charakter tej pracy, wysokość pierwszej płacy a także to, na ile umiejętności zdobyte w okresie edukacji przydały się w wykonywanej pracy, jeśli tylko była ona zgodna z kierunkiem kształcenia. Charakterystyka pierwszej pracy absolwentów zostanie zatem dokonana przez pryzmat tych właśnie wymiarów. Dla części absolwentów wejście na rynek pracy wiązało się z podjęciem pracy niezarobkowej. Pierwsza praca w formie pracy niezarobkowej jest jednak udziałem jedynie 1,4% absolwentów rozpoczynających pierwszą w swojej karierze pracę. Co trzeci absolwent rozpoczynający swoją karierę zawodową od pracy niezarobkowej legitymuje się wykształceniem wyższym magisterskim, blisko co czwarty – średnim zawodowym. Ponieważ skala zjawiska pracy niezarobkowej jest bardzo mała, cały niniejszy rozdział zostanie poświęcony wyłącznie pracy zarobkowej.

W zasadniczej części rozdziału, pierwsza praca zostanie scharakteryzowana w ujęciu chronologicznym, niezależnie od tego jakiego rodzaju to była praca. Na początek jednak, przeanalizujemy także, jakie odsetki absolwentów trafiły do pierwszej pracy typu A oraz do pierwszej pracy typu B, zgodnie z definicjami przyjętymi we wstępie. Możemy umownie traktować pracę opisaną typem B jako pracę „lepszej jakości", zaś pracę opisaną typem A jako pracę „gorszej jakości", charakteryzującą się mniejszą stabilnością. Odsetki absolwentów według tego podziału i poszczególnych cech społeczno-demograficznych przedstawia Tabela nr 4.3.1. Wynika z niej, że pierwszą pracę „lepszej jakości" (typu B) częściej otrzymują mężczyźni, niż kobiety. Widać także wyraźnie, że osoby lepiej wykształcone znacznie częściej otrzymują pierwszą pracę opisywaną przez typ B. Odsetek absolwentów z wykształceniem wyższym, którym się to udaje, wynosi aż 60,7%, podczas gdy absolwentów z wykształceniem zasadniczym zawodowym tylko 48,6%. Różnice ujawniające się w poszczególnych kohortach absolwentów wskazują na to, że coraz trudniej jest uzyskać pierwszą pracę opisywaną przez typ B.

Tabela nr 4.3.1 Pierwsza praca typu A i B według cech społeczno-demograficznych

	Pierwsza praca typu A	Pierwsza praca typu B	Razem
	w %		
Płeć			
Kobiety	50,5	49,5	100,0
Mężczyźni	46,3	53,7	100,0
Wykształcenie			
ZSZ	51,4	48,6	100,0
LO	57,2	42,8	100,0
ZAW	51,0	49,0	100,0
POLIC	50,1	49,9	100,0
W-LIC	43,4	56,6	100,0
W-MGR	39,3	60,7	100,0
Kohorty			
1998-2001	42,4	57,6	100,0
2002-2003	49,3	50,7	100,0
2004	51,4	48,6	100,0
2005	54,4	45,6	100,0
Miejsce zamieszkania			
Miasto 100 tys. i więcej	49,2	50,8	100,0
Miasto do 100 tys.	48,1	51,9	100,0
Wieś	48,5	51,5	100,0
Razem	48,6	51,4	100,0

Wykres nr 4.3.1 pokazuje odsetki absolwentów, dla których znalezienie pierwszej pracy opisanej typem B odbyło się po tym, jak znaleźli pierwszą pracę typu A. Chronologicznie rzecz biorąc, praca typu A była wcześniejsza i można ją traktować jako sposób na tymczasowe wejście na rynek pracy w oczekiwaniu na znalezienie pełnowartościowej pracy, opisywanej typem B. Ogółem, około 30,6% absolwentów, którzy jako pierwszą pracę zdobyli pracę opisywaną typem A, znaleźli potem pracę opisywaną typem B. Różnice między kobietami i mężczyznami nie są istotnie duże, natomiast bardzo duże różnice występują w zakresie wykształcenia absolwentów. Wśród najlepiej wykształconych badany odsetek wynosi aż 42,5%, podczas gdy dla osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym tylko 21,2%. Przejście z pracy typu A do B częściej obserwujemy w największych miastach – 34,7%, dla mieszkańców wsi jest to 27,0%. Pokazuje to, że pewne grupy absolwentów, mimo początkowego braku sukcesu w postaci wejścia na rynek pracy i znalezienia pierwszej pracy typu B, są w stanie w okresie do 3 lat po ukończeniu szkoły taką pracę znaleźć. Sprzyja temu wyraźnie wyższe wykształcenie i zamieszkiwanie w większych miastach. Absolwenci słabiej wykształceni oraz mieszkający na wsi są w dłuższym okresie czasu znacznie częściej skazani na funkcjonowanie w gorszym segmencie rynku pracy.

Wykres nr 4.3.1 Odsetek absolwentów, dla których znalezienie pierwszej pracy typu A poprzedziło znalezienie pierwszej pracy typu B

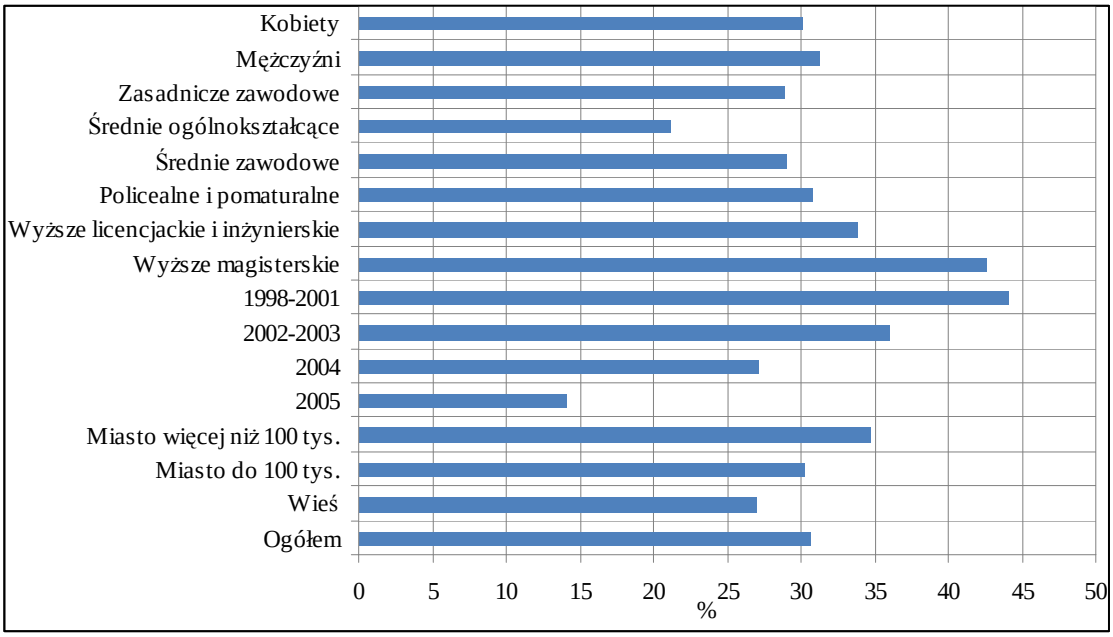

4.3.1 Czas poszukiwania i sposób znalezienia pierwszej pracy

Od tego miejsca, w analizie pierwszej pracy nie dokonujemy rozróżnienia na typ A i B, traktując pierwszą pracę w sensie chronologicznym, niezależnie od miejsca, typu i charakteru jej wykonywania. Przedmiotem analizy jest w tej części czas i sposób, w jaki absolwenci znaleźli miejsce pierwszego swojego zatrudnienia w sensie chronologicznym.

Analizując czas poszukiwania pierwszej pracy (Tabela nr 4.3.1.1), widzimy wyraźnie, że przeważający odsetek absolwentów znajduje pierwszą pracę w okresie do 1 miesiąca. Łącznie, aż 88,2% absolwentów znajduje pierwszą pracę w okresie nie dłuższym niż rok. Obserwujemy także tendencję do coraz wcześniejszego znajdowania pierwszej pracy w młodszych rocznikach absolwentów, co może wskazywać na rosnącą łatwość wejścia na rynek pracy. Wniosek taki nie jest jednak do końca uprawniony, gdyż z tabeli nr 4.3.1 wyraźnie wynika, że w młodszych rocznikach absolwentów rośnie udział tych, których wejście na rynek pracy odbywa się poprzez znalezienie zatrudnienia opisywanego typem A. Zatem faktem jest, że coraz łatwiej o znalezienie pracy jako takiej, ale zdecydowanie rośnie znaczenie tzw. elastycznych form zatrudnienia, co może tłumaczyć skracanie się czasu potrzebnego do znalezienia pierwszej pracy.

Tabela nr 4.3.1.1 Czas poszukiwania pierwszej pracy zarobkowej

	1998-2001	2002-2003	2004	2005	Razem
	w %				
Mniej niż 1 miesiąc	33,8	33,5	34,2	35,5	34,2
1–3 miesięcy	26,0	28,0	28,4	32,3	28,5
3–6 miesięcy	14,6	15,7	17,3	15,8	15,6
6–12 miesięcy	10,2	10,5	10,0	8,8	9,9
Więcej niż 12 miesięcy	13,2	10,4	8,2	5,6	9,8
Brak odpowiedzi	2,2	1,8	2,0	2,0	2,0
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Jeśli popatrzymy na struktury czasu poszukiwania pierwszej pracy ze względu na płeć, wykształcenie i miejsce zamieszkania (Wykres nr 4.3.1.1), to zwraca uwagę fakt, że mężczyźni przeciętnie znajdują pracę nieznacznie szybciej niż kobiety (w ciągu 6 miesięcy pracę znajduje 79,9% mężczyzn i 77% kobiet). W ciągu pierwszych 6 miesięcy, większy odsetek osób z wykształceniem wyższym magisterskim znajduje pracę niż z wykształceniem zasadniczym zawodowym (odpowiednio 83,1% oraz 75,7%). Podobna prawidłowość występuje w obrębie klasy miejsca zamieszkania – mieszkańcy wielkich miast – 82,9%, mieszkańcy wsi 76%.

Wykres nr 4.3.1.1 Odsetek absolwentów znajdujących pierwszą pracę w okresie do 6 miesięcy

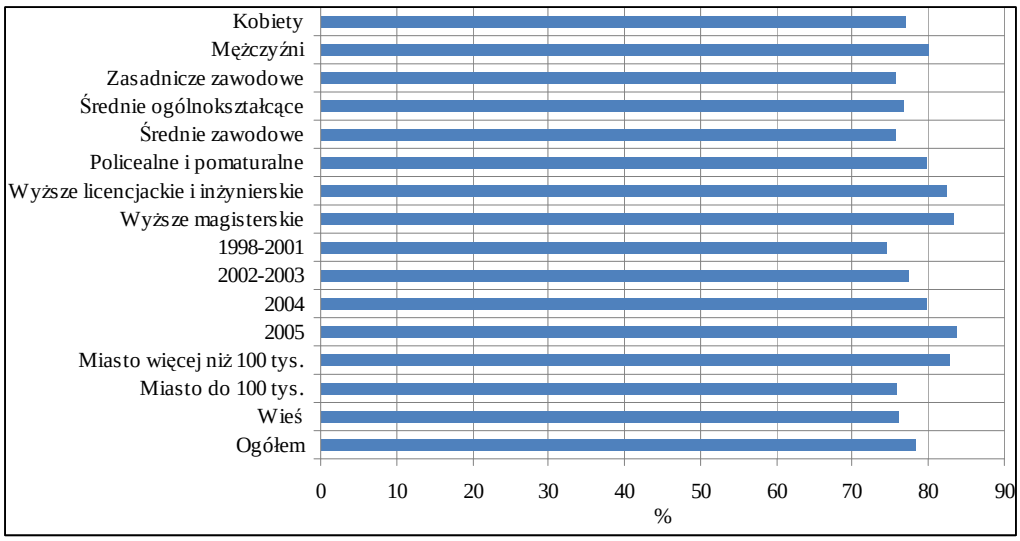

W zakresie metod znalezienia pierwszej pracy (Tabela nr 4.3.1.2), dominuje metoda „przez krewnych i znajomych", którą deklaruje 34,6% absolwentów. Na kolejnych pozycjach znalazły się: zgłoszenie się do pracodawcy, u którego wcześniej absolwenci nie pracowali – 17,4%, odpowiedź na zamieszczone w mediach ogłoszenie – 16,4% oraz pośrednictwo urzędu pracy – 10,6%. Kobiety, częściej niż mężczyźni znajdowały pierwszą pracę przez urząd pracy (13,4% wobec 7%). Odpowiedź na zamieszczone ogłoszenie była najbardziej popularna wśród osób najlepiej wykształconych – deklaruje ją 20,4% absolwentów z wykształceniem wyższym magisterskim, wobec 10,9% dla absolwentów z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Dla osób najlepiej wykształconych zasadniczo mniejsze znaczenie miało poszukiwanie pracy przez krewnych i znajomych – tylko 26,4%. Warto także podkreślić, że jedynie 4,4% absolwentów zorganizowało sobie pierwszą pracę na własną rękę – rozpoczynając działalność na własny rachunek (2,3%), przejmując rodzinną firmę (0,5%) lub przejmując rodzinne gospodarstwo rolne (1,6%).

Tabela nr 4.3.1.2 Sposoby znalezienia pierwszej pracy

	Urząd pracy	Odpowiedź na ogłoszenie	Zgłoszenie do pracodawcy	Krewni i znajomi	Pozostałe	Razem
	w %					
Płeć						
Kobiety	13,4	17,9	17,4	33,2	18,1	100,0
Mężczyźni	7,0	14,6	17,4	36,3	24,6	100,0
Wykształcenie						
ZSZ	8,4	10,9	18,8	35,6	26,3	100,0
LO	9,9	19,2	13,8	41,7	15,4	100,0
ZAW	11,9	15,4	17,4	37,1	18,2	100,0
POLIC	11,1	16,7	16,8	35,2	20,2	100,0
W-LIC	10,0	17,7	14,9	33,2	24,3	100,0
W-MGR	11,4	20,4	19,5	26,4	22,4	100,0
Kohorty						
1998-2001	8,4	14,9	19,9	35,9	20,9	100,0
2002-2003	11,2	16,4	17,9	33,3	21,3	100,0
2004	11,5	17,1	14,5	36,2	20,7	100,0
2005	12,2	18,0	15,5	32,9	21,3	100,0
Miejsce zamieszkania						
Miasto 100 tys. i więcej	6,8	23,4	15,1	35,5	19,2	100,0
Miasto do 100 tys.	13,5	13,2	19,6	34,8	18,8	100,0
Wieś	11,7	12,4	17,6	33,6	24,7	100,0
Razem	10,6	16,4	17,4	34,6	21,1	100,0

4.3.2 Sektor własności

Pierwsza praca absolwentów częściej ma miejsce w firmie, której właścicielem jest podmiot prywatny. Ma to miejsce aż w 75,3% przypadków. Obserwujemy jednak dość istotne zróżnicowanie tego odsetka względem płci i poziomu wykształcenia (Wykres nr 4.3.2.1). Mężczyźni znacznie częściej do pierwszej pracy trafiają do sektora prywatnego – 81,5% wobec 70,5% dla kobiet. Obserwowane różnice są najprawdopodobniej odzwierciedleniem różnic w strukturze działowej gospodarki, co zostanie w dalszej części przeanalizowane. Obserwujemy także bardzo duże zróżnicowanie pod względem poziomu wykształcenia. Absolwenci z wykształceniem zasadniczym zawodowym, do sektora prywatnego trafiają aż w 91,4% przypadków, podczas gdy ich koledzy i koleżanki z wykształceniem wyższym magisterskim już tylko w 53,4% przypadków. Ogromny wzrost zainteresowania kształceniem na poziomie wyższym w ostatnich latach musiał zaowocować tym, że sektor prywatny nie był w stanie wchłonąć tak dużej podaży absolwentów z tym poziomem wykształcenia. Osoby z najwyższym poziomem wykształcenia częściej także znajdują pracę w administracji publicznej, edukacji i służbie zdrowia, w których to działach gospodarki ciągle jeszcze dominuje własność państwowa.

Wykres nr 4.3.2.1 Odsetek absolwentów, których pierwsza praca ulokowana jest w sektorze prywatnym

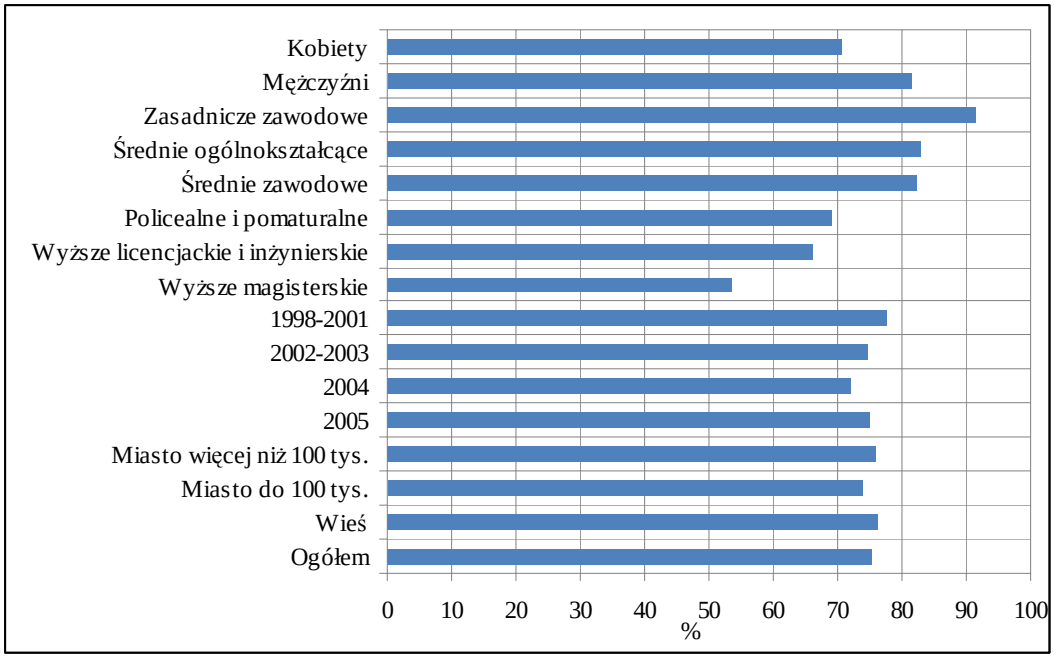

4.3.3 Pierwsza praca według rodzaju działalności gospodarczej

Tabela nr 4.3.3.1 przedstawia strukturę pierwszej pracy według rodzaju działalności gospodarczej (w podziale na 4 podstawowe sektory gospodarki: „Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo; rybactwo i rybołówstwo", „Przemysł i budownictwo", „Usługi rynkowe" oraz „Usługi nierynkowe"). Wyraźnie dominuje w niej sektor usług rynkowych (58,6%), w której z kolei główną pozycję zajmuje handel detaliczny i naprawy (32,9% tej sekcji). Struktura działowa miejsc pracy jest dość silnie zróżnicowana. Mężczyźni częściej zatrudniają się w przemyśle i budownictwie niż kobiety (38,5% mężczyzn i 13,7% kobiet wybiera pracę w tym sektorze), z kolei kobiety znacznie częściej trafiają do sektora usług nierynkowych (25,6% wobec 10,2% dla mężczyzn). Jak można było przypuszczać analizując strukturę własności miejsc pracy, obserwujemy silną zależność poziomu wykształcenia absolwentów i sektora gospodarki pierwszego miejsca pracy. I tak, sektor rolniczy najczęściej wybierany jest wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i średnim zawodowym (5,1% i 3,4% odpowiednio). Taka sama prawidłowość dotyczy sektora „Przemysł i budownictwo". Sektor usług rynkowych ma największy udział wśród osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (70,1%), średnim zawodowym (58,6%) oraz policealnym i pomaturalnym (56,0%). Osoby legitymujące się wykształceniem wyższym magisterskim najczęściej trafiają do pierwszej pracy w sektorze usług nierynkowych (aż 42,4%).

Tabela nr 4.3.3.1 Pierwsze miejsce pracy absolwentów według rodzaju działalności gospodarczej

	Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo; rybactwo i rybołówstwo	Przemysł i budownictwo	Usługi rynkowe	Usługi nierynkowe	Razem
	w %				
Płeć					
Kobiety	2,1	13,7	58,6	25,6	100,0
Mężczyźni	3,9	38,5	47,4	10,2	100,0
Wykształcenie					
ZSZ	5,1	42,6	49,5	2,8	100,0
LO	2,0	17,1	70,1	10,8	100,0
ZAW	3,4	27,5	58,6	10,5	100,0
POLIC	1,3	15,3	56,0	27,4	100,0
W-LIC	2,9	20,3	51,0	25,9	100,0
W-MGR	1,4	14,9	41,3	42,4	100,0
Kohorty					
1998-2001	3,2	27,8	54,0	15,0	100,0
2002-2003	3,2	24,7	51,9	20,2	100,0
2004	2,7	21,5	54,1	21,8	100,0
2005	2,2	22,0	54,8	21,0	100,0
Miejsce zamieszkania					
Miasto 100 tys. i więcej	1,0	19,8	60,1	19,2	100,0
Miasto do 100 tys.	2,0	26,6	51,8	19,6	100,0
Wieś	5,7	27,5	48,9	18,0	100,0
Razem	2,9	24,5	53,7	18,9	100,0

4.3.4 Wielkość przedsiębiorstw

Struktura wielkości przedsiębiorstw, w których pierwszą pracę znajdują absolwenci przedstawiona jest w tabeli 4.3.4.1 Okazuje się, że absolwenci najczęściej trafiają do pierwszej pracy w firmach o najmniejszej wielkości, zatrudniających do 9 osób (35,0%). Udział firm zatrudniających od 10 do 49 osób jest również dość wysoki i wynosi 33,6%. W podziale ze względu na płeć, wykształcenie i miejsce zamieszkania absolwentów obserwujemy dość istotne zróżnicowanie wielkości przedsiębiorstwa oferującego pierwszą pracę. I tak, kobiety częściej niż mężczyźni trafiają do najmniejszych firm (37,5% wobec 31,8%), zaś mężczyźni częściej pierwszą pracę znajdują w firmach zatrudniających większą liczbę osób. Pierwsza praca była ulokowana najczęściej w największych firmach w przypadku osób z wykształceniem wyższym magisterskim (10,5%). Patrząc z drugiej strony, można powiedzieć, że spośród osób, które swoją pierwszą pracę znalazły w firmach największych, aż 33,8% stanowili absolwenci z tym właśnie poziomem wykształcenia. Patrząc na kolejne roczniki absolwentów, widzimy, że udział najmniejszych firm zmniejszył się z 37,1% dla roczników 1998-2001 do 32,4% dla absolwentów rocznika 2005.

Tabela nr 4.3.4.1 Wielkość przedsiębiorstw - miejsca pierwszej pracy absolwentów

	1–9	10–49	50–249	250 i więcej	Nie wiem	Brak odpowiedzi	Razem
	w %						
Płeć							
Kobiety	37,5	32,5	15,1	6,3	5,5	3,1	100,0
Mężczyźni	31,8	35,0	16,6	7,5	5,8	3,3	100,0
Wykształcenie							
ZSZ	49,0	29,2	10,1	3,8	4,4	3,6	100,0
LO	42,3	31,0	11,7	4,7	6,7	3,6	100,0
ZAW	39,7	31,4	14,7	5,8	4,7	3,7	100,0
POLIC	33,2	31,7	17,0	8,6	7,6	2,0	100,0
W-LIC	24,9	37,7	18,9	9,7	6,9	2,1	100,0
W-MGR	16,4	41,1	23,2	10,5	6,0	2,8	100,0
Kohorty							
1998-2001	37,1	31,6	16,1	6,9	5,2	3,1	100,0
2002-2003	36,5	32,3	15,7	6,1	5,8	3,6	100,0
2004	32,8	36,5	15,0	7,3	5,7	2,8	100,0
2005	32,4	35,6	15,8	7,0	5,9	3,2	100,0
Miejsce zamieszkania							
Miasto 100 tys. i więcej	31,1	31,8	18,1	9,6	7,1	2,4	100,0
Miasto do 100 tys.	34,8	33,9	14,9	6,0	6,4	4,1	100,0
Wieś	39,1	35,1	14,2	4,9	3,5	3,2	100,0
Razem	35,0	33,6	15,8	6,8	5,6	3,2	100,0

4.3.5 Charakter pierwszej pracy i typ umowy o pracę

Analizując charakter pierwszej wykonywanej przez absolwentów pracy, należy zauważyć, że wciąż dominuje zatrudnienie najemne, aczkolwiek widać jego malejące z czasem znaczenie (Wykres nr 4.3.5.1). Dla absolwentów z roczników 1998-2001 udział tej formy zatrudnienia stanowił 75,3%, podczas gdy dla ostatniego rocznika w próbie, czyli 2005, było to już tylko 63,4%. Obserwujemy także wyraźny wzrost znaczenia stażu, jako pierwszej pracy a także umów cywilno-prawnych (umów-zlecenia i umów o dzieło). Udział staży wzrósł około 2,8 razy (z 4,1% do 11,3%), zaś umów cywilno-prawnych o około 5,1% (z 6,2% do 11,3%). Analizując różnice ujawniające się w różnych przekrojach, należy podkreślić, że mężczyźni częściej niż kobiety wybierają pracę na własny rachunek (5,6% wobec 2,9%) oraz częściej akceptują pracę bez formalnej umowy (8,9% wobec 5,6%). Kobiety nieco częściej natomiast jako pierwszą pracę wybierają zatrudnienie najemne (70,5% wobec 68,0%) oraz znacznie częściej staż (10,7% wobec 4,4%).

Pierwsze zatrudnienie w charakterze pracownika najemnego najczęściej udaje się zdobyć osobom z wykształceniem wyższym magisterskim – dzieje się tak w przypadku 77,2% absolwentów legitymujących się tym poziomem wykształcenia (średnie ogólnokształcące – 63,3%). Pracę na rachunek własny najczęściej obserwujemy w grupie absolwentów z wykształceniem wyższym licencjackim i inżynierskim (7,3%), staż w grupie absolwentów z wykształceniem policealnym i pomaturalnym (9,4%), pracę na podstawie umowy cywilno-prawnej w grupie osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (13,2%), zaś absolwenci z wykształceniem zasadniczym zawodowym byli grupą, która najczęściej akceptowała pierwszą pracę bez żadnej formalnej umowy (12,0% wskazań w tej grupie).

Wykres nr 4.3.5.1 Charakter pierwszej pracy według kohort absolwentów

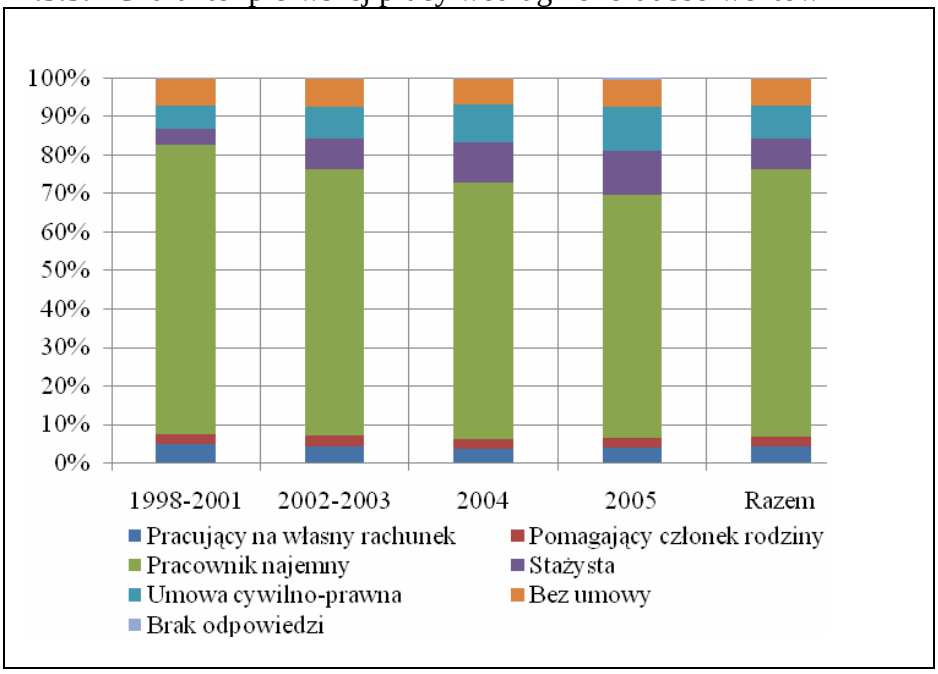

Wśród absolwentów, którzy nie pracują na rachunek własny, najliczniejsza grupa trafia do pierwszej pracy w ramach umowy na czas określony – aż 55,8%, z czego większość na czas określony poniżej 1 roku. Do pierwszej pracy w formie pracy na czas nieokreślony trafia 42,6% (Tabela nr 4.3.5.1) absolwentów. Kiedy popatrzymy na poszczególne kohorty absolwentów, wyraźnie można zaobserwować zmniejszający się udział tego ostatniego typu umowy o pracę – z prawie połowy dla roczników 1998-2001 do niewiele ponad jednej trzeciej dla absolwentów rocznika 2005. Wskazuje to na fakt, że coraz trudniej jest absolwentom w swojej pierwszej pracy znaleźć relatywnie stabilne perspektywy zawodowe. Obserwujemy także istotnie rosnący udział umów na czas określony na 1 rok lub dłużej (wzrost o 37%) oraz wzrost udziału umów na czas określony do 1 roku (o 28%). Umowę na czas nieokreślony najczęściej udaje się w pierwszej pracy zawrzeć osobom najlepiej wykształconym (48,7% osób z wykształceniem wyższym magisterskim). Na drugim miejscu plasują się absolwenci z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 43,8%. Największym udziałem umów na czas określony poniżej 1 roku charakteryzuje się grupa absolwentów z wykształceniem średnim ogólnokształcącym.

Tabela nr 4.3.5.1 Typ umowy o pracę w pierwszym miejscu pracy absolwentów

	Na czas określony poniżej 1 roku	Na czas określony na 1 rok lub dłużej	Na czas nieokreślony	Brak odpowiedzi	Razem
	w %				
Płeć					
Kobiety	34,7	23,9	39,7	1,6	100,0
Mężczyźni	26,8	25,3	46,5	1,4	100,0
Wykształcenie					
ZSZ	30,6	23,7	43,8	1,8	100,0
LO	34,3	26,1	37,7	1,9	100,0
ZAW	33,4	26,3	39,0	1,3	100,0
POLIC	34,1	24,5	40,4	1,0	100,0
W-LIC	31,1	23,8	43,6	1,5	100,0
W-MGR	27,3	22,6	48,7	1,4	100,0
Kohorty					
1998-2001	27,0	21,7	49,7	1,6	100,0
2002-2003	32,8	22,2	43,3	1,7	100,0
2004	33,6	26,4	38,9	1,1	100,0
2005	34,6	29,7	34,1	1,6	100,0
Miejsce zamieszkania					
Miasto 100 tys. i więcej	29,1	25,8	44,3	0,9	100,0
Miasto do 100 tys.	31,9	24,0	41,8	2,4	100,0
Wieś	33,1	23,8	41,7	1,4	100,0
Razem	31,3	24,5	42,6	1,5	100,0

4.3.6 Wynagrodzenia w pierwszym miejscu pracy

Analizując rozkład wynagrodzeń nominalnych netto uzyskiwanych przez absolwentów w pierwszej pracy na samym początku jej wykonywania (Tabela nr 4.3.6.1), należy zauważyć, że są one bardzo zróżnicowane względem płci, poziomu wykształcenia i miejsca zamieszkania. Przeciętne pierwsze wynagrodzenie netto w pierwszej pracy wynosi około 904,40 zł. Jednak patrząc na miary pozycyjne rozkładu widzimy, że połowa absolwentów otrzymuje wynagrodzenie netto nie przekraczające 800 zł, zaś aż 75% pracuje za nie więcej niż 1000 zł netto. W relatywnie lepszej sytuacji są mężczyźni, osoby z wyższym wykształceniem oraz mieszkający w największych miastach.

Tabela nr 4.3.6.1 Pierwsze wynagrodzenia miesięczne netto absolwentów w pierwszej pracy

	Średnia	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności	Kwartyl 1	Mediana	Kwartyl 3
Płeć						
Kobiety	812,2	552,9	0,7	500	700	900
Mężczyźni	1031,8	787,9	0,8	650	850	1150
Wykształcenie						
ZSZ	845,3	612,6	0,7	600	700	960
LO	849,4	585,0	0,7	600	700	1000
ZAW	839,9	595,0	0,7	560	750	1000
POLIC	833,7	514,7	0,6	530	730	1000
W-LIC	1045,4	926,8	0,9	600	800	1200
W-MGR	1038,4	751,2	0,7	600	890	1200
Miejsce zamieszkania						
Miasto 100 tys. i więcej	962,2	677,6	0,7	600	800	1100
Miasto do 100 tys.	865,9	682,1	0,8	590	700	1000
Wieś	878,4	646,9	0,7	580	720	1000
Razem	904,4	670,5	0,7	600	800	1000

Wynagrodzenia w czasie wykonywania pierwszej pracy rosły (Wykres nr 4.3.6.1). Przeciętny nominalny wzrost wynagrodzeń netto uzyskiwanych w pierwszej wykonywanej pracy zarobkowej (przez porównanie pierwszego wynagrodzenia z ostatnim uzyskanym w pierwszym miejscu pracy) wyniósł 33,3%. Silniejszego wzrostu wynagrodzeń doświadczyli mężczyźni – o 37,0% (kobiety o 30,7%), osoby z wykształceniem wyższym magisterskim – o 44,6% (absolwenci z wykształceniem średnim ogólnokształcącym o 26,3%) oraz mieszkający w największych miastach – o 39,8% (mieszkańcy wsi o 26,1%).

Wykres nr 4.3.6.1 Dynamika nominalnych wynagrodzeń netto w pierwszej pracy

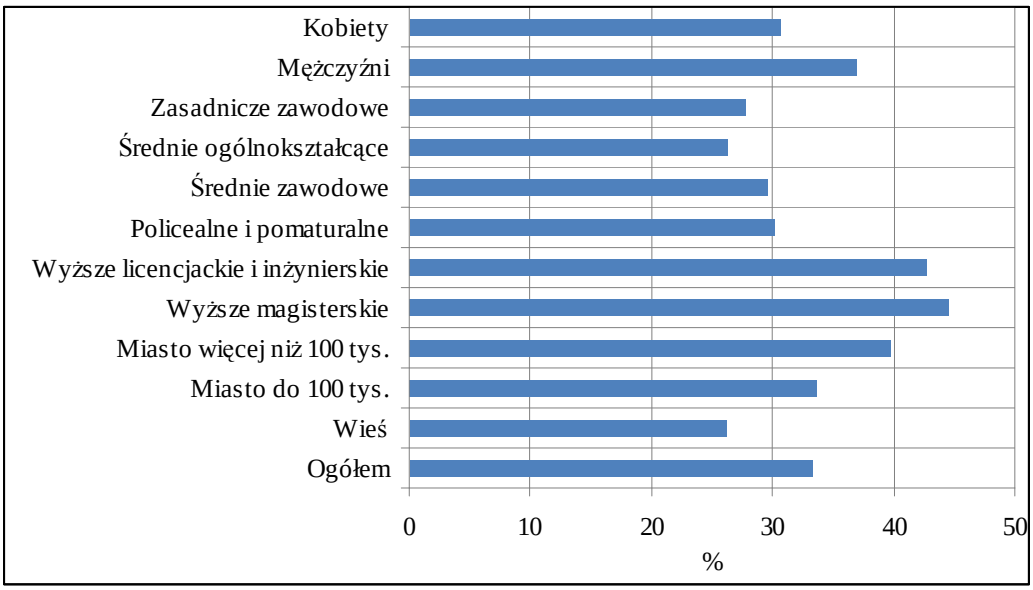

Ciekawie przedstawia się porównanie oczekiwań płacowych absolwentów względem pierwszej pracy z pierwszym wynagrodzeniem otrzymanym w pierwszej pracy. Przeciętnie, oczekiwania płacowe przewyższają pierwsze wynagrodzenie o 33,5%. Większą rozbieżność obserwujemy u kobiet – 34,9%, niż mężczyzn – 31,6%. Rozbieżność oczekiwań płacowych od rzeczywistych pierwszych wynagrodzeń jest zróżnicowania względem poziomu wykształcenia. Największe rozbieżności obserwujemy wśród osób z wykształceniem wyższym magisterskim – przeciętnie o 40,2% oraz z wykształceniem policealnym i pomaturalnym – 39,7%. Najmniejsze odchylenia oczekiwanej płacy od pierwszego wynagrodzenia obserwujemy wśród absolwentów z wykształceniem zasadniczym zawodowym – tylko 26,2%. Większe rozbieżności niż przeciętnie obserwujemy wśród absolwentów zamieszkujących średnie miasta 36,9%.

Wykres nr 4.3.6.2 Relacja średniego oczekiwanego wynagrodzenia do średniej pierwszej płacy w pierwszym miejscu pracy

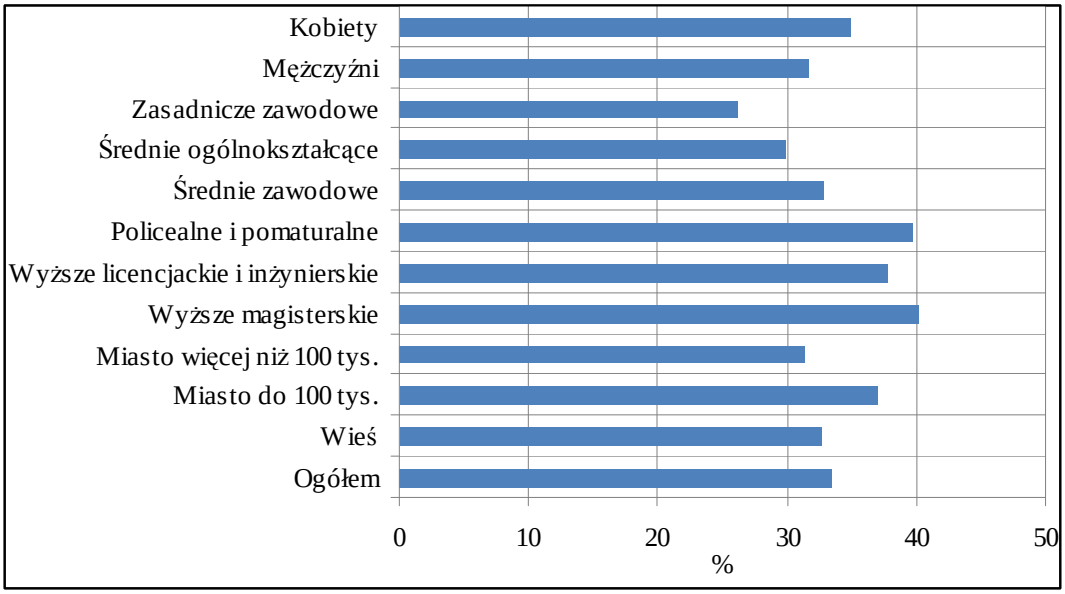

4.3.7 Ocena pierwszej pracy

Niewiele ponad 23% absolwentów w czasie wykonywania swojej pierwszej pracy szukało pracy innej niż wykonywana. Przyczyną takiego stanu rzeczy dla około połowy (50,2%) respondentów były zbyt niskie zarobki. Drugim w kolejności powodem poszukiwania innej pracy była potrzeba znalezienia pracy stabilnej w dłuższej perspektywie czasu – wskazało ją 14,8% respondentów. Pozostałe przyczyny nie były istotne. Pierwszą pracę kontynuuje 57,5% absolwentów. Najwyższy odsetek kontynuujących odnotowujemy wśród osób z wykształceniem wyższym magisterskim – 67,0% oraz mieszkających na wsi – 59,3%.

W zakresie zgodności pierwszej pracy z kierunkiem wykształcenia (Wykres nr 4.3.7.1), absolwenci potwierdzają ją ogółem w 56,1% przypadków. Na tym tle wyróżniają się szczególnie absolwenci z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 68,0% oraz z wykształceniem wyższym magisterskim – aż 72,4%, a także osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym – tylko 20,9% – choć tu trudno mówić o jakimś konkretnym kierunku wykształcenia. Jeśli chodzi o ocenę przydatności wiedzy i umiejętności szkolnych w pierwszej pracy, absolwenci w 61,9% przypadków ocenili je jako bardzo przydatne lub raczej przydatne. Wyniki tej oceny, jak pokazuje Wykres nr 4.3.7.1, są silnie skorelowane

z odpowiedziami na pytanie o związek pierwszej pracy z kierunkiem kształcenia. Podobnie jak w tamtym przypadku, wyróżniają się absolwenci z wykształceniem wyższym magisterskim, którzy w 75,3% przypadków ocenili wiedzę zdobytą w czasie studiów jako przydatną w pierwszej pracy. Podobnie wyróżniają się absolwenci z wykształceniem zasadniczym zawodowym (70,5%). Na drugim biegunie plasują się ponownie absolwenci z wykształceniem średnim ogólnokształcącym – 34,3% z nich uznało zdobyte umiejętności szkolne za przydatne w pierwszej pracy.

Wykres nr 4.3.7.1 Zgodność pierwszej pracy z kierunkiem kształcenia i przydatność umiejętności i wiedzy szkolnej w pierwszej pracy

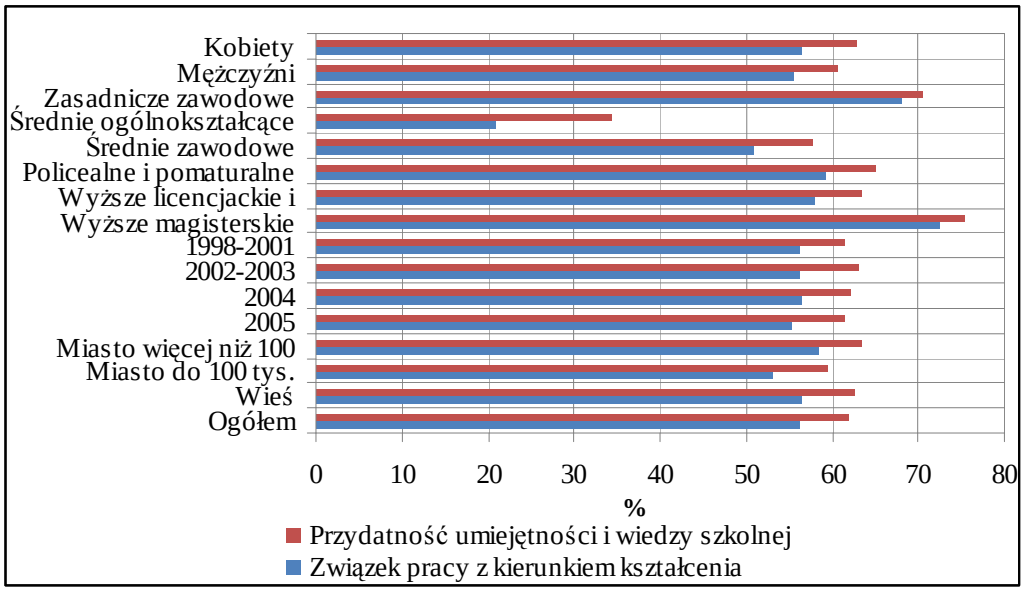

Absolwenci uznali, iż w pierwszej wykonywanej pracy istniała możliwości awansu (Wykres nr 4.3.7.2 przedstawia odsetki deklarujących „raczej tak” i „zdecydowanie tak” na pytanie o możliwości awansu w pierwszej pracy). Największy odsetek deklarujących możliwości awansu obserwujemy w grupie absolwentów z wykształceniem wyższym magisterskim – 64,0%, oraz wyższym licencjackim i inżynierskim – 56,6%.

Wykres nr 4.3.7.2 Możliwości awansu w pierwszej pracy

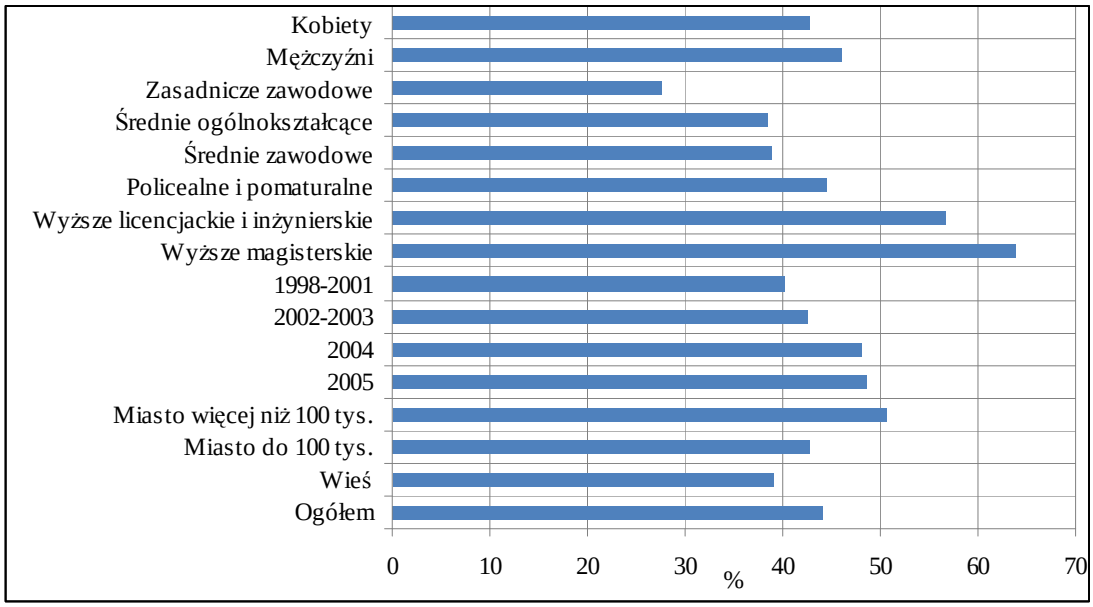

Odsetek deklarujących możliwości awansu jest wyższy wśród mężczyzn (46,0% wobec 42,8% dla kobiet) oraz mieszkańców wielkich miast (50,5% wobec 39,0% dla wsi). Obserwując poszczególne roczniki absolwentów widzimy, że w najmłodszych kohortach (2005) odsetki deklarujących są wyraźnie większe niż dla absolwentów roczników 1998-2001 (48,6% wobec 40,1%, odpowiednio).

4.4 Charakterystyka obecnej aktywności ekonomicznej w kontekście cech pierwszej pracy

Blisko 70% absolwentów w momencie przeprowadzania badania ankietowego było osobami pracującymi, 12,6% – bezrobotnymi, zaś 17,5% – nieaktywnymi zawodowo. Tradycyjnie, wyższe odsetki pracujących obserwujemy wśród mężczyzn, osób lepiej wykształconych oraz mieszkańców wielkich miast. Bezrobocie dotyka przede wszystkim osoby słabiej wykształcone i mieszkańców wsi. Nieaktywność zawodowa częściej obserwowana jest wśród kobiet, osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym oraz mieszkańców wsi. W niniejszym rozdziale opisana zostanie bieżąca aktywność absolwentów w kontekście cech pierwszej pracy. Celem tego opisu jest stwierdzenie, czy charakterystyki pierwszej pracy w istotny sposób różnicują bieżący stan na rynku pracy. Absolwenci od momentu podjęcia pierwszego zatrudnienia, mogli wielokrotnie zmieniać stan na rynku pracy. Zmiany te, czyli ścieżki karier zawodowych są przedmiotem analizy w osobnej części raportu. Wydaje się, że w tak szerokiej próbie - jaką dysponujemy z prezentowanego badania - analiza bieżącego stanu na rynku pracy w kontekście cech pierwszego zatrudnienia, pozwala na wyciąganie uogólnionych wniosków, redukując problem przypadkowego znalezienia się w danym stanie na rynku pracy do minimum.

Tabela nr 4.4.1 Bieżący stan na rynku pracy według płci, wykształcenia i miejsca zamieszkania

	Pracujący	Bezrobotni	Bierni	Razem
	w %			
Płeć				
Kobiety	65,0	12,8	22,2	100,0
Mężczyźni	76,1	12,5	11,4	100,0
Wykształcenie				
ZSZ	65,5	14,7	19,8	100,0
LO	56,1	14,0	29,8	100,0
ZAW	69,2	13,3	17,5	100,0
POLIC	71,4	13,9	14,8	100,0
W-LIC	74,6	13,1	12,3	100,0
W-MGR	84,3	7,7	8,0	100,0
Miejsce zamieszkania				
Miasto 100 tys. i więcej	73,6	10,6	15,8	100,0
Miasto do 100 tys.	69,4	13,6	17,0	100,0
Wieś	66,9	13,7	19,5	100,0
Razem	69,8	12,6	17,5	100,0

4.4.1 Bieżąca aktywność ekonomiczna w kontekście czasu i metod znalezienia pierwszej pracy

Bieżąca aktywność absolwentów na rynku pracy wydaje się być skorelowana z czasem poszukiwania pierwszej pracy. Absolwenci, którzy przy poszukiwaniu pierwszej pracy radzili sobie lepiej, tzn. szybciej udało im się ją znaleźć, są obecnie częściej pracującymi niż pozostali. Spośród absolwentów, którzy poszukiwali pierwszej pracy poniżej 1 miesiąca, aż 84,9% pracowało w momencie przeprowadzania badania, a tylko 5,8% było bezrobotnymi. Najniższy odsetek obecnie pracujących obserwujemy w grupie absolwentów, która swojej pierwszej pracy poszukiwała przez okres od 6 do 12 miesięcy. Grupa ta charakteryzuje się również najwyższym udziałem obecnych bezrobotnych – 11,2%.

Tabela nr 4.4.1.1 Bieżący stan na rynku pracy a czas poszukiwania pierwszej pracy

	Pracujący	Bezrobotni	Bierni	Razem
	w %			
Mniej niż 1 miesiąc	84,9	5,8	9,3	100,0
1–3 miesięcy	84,4	7,5	8,1	100,0
3–6 miesięcy	84,5	7,8	7,7	100,0
6–12 miesięcy	80,0	11,2	8,8	100,0
Więcej niż 12 miesięcy	82,3	9,5	8,2	100,0
Razem	83,9	7,5	8,6	100,0

Spośród metod poszukiwania pracy, opisywanych we wcześniejszych rozdziałach, najczęściej występowały te, które umieszczono na kolejnym wykresie. Absolwenci, którzy pierwszą pracę znaleźli poprzez urząd pracy są częściej obecnie bezrobotni od pozostałych absolwentów. Wskazuje to na względną nietrwałość zatrudnienia dla tych osób i być może na zjawisko negatywnej selekcji. Być może jest tak, że na kontakt z urzędem pracy decydują się osoby już na starcie nieco gorzej przystosowane do sytuacji panującej na rynku pracy. Owocuje to tym, że nawet w przypadku uzyskania zatrudnienia, okazuje się ono być relatywnie mniej trwałe. W najlepszej sytuacji znajdują się osoby, które w ramach pierwszej

pracy samodzielnie zorganizowały sobie miejsce pracy – czyli rozpoczęły samodzielną działalność gospodarczą, przejęły firmę rodzinną bądź rodzinne gospodarstwo rolne. Odsetek obecnie pracujących wynosi w tej grupie aż 95,1%, zaś bezrobotnych tylko 1,5%. Osoby, które odpowiedziały na zamieszczone w mediach ogłoszenie i w ten sposób uzyskały pierwszą pracę, również cechują się wysokim odsetkiem obecnie pracujących.

Wykres nr 4.4.1.1 Bieżąca aktywność ekonomiczna a sposoby poszukiwania pierwszej pracy

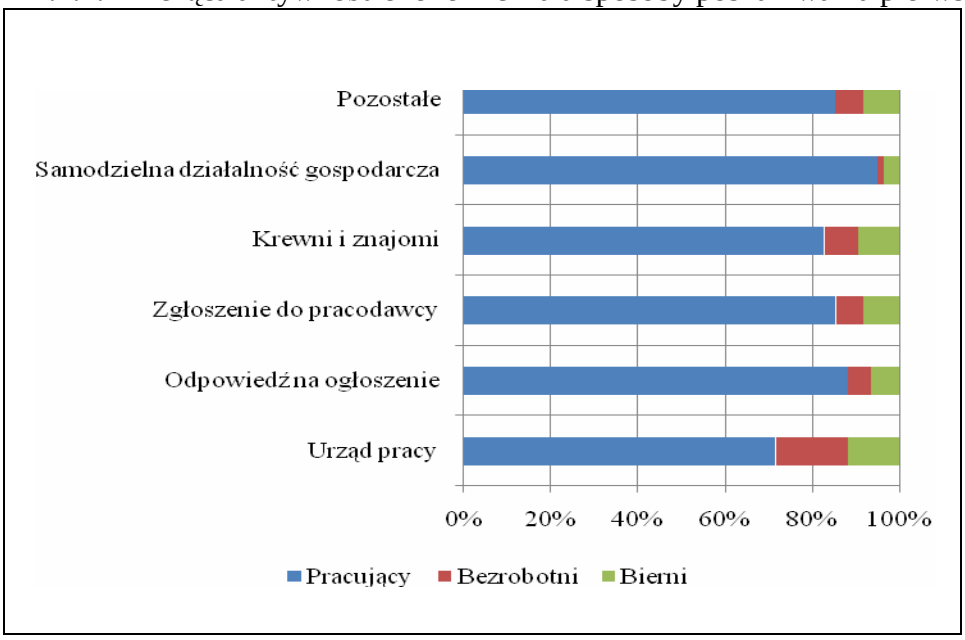

Wydaje się, że może to świadczyć o dobrym dopasowaniu kwalifikacji tych osób do wymagań rynku pracy, które w najlepszy sposób można opisać przez wymogi stawiane kandydatom w publikowanych ogłoszeniach o pracę. Odsetek obecnie pracujących w tej grupie osób wynosi 88,4%, zaś bezrobotnych – 5,1%.

4.4.2 Bieżąca aktywność ekonomiczna w kontekście sektora własności, działu gospodarki i wielkości firmy pierwszego miejsca pracy

Największy odsetek obecnie pracujących obserwujemy w grupie osób, które pierwszą pracę znalazły w przedsiębiorstwie o własności prywatno-publicznej – 88,2% (Tabela nr 4.4.2.1). Grupy absolwentów, którzy znaleźli pierwszą pracę w sektorze publicznym bądź prywatnym cechują się podobnymi udziałami obecnie pracujących.

Tabela nr 4.4.2.1 Bieżący stan na rynku pracy według sektora własności pierwszej pracy

	Pracujący	Bezrobotni	Bierni	Razem
	w %			
Prywatna	83,0	7,8	9,1	100,0
Publiczna	84,5	7,9	7,7	100,0
Prywatno-publiczna	88,2	4,8	7,0	100,0

Jeśli chodzi o strukturę działową pierwszego miejsca pracy (Tabela nr 4.4.2.2), to widzimy nieco większe zróżnicowanie obecnej aktywności ekonomicznej absolwentów. Grupa absolwentów, którzy pierwsze miejsce pracy ulokowali w sektorze rolniczym, cechuje się najniższym udziałem obecnie pracujących i wynosi on 78,3%. Warto także podkreślić, że z tej

grupy osób wywodzi się największy odsetek osób obecnie nieaktywnych zawodowo. W najlepszej sytuacji znajdują się absolwenci, których pierwsza praca należała do sektora usług nierynkowych, który tradycyjnie cechuje się największym bezpieczeństwem zatrudnienia. Udział obecnie pracujących w tej grupie osób wynosi 86,3%.

Tabela nr 4.4.2.2 Bieżący stan na rynku pracy według działu gospodarki pierwszego miejsca pracy

	Pracujący	Bezrobotni	Bierni	Razem
	w %			
Rolnictwo	78,3	10,7	11,1	100,0
Przemysł	82,3	9,0	8,7	100,0
Usługi rynkowe	83,6	7,0	9,4	100,0
Usługi nierynkowe	86,3	7,5	6,3	100,0

Względnej stabilności zatrudnienia sprzyja też wyraźnie fakt, że absolwent rozpoczynał swoją karierę zawodową w dużej firmie (Tabela nr 4.4.2.3), zatrudniającej ponad 250 osób. Udział obecnie pracujących, wywodzących się z tej grupy osób wynosi 89,2%, zaś bezrobotnych tylko 4,9%. Najmniejszy odsetek obecnie pracujących (82,8%) obserwujemy w grupie osób, które rozpoczynały swoją karierę zawodową w małych firmach, zatrudniających do 9 osób. Firmy te cechują się największą rotacją zatrudnienia.

Tabela nr 4.4.2.3 Bieżący stan na rynku pracy według wielkości firmy pierwszego miejsca pracy

	Pracujący	Bezrobotni	Bierni	Razem
	w %			
1–9	82,8	7,7	9,5	100,0
10–49	83,7	8,1	8,2	100,0
50–249	84,0	7,1	8,9	100,0
250 i więcej	89,2	4,9	5,9	100,0
Nie wiem	77,4	11,3	11,3	100,0

4.4.3 Bieżąca aktywność ekonomiczna w kontekście charakteru i typu umowy o pracę pierwszego miejsca pracy

Charakter pierwszego miejsca pracy ma również duże znaczenie dla przyszłych losów absolwentów na rynku pracy (Tabela nr 4.4.3.1). Największy udział obecnie pracujących obserwujemy w grupie osób, które rozpoczynały swoją karierę zawodową pracując na rachunek własny – 95,5%. Odsetek bezrobotnych w tej grupie to tylko 1,4%. Wydaje się zatem, że przedsiębiorczość jest najlepszym sposobem na zapewnienie sobie skutecznego i trwałego wejścia na rynek pracy. Warto zauważyć, że wzrostowi popularności staży nie towarzyszy szczególnie wysoki wskaźnik trwałości zatrudnienia. Osoby, które rozpoczynały pierwszą pracę w formie stażu, są obecnie tylko w 67,2% pracujący, zaś aż w 20,3% zasilają szeregi bezrobotnych. Największy odsetek spośród nich (12,5%) zniechęca się i trafia do nieaktywności zawodowej.

Tabela nr 4.4.3.1 Bieżący stan na rynku pracy według charakteru pierwszej pracy

	Pracujący	Bezrobotni	Bierni	Razem
	w %			
Pracujący na własny rachunek	95,5	1,4	3,0	100,0
Pomagający członek rodziny	90,4	4,2	5,4	100,0
Pracownik najemny	87,9	4,9	7,2	100,0
Staż	67,2	20,3	12,5	100,0
Umowa cywilno-prawna	75,4	12,6	12,0	100,0
Bez umowy	64,9	17,1	18,0	100,0

Zawarcie umowy na czas nieokreślony w ramach pierwszej pracy w przypadku osób, które nie pracowały na rachunek własny, wydaje się sprzyjać trwałości zatrudnienia (Tabela nr 4.4.3.2). Aż 93,2% takich osób obecnie pracuje, a tylko 1,8% pozostaje obecnie bezrobotnymi. Wchodzący na rynek pracy i zawierający umowę na czas określony na okres poniżej 1 roku, cechują się względnie najmniejszą stabilnością zatrudnienia – 75,9% z nich obecnie pracuje, ale aż 13,1% jest bezrobotnymi i aż 11% przechodzi do nieaktywności zawodowej.

Tabela nr 4.4.3.2 Bieżący stan na rynku pracy według typu umowy o pracę w pierwszej pracy

	Pracujący	Bezrobotni	Bierni	Razem
	w %			
Na czas określony poniżej 1 roku	75,9	13,1	11,0	100,0
Na czas określony na 1 rok lub dłużej	87,1	5,4	7,5	100,0
Na czas nieokreślony	93,2	1,8	5,0	100,0

Można przypuszczać, że to nie typ umowy o pracę decyduje o przyszłych losach absolwentów, lecz ich indywidualne cechy, które predestynują ich do takiego, a nie innego rozpoczęcia kariery zawodowej. Najważniejsze z tych cech to umiejętności i wiedza wyniesione z okresu kształcenia, poziom wykształcenia oraz umiejętności elastycznego dopasowywania się do wymagań rynku pracy, które analizowano w jednym z rozdziałów.

4.4.4 Bieżąca aktywność ekonomiczna w kontekście zgodności pierwszej pracy z kierunkiem kształcenia i oceny przydatności umiejętności i wiedzy szkolnej w pierwszej pracy

Nie jest zaskakujące, że bieżąca aktywność absolwentów zależy również od oceny zgodności pierwszej pracy z kierunkiem kształcenia (Wykres nr 4.4.4.1). Rozpoczęcie kariery zawodowej w pracy, w której nie wykorzystuje się wiedzy i umiejętności nabytych w czasie kształcenia, powoduje, że nagromadzony kapitał ludzki deprecjonuje się i trudniej jest później znaleźć pracę w zawodzie, który odpowiadałby kierunkowi kształcenia. Największy odsetek obecnie pracujących obserwujemy wśród absolwentów, którzy ocenili, że ich pierwsza praca była zgodna z kierunkiem kształcenia – 89,3%. Im niższa ocena zgodności pierwszej pracy z kierunkiem kształcenia, tym niższy odsetek obecnie pracujących w danej grupie absolwentów.

Wykres nr 4.4.4.1 Bieżący stan na rynku pracy według oceny zgodności pierwszej pracy z kierunkiem kształcenia

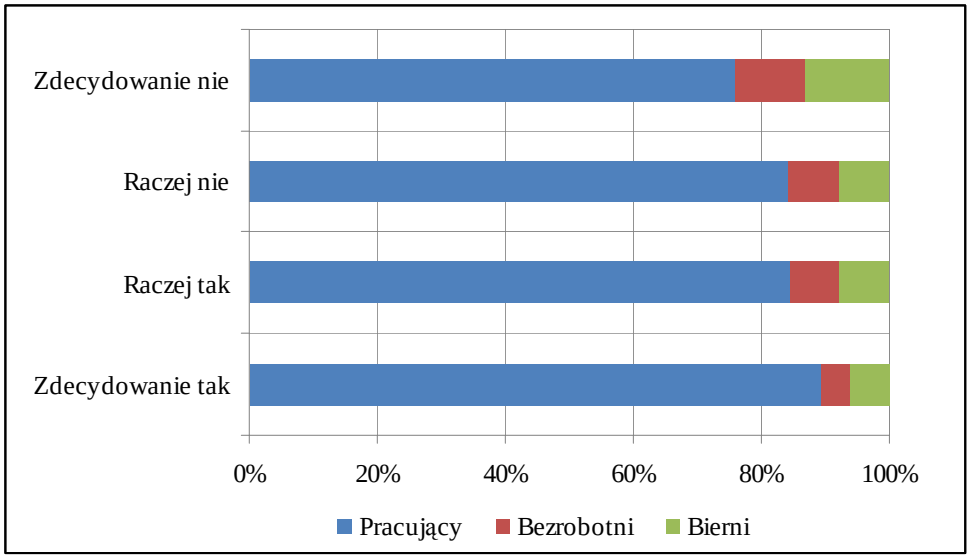

Wykres nr 4.4.4.2 Bieżący stan na rynku pracy według oceny przydatności wiedzy i umiejętności szkolnych w pierwszej pracy

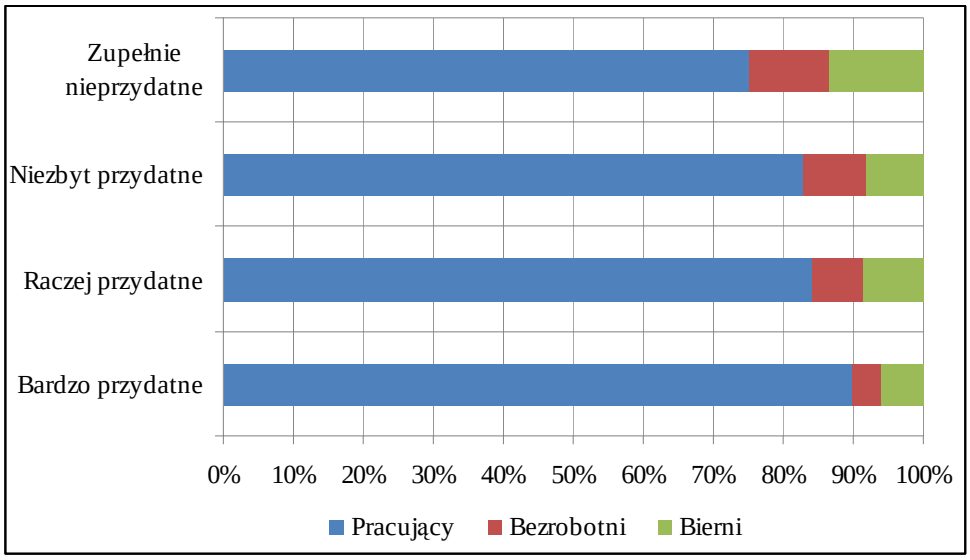

Dokładnie taka sama prawidłowość zachodzi w odniesieniu do oceny przydatności wiedzy i umiejętności wyniesionych ze szkoły/uczelni w pierwszej pracy (Wykres nr 4.4.4.2). Najwyższy odsetek obecnie pracujących obserwujemy wśród absolwentów, którzy ocenili, że ich umiejętności i wiedza szkolna okazały się bardzo przydatne w pierwszej pracy – odsetek ten wynosi 89,6%. W grupie tej jest również najmniejszy odsetek obecnie bezrobotnych – tylko 4,5%. W najtrudniejszej sytuacji są absolwenci, którzy zostali zmuszeni do podjęcia pierwszej pracy, w której ich umiejętności i wiedza szkolna okazały się zupełnie nieprzydatne. Tylko 75,3% z nich obecnie pracuje, 11,4% jest bezrobotnymi oraz aż 13,3% zasila obecnie szeregi nieaktywnych zawodowo.

4.5 Podsumowanie

Analizując zachowania absolwentów na rynku pracy w okresie bezpośrednio następującym po ukończeniu przez nich szkoły, skupiono się głównie na procesie poszukiwania pracy, charakterystyce pierwszej pracy oraz analizowano bieżący stan absolwentów na rynku pracy w kontekście cech pierwszego zatrudnienia. Poszukiwanie pierwszej pracy w związku z zakończeniem edukacji rozpoczyna około 2/3 badanych. Co ciekawe, odsetek ten jest coraz mniejszy, jeśli spojrzymy na kolejne kohorty absolwentów wchodzących na rynek pracy, coraz więcej bowiem absolwentów w momencie ukończenia szkoły/uczelni ma już pracę, którą kontynuuje. Przeciętny czas poszukiwania pierwszej pracy wynosi około 8,4 miesiąca, jednak aż połowie badanych udaje się to zrobić przed upływem 3 miesięcy. Absolwenci bardzo rzadko korzystają z pomocy instytucji wspierających poszukiwanie pracy, w tym PUP.

Analiza czasu poszukiwania pracy oraz jakości pierwszej pracy pokazuje, że w relatywnie lepszej sytuacji są mężczyźni, absolwenci lepiej wykształceni oraz mieszkańcy wielkich miast. Takie osoby przeciętnie szybciej znajdują pierwszą pracę, a także znacznie częściej jest to praca wyższej jakości, czyli samozatrudnienie bądź zatrudnienie najemne na czas nieokreślony. Pierwsza praca absolwentów częściej jest ulokowana w sektorze prywatnym, choć nie dotyczy to absolwentów z wykształceniem wyższym, którzy częściej trafiają do sektorów z dominującym udziałem sektora publicznego – edukacji, służby zdrowia i administracji. W młodszych kohortach absolwentów maleje udział umów o pracę na czas nieokreślony, maleje także udział pracy w formie pracy najemnej, rośnie zaś udział elastycznych form pracy.

Analiza obecnej aktywności ekonomicznej absolwentów w kontekście cech pierwszej pracy umożliwia wskazanie cech sprzyjających utrzymaniu zatrudnienia. Spośród takich cech należy wymienić krótki czas poszukiwania pierwszej pracy. Absolwenci, którzy krócej poszukiwali pierwszej pracy, częściej obecnie są pracujący. Byciu pracującym w momencie badania sprzyja także wyraźnie fakt rozpoczęcia pierwszej pracy w formie samodzielnej działalności gospodarczej, a także pracy najemnej na czas nieokreślony. Osoby, które rozpoczęły pierwszą pracę, w której na większą skalę wykorzystywano umiejętności i wiedzę szkolną, są także obecnie częściej pracującymi. Utrzymaniu zatrudnienia sprzyja również uzyskanie pierwszej pracy w sektorze usług nierynkowych, która często okazuje się pierwszą i ostatnią pracą absolwentów.